

ספר

חיי אברהם

טעמי המצות והמנהגים

מאת החכם השלם

רבי אברהם כלפון זצוק"ל

מהדורה חדשה ומתוקנת

ערך וההדיר הרב לוי נחום הי"ו

יוצא לאור ע"י מכון "חי חי"

לחקר כתבי רבני לוב והוצאתם

פה ירושלים העתיקה תובב"א

שנת תשנ"ב לפ"ק

יוצא לאור על ידי מכון "חי חי" הוא יודך כמוני היום... (ישעיה לח)
לחקר והוצאת כתבי רבני לוב בישראל

על שם המנוח ר' חי חואתו נחום זצ"ל
נלב"ע ביום אסרו חג פסח (כ"ב ניסן) התשל"ג

יוצא לאור
בסיוע המשרד לעניני דתות
אגף ארגונים ומוסדות תורה
המחלקה לישיבות

כל הזכויות
על פי תורתנו הקדושה
ולהבדיל על פי החוק הבין לאומי
בכל צורה ואופן
שמורות לעורך והמהדיר
לוי נחום רח' פלוגת הכותל 11/4
ירושלים העתיקה
טלפון 02 894 305

התוכן

עמ'

9	הקדמת העורך והמהדיר
17	מפתח ענינים המפורט
א	הקדמות שנדפסו בפעם הראשונה
ה	הקדמות הרב המחבר
יא	הלכות נטילת ידים
יד	הלכות ברכות
כא	הלכות ציצית
כו	הלכות תפילין
לה	הלכות תפלה
עז	הלכות ספר תורה
פז	הלכות סעודה וברכת המזון
קא	הלכות מנחה וערבית
קה	הלכות שבת
קמב	הלכות ראש חודש
קג	הלכות פסח
קסא	הלכות שבועות
קסג	הלכות ט' באב
קסה	הלכות ימים נוראים
קעו	הלכות סוכות
קפב	הלכות חנוכה ופורים
קפו	הלכות חתן וכלה
קצז	הלכות מיתה וקבורה
ריב	השמטות
רטו	טעמים נפרדים

חיי אברהם

מפי' חיי' סגו ומסגו' פי' לדין והנה' תוקפיה ויקריה' מומחה
 ופקיע' : אחר היה **אברהם** כר"כ א' דכול' ביה' עפיוה שפיר
 ואינכיה' וכמוהו מי' וזרע' : ללקוט שושנים ולרעות
 בגנים ספרי דבי רב אשר לא שופתם עין רוב מנין ורוב בניין' .
 דמטמרן לוס גליין' ולפנות מופיע' וכל אשר מלא בחפסיה או
 ברלוסקמא' . אמור רבנן בטעמא' עיופנהו וסדרינהו בסדר עליון
 אנהרונהו לעיונין כזוהר הרקיע' : וילך סוכ' כ' סוכ' הולך על שלחן
 המלך מרן מלכא' בא"ח וי"ד וזלזל נזלים כאלים גטע במקום
 אשר דבר המלך ודחו מגיע' : כריך ותני כמה הלכתא גברותא' .
 שפירא עבדתא וישמחו כל חז"י אורב זרע' : בהאי ספר' א' דמרי
 טב הוא לאולפנא' כפתור ופרח עביר להו סימנא' . שש"ן דעכרא
 גנת ורד"ס לעזר ולהועיל ר"ב להושיע' : כשנתו את טעמ"ו האי
 בזיה דסקינאה מוטב כרמו' . כל חיק שטועמיוטעס טעס בעיקר
 כי השכ"ע השכ"ע' : פעולת לדין הוא הראש החכם השלם נגיד
 נגידים כמוה' **אברהם כלפון** זלהו מתהלך כגן אשר מעל
 לרקיע' זרח' . נקט ואזיל זרח אברהם בעור
 שהמלך במסיכו נשאלו לב לטור ועלה אריהא דה הקדש ליון מ'
 הופיע' : וזס היתה מטחתו כ"ן של קדושים במתחבתא דרקיע' .
 בזכותו יגל **יעקב** ונראה בגממה כשוכ' ס' שבות עמו ויהי להם
 למושיע' : כ"ר' .

וטומם של דרכות לראש גבר השר והטפסר ב"ר מנייה דמר וזרעו בחיים' .
 אשר הויל והבמכים לקרבה אל המלאכה' . בן יכבד אב המו"ן בן גביר כה"ר
רחמים כלפון יל"ו ה' אתו ישיסה במפגיע' : כ"ר' .

פה ליוורנו יע"א

שנת אשר נתן אלהים לאברהם לפי' .

נדפוס המסכת של החכם כמוהר"ר יעקב טובייאנא נר"ו יאר כי"ר

Rabbi Mayer Yehuda GETZ

in charge of the Western Wall
and Sacred Sites adjacent to the Temple Mount
and all Holy Places in Eretz Israel
Jerusalem - Israel

בית זה עומד אחר כחלנו

ת.ד. P.O.Box 14123
פקס (02) 283521

מאיר יאודה גץ

הרב הממונה על הכותל המערבי
וסביבות הר הבית

ויתר המקומות הקדושים בארץ ישראל
העיר העתיקה - ירושלים ת"ו

וראש ישיבת המקובלים ק"ק חסידים "בית אל" מיסודו של הרש"ש הקדוש

בס"ד עש"ק לסדר "אז ישיר ישראל"

ב' בתמוז תשנ"ב

הקדמה

אפריון נמסיה להאי גברא רבא מו"ר רבי לוי נחום שליט"א ב"ר חי זצ"ל נחום, אשר הולך ומוסיף חיל, בס"ד, להאיר עלינו מאור זיום של קדמונינו זלה"ה, מתורת מש"ה היא טריפ"ולי, עיר ואם בישראל, שזקניה וחכמיה שייפי עיילי ושייפי נפקי. הוא הוציא לאור עד עתה רבים מכתבי יד קדשם של פוסקים ומורי הוראה בישראל, אשר גנוזים היו בסתר חביון עוזם. והוא יצ"ו זכה ברוב עמל וטורח להוציאם מאפלה לאורה. ואנו משתאים בראותנו את הפנינים שהעלו ממצולותיהם, ואשר חלילה לולא התמסרותו המרובה, היו חוזרים ונשקעים.

ובעת, הוא מעלה מחדש על מזבח הדפוס ומהדיר, את הספר **"חיי אברהם"** למו"ר רבי **אברהם בלפון** זצ"ל וזיע"א. ספר זה מבונה, מתובל ומשופע ממכמני הש"ס והפוסקים, המדרשים והזוה"ק ומעמיקי המחשבה בתורתנו הקדושה, בהביאו הסברים ובתתו טעם משובח להלכות ולמנהגים קדושים בישראל. ספר קדוש זה שנדפס לראשונה לפני כמאה ושבעים שנה כמעט ואזל, ואינו נמצא כלל בשוק, והדפסתו מחדש, מזכה את כולנו לטעום הטעם הטוב. וכיהלום זה אשר ע"י לטושו נוצץ בגווניו שונים ואין כל עין אדם יכולה להקיפם בבת אחת, כך בכל מצוה ומצוה שבה קדשנו בוראנו ויוצרנו אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו תורת אמת, אין כל אדם היכול להבין את טעמיה המרובים, הפשטיים והעמוקים, הגלויים והנסתרים, המושגים והנעלמים. אך מה שניתן לקרב לשכל האנושי, דור דורשיו, ולחבב את המצוה והמנהג על עושיהם, ראוי ומשובח בעליונים ובחתונתם.

ואשריו ואשרי חלקו של העושה במלאכת הקדש לזכות את הרבים. ויהי רצון ויתעלה מעלה מעלה בגשמיות וברוחניות לאורך ימים ושנים בשמחה ובטוב לבב, וכל אשר יעשה יצליח, ועליו תבוא ברכת טוב, ויתן לו את ברכת אברהם. כעתירת המוקירו ומכבדו כערכו הרם.

משרת שכינת עוזנו בכותל המערבי

Handwritten signature of Rabbi Mayer Yehuda Getz

מזכרת נצח לפני ה'

לעלוי נשמת מור אבי ועטרת ראשי
איש ישר רודף צדקה וחסד
קנאי לשם ה'
ר' חי חואתו נחום בן זמרודה זצ"ל
גלב"ע כ"ב ניסן התשל"ג
ת.ג.צ.ב.ה.

בהנ"ו

הקדמת העורך והמהדיר

בשבח ובהודיה לאדון הכל, אני שמח ומודה על הזכות הגדולה שנפלה בחלקי להוציא לאור את הספר היקר והחשוב "**חיי אברהם**" טעמי המצות והמנהגים של הרה"ג החכם השלם רבי **אברהם כלפון זצוק"ל**. ספר זה כשמו כן הוא "טעמי המצות והמנהגים", נותן טעם לשבח לכל המצות ועונה לשאלות מה למה ומדוע, שנשאלו אז, ועם זאת הם אקטואליים גם היום, שכן אותן השאלות נשאלות גם היום, אם על ידי בני נוער וחוזרים בתשובה כ"י, ואם על ידי תלמידי חכמים גדולים וחשובים.

דומה שכבר במפגש הראשון עם הרב המחבר, אי אפשר שלא להדבק אל אישיותו בעבותות אהבה, שכן למרות גדולתו וידיעותיו הרבות כפי שהן באות לידי ביטוי בספר זה ובכתביו האחרים, העונה והפשטות היא חלק בלתי נפרד ממנו ואינם חלילה בבחינת מס שפתים בלבד. וזו גם הסיבה שהבאתי מדבריו באריכות, בפתיחה שכתבתי לספר הראשון שהוצאתי מסדרת הספרים "שלחן לחם הפנים", של הרה"ג רבי יעקב רקח זצוק"ל (הרואה אור לראשונה מעצם כתב יד קודשו). הקדמתו זו המובאת כאן בשלמותה, כתובה בטוב טעם ובחן מיוחד, וראויה להיות נר לרגלנו ללמדנו מהי ענוה אמיתית.

* * *

* *

רבי אברהם כלפון זצוק"ל נולד בטריפולי שבלוב בשנת תצ"ה (1735) למנינים), ונח נפשיה בשנת תק"ף (1820). בשנת תקל"ח (1778) [בניגוד לאמור בספר "יהדות לוב" תרל"ח (1878)], והוא בן מ"ג שנה בלבד, נתמנה לפרנס על הקהילה וכלשונו ב"סדר הדורות": "נהייתי עבד עבדים לקהל קודש אני הצעיר מכל בני העיר אברהם כלפון בן לאדוני אבי רפאל כלפון משנת **תצליח** עד שנת יאמר נא **ישראל** (היא שנת תקמ"א 1781) ונכנסתי בשלום, נתמנה אחי יצחק משנת יאמר נא **ישראל** עד שנת אתה **תקום**

(1786) תרחם ציון, וברח מפני המגפה לעיר ליורנו וכו". ושוב כותב: "נהייתי עבד עבדים לקהל קודש יצ"ו היום כ"א לטבת משנת **ושמרו** (1792) כרועה עדרו, יצאתי בכי טוב יום ששי כ"ד סיון משנת הר זה **קנתה** (1795) ימינו ונתמנה הר' רחמים ברצ'א יצ"ו וכו".

זכות גדולה נפלה בחלקו של הרב המחבר, שזכה להיות בן בית אצל מרן החיד"א וצוק"ל בביתו בליורנו בשנים תקס"ד-ה (1804-5), ועובדה זאת הוא מזכיר פעמים רבות בספרו זה וגם בספרו "לקט הקציר", שעדיין בכתב יד. הקשר בין שני הרבנים התחיל שנים רבות קודם לביקורו של הרב המחבר בביתו של החיד"א, שכן ידוע לנו על קשר מכתבים הדוק שהיה ביניהם, כשהחיד"א שולח את ספריו לרבי אברהם כלפון ורבי אברהם שולח כספים לחיד"א.

על אף היותו פרנס הקהילה, עברו על רבינו צרות ותלאות רבות. בשנת תקנ"ד (1794) תפסו השלטונות את בנו בכורו דוד, בחשד לשיתוף פעולה עם האויב שצר על העיר, והעלוהו באש בעורו בחיים. על בנו זה חיבר הרב המחבר כמה קינות שוברות לב גם לקורא אותם היום, כמאתים שנה אחרי האסון המזעזע.

בסיום אותה מלחמה נעשה נס גדול ליהודי טריפולי, וזכר לאותו הנס חוגגים יהודי לוב את יום כ"ט טבת כיום פורים, הנקרא "**פורים ברגל**". זכר לנס חיבר הרב המחבר פיוט "**מי כמוך**" הבנוי אקרוסטיכון על סדר א"ב ואותיות מנצפ"ך ושמו אנ"י אברהם ב"ן רפא"ל כלפון נר"ו יצ"ו חז"ק אמ"ן, ובו תיעד את מהלך המאורעות של אותם הימים. **מי כמוך** זה מקביל בסגנונו ובצורתו ל**מי כמוך** של רבי יהודה הלוי, הנאמר בשבת זכור בקהלות רבות בכל תפוצות ישראל. ו"מי כמוך" של "פורים ברגל" נאמר עד היום בשבת שחל לפני יום כ"ט בטבת, בבתי הכנסת של קהילתינו קהל יוצאי לוב.

געגועיו ואהבתו לארץ ישראל גברו עליו ואף שהיה אב בית דין בטריפולי, נוסף על היותו פרנס על הצבור, עזב רבינו את הגולה בשנת תקס"ו (1806), ועלה לארץ ישראל, ושם קבע את מקום משכנו, עד לשבת שובה שנת תק"ף (1820) היום שבו נתבקש לישיבה של מעלה.

רבותיו הידועים לנו הם רבי מסעוד חי רקח בעל מעשה רקח זצוק"ל, שאותו הוא מזכיר בספרו "לקט הקציר" כרבו ומורו, וכן רבי משה לחמיש המכונה "מרי דמתניתין" שאותו הוא מזכיר בהקדמתו לספר זה, (נפטר שם בשנת תקס"ה (1805)). כאמור בנוסף לידיעותיו הרבות היה רבי אברהם כלפון גם פייטן גדול, שיריו ופיוטיו פזורים במקומות רבים. גם בספר "מאיר בת עין" שהוא סדר הלימוד ליום פטירתו של רבי מאיר בעל הנס, נמצא פיוט של רבי אברהם כלפון, אלא שאיש אינו מודע לעובדה שרבי אברהם כלפון היה מגדולי רבני לוב. כמו כן מצויים עדין פיוטים רבים בכתבי יד הפזורים במקומות שונים.

נוסף לשירים ולפיוטים הותיר הרב המחבר כתבי יד רבים העוסקים בנושאים שונים. עובדה מעניינת היא, שאת מרבית כתבי היד כתב ביותר ממהדורה אחת, בניגוד למה שהעלו רבנים וחוקרים שונים שהם העתקות שונות שנעשו על ידי מעתיקים שונים. נוסף לספר זה, המפורסם שבהם הוא חיבורו **לקט הקציר** שמהדורה אחת הגיע לידינו של רבי יעקב רקח זצוק"ל, ואותו הוא מזכיר פעמים רבות. לכתב יד זה מצורפות הקדמות רבות ביניהם הקדמותיהם של החכם הרב **אברהם אלנקאר** זצ"ל, וכן הקדמת החכם הרב **אברהם לולו**, שהיה כנראה שליח מעיר מראכש וחותם בטריפולי בשנת קמ"י (1790). כמו כן מצורפת לספר הקדמתו של שליח העיר טבריה החכם השלם **שמואל שושנה** שנחתמה באותה שנה שחתם את הקדמתו לספר זה. הקדמה נוספת היא הקדמתו של החכם השלם שליח העיר צפת **דוד יעקב יקותיאל הכהן** שגם הוא חותם באותה שנה. הקדמה נוספת של שליח מהעיר טבריה היא הקדמתו של מהר"ר **יוסף אבן סמון**. שגם בהקדמתו לספר זה חותם בשנת תקנ"ו (1796). הקדמה נוספת והפעם של שליח העיר חברון, היא הקדמתו של מהר"ר **יהודה חיים נבון** שחותם בשנת תקנ"ז (1797). כמו כן נמצאת הקדמתו של מהר"ר **מסעוד שלום ארוואח** זצ"ל. בשנת תקס"ד מצאנו את הקדמתו של הרב **אברהם בכר יעקב הסיני** זצ"ל.

חיבור חשוב נוסף הוא "**מליצי יושר**" שגם הוא נכתב בכמה מהדורות. בהקדמתו למהדורה השנייה הוא כותב "וקראתי שמו מליצי יושר כשמו כן הוא, מליצות ישרים ומשמחי לב וכו', והוצרכתי לצאת ממחיצתי לעיר

ליוורנו ובחזרתי לשלום ביקשתיו ולא מצאתיו כי נאבד ואזעק בקול רם ויללה על מרגלית שנאבדה ממני שזה הוא נחמתי בעוניי וחבל על ראבדין ולא משתבחין וכו', ואשב משתומם ותדר שינתי מעיני וכו' ליל י"ט בשבת והייתי נים ולא נים תיר ולא תיר, והנה איש עומד לנגדי ויעירני כאיש אשר יעור משנתו והוא מדבר עמי קום לך למה אתה משתוממם ונופל על פניך קח לך יתר הפליטה הנשארת לך, ואקום בבהלה והנה לפני ספר סאה סולת ומרפא לנפש ואורח חיים שחברם הרב וכו', "וחותם בשנת נשיר"ה, היא שנת תקס"ה השנה שבה חזר מליוורנו לטריפולי.

לחבור חשוב נוסף קרא בשם **"לקט אברהם"** הכולל שני חלקים, חלק אחד הוא חידושים על התנ"ך, ובחלק השני ליקוטים על דרך מדרש תלפיות. נוסף לחיבורים הנ"ל חיבר גם **"מפעלות תמים דעים"** שבהקדמתו הוא כותב "שהם דברים נפלאים אשר ברא ויצר ועשה הצור תמים פעלו, וסדרתיו על סדר, דומם, צומח, חי שאינו מדבר, וחי מדבר, דברים נאים ומתקבלין להבין ולהשכיל את מעשה ה'".

כתב יד נוסף הוא ספרו **"ספר האמונות"** שבהקדמתו הוא כותב בזה הלשון: "...לכן לקטתי וקבצתי כמה מאמרים מדברי רבותינו ז"ל מכמה ספרים מענייני המיתה והכרת, והגלגול, וסוד העיבור, וגיהנם, וגן עדן, ותחיית המתים, וביאת המשיח שיבוא במהרה בימינו, ובכללם קיבצתי מדרש ויושע על שירת הים, גם הוא שייך לימות המשיח כמו שאמרו רז"ל, שר לא נאמר אלא ישיר שהוא לעתיד לבוא, וכמה מאמרים בענין יציאת מצרים שהם גם כן שייכי לימות המשיח כמו שאמרו רז"ל, כימי צאתנו מארץ מצרים אראנו נפלאות, ודברי הימים של זרובבל גם כן הוא שייך, וספר אבקת רובל גם על עניני המשיח ופטירת אהרן ומשה רבינו ע"ה ומרים, וכמה ענינים בענין עולם הבא ולעתיד לבוא וכו'". וחותם בשנת קטנת"י היא שנת תקס"ט (1809).

כמו כן חיבר פירוש על התהלים בשם **"תהלות ה'"** ו"ללמד לאדם דעת" וכן חיבר **"מעשה הצדיקים"** וכן **"תוכחת מוסר"** ועוד.

נוסף לספריו הנ"ל שבהם נגלה לעינינו הצד התורני של אישיותו, שכן כאמור ספריו כללו, גם פסקי הלכה, גם פירושים, גם ספרי אמונה. הנה בא חיבורו החשוב מבחינה היסטורית הלא הוא ספרו המפורסם **"סדר**

הדורות הנמצא עדין בכתב יד, הכולל את תולדות לוב ויהודיה. כתב יד זה שימש חוקרים רבים שהיו אחריהם ביניהם רבי מרדכי הכהן בספרו "הגיד מרדכי", והחוקר נחום סלושץ בספרו "מסעי בארץ לוב". גם בפיוטיו המוזכרים לעיל שזר בלשונו ובסגנונו המיוחדים את תולדותיה של קהלת יהודי לוב. פרטים נוספים על תולדות חייו ועל המלחמה המוזכרת לעיל שפרצה בלוב בזמן ששימש כפרנס על הצבור, וכן את פיוטיו החשובים, יוכל הקורא למצוא בספר החשוב "יהדות לוב" שבהוצאת ועד קהלות לוב בישראל, וכן ב"רשימה של כתבי יד רבני וחכמי טריפוליטניה" של גבריאל רקח ז"ל.

הספר שלפנינו ועבודתי בו

ספרו זה "חיי אברהם" זכה למה שלא זכו כתביו האחרים, שכן הודפס בשלוש מהדורות שונות בליוורנו ופעם אחת בכלכתה. בזמן עבודתי על הספר עמדו לפני שתי מהדורות. המהדורה הראשונה היא מהדורת ליוורנו שהודפסה על ידי בנו רבי רחמים כלפון זצ"ל בשנת תקפ"ו (1826), שש שנים לאחר פטירת הרב המחבר. והאחרת היא מהדורת ליוורנו שהודפסה בשנת תרכ"א (1861). לצורך הדפסת הספר ערכתי השוואה מלאה בין שתי המהדורות. ואין ספק ששתי המהדורות שהודפסו אינם העתקה אחת מרעותה, אלא כל אחת מהן הודפסה מתוך כתב יד. מהדורה זו היא איפוא מהדורת שילוב של שתי המהדורות, תוך תיקון או בחירת הנוסח המתקבל יותר או המובן יותר מבין שתיהם, כפי הנראה לעניות דעתי. והגם שמהדורת תרכ"א היתה מאוחרת יותר ותוקנו בה טעויות רבות שהיו במהדורה הראשונה, גם שם נותרו טעויות והשמטות שהקשו בכמה מקומות על הבנת העניין. נוסף על כך, שילוב ה"השמטות" שהיו במהדורה הראשונה בפרק מיוחד, שולבו והוכנסו לגוף הספר במהדורה השנייה, והדבר גרם לבלבול במספור הסימנים, שכן המדפיסים לא שמו לב לעובדה שבכך שינו את כל סדר הסימנים, וכל מקום שהרב המחבר כתב "ועיין בסימן פלוני", הדברים לא נמצאו שם, לכן במהדורה זאת הוצאתי שוב את "ההשמטות"

מתוך הספר, והחזרתי אותם לפרק נפרד כפי שהיו במהדורה הראשונה, והשארתי רק את השאלה במקומה וציינתי שיש לפנות ל"השמטות".

נוסף לשתי המהדורות הנ"ל הודפס הספר גם בשנת תר"ד (1844) בכלכתה על ידי אלעזר בן אהרן סעדיה עראקי הכהן, וכן הודפס שוב בליוורנו בשנת תרי"ז (1857). ולפני מספר שנים הודפס בירושלים בפורמט קטן, אלא שכאן העלימו כל אות או רמז למוצאו של הרב המחבר. גם בניו יורק הודפס במהדורת צילום של שנת תרכ"א. מהדורת כלכתה הודפסה בפורמט כיס של 15 על 10 ס"מ לערך. עותק ממהדורה זאת נמצא בספרייה הלאומית, והגיע לידי רק לאחר שהוכן ספר זה לדפוס, ושמחתי מאוד לראות שגם שם הדפיסו את המפתחות בתחילת הספר כפי שעשיתי גם אני במהדורה זאת. אין ספק שהדפסת הספר בארבע מהדורות עתיקות בליוורנו וכלכתה, ועוד שתי מהדורות חדשות, מעידה כאלף עדים על הביקוש העצום לספר. במהדורה השניה שהודפסה בליוורנו הוסיפו המדפיסים את "נבואת הילד", ולאמיתו של דבר לא חקרתי ולא ידעתי מה הקשר שלה למחבר, והתלבטתי מאוד אם לצרפה לסוף מהדורה זאת.

בנוסף לכך הוספתי ושכללתי במהדורה זו את השיפורים הבאים:

א. כתב רש"י הוחלף בכתב מרובע גדול וקריא.

ב. פוענחו מרבית ראשי התיבות שהיו במהדורות הקודמות, שמות רבנים שנקראים ככתבם כגון רש"י רמב"ם וכד' הושארו בראשי תיבות.

ג. הוספתי פיסוק חלקי, השתמשתי בפסיק ונקודה בלבד.

ד. חילקתי את הסעיפים לפסקאות קטנות. השאלה הודפסה בכתב מודגש, והתשובות הודפסו בכתב שונה ובהזחה, וכשיש יותר מטעם אחד לאותה שאלה, כל טעם מתחיל בשורה חדשה.

ה. פעמים רבות השמיט הרב המחבר את הציון המדויק של הדברים, בעיקר במובאות מהזוהר, והוספתי אותם בתוך סוגריים מרובעים בגוף הטקסט.

ו. תוקנו טעויות דפוס רבות, לפעמים הוספתי את התיקון בתוך סוגריים מרובעים, ופעמים אחרות תוקנו הדברים מבלי להעיר על כך.

ז. תרגמתי לעברית (עד כמה שהדבר אפשרי) כמאה קטעים מהזוהר שהודפסו במהדורות הקודמות בלשון הזוהר בלבד. התרגום מופיע מיד

לאחר לשון הזוהר, והורפס בתוך סוגרים מרובעים בכתב דק ושונה משאר הספר. באותם מקומות שהתקשתי במלאכת התרגום נעזרתי בפירוש הסולם. מטבע הדברים לא תמיד ניתן לתרגם את דברי הזוהר, ומובן שתרגום זה אינו מתיימר להיות מדויק בתכלית, והוא נועד רק לסבר את האוזן ולתת מעט הבנה לדברים.

ח. מפתח הענינים סודר מחדש ומורפס במהדורה זו בתחילת הספר באותיות גדולות ומאירות עינים.

ואני פונה ומבקש לבל יאשימוני הקוראים אם שגיתי ושיניתי מהדברים, כי אי אפשר לאדם שלא יטעה, כשם שאי אפשר לבר בלא התבן. ומן הרב הגאון והקדוש סליחה אדרוש, ואם יראה ללומד או למעיין שיש טעות במקום כל שהוא, אנא יודיעני, ובע"ה הדברים יבדקו והטעון תיקון יתוקן במהדורות הבאות בעה"ו.

אני שמח לברך את כל המסייעים, וברכה מיוחדת לאמי הורתי רחל תחי' ולכל אחי ובית אבי ובמיוחד לאחי יצחק הי"ו על עזרתם, ה' יאריך ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים. וכן אברך לנות ביתי רינה מב"ת על שהייתה לי לעזר רב במלאכת קודש זאת, ישלם ה' שכרה ותהי משכורתה שלמה מאת ה'. ויהי רצון שזכות הרב המחבר תעמוד לנו ולזרענו מעתה ועד עולם ונזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה לשמה לאורך ימים ושנות חיים, ונזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתו באהבה, ויקויים בנו מקרא שכתוב "לא ימושו מפִּיךָ ומפי זרעך זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם" ולא תצא תקלה מתחת ידי אכ"ר.

וברכה מיוחדת למתפללי בית הכנסת "בית אל" ליוצאי לוב שבבתי, ובמיוחד לועד הנכבד ולעזוריהם, על עזרתם בהפצת ספרי רבותינו הקדושים, ישלם ה' שכרם וימלא כל משאלות לבם לטובה. יהי רצון שבתי כנסת נוספים של קהל עדתינו הקדושים ילכו בעקבותיהם.

אני טרם אכלה לדבר, זכור אזכור את ידיד נפשי ר' אפרים אדאדי זצ"ל, שנלב"ע ביום כ"ה באדר ב' תשנ"ב, שעסק בצרכי צבור באמונה וסייע רבות בהפצת ספרי רבותינו הקדושים, והקדיש מכוחותיו ומממונו לסייע בידי במלאכת קודש זו. והכל שלא על מנת לקבל פרס. חבל על ראבדין ולא משתכחין יהי זכרו ברוך ותנצב"ה אכ"ר.

ואנא עיני לשמיא נטלית בצלותא ובעותא כעבדא דמתחנן למאריה, אנה ה' אל נורא עלילה שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו רעה, עינינו לך תלויות שנראה יום קבוץ גלויות, והמתים להחיות, והבית יבנה באבנים טובות ומרגליות, ונבנתה עיר על תילה, והשקה זרים כוס מלאה תרעלה. ולעם בחירך בני אוהבך השקם בשפע ממעיני הישועה. וכל היועץ עלינו ועל עמך בית ישראל עצה שאינה טובה הפרו הפר עצתו כדבר שנאמר עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל. וגרש את האמה ואת בנה מעל פני האדמה, כי לא יירש בן האמה. וקיים באויבינו נבואת הנביא ישעיה (ל"ד) "כי קצף לה' על כל הגוים וחמה על כל צבאם החרימם נתנם לטבח וכו' כי זבח לה' בבצרה וטבח גדול בארץ אדום". ולא תשאר פרסה בכל גבול ארצך מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת. ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש וירשו בית יעקב את מורשיהם. והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו כי ה' דבר. אמן כן יאמר האל.

כה דברי החותם

סיון שנת **בשנ"ת** היובל הזאת תשבו לפ"ק

לוי בן לא"א חי חואתו זצ"ל **נחום**

מפתחות הספר. למצוא אמרי יושר

הלכות נטילת ידיים עמ' יא

- א. טעם למה תיקנו נטילת ידיים.
- ב. טעם למה נוטלין ידיהם קודם כל תפלה.
- ג. טעם למה נקראת בלשון נטילה.
- ד. טעם למה המזלזל בנטילת ידיים נעקר מן העולם.
- ה. טעם למה תכף לנטילה ברכה.

הלכות ברכות עמ' יד

- ו. טעם למה ברכת נטילה בשחרית היא הראשונה.
- ז. טעם למה תיקנו ברכת אשר יצר.
- ח. טעם למה הברכות בדרך נסתר ונגלה.
- ט. טעם למה תיקנו כל הברכות והתפלות בלשון רבים.
- י. טעם למה גדול העונה יותר מן המברך.
- יא. טעם למה תיקנו ברכת שהכל על המים.
- יב. טעם למה רוב הברכות מברכין בורא ועל המים אומר נהיה.
- יג. טעם למה מברכין על פירות הארץ בורא פרי האדמה ולא פרי הארץ.
- יד. טעם למה מברכין על היין בורא פרי הגפן ולא בורא היין.
- טו. טעם למה על הפרי מברך בורא פרי, ועל הריח מברך עצי.
- טז. טעם למה על מלכי ישראל מברך שחלק, ועל מלכי אומות העולם שנתן.
- יז. טעם למה אין מברכין על קריאת שמע שעל המטה.
- יח. טעם למה עומדים בששה ברכות.

הלכות ציצית עמ' כא

- יט. מעם למה עושין הציצית לכן ולמה נקרא בשם טלית.
 ך. מעם למה נקרא בשם ציצית.
 כא. מעם למה מצות ציצית שקולה ככל המצות שבתורה.
 כב. מעם למה עושין שמונה חומין בציצית.
 כג. מעם למה עושין ט"ל כריכות בציצית.
 כד. מעם למה אין חותכין הציציות בברזל.
 כה. מעם למה לובשין הטלית קודם התפלין.
 כו. מעם למה אוהז הציצית בשעת קריאת שמע.
 כז. מעם למה שליח צבור מתעמף בטלית בסליחות.
 כח. מעם למה משלשלין הציציות לאחריהם.

הלכות תפילין עמ' כו

- כט. מעם למה נצטוונו על התפלין.
 ל. מעם למה בראש וביד.
 לא. מעם למה נקראו תפילין.
 לב. מעם למה על של יד מברך להניח ועל של ראש כששח מברך על מצות.
 לג. מעם למה בשל ראש עושים ארבע בתים ובשל יד בית אחד.
 א. בהשמות, מעם למה הצבע שלו שחור.
 לד. מעם למה עושים בקמטים של ראש שי"ן.
 לה. מעם למה עושים שי"ן של שלושה ראשים מצד ימין ושל ארבעה מצד שמאל.
 לו. מעם למה תופרים שלוש תפירות לכל צד.
 לז. מעם למה עושים שער של עגל בתפילין.
 לח. מעם למה כשמברך מניח כף היד על המצח.
 לט. מעם למה כורכין הרצועה על האצבע ולמה מעומד.
 מ. מעם למה אין חולצין את התפילין עד אחר הכנסת ספר תורה להיכל.

- מא. מעם למה חולץ של ראש תחילה.
 מב. מעם למה אין מניחין תפילין בשבת.
 מג. מעם למה מניחין תפילין במנחה של תענית.
 מד. מעם למה נהגו להתענות כשנופל לו התפילין.
 מה. מעם למה בראש חודש מסיר התפילין קודם מוסף.

הלכות תפלה עמ' לה

- מו. מעם למה תיקנו מאה ברכות בכל יום.
 מז. מעם למה תיקנו אלהי נשמה קודם התפילה.
 מח. מעם למה תיקנו ברכת אשר בחר בנו וברכת והערב וברכת על דברי תורה.
 שם. מעם למה תיקנו ברכת כהנים אחר ברכת התורה.
 שם. מעם למה אמרו נותן התורה ולא נתן התורה עיין לקמן סימן קל"ה.
 מט. מעם למה תיקנו לומר ה' פעמים מה אנו מה חיינו וכו'.
 נ. מעם למה אומרים אתה הוא ה' קודם פטום הקטורת.
 נא. מעם למה אומרים פסוק ושחט אותו.
 נב. מעם למה אומרים משנת איזהו מקומן.
 שם. מעם אמירת ברייתא דרבי ישמעאל.
 נג. מעם למה פותחים פסוקי דזמרה במזמור הודו לה'.
 דן. מעם למה אומרים ג' פעמים והוא רחום בתפלה.
 שם. מעם למה אומרים אל נקמות.
 נה. מעם למה אומרים ה' מלך וכו' ולמה בעמידה.
 נו. מעם למה תיקנום שלא כסדר היה הוה ויהיה.
 נז. לא נמצא במקור.
 נח. מעם למה אומרים למנצח בגיגות.
 נט. מעם למה אומרים ברוך שאמר קודם פסוקי דזמרה.
 ס. מעם למה אומרים לדבר אחר ברוך שאמר.
 סא. מעם למה אומרים מזמור לתודה.

- סב. טעם למה אומרים אלו המזמורים אחר ברוך שאמר.
- סג. טעם למה אומרים אשרי ולמה אומרים אותו ג' פעמים בכל יום.
- שם. טעם אומרים שכל האומרו ניצול מדינה של גיהנם.
- שם. טעם שאומרים ואנחנו נברך יה אחר אשרי.
- סד. טעם למה כופלין פסוק כל הנשמה.
- סה. טעם למה אומרים ויברך דוד ושירת הים.
- סו. טעם למה השירה אחר המזמורים.
- סז. טעם למנהג שכופלין פסוק ה' ימלוך אחר השירה.
- סח. טעם למה אומרים ישתבח.
- סט. טעם למה הקדיש בלשון ארמי.
- ע. טעם למה אומרים שבעה קדישים בכל יום.
- עא. טעם למה עונים אמן יהא שמיה רבא.
- שם. טעם אומרים כל העונה אמן יהא שמיה רבא כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית.
- עב. טעם למה אומרים ברכו.
- עג. טעם לקדושת יוצר ולמה אין אומרים בה ימלוך.
- עד. טעם למה אין אומרים ביוצר והתקין מאורות וכו'.
- עה. טעם למה לא יש אות זי"ן באהבה רבה.
- עו. טעם למה אמרו כל המדקדק בקריאת שמע מצננין לו גיהנם.
- עז. טעם למה לא בחר יעקב אבינו אלא אלו האותיות בשכמל"ו.
- שם. טעם למה אומרים אותם בחשאי.
- שם. טעם למה אומרים אותו ביום כפור בקול רם.
- עה. טעם למה חוזר שליח צבור שלוש תיבות ה' אלהיכם אמת.
- שם. טעם למה לא כתב ג' תיבות נוספות בתורה.
- עט. טעם למה תיקנו ט"ו וי"ן באמת ויציב.
- פ. טעם למה תיקנו ששה פעמים אמת קודם תפילת י"ח.
- פא. טעם למה סמכו יציאת מצרים לתפלת י"ח.
- פב. טעם למה תכף לגאולה תפלה.
- פג. טעם למה אומרים פסוק ה' שפתי.

- פד. טעם למה מתפללין לצד מערב.
- פה. טעם למה תיקנו תפילת י"ח.
- פו. טעם למה תיקנו אותה בעמידה.
- פז. טעם למה תיקנו אותה בלחש.
- פח. טעם למנהג שאומרים שלוש ראשונות ושלוש אחרונות בקול רם, והאמצעיות בלחש.
- פט. טעם למה בברכות י"ח לא יש בהם מלכות.
- צ. טעם למה שוחין באבות תחילה וסוף ובמודים תחילה וסוף.
- צא. טעם למה ג' ברכות אבות וגבורות וקדושת השם, זו אחר זו.
- צב. טעם למה נקראו גבורות גשמים ולמה קבעוה בתחיית המתים.
- צג. טעם למה כל דבר שבקדושה צריך בעשרה.
- צד. טעם למה נושאים עצמן בשעת קדושה.
- צה. טעם למה קדושה ראשונה בלשון הקודש ואין יחיד אומרה, ושאר התפילה בלשון תרגום והיחיד אומרה.
- שם. טעם למה אנו אומרים קדושה של יוצר בפחות מעשרה.
- צו. טעם למה אומרים כי אתה שומע תפילת כל פה ולא אומר כל איש או כל חי.
- צז. טעם למה קבעו עננו בין גואל לרופא, והיחיד בשומע תפילה.
- צח. טעם למה אומרים מודים דרבנן ולמה נקרא דרבנן.
- צט. טעם למה תיקנו ברכת כהנים בהודאה.
- ק. טעם למה אין נושאים הכהנים כפיהם בכל יום.
- שם. טעם למה נקראת נשיאות כפים ולא נשיאות ידים. נדפס לקמן בתוך סימן ק"י. ובמהדורה זו העברתי אותו למקומו הראוי לו בהמשך לסימן ק'.
- קא. טעם למה הכהן נוטל ידיו מלוי.
- קב. טעם למה מכסים ידיהם בטלית בשעת נשיאות כפים.
- שם. טעם למה אין עונים אמן אחר ש"צ בברכת כהנים ועונים אחר הכהן.
- קג. טעם למה תיקנו הטבת חלום בברכת כהנים.
- קד. טעם למה תיקנו לברך את עמו ישראל בסוף כל תפלה.

- קח. מעם למה אומרים יהיו לרצון אחר תפילת י"ח.
- קו. מעם למה עושים שלוש פסיעות אחר תפילת י"ח.
- קז. מעם למה אומר עושה שלום בסוף כל תפילה ובסוף הקדיש.
- קח. מעם למה תיקנו וידוי על סדר אל"ף בי"ת.
- קט. מעם למה אומרים וידוי בלשון רבים.
- קי. מעם למה אומרים מזמור אליך ה' נפשי אשא.
- קיא. מעם למה אומרים אותו בנפילת אפים.
- קיס. מעם למנהג שמדלגין פסוק אליך ה' נפשי אשא.
- קיב. מעם למה נוהגים להטות על צד שמאל.
- קיס. מעם שמכסים פניהם בנפילת אפים.
- קיד. מעם למה אומרים מזמור יענך קודם קדושת ובא לציון.
- קיד. מעם למה אומרים קדושת ובא לציון ולמה בלשון תרגום.
- קטו. מעם למה אומרים בקדושה זו ה' ימלוך ובקדושה מעומד ימלוך ה'.
- קיו. מעם למה אומרים פטום הקטורת אחר התפילה.
- קיז. מעם למה אומרים תנא דבי אליהו אחרי התפלה.
- קיה. מעם למה אומרים בקדיש בתרא ברכו בשחרית ובערבית, ואין אומרים במנחה.
- קיט. מעם למה אומרים עלינו לשבח אחר התפלה.
- קס. מעם שאומרים על כן נקוה לך.
- קך. מעם למה הקדיש של אחר עלינו לשבח נקרא קדיש יתום.

הלכות ספר תורה עמ' עז

- קכא. מעם למה ספר תורה בלא ניקוד.
- קכב. מעם למה עושים תגין על אותיות שעטנ"ז ג"ץ.
- קכג. מעם למה כשמלביש ספר תורה אומר לך ה'.
- קכד. מעם למה אומרים פסוקי דרחמי כשמוציאין ספר תורה, דהיינו תורת ה' עדות ה' וכו'.
- קכה. מעם למה עושים הגבהה לספר תורה.

- קכו. מעם למה אומרים פסוק מה רב טובך.
 קכז. מעם למה כשעולה לקרות אומר ברכו את ה' המבורך.
 קכח. מעם למה עושים אחד לקרות העולים לספר תורה.
 קכט. מעם למה עולה ראשון כהן ואחריו לוי ואחריו ישראל.
 קל. מעם למה מוציאים ספר תורה בשני ובחמישי.
 קלא. מעם למה בחול עולים שלושה ובשבת שבעה ובראש חודש ארבעה וביום הכפורים ששה.
 קלב. מעם למה אין פוחתים לעולה לספר תורה משלושה פסוקים.
 קלג. מעם למה כשחוזר מן ספר תורה אומרים לו חזק ואמץ.
 קלד. מעם למה אין מעלין בתוכחה אלא ע"ה.
 קלה. מעם למה שתיקנו בברכת התורה נותן התורה בלשון הווה ולא אמרו נתן בלשון עבר.
 קלו. מעם למה אומרים פסוק מוסר ה' בני אל תמאס קודם התוכחה.
 קלז. מעם למה בויחל אומרים י"ג מדות בקול רם.
 קלח. מעם למה מפסיקין בפרשת האזינו בהזי"ו ל"ך.
 קלט. מעם למה לא נכתבה אות טי"ת בעשרת הדברות הראשונות.
 קמ. מעם למה התחילה התורה באות בי"ת.
 קמא. מעם למה בתורה כתוב הוא וקרינן היא.
 קמב. מעם למה אמרו הכל תלוי במזל אפילו ספר תורה שבהיכל.
 קמג. מעם למה אין לעלות שני אחים זה אחר זה.

הלכות סעודה וברכת המזון עמ' פז

- קמג. מעם למה נוטלין ידיים קודם סעודה.
 קמד. מעם למה מביאים מלח על השלחן.
 קמה. מעם למה מברכים על הלחם המוציא לשון עתיד.
 קמז. מעם למה מברכין המוציא ואין מברכין על הפירות הבורא בתוספת ה"א.
 קמח. מעם למה טובלין המוציא במלח שלוש פעמים.
 קמו. מעם לסדר חתיכת המוציא.

קמו. טעם למה מניח עשר אצבעותיו על הפת.

שם. והטעם למה מברך ואחר כך בוצע.

קמח. טעם למה אין האוכל לוקח המוציא מיד הבוצע.

קמט. טעם למה אין מניחין הסכין על השלחן בשעת ברכת המזון.

שם. טעם למה אין מכסין הסכין בשבת.

קן. טעם למה כששותין אומרים בשמחתכם.

קנא. טעם למה מברכין על שינוי יין.

קנב. טעם למה מברכין על שינוי יין ואין מברכין על שינוי פת.

קנג. טעם למה איסור ביוזי אוכלין.

קגד. טעם למה אין אכלין דייסא בפת.

קנה. טעם למה לא יאכל מלח לא בגודל ולא באצבע ולא בזרת.

קנו. טעם למה מכסין הפת בשבתות ובימים טובים.

קנז. טעם למה תיקנו זימון בברכת המזון.

קנח. טעם למה הזימון בשלושה ולא בשנים.

קנמ. טעם למה בברכת המוציא אחד מוציא את חבירו ובברכת

המזון מצוה לחלק.

קס. טעם למה בברכת המזון אומר ברוך אלהינו, ובברכת התורה

אומר ברוך ה'.

קסא. טעם למה תיקנו לומר אלהינו בברכת הזמון דוקא בעשרה.

קסב. טעם למה כשברך על הכוס אומר סברי מרנן ועונים לחיים.

קסג. טעם למה מוזגין הכוס בברכת הארץ.

שם. טעם למה מברכין על הכוס אחר ברכת המזון ולא קודם כמו

בקידוש והבדלה.

קסד. טעם למה בשבת אמר מגדול ובחול מגדיל.

הלכות מנחה וערבית עמ' קא

קסה. טעם למה תפלת מנחה נקראת בלשון מנחה ולא נקראת תפלת

צהרים.

קסו. טעם למה אומרים מזמור למנצח על הגתית.

- קמז. מעם למה אומרים אשרי קודם מנחה.
 קסח. מעם למה אין מקבלין תענית אלא במנחה.
 ב. בהשמטות, מעם למה אומרים מזמור ס"ז במנחה אחר תתקבל.
 קסט. מעם למה כשלא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים.
 קע. מעם למה אומר שיר למעלות ושאר פסוקים קודם ערבית.
 קעא. מעם למה אומרים והוא רחום בתפלת ערבית.
 קעב. מעם למה אומרים קדיש בערבית לפני תפילת י"ח.
 קעג. מעם למה לא תיקנו קדושה בערבית.
 קעד. מעם למה אין אומרים חזרה בערבית.
 קעה. מעם למה אין נופלין על פניהם בלילה כמו ביום.

הלכות שבת עמ' קה

- קעו. מעם למה נקרא שבת בכל לשון שבת.
 קעז. מעם למה כל השותה מים בערב שבת בין השמשות כאילו גזול את המתים וכו'.
 קעה. מעם למה עושים העירוב.
 קעט. מעם למה עושים אותו בתבשיל ופת.
 שם. למה עושין עירוב מיום טוב לשבת.
 קף. מעם למה ניתנה הדלקת נר של שבת לנשים.
 קפא. מעם למה משליכים הפתילה אחר הדלקה.
 ג. בהשמטות, מעם למה פורסים ידיהם לפני הנר.
 קפב. מעם למה עושים שתי נרות לכבוד השבת.
 ד. בהשמטות, למה לא חייבו רז"ל אלא ט"ל מלאכות בשבת.
 קפג. מעם למה אין אומרים והוא רחום בערבית של שבת.
 קפד. מעם למה אומרים בחול ושמור צאתנו ובואנו ובשבת אומר ופרוס.
 קפה. מעם למה אומרים פסוק ושמרו.
 קפו. מעם למה אין ברכות אמצעיות בתפילה כמו בחול.
 שם. למה תיקנו שבע ברכות.

קפו. טעם למה בערבית אומר אתה קדשת וכשחרית אומר ישמח
ובמנחה אומר אתה אחד, וכיום טוב אתה בחרתנו בין בשחרית
ובין במנחה.

קפח. טעם למה אומר ויכלו אחר התפילה.

שם. והטעם שאומרים אותו מעומד.

קפט. טעם למה אומר וינוחו בה ובו ובם.

קץ. טעם למה אומר בשבת באהבה וברצון וכשחל יום טוב בחול
אין אומרים אותו.

ה. בהשמטות, טעם לאמירת מזמור לדוד ה' רועי.

קצא. טעם למה אין קידוש אלא במקום סעודה.

קצב. טעם למה אמרו זכור זכרהו על היין.

קצג. טעם למה אין מברכין בכוס שפיו צר.

קצד. טעם למה כשמברך על הכוס נותן עיניו בכוס.

קצה. טעם למה בקידוש ובברכת נישואין מברך על היין תחילה.

קצו. טעם למה בקידוש של שבת אומר אשר קדשנו וביום טוב
אשר בחר בנו.

קצז. טעם למה בוצעין על ב' ככרות.

קצח. טעם למה תיקנו רצה והחליצנו בשבת בברכת המזון.

שם. טעם למה אין דוחים רצה ביו"ט כשחל בשבת.

קצט. טעם למה מוסיפים מזמורים אלו בשבת.

ר. טעם למה אין אומרים מזמור לתודה בשבת.

רא. טעם למה אומרים נשמת בשבת.

רב. טעם למה אומרים ישמח משה.

רג. טעם למה חייבו לקרות הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום.

רד. טעם למה אומר על הכל יתגדל.

רה. טעם למה אין מוציאין ספר שני לקרות בו פסוקי וביום השבת.

רו. טעם למה קורים ההפטרה אחר הפרשה.

רי. טעם למה אומרים קדיש אחר העולה שביעי.

רח. טעם למה חותמים בהפטרה של שבת מקדש השבת ואין
מזכירין מקדש ישראל כמו במועדים.

- רמ. טעם למה עולים שבעה בספר תורה בשבת.
- רי. טעם למה אומר פסוק ישמחו השמים בעליית ספר תורה.
- ריא. טעם למה אומרים מזמור לדוד הבו לה' בהכנסת ספר תורה.
- ו. בהשמטות, למה עשו חצי עיגול בברכה אחרונה של הפטרה.
- ריב. טעם למה תיקנו להתפלל מוסף.
- ריג. טעם למה אומרים בכתר שמע ישראל.
- ריד. טעם למה בשבת אומר בכתר עם עמך ובר"ה וביו"ט ועמך.
- רטו. טעם למה אומרים פסוקי מוספין במוסף ואין אומרים בתפילה.
- רטז. טעם למה אין אומרים בשחרית ובא לציון.
- ריז. טעם למה אומרים אין כאלהינו מי כאלהינו.
- ריח. טעם למה בקידוש של יום אינו אומר אלא בורא פרי הגפן.
- ריט. טעם למה אוכלים ביצים בשבת.
- רך. טעם למה אומרים ובא לציון במנחה של שבת.
- רכא. טעם למה מוציאין ספר תורה במנחה של שבת ובשני ובחמישי.
- רכב. טעם למה אומרים פסוק ואני תפילתי לך ה' במנחה.
- שם. הטעם שנהגו לכפלו.
- רכג. טעם למה אומרים בעמידה של מנחה אתה אחד.
- רכד. טעם למה אין אומרים בעמידה של שבת מקרא קודש.
- רכה. טעם למה אומרים צדקתך במנחה של שבת.
- רכו. טעם למה חייבו בשלוש סעודות בשבת.
- רכז. טעם למה מצוה לאכול בשר ודגים ולשתות יין בג' סעודות.
- רכח. טעם למה אומרים תמניא אפי כמוצאי שבת.
- רכט. טעם למה מבדילין באתה חונן.
- רל. טעם למה אומרים ויהי נועם במוצאי שבת.
- שם. למה נוהגים לכופלו.
- רלא. טעם למה כופלין פסוק אורך ימים.
- רלב. טעם למה אין אומרים ובא לציון ומתחילין מן ואתה קדוש.
- רלג. טעם למה נהגו לדלות מים מן הבאר במוצאי שבת.
- רלד. טעם למה מזכירין אליהו במוצאי שבת.
- רלה. טעם למה מקדשין על הפת ואין מבדילין על הפת.

- רלו. מעם למה מברכין על ההדס במוצאי שבת.
 שם. והמעם שעושין ג' ענפים.
 רלו. מעם למה רואין בציפורנים במוצאי שבת.
 רלח. מעם למה אין הנשים שותות מכוס של הבדלה.
 רלט. מעם למה אין עושין מלאכה במוצאי שבת.

הלכות ראש חודש עמ' קמב

- רמ. מעם למה מבקשין רחמים על תלמידי חכמים בהזכרת ראש חודש.
 רמא. מעם למה מתענין בערב ראש חודש.
 רמב. מעם למה אין מזכירין ראש חודש תשרי.
 רמג. מעם למה קורין ההלל בראש חודש.
 רמד. מעם למה אין גומרין ההלל בראש חודש.
 רמה. מעם למה כופלין אודך כי עניתני וכו'.
 רמו. מעם למה אין עולים לספר תורה אלא ארבעה.
 רמז. מעם למה אין מזכירין בהפטרת ראש חודש ושבת, ראש חודש.
 רמח. מעם למה חולצין תפילין קודם מוסף.
 רמט. מעם למה אומרים כתר בקיצור.
 רן. מעם למה אומרים במוסף ראש חודש מפי כבודך כאמור מה שאין כן בשאר המוספין.
 שם. מעם למה מניחים מוסף שבת ואומרים אתה יצרת.
 רנא. מעם למה בראש חודש וחול המועד אם שכח ולא הזכיר בעמידה אלהינו חוזר ובברכת המזון אינו חוזר.
 רנב. מעם למה אין הנשים עושות מלאכה בראש חודש.
 שם. מעם שניתן ראש חודש לנשים.
 רנג. מעם למה עושים סעודה בראש חודש וביום טוב.
 רנד. מעם למה אין מברכין הלכנה בליל שבת.

רנה. טעם למה אומרים בברכת הלבנה זה לזה שלום עליכם ג' פעמים.

רנו. טעם למה אומרים דוד מלך ישראל חי וקיים.

הלכות פסח עמ' קנ

רנו. טעם למה אמרו כל האוכל מצה בערב פסח כבועל ארוסתו בבית חמיו.

ז. בהשמות, טעם למה נאסר חמץ שש שעות ולמעלה.

רנח. טעם למה אמרו כל חמירא בלשון תרגום.

רנט. טעם למה אומרים הא לחמא עניא בלשון תרגום.

ח. בהשמות, טעם למה סידרו דצ"ך עד"ש באח"ב.

רס. טעם למה לא תיקנו כוס חמישי בליל פסח.

רסא. טעם למה אין גומרין ההלל בפסח כמו בסכות.

רסב. טעם למה אין אומרים בחול המועד את יום טוב.

רסג. טעם למה תיקנו פרשיות של פסח בלשון הזה, משך תורא קדש בכספא פסל במדברא וכו'.

רסד. טעם למה לא נזכרה שמחה בפסח והזכיר בעצרת ובסכות.

רסה. טעם למה תיקנו לקרות כל הבכור בימים טובים האחרונים.

רסו. טעם למה בשבת וחול המועד של פסח קורים הפטרת תחיית המתים.

רסז. טעם למה סופרים את העומר.

רסח. טעם למה סופרים בלילה.

רסט. טעם למה אין מברכין שהחיינו על ספירת העומר.

ער. טעם למה מברכין מעומד.

רעא. טעם למה אומרים יהי רצון אחר הספירה.

ערב. טעם למה אומרים למנצח בנגינות אחר הספירה.

רעג. טעם למה אין הנשים עושין מלאכה בימי העומר לאחר השקיעה.

רעד. מעם למה לא היו אלא ג' רגלים, ולמה סכות ח' ופסח ז' ושבועות יום אחד.

ערה. מעם למה קורים שיר השירים בפסח.

רעו. מעם למה קורים פרקי אבות בין פסח לעצרת.

שם. מעם למה תיקנו בקידוש מקדש ישראל והזמנים ולא אמרו והמועדים עיין סימן שי"ט.

רעז. מעם למה נהגו לומר משנת רבי חנניא בן עקשיא בסיום הפרקים.

רעה. מעם למה אין מברכים על הבשמים במוצאי יום טוב.

רעמ. מעם למה אין מזכירין אליהו במוצאי יום טוב.

הלכות שבועות עמ' קסא

ט. בהשמות, מעם למה יש נוהגים שלא להסתפר עד שבועות.

רפ. מעם למה נקרא שבועות עצרת.

רפא. מעם למה בכל המועדות כתיב זמן דהיינו ובחמשה עשר וכו' חוץ משבועות.

שם. למה אין שבועות בטל.

רפב. מעם למה קורים רות בשבועות.

הלכות ט' באב עמ' קסג

רפג. מעם למה קורים ובא לציון בליל ט' באב.

רפד. מעם למה מתחילין מן ואתה קדוש בליל ט' באב.

שם. ומעם למה שאם חל במוצאי שבת אין אומרים ויהי נועם.

רפה. מעם למה אין מניחין תפילין בט' באב.

רפו. מעם למה נהגו לרחוץ ולכבד הבית אחר חצות.

רפז. מעם למה מברכין הלכנה במוצאי ט' באב.

הלכות ימים נוראים עמ' קסה

- רפח. מעם למה אין מזכירין ראש חדש תשרי.
- רפט. מעם למה קבע הקב"ה יום הדין בחדש תשרי.
- רץ. מעם למה אין אומר אדם לחבירו תכתב לחיים טובים.
- רצא. מעם למה הולכים לנהר ואומרים פסוקי ותשליך.
- רצב. מעם למה לא קבע הקב"ה יום הכפורים אלא בעשור לחדש.
- רצג. מעם למה אין ישנים בראש השנה ביום.
- רצג. מעם למה התרת נדרים בשלושה.
- רצד. מעם למה מפירין נדרים בליל כפור.
- רצה. מעם למה מוציאין ג' ספרים בהפרת נדרין ולמה ז'.
- רצו. מעם למה אומרים כל נדרי שלשה פעמים.
- רצז. מעם למה מדליקין נרות ביום כפור על כל אחד.
- רצח. מעם למה אמרו כל האוכל גיד הנשה כאילו אכל ביום הכפורים.
- רצט. מעם למה אומרים את יום הכפורים ולא את יום הכפור.
- ש. מעם למה מתפללין ערבית בלא קדיש.
- שא. מעם למה אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בקול רם.
- שב. מעם למה אומרים פרשת אחרי מות בשחרית יום הכפורים.
- שג. מעם למה קורים פרשת עריות במנחה.
- שד. מעם למה מפטירין במנחה הפטרה של יונה.
- שה. מעם למה מזכירין המתים במנחת יום הכפורים.
- שו. מעם למה נהגו לומר ביום הכפורים ז' פעמים ה' הוא האלהים.
- שז. מעם למה תוקעים תשר"ת בערבית של מוצאי יום הכפורים.
- שח. מעם למה מקדשים הלכנה במוצאי יום הכפורים.
- שט. מעם למה אין מבדילין אלא על אור ששבת.
- שי. מעם למה נצטוינו על חמשה עינויים ביום הכפורים.

הלכות סכות עמ' קעו

- שיא. מעם למה אמרו כל המקיים מצות לולב כאילו קיים כל המצות.
- שיב. מעם למה נצטוונו על ארבעה מינים של לולב.
- שיג. מעם למה מברכין על הלולב ואין מברכין על שאר מינים.
- שיד. מעם למה מנענעים הלולב.
- שטו. מעם למה אין קושרין האתרוג עם שאר מינים.
- שטז. מעם למה הנענוע מעומד.
- שז. מעם למה מזכירין גבורות גשמים ביום טוב אחרון של חג והשאלה דוקא במרחשון או לששים יום.
- שיח. מעם למה שואלין הגשמים במוסף ואין שואלין בתפילת י"ח.
- שיט. מעם למה מפטרין בחול המועד ושבת של סכות במלחמת גוג ומגוג.
- שס. מעם למה המפטיר קורא בתורה קודם.
- שס. למה בקידוש במועדים ובברכות ההפטרה חותמים מקדש ישראל והזמנים ולא והמועדים.
- שך. מעם למה נקראת הושענא רבא כמו יום הכפורים.
- יוד. בחשמטות, מעם לחכמת הערכה בקרקע יום הושענא רבה.
- שכא. מעם למה קורים פרשת וזאת הברכה בליל הושענא רבה.
- שכב. מעם למה קורין פרשת וזאת הברכה ביום שמחת תורה.
- שכג. מעם למה קורים פרשת בראשית תכף ומיד.
- שכד. מעם למה קורים קהלת בשמיני עצרת.

הלכות חנוכה ופורים עמ' קפב

- שכה. מעם למה חנוכה שמנה ימים.
- שם. מעם למה אין עושים תשיעי בחנוכה מספק כמו בחג הסוכות.
- שכו. מעם למה לא קבעו משתה בחנוכה כמו פורים.
- שכז. מעם למה עושים נר נוסף גבוה בנרות חנוכה.
- שכח. מעם למה גומרים ההלל כל שמונת ימי חנוכה.
- שכט. מעם למה קורים בחנוכה בסדר חנוכת המזבח.
- של. מעם למה לא בחר חמץ להפיל פור אלא באדר.

שלא. טעם למה אומרים ובא לציון כליל פורים.
 שלב. טעם למה אומרים פסוקי הגאולה בקול רם.
 שלג. טעם למה כופלין פסוק כי יד על כס י"ה.
 שלד. טעם למה התיירו ללבוש הפרצופים.
 שלה. טעם למה מלבישין הקטנים מחלצות ונותנין להם מיני מתיקה.
 שלו. טעם למה חייבו לתת שתי מתנות בפורים.

הלכות חתן וכלה עמ' קפו

שלז. טעם למה מתענה קודם החתונה.
 שלה. טעם למה לובש החתן המלית.
 שלט. טעם למה שוכר הכוס בשעת ברכה.
 שמ. טעם למה שופכין הכוס.
 שמא. טעם למה עומדין בשבע ברכות.
 שמב. טעם למה שבע ברכות צריך בעשרה.
 שמג. טעם למה אין מברכין שהחיינו על הנשואין.
 שמד. טעם למה מברכין ביין ויהיה אדום.
 שמה. טעם למה מברכין בשבת שבע ברכות אף על פי שאין פנים חדשות.
 שמו. טעם למה נותנים החותם של קידושין באצבע.
 שמו. טעם למה תיקנו לחתן פרשת ואברהם זקן.
 שם. הטעם שמתרגמין אותה.
 שמח. טעם למה אין מברכין על דם טוהר.
 שמט. טעם למה אשה מזרעת תחילה יולדת זכר.
 שן. טעם למה על זכר יושבת שבעה ועל נקבה י"ד.
 שנא. טעם למה על שלש עבירות נשים מיתות.
 שנב. טעם למה צוה הקב"ה על המילה.
 שנג. טעם למה ניתנה מילה בשמיני.
 שם. טעם נתינת הערלה בכלי עפר.
 שנד. טעם למה ניתנה המילה בערלה.

שנה. מעם למה שמים הערלה בעפר.
 שנו. מעם למה עושים כסא לאליהו.
 שנו. מעם למה פורסים מפה ביום המילה.
 שנה. מעם למה נותנים בשמים ביום המילה.
 שנט. מעם למה אומרים פסוק אשרי תבחר ותקרב.
 שם. מעם למה אומרים פסוק ברוך הבא.
 שסא. מעם למה מתחילין ללמוד לתינוק מפסוק זה הדבר, ואחר כך ויקרא.

הלכות מיתה וקבורה עמ' קצז

שסב. מעם למה מי שמתה אשתו ראשונה מזבח מוריד עליו דמעות.
 שסג. מעם למה עוצמים עיני המת.
 שם. והמעם שהבן קודם.
 שם. מעם העפר על עניו.
 שסד. מעם למה קורעים על המת.
 שסה. מעם למה קורעים על שאר מתים.
 שסו. מעם למה איסור הלנת המת.
 שסז. מעם למה מטהרין את המת.
 שסח. מעם למה קוברין אותו בכלי פשתן.
 שסט. מעם למה שופכים את המים אשר בשכונת המת.
 שע. מעם למה עושים הקפות למת.
 שעא. מעם למה משליכין עפר וצרורות בקבר מכל צד.
 שעב. מעם למה אחר שנקבר המת תולשין עשבים ומשליכין לאחוריהם.
 שעג. מעם למה רוחצים ידיהם אחר קבורת המת.
 שעד. מעם למה הנשים זריזים במצות המת.
 שעה. מעם למה ציוה הקב"ה על האבלות.
 שעו. מעם למה האבלות שבעה ימים.

שעז. טעם למה עושים תשלום למת ביום השבעה וביום החדש וביום שנתו.

שעח. טעם למה אין עושים הספר אלא עד י"ב חדש.

שעט. טעם למה השכבה על הנשים בלשון תרגום.

שפ. טעם למה מדליקין נר על המת.

שפא. טעם למה האבל אסור להניח תפילין ביום ראשון.

שפב. טעם למה אין האבל לוקח המוציא מיד הכובע.

שפג. טעם למה אין אומרים ההלל בבית האבל.

שפד. טעם למה אין אומרים נפילת אפים בבית האבל.

שפה. טעם למה מדלגין פסוק ואני זאת בריתי.

שפו. טעם למה מלין התינוק בבית החיים וקוראין לו שם.

שפז. טעם למה מי שנקרא על שמו ב' פעמים ומת, לא יקראו אותו באותו שם.

שפח. טעם למה ציוה הקב"ה על היבום.

שפט. טעם למה חולצים המנעל.

שץ. טעם למה אין אומרים במה מדליקין בבית האבל.

שצא. טעם למה הקדיש יועיל למת מכל שאר תפילות כגון תפילה או קדושה וכיוצא.

שצב. טעם הרקיקה בחליצה.

השמות עמ' ריב

א. טעם שצבע התפילין יהיו שחורות ולא צבע אחר.

ב. טעם לאמירת מזמור למנצח כנגינות בתפלת מנחה.

ג. טעם שנוהגין הנשים לפרוס ידיהם בפני הנר כשמברכות עליו.

ד. טעם למה לא אסרו אלא ט"ל מלאכות בשבת.

ה. טעם שאומרים מזמור לדוד בתפלת ליל שבת.

ו. טעם בנוסח הברכות של ההפטר.

ז. טעם שאסרו חמץ ביום י"ד משש שעות ולמעלה.

ח. טעם שתיקנו דצ"ך עד"ש באח"ב.

- ט. מעם שנהגו שלא להסתפר עד חג השבועות.
י. מעם חבמת הערכה ביום הושענא רבה בקרקע.

מעמים נפרדים עמ' רטו

- א. מעם למה לא בחר הקב"ה לשמו המיוחד אלא שם יהו"ה ב"ה.
ב. מעם למה איסור שעמנו.
ג. מעם למה צוה על פדיון פטר חמור.
ד. מעם למה הערלה שלש שנים.
ה. מעם למה אסור לחרוש בשור וחמור יחדו.
ו. מעם למה איסור עופות הטמאים.
ז. מעם למה איסור הדגים בסנפיר וקשקשת.
ח. מעם למה איסור כלאי בהמה וכלאי הכרם.
ט. מעם למה תכף לסמיכה שחיטה.
י. מעם למה איסור אכילת הדם.
יא. מעם למה מכסים דם חיה ועוף.
יב. מעם למה מותר לאכול חלב חיה.
יג. מעם למה בעולת העוף כתוב והסיר את מוראתו ובעולת בהמה כתוב והקרב.
יד. מעם למה לא בחר הקב"ה בקרבנות אלא בקר וכבש ועזים ותורים ובני יונה.
טו. מעם למה צוה על שילוח הקן.
שם. למה אין שילוח הקן אלא בטהורים.
טז. מעם למה איסור אכילת גבינה אחר הבשר.
יז. מעם למה קרבן הסוטה מן השעורים.
יח. מעם למה איסור מגע גוי ביין.
שם. למה החמירה התורה ביין יותר מפת ושמן.
יט. מעם למה שלשה משקים אסורים משום גלוי.
ך. מעם למה המלקות ט"ל.
שם. מעם שאמרה התורה ארבעים יכנו.

- כא. טעם למה עושים הרצועה מעור שור וחמור.
- כב. טעם למה צותה התורה ליקח הבכור פי שנים.
- כג. טעם למה צוה לתת לכהן הזרוע והלחיים והקיבה.
- כד. טעם למה מי עינים מלוחים.
- כה. טעם למה לא בחרו ישראל לעשות צורה אלא של עגל.
- שם. ולמה הכתוב קרא אותו עגל ולא שור.
- כו. טעם למה נקראו המעות ממון.
- כז. טעם למה מכנין תלמיד חכם בשם תלמיד.
- כח. טעם למה נקראו הנשיאים בשם נשיא.
- כט. טעם למה כינו חכמי התלמוד להקב"ה בשם מקום.
- ל. טעם למה אומרים משה רבינו ולא רבינו משה.
- לא. טעם למה קרא הקב"ה לאדם הראשון בשם אדם.
- לב. טעם למה קרא הקב"ה ליעקב ישראל.
- לג. טעם למה נקרא העולם בשם עולם.
- לד. טעם למה לא היה יעקב אבינו ע"ה אלא קמ"ז שנה.
- לה. טעם למה לא בחר יוסף לתת בשק של אחיו אלא גביע.
- לו. טעם למה לא קלל הקב"ה לאדם הראשון אלא בקוץ ודרדר.
- לז. טעם למה אין כותבין במזוזה אלא שם שד"י.
- לח. טעם למה כותבין שם שד"י כנגד והיה.
- טל. טעם למה כותבין שם הוי"ה בשלשה יודי"ן.
- מ. טעם למה אלמנה אסורה לכהן גדול.
- מא. טעם למה ארבעה חייבים להודות.
- מב. טעם למה הנשים פטורות מכל מצות עשה שהזמן גרמא.
- מג. טעם למה כשמתעטש אומרים לו חיים והוא אומר לישועתך וכו'.
- מד. טעם למה נהגו לעשות סעודה ביום סיום ספר או מסכתא.
- מה. טעם למה מזכירין בסיום המסכתא רב פפא ועשרת בניו.
- מו. טעם למה אין קמן משלים לעשרה עד שיהיה בן י"ג.
- מז. טעם למה שמגיע בנו לי"ג שנים עושה לו סעודה.
- מח. טעם למה נקרא החלל הגדול.

- מט. מעם למה ציוה ובשר בשדה לכלב תשליכון.
- נ. מעם למה זכו הכלבים לעבד עורות ספר תורה מצואתם.
- נא. מעם למה משהא הקב"ה אכילת הכלב בתוך מיעיו ג' ימים.
- נב. מעם למה אמרו כלבים שוחקים אליהו זכור לטוב בא לעיר.
- נג. מעם למה העבד יוצא בשן ועין דוקא.
- נד. מעם למה אין מנענעין ראשם בלימודם אלא ישראל.
- נה. מעם למה לא ניתנה התורה אלא לאחר כ"ו דורות.
- נו. מעם למה אין מתחילין בשני וברביעי.
- נז. מעם למה תענית חלום צריך ביומו.
- נח. מעם למה במזמור לולא ה' יש ג' פעמים אזי.
- נט. מעם למה שנהגו לשים ברזל במים בשעת התקופה.
- ס. מעם למה אומרים בשביל עין הרע חמשה.
- סא. מעם למה ציוה הקב"ה לעשות המנורה בשבעה נרות.
- סב. מעם למה סדרו אותיות מנצפ"ך שלא כסדר.
- סג. מעם שאנו מברכין ברכת אירוסין ולאחר קדושין.
- סד. מעם למה נקרא שוחד בשם שוחד.
- סה. מעם למה כל העצים כשרים למערכה חוץ מעצי הזית ועצי גפן.
- סו. מעם למה בסיום הפרקים אומרים משנת רבי חנניא בן עקשיא.
- סז. מעם למה תיקן דוד המלך ע"ה אלפא ביתא כל אות בשמונה פסוקים.
- סח. מעם למה המלך לוקח י"ח נשים.
- סט. מעם למה הרבנות קוברת בעליה.
- ע. מעם למה נקראו הנשים בשם נשים.
- עא. מעם למה הנשים פסולות לעדות.
- עב. מעם למה אסור לחרוש בשור וחמור.

תמו ונשלמו המפתחות. שבח לאל בורא
 הרוחות
 הודו לה' כי טוב. כי לעולם חסדו
 בילא"ן

אלה שמות הספרים הנזכרים בזה הספר

- א. ארחות חיים. אבודרהם. אלה המצות. אמרי נועם. אורות המצות. אור לישרים. אבא. אליה רבה. אבן השהם.
- ב. ברכי יוסף. בית יוסף. בנימין זאב. בנאות דשא. בחיי. בית דוד. בית חדש. בית אלהים.
- ג. גרן ארנן. גדולים מעשה ה'.
- ד. דרש משה.
- ה. הרמב"ם. הרמב"ן. העקידה. המנהיג. הרוק"ח. התשב"ץ. הרשב"ץ. הרשב"ם. הריטב"א. החינוך. הגהות אשירי. הרא"ש. הרשב"א. הרדב"ז. הלכות קטנות. האגור. הואיל משה. הון עשיר.
- ז. זוהר.
- ח. חבל בני יהודה. חמדת ימים. חסד לאברהם. חסדי דוד. חיים שאל.
- ט. טהרת הקדש. טורי זהב.
- י. יששכר. יפה מראה. ירושלמי. יין המשומר. יד אהרן. ילקוט ראובני. יוסף עליו. ים של שלמה.
- כ. כד הקמח. כפתור ופרח. כלבו. כנסת הגדולה. כתיבת יד. כסף מזוקק. כלי חמדה.
- ל. לחם מן השמים. לוחות הברית. לבוש. לקט שמואל. לוית חן. למנצח לדוד.
- מ. מגן דוד. מעשה רוקח. מהר"י אבוהב. מהר"י קולון. מגן אברהם. מסכת סופרים. מהרי"ל. מדרש שמואל. מהריק"ש. משפטי שמואל. מטה משה. מהרש"ל. מרדכי. מהר"ם לונזאנו. מתנות כהונה. מגן אברהם על התורה. מגלה עמוקות. מעבר יבק. מדרש תלפיות. מעיל שמואל. מרכבת המשנה. מגן דוד של הרדב"ז. מנחת יהודה. מחזיק ברכת. מהר"ש לביא. מנחת בלולת.

- נ. נימוקי שמואל. נשמת חיים.
- ס. ספר הזכרון. ספר הבהיר. ספר החסידים. סמ"ג.
- ע. עשרה מאמרות. עטרת זקנים. עולת שבת. עץ החיים.
- פ. פרי חדש. פרקי רבי אליעזר. פרשת דרכים. פרדס.
- צ. ציוני. צרור המור. צדה לדרך. צרי היגון.
- ק. קיצור לוחות הברית. קרבן מנחה. קב הישר.
- ר. ריקנאטי. רבינו האיי. ריא"ז. רבינו יונה. ראשית חכמה. רמ"ך.
- ש. שוחר טוב. שבלי הלקט. שערי אורה. שיירי כנסת הגדולה. שארית יעקב. שפתי כהן על התורה. שלחן עדות. שלחן ארבע. שכחת הלקט.
- ת. תנחומא. תיקוני ישישכר. תולדות יצחק. תולעת יעקב. תשובת הגאונים. תוספת יום טוב. תנחומות אל. תולדות יעקב. דרך ישרה. תפלה זכה. תשב"ץ.

הסכמות שנדפסו במהדורא הראשונה

**הסכמת הרב הכולל ח"ק שד"ר מעיר הקדש
טבריא תובב"א כמוהר"ר יוסף אבן סאמון נר"ו
י"איר כי"ר:**

אגב אורחין בלכת מצוה בהדי דקא אזילנא. כבואי אל מחנה זה
מתא **טריפולי** יע"א דהתם קאימנא. פגעתי את ש"ש ועושה
צדק באמת ובאמונה. ול"ו אחד בהם אברהם היה וסדרא קא גריס
אלה הוא מהממונים שבמקדש זה פתחיה. פתחו פתוח לרבים ועשוי
קפנדרייא. נגיד ומצוה פקיד עיר האלהים עיר הקדש טבריא תוב"ב כל
העם אומרים מקודש וטובה **ראייה**

וגם הראני אותו ואת נוהו מקום קדשו וישיבתו. וזה חזיתי ואספרה
זה ספר תורתו. שלם הוא ושלימה משנתו. הנותן אמרי שפר
וסיפור ועושה סימנין לתורה זה היא **עבודתו**

מורה מקום בעין משפט ומראה האופנים. דיני דשייכי מקדמת
דנא והאידינא וכל הענינים. אסף ולקט מהפוסקים ראשונים
ואחרונים. חדשים גם ישנים. הכי קרא שמו על שם המפעל שבלי הלקט
לקט הקציר והיה כל מבקשו והיו נכונים ואתו עמו כלומר אליו
ספר טעמי המצות ממדרשי חז"ל ומן הזוהר הקדוש רמזים ופשטים
ומליצות כל אשר בתוכה המה **נתונים**

ויקרא את שמו **חיי אברהם** מלתא בטעמא. כי משי"ך נהוריה
כזי"ת הוא לו במקום חיותו למיקם בעלמא. כאומרם ז"ל
מצוה בלא כוונה כגוף בלא **נשמה**

גם כי יזקין לא דייקנין ביה כולי האי ולא תנינן כי טרדא דמצוה קא
טרדינן. אהני כהני שלוחי דידן ודרחמנא דחתימו לעילא סמכינן.

ועל המוגמר ברוכי מברכינן. ולפעליה אימר איישר חיליה אמרינן. ה"ה
 החכם השלם כמוהר"ר **אברהם כלפון** נר"ו דביה **עסקינן**

ועל דא ודאי מחזיקנן טיבותא לרישיה דהאי גברא. ועליו אמרינן כן
 ירבה וכן יפרוץ ככתוב בתורה. עשות ספרים הרבה כתר שם
 טוב וכתר **תורה**

ולעדת מי מנה יצמח צדיק בא יבא ברנה. נון כפופה נון פשוטה
 אחות לנו קטנה. כי אני הוא המדבר שליחא דרחמנא. מקרא
 שכתוב בעתה אחישנה. צעיר המשתלח מעיר הקודש טבריא תוב"ב
 לעבוד עבודת הקדש ברנה. החותם בשים שלום טובה וברכה בשנת
ולישרי לב שמחה בזאת השנה

הצעיר **יוסף אבן סאמון** ס"ט

הסכמת החכם השלם והכולל שד"ר כמוה"ר שמואל שושנה נר"ו יאיר

שמעו כי נגידים אדבר אשר חלק מחכמתו ליראיו. אשרי הגבר ישא עול תורה מנעוריו. שיש בה קום עשה לשמור את דרך עץ החיים למען אשר יצוה את בניו. אשר יעשה אותם האדם וחי וארח צדיקים כאור נוגה הולך ואור ויהיו דבריו. בכל עז **ותעצומות**

מיום סור ישראל מעל אדמתו והלכו בגולה החרש והמסגר ואבלו פתחיו. אנה ה' לנו חכמי ישראל לחקור ולתור בעמקי התורה וכל אחד מוסיף נופך משלו ממה שקבל מהר סיני כדי להסירם ממכשולי הספקות ומוקשי השגגות כשורש לספי"ח ובהם הם חוקרים ודורשים כענפים ופרחים מטעמי המצות ושאו"ל באלפי"ו. כי יש להנחתם טעמים חלוקים ויש כבורח מן הספקות כי הם לסלע המחלקות מרח"ש יונקותיו. ובעמקה של הלכה יעלו שמים ירדו **תהומות**

ויצבור י"וסף בר לכל עם הארץ שכל חכמי ישראל ניאותין לאורו כי הוא פתח עינים למען יראו וידעו ושיכילו ללכת בדרכיו. והיה כל מבקש דבר חפץ ובא וימלא חפצו ורצונו ונחת שלחנ"ו מלא דשן מן הים הגדול אשר יולדו על ברכ"י י"וסף וישם פניו בין ברכיו. ואולם לאחר צאת השלחנו"ת נתרבו עוד כמה חדושי דינים והלכות הבאים מן החדש ממעונות אריות אשר לא שזפתם עין תשבנה בצל עליונה. אשר יקדישו בני ישראל לכל **מתנות**

אני אוהבי אהב אחד היה אברהם אוהבי דין הוא הד"ר האמור בתורה מוקיר רבנן ואיהו גופיה צורבא מרבנן תורה וגדולה במקום אחד וילך למסעיו. ויט שכמו לסבול עולה של תורה לכת"ר על האר"ש שחל להיות בחשבוננו להשוות לילות כימים עלה בכב"ש ופנה לסובב בני כבשי דרחמנא קדם מפעליו. פעולת צדיק לחיים ואמיץ לבו בגבורים על כל הטובה אשר עשה וכל מעגלותיו. לקיים דברי חכמים לראו"ת בגנים וללקוט שושנים לראות כל חלוקי דינים הן הן הדברים

שנאמרו בעלי"ה מן המוב"חר מספרי שו"ת ופוסקים חדשים גם ישנים פניו בזוי"ת זו וידיו בזוי"ת זו ונמצא הבית מתרב"ץ מאליו. אתעסק אברהם לדכאה בני נשא לחבר את האהל ובדק עד שידו מגעת קבצם כעמיר גרנה על אורח חיים יהיו תמים יחדיו. ובכורי כל מראשית פרי האדמה קבץ ומהפירות שבהרי"ם הגדולים לקט ולא ערב לא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש אלה כל חד וחד לחודיה קאי טעמו וריחו בו דבר דבור על אופניו. ראה והתקין משום **חיי** נפש זה הספר הנכבד הכי קרא שמו **חיי אברהם** וכו מילתא דשוויא לכל נפש והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו ואבן טובה תלויה בצוארו לזכות בה את הרבים הושיבה על השלחן הטהור משלחן גבוה קא זכי להביא עליו ציצים ופרחים אשר יוצאם ואשר יביאם למקום אחד להוציא חפצו ורצונו הגידו בעמים עלילותיו. אכשו"ר הר"י איתגור"י אתגור"ר וכששמעו חכמים בדבר אמרו קיים זה הלכה ז"רע ואל תזכון הני מברכ"י הן צדיק בארץ ישולם האי אוקמה **באברהם** ולא יעזוב את חסידיו. לרשת

לאברהם למקנ"ה שער אכס"דרא שאורה רב הגיע לפרשת דרכים ויאזור כגבר חלציו. ויקם אברהם ויקח את שר"י דברי הרב ודברי התלמיד ויחפש חיפוש אחר חיפוש לא נצרכא אלא להעדפה ברו"ש תהד"ר ותאשו"ר יחדיו. ועשה לו שם ממזרח מהני אשלי רברבי אשר בבית כלאי"ם החבאו ובזורעו קבץ אותם על סדר **א"ב** והיה כל מבקש אמרי אמת ר"ץ לקראת ר"ץ ירוץ והמעברו"ת נחשפו ובה שרי"ה אל **מחנה אברהם** והוא פקיד נגיד על בית ה' הוא עיר המהוללה עה"ק **טבריא תובב"א** אבא את הדברים האלה ונש"א מגבעות ונהרו כל הגוים אליו. היום הזה נטל עשר **קדושות**

כה דברי הצעיר שמואל המשרת את בית קדשנו העיר הזאת נעמי עה"ק **טבריא תוב"ב** בשנת **קמתי** אני לפתוח לדודי סובב והולך שנה בשנה.

הצעיר שמואל שושנה ס"ט

הקדמת המחבר

ויאמר אברהם ס"ט בלא"א רפאל כלפון תנצב"ה יבוא שלום ינוח על משכבו ה' הוא נחלתו. ויזכור מנחתו.

אבא מארי נ"ע אשר בדרך אמת הנחני. ומעיל צדקה יעטני. כי מנעורי גדלני בין ברכי החכמים לשמוע בלמודים מפייהם ומפי כתבם, ולשתות כצמא את דבריהם דברי אלהים חיים פקודי ה' ישרים הנחמדים מזהב ורב פנינים, וברוב אונים ותעצומות יגע כמה יגיעות בגופו ובממונו ויאמר המכסה אני

מאברהם

ויקם אברהם ויאמר בראותי ימי הילדות חלפו למו ויכלו כאפס תקוה, והימים עפים והלואי כצלו של כותל או

כצלו של אילן אלא כצלו של עוף הפורח באויר, והזמן קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים ובעל הבית דוחק. מי גבר יחיה ולא יראה מות כאשר סוף כל אדם למות ויחלוש כמו שאמרו הקדמונים אין דבר מבהיל לאדם כמו מחשבת ודאגת המות ואין מנחם לה, אם ה"ן מנחם לה אם יכירו ויביטו דרכי ה' אשר כרת את

אברהם

ויקרא אברהם ויאמר עת לעשות לה'. כמאמר החכם התורה קוראה בואו ולמדוני. טרם תבקשוני ולא תמצאוני.

אם כן עשה זאת איפוא קח בידך מעט ממה שהיו לפניך אלו דברי תורה אשר נתן אלהים

לאברהם

וישכם אברהם ויאמר אני אל אלהים אקרא וה' יושיעני כי העירני קוני כאיש אשר יעור משנתו, ואומרה

אל נפשי עד מתי תתחמקין הבת השובבה, עד מתי תשתכרין הסירי את יינך מעליך, עד מתי ילין בקרבך מחשבות אונך ותשכח ה' עושך ויוצרך מבטן יעזרך, ועתה קומי קראי אל אלהיך. ויהי כשמעי הקריאה

הומה ואען ואומר, אקומה נא ואסובבה, ואשמע קול מדבר עיר וקדיש מן שמיא, ויאמר כי ראה תראה את עני עמי עניי הדעת, אשר רובם לא ידעו ולא יבינו בחשיכה יתהלכו, אניני וחסרי דעת טעמי התפלה ועל מה אדניה הטבעו ואף על פי שנזכרים בדברי רבותינו ז"ל אחת הנה ואחת הנה אחת לאחת למצוא חשבון אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי ללקוט שושנים ואלקטה נא בשבולים אחרי הקוצרים ולהעלותם על ספר כדי שיהא רגיל בהם כל אדם קטון וגדול זרע

אברהם

ויקרא מלאך ה' אל אברהם ויאמר אליו ידוע תדע בעצמך וראה בעיניך ותכיר בחסרונך

שאינן זה מקומך, מי זה אמר ותהי איש כמוך קל שבקלים דל שבדלים חדל אישים מקטני בני ישראל, אין חכמה ואין תבונה דין קמיט לישן שיקרא שמך על ספר מקובץ מדברי הגדולים, לא איש דברים אתה גם מתמול גם משלשום של נעלך ואל תקרב הלום, לא לך אשר אין בידך לא כלי זיין ולא חגורת חרב, ויצדק לומר עליך חזור בך וחזור לאחוריק והמטה אשר בידך תקח והלכת, ולא תתכסה בטלית שאינה שלך ובטלית שאולה, דומה וטוב לך השתיקה וקול דממה דקה צעיר זכוכים קצוץ כנפים אשר תדע מיעוט ערכך וקוצר השגתך, אשר ללמוד אתה צריך מפי רב כל שכן להעתיק דבריהם, כי דבריהם דברי קבלה איש מפי איש ולמה לך לומר עליך מאי בעי גברא הכא, דלא ידע למיהדר מלתא באפי נפשיה איך יעמוד במקום גדולים להעתיק דבריהם, שמא יהפוך שיחתם בשפת יתר וכנטול דמי אז וירע הדבר מאד בעיני

אברהם

ויהי כאשר כלה לדבר אל אברהם ויאמר אברהם ידעתי אדוני ידעתי כי קצור

קצרה ידי יד כהה חלושה וקלושה, כי מה אנכי ומה ביתי כי הבאתני עד הלום, יתוש חלוש בריה קלה שלא ידע להשיב רוח שפתים נגד בני אדם כקליפת השום נחשב וכחרס הנשבר שאין בו ממש, עפר

ואפר בחיי וכל שכן במותי ויתוש קדמני בבריאה דלא חזי להקרבה, שהדבור אין כי וכל שכן דלא מיתבא דעתאי כאשר יאמרו המושלים מה לתבן את הבר, ומאי בעני גברא הכא דלא ידע לכוין אי"מרא, ומי שהחשיך לו בדרך דרכה של תורה איך יעמוד במקום גדולים להעתיק שיחתם שיחה של מלאכים שב ואל תעשה עדיף מי מלל **לאברהם**

ויאמר אב"י מל"ך אל אברהם אב בחכמה ומאן מלכי רבנן אחד מן החכמים

מארי דמתניתין האיש משה ענו מאד מורי ורבי כמהר"ר משה לחמייש נר"ו. ויאמר לי אל תירא אברהם מה לך נרדס קרב ועשה ולא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה, כי המוכרח לא יגונה ולא ישובח, הרי אתה מצווה ועומד לקרבה אל המלאכה מלאכת שמים, לעשות אותה אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים, שלח ידך וכתוב ואל תמנע טוב מבעליו להיות לאל ידך לעשות בכחך עשה מהיות טוב אל תקרא רע עד אשר לא יבואו ימי הרעה, שהם ימי זקנה הדומים לחיי שעה, שאדם להבל דמה ומי יודע מה ילד יום, שהרי בכל יום ויום מחויבים אנחנו לומר, ברוך ה' יום יום אלהי אדני **אברהם**

וישמע אברהם ויאמר לכל יש זמן וע"ט לכל חפץ לשלוח את קסת"י קסת הסופר בידי יד כהה עט סופר למלאת דבר ה' אשר נתן אלהים **לאברהם**

ויען אברהם ויאמר שקדתי ואהיה סובב סובב למשכנות החכמים בחצרניהם ובטירותם, ומקומם בחרתי הסתופף בצל שומרי תורה ולומדיה ובספריהם להעתיק דברים שסדרו אנשי כנסת הגדולה, הם סדרום ופירשו טעמם דלא פסיק טעמא עיקר טעמא וריחא עץ עושה פרי מצות ה' ברה נותן טעם בר נותן טעם או"ר לעינים שכך רואות אורות יקרות אמרות טהורות מהני טעמי אשר כוננו אבירי עולם הקדושים אשר בארץ החיים המה ושכחום ואתו בתראי וחדשום והוסיפו עליהם, וכולם נתנו מרועה אחד גם בניהם עדי עד

הבאים אחריהם כל חד לפום חיליה מרגלא בפומייהו וקבלה בידייהו
עדת בני ישראל קטון וגדול עני ואביון עם אלהי **אברהם**

וייסיף אברהם ויאמר אני אמרתי בחפש"י כל האדם כוס"ף
המתאווים בדרך ה' המבקשים שובע לנפשם,

ימצאו מרגוע כחפצם בספר הזה שהוא מעט הכמות ורכ האיכות, כי
רב בפעולותיו לזכות את הרבים, וכן יתכבדו מכובדים אוהבי חכמה
וידידים, בהיות שכולם נחמדים מזהב ורוב פנינים מתוקים מדבש
ונופת צופים, להבין טעמם של דברים, נכוחים וישרים ירונו וישמחו
בו קרבת אלהים יחפצון לקנות חכמה ודעת מבלי קרב רוב המוני
לראותם הדרך אשר ילכו בה מפי סופרים וספרים קדמאי ובתראי אשר
שמע **אברהם**

ויג"ר אברהם ויאמר אך הנה בשמים עדי ושהדי במרומים והוא
העז כי כוונתי לא היתה חס ושלום להתגדל

ולהתפאר, רק אמרתי אסדר סדר להגדיל תורה ולהאדירה ואין רצוני
אלא להטיב לי ולזכרוני ולכל אשר יחפוץ בו כמוני, והאי מאן דבעי
לקיים מילי דברכות, יושיט ידיה בידא כי ילבש מדה והוא ישסה כל
כלי חמדה, וכל רואיהם יכירום כי רובם ככלם מלוקטים ולא ממני
יצאו הדברים דברים עתיקים אשר אמר אלהים **לאברהם**

ויתפלל אברהם אל האלהים ויאמר, נא האל המקבל התפלות
אדון הרחמים והסליחות, כימי צאתנו מארץ

מצרים הראנו נפלאות ותנחנו בדרך נכוחה נורא עלילות, ותקבץ פזורינו
מבין הגוים ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ. ותוליכנו קוממיות לארץ אשר
גר שם **אברהם**

וישב אברהם ויאמר הפעם אודה את ה' אשר חנני והחייני ופסעתי
על חצי הגבורות ושער לבן צמח כי ואברהם בן

חמש שנים וארבעים שנה בצא"תו זה הספר ספר חיי אברהם ושהאוכל
בלא טעם אין לו חיות, לכך קראתי אותו בשם הזה **חיי אברהם**

שנת וישרא"ל עשה חיל חילה של תורה ואלה מוסיף על הראשונים
שני חיי אברהם

מקוה רחמי האל יוצרי וגואלי לעלות אל הר קדשו הר ציון ירכתי
צפון.

הצעיר אברהם כלפון ס"ט

בס"ד

חיי אברהם

הלכות נטילת ידיים

א. טעם למה תיקנו נטילת ידיים.

מצאתי כתוב בספר שכחת הלקט בסוף ילקוט ראובני בשם גלי רוזיא, וזה לשונו. הטעם של נטילת ידיים, בעבור שיש לחיצונים יותר אחיזה בידים בשביל הצפרנים, ולכן אין ראוי להגדילם יותר מדאי, אלא למוהל שעושה בהם הפריעה, כדי שיבא הקליפה שהוא הצפורן ויקרע הערלה ויבטל כחה.

ב. טעם שתיקנו ליטול ידיהם קודם כל תפלה.

מצאתי כתוב בספר האגור הלכות נטילת ידיים, הטעם לפי שהתפללות כנגד הקרכנות תקנום, ובקרבתן היה חכהן נוטל ידיו מן הכיור קודם עבודתו, לכך תיקנו ליטול ידיהם כדי להתקדש בקדושתו.

ג. הטעם למה קראו חכמים לשון נטילה ולא אמרו רחיצת ידיים.

יש בערוך ערך אנטל וכן בספר ארחות חיים, וזה לשונו. כתבו קצת מן הגאונים דכלי נקרא אנטל והוא מחזיק רביעית, כמו שאמרו בפרק חזקת הבתים [בבא בתרא דף נ"ח ע"ב] אפק אנכג אנטל הוא רביעית של תורה, וזה השיעור צריך לנטילת ידיים.

והרב האיי גאון כתב בתשובה, כי לשון נטילה אמרו לפי שצריך להגביה ידיו למעלה אחר הרחיצה, והוא מלשון וינטלם וינשאם, וכן מצאתי כתוב באבודרהם.

ומצאתי כתוב בזוהר הקדוש חלק ראשון דף יו"ד עמוד ב', כך הו' עבדי חסידי קדמאי נטלא דמייא. עד כאן עיין שם. ואחר זמן ראיתי בספר כתם פז שנדפס מחדש פירוש על הזוהר דף נ"ג עמוד א' שכך כתב. יעיין שם.

ד. טעם אומרם כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם.

מצאתי כתוב בספר טהרת הקדש חלק ב' דף י"ג עמוד ג', רמז במילת נטילה אי קיים מצות נטילה קרי ביה נט ל"ה, פירוש נטה כלפי חסד. ואי לא קיים מצות נטילה קרי ביה נטל ל"ה, כביכול שקלו ל"ה מכאן, וזהו נעקר מן העולם.

ובזוהר הקדוש חלק א' דף פ"ז עמוד ב' אמר, כל מאן דלא נטל ידיו כדקא יאות, אף על גב דאתענש למעלה אתעניש לתתא, ומאי עונשיה וכו'.

[כל מי שלא נוטל ידיו כראוי, אף על גב שנענש למעלה ענש למטה ומה עונשו וכו'.]

ובזוהר חלק ג' דף רמ"ה עמוד א', וזה לשונו. נטילת ידים עד שיעורא דגזרו רבנן דאינון חמש קשרין דבהון י"ד פרקין, ואוף הכי י"ד פרקין אינון דיד שמאלא ואינון כ"ח פרקין, ולקבלייהו כח יהו"ה דאינון כ"ח אתוון דקרא קדמאה דעובדא דבראשית דאתמר בהון ועתה יגדל נא כח יהו"ה, ועשר אצבעאן רמיזו לעשר אמירן דעובדא דבראשית ובגין דא אוקמוה מארי מתניתין, מאן דמזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם, אמאי בגין דאית בהון רזא דעשר אמירן וכ"ח אתוון דבהון אתברי עלמא.

[נטילת ידים עד השיעור שגזרו רבנן שהם חמשה קשרים שבהן י"ד פרקים, ולכך הם י"ד פרקים ביד שמאל ויחד הם כ"ח פרקים, וכנגדם כח הו"ה שהם כ"ח אותיות של הכתוב הראשון של מעשה בראשית שנאמר בהם ועתה יגדל נא כח ה', ועשר אצבעות רומזות לעשרה מאמרות שבמעשה בראשית ומשום כך העמידו בעלי המשנה, מי שמזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם, מדוע, משום שיש בהם סוד עשרה מאמרות וכ"ח אותיות שבהם נברא העולם].

ה. טעם אומרם תכף לנטילה ברכה, ואמרו חכמים שהם על מים אחרונים.

מצאתי אני הכותב בספר יד אהרן בהגהת הטור סימן קל"ז בשם ספר נאמן שמואל סימן ט"ז, וזה לשונו. כל התוכף נטילת ידים לברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה, ואם אינו תוכף ברכת המזון לנטילת ידים אז השטן מקטרג באותה סעודה, באומרו, לא אכלו ולא שתו אלא להנאת עצמן לצבות בטן ולנפיל ירך, ובטן רשעים תחסר, ולא

אמרו עליו דברי תורה. אבל התוכף אין השטן מקטרג באותה שעה
לומר דברים של קטרוג.

ומצאתי אני אברהם ביפה מראה דף ו' עמוד א' סימן ח' שכתב,
דלפי סברת הירושלמי הוא על מים ראשונים, ויהיה הטעם משום
דידים שניות הן, ומשום סרך תרומה צריך שלא להפסיק שלא יסיח
דעתו ושוב יטנפו. ולפי תלמוד בבלי הוא על מים אחרונים, והכוונה
שלא יאכלו בין נטילה לברכה.

ועיין בכבוד חכמים על הירושלמי דף ו' עמוד א' טעם נחמד.

הלכות ברכות

ו. מעם למה תיקנו ברכת נטילה בשחרית היא הראשונה.

מצאתי אני אברהם בספר קב הישר פרק י"א דף י"ג עמוד א', הטעם לפי שהברכה מתחלת באות ב"ת ומסיימת באות מ"ם, שהם ב' פעמים שם אהי"ה, והוא מרומז על שני עמודים, עמוד התורה ועמוד זכות אבות, כי חמשה חומשי תורה מתחילין באות ב"ת דבראשית, וא"ו הואלה שמות, וא"ו דספר ויקרא, וא"ו דספר במדבר, ואל"ף דאלה הדברים, ראשי תיבות שלהם בגימטריא כ"א כנגד שם אהי"ה, ואבות ראשי תיבות שלהם אברהם יצחק יעקב גימטריא כ"א, כנגד שם אהי"ה, ולכן אנשי מעשה נוהגין לברך תכף ברכת נטילת ידים, ואומרים יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתעמוד לי זכות התורה וזכות אברהם יצחק ויעקב עליהם השלום.

ז. מעם למה תיקנו ברכת אשר יצר.

מצאתי אני במסכת נדה, כל זמן שהתינוק במעי אמו טיבורו פתוח ופיו סתום, יצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח, לכך נותן ברכה על זה.

ומצאתי כתוב בבית יוסף סימן ט"ז ובהרשב"א, בכל יום נעשה אדם בריה חדשה, ועוד שבריאת האדם בחכמה גדולה שהגוף חלול כמו נאד, והקב"ה משמר הרוח בתוכו, שהקב"ה ברא בו נקבים נקבים הרבה, ואף על פי כן הרוח משתמר בקרבו כל ימי חייו וזהו פליאה וחכמה.

והתוספות כתבו הטעם שתיקנו אותה משום דאיתא בתנחומא, ויברא אלהים את האדם בצלמו, אמר רבי בון בחכמה בראו, שהתקין לו מזונותיו ואחר כך בראו, והיינו דאמרין בסוף פרק דיני ממונות, לכך נברא בערב שבת כדי שיכנס לסעודה.

ח. מעם שתיקנו הברכות בדרך נסתר ונגלה.

מצאתי אני אברהם הכותב, בספר כד הקמח דף י"ג עמוד ב', וזה לשונו. הטעם שתיקנו חז"ל הברכות בדרך נסתר ונגלה, כדי לקבוע בלבנו שהקב"ה נגלה ונסתר, קרוב ורחוק. מצד השכל נסתר, ורחוק מצד עצמו, וכדי להכין העיקר הזה תיקנו הברכה לומר בדרך נסתר ונגלה, ברוך אתה ה', מורה על הנגלה, ואשר קדשנו, מורה על הנסתר.

והרשב"א כתב הטעם נכח ונסתר, מפני שהקב"ה נגלה ונסתר, נגלה מצד מעשיו ונסתר מצד אלהותו, וגם הנשמה נראית ונעלמת, לכן הנפש היא מכרכת בנוכח ונסתר, שנאמר ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו, ברכי נפשי את ה', ה' אלהי גדלת מאד. והברכה היא בדבור הפה, ומחשבת הלב נעלמת, והקול נשמע, והאדם מורכב גוף ונשמה וראוי לו לידבק ולעמוד נכחו תמיד מצד נשמתו, אלא שאינו מושג מצד גופו, לכך ברכותיו נכח ונסתר.

ומצאתי כתוב ברכינו בחיי פרשת בשלח, לפי שהוא נסתר ונעלם מהשגת כל משיג.

ואחר כתבי זאת מצאתי כתוב בספר עבודת הקדש שנקרא בית אלהים של מהר"ם מטראני ז"ל דף כ"ג עמוד ב', כי אנו מכרכים לשם יתברך במה שהוא קרוב אלינו ובמה שהוא רחוק ונסתר ממנו. עיין שם באורך.

אחר כתבי ראיתי להרשב"א בעין יעקב מסכת ברכות פרק ו', וזה לשונו. אמנם יש טעם נגלה וגדול התועלת במה שתיקנו נוסח הברכה כן רוצה לומר בנגלה ובנסתר, לפי שכבר ידעת ששני יסודות עצומות שעליהם נבנה הכל. האחד לדעת שהוא יתברך מחייב המציאות ושאיין ספק בזה כלל, כמו שנתבאר ונתפרסם המופת עליו בביאור רב. והשני שאין אמיתתו יתברך מושגת כי אם לעצמו יתברך לבד, והוא במציאותו נגלה ובאמת מהותו נסתר ונעלם מן הכל, וכדי לקבוע שתי הפינות האלה בנפשותינו, קבעו נוסח הברכות בנגלה ובנסתר, ברוך אתה, כמדבר עם מי שהוא נמצא מפורסם אצלו עד שהוא מדבר פנים בפנים, וכדי שלא תשתכש המחשבה שהוא יתברך נמצא כמציאות שאר הנמצאים, ושיש יחס בין מציאתו למציאותם, קבעו לומר מיד אשר קדשנו במצותיו, ולקבוע בנפשותינו שאף על

פי שהוא נמצא מפורסם, מהות מציאותו נסתר ונעלם, שאי אפשר לדבר בו רק בנסתר ברוך הוא. עד כאן לשונו.

ובמנחת שי בתהלים סימן קמ"ה כתב, להורות שאף על פי שהוא יתברך נסתר ונעלם מהשגת כל משיג, נגלה בלבבות ונמצא. עיין שם.

מ. מעם למה תיקנו כל התפלות והברכות בלשון רבים.

מצאתי אני אברהם הכותב בספר החסידים סימן תתמ"ב, וזה לשונו. כל התפלות והברכות תיקנום בלשון רבים, שאילו נתיקנו בלשון יחיד נראים כאילו לשוא, כי איך יתכן העבד יאמר, אשר בחר בי מכל העמים ורוממני וקדשני במצותיו, לכך כשהכרכה בלשון רבים אז אין קשה, וכן אם אומר שהחייני וקיימני והגיעני לזמן הזה, איך יתכן למרי נפש שמת לו מת בו ביום לברך כן, ואיוב אמר יתן לעמל אור, וחיים למרי נפש. ואיך יאמר מי שהוא מר נפש ברוך שהחייני וקיימני והגיעני לזמן הזה. אבל כשיאמר שהחייני וקיימני והגיעני לזמן הזה, לא בשבילו לבד אומר אלא בשביל אחרים.

י. מעם אומרים גדול העונה אמן יותר מן המברך.

מצאתי כתוב בספר תולעת יעקב, יזהר בברכות שיענה אמן, והטעם לפי שהמברך מברך בשם אחד שהוא יהו"ה, והעונה אמן עונה בשני שמות, שהאמן גימטרייא יאהדונה"י.

ועוד מצאתי כתוב בכל בו, הטעם לפי שהמברך דומה לשטר חתום ולא נתקיים בבית דין, לפי שאין קיום השטר אלא בחותמו ויכול אדם להכחישו שלא בעדים, ואמן הוא קיום חתימת הברכה, כמו שמצינו בסוטה ואמרה האשה אמן אמן. וכן בירמיה.

ומצאתי כתוב ברבינו בחיי ז"ל פרשת בשלח, וזה לשונו. ביאור הענין כי המברך מעיד בברכתו של הקב"ה שהוא מקור הברכה, והעונה אמן הוא מקיים השטר והוא העיקר, לפי שאין קיום העדות בעד ראשון אלא בעד השני, שהעדות נגמרה על ידו. והעונה אמן הוא העד השני וצריך הוא שיצטרף עם העד הראשון שהוא המברך, כי עמו העדות תתקיים.

ובריקאנטי פרשת בשלח כתב בשם ספר הבחיר, וזה לשונו. כי העונה אמן אינו קובע מחשבתו לפני המלך פנים בפנים, ובמקדש לא היו עונים אמן לפי שהיו מזכירים את השם ככתבו ומפרשים האות שהוא מקור הברכה, אבל בגבולין שאין רשות להזכירו כי אם בכינויו, הוצרכנו לענות אמן לפתוח למדה ההיא.

ועוד מצאתי שם, וזה לשונו. ויש עוד מפרשים כי אמן בגימטריא צ"א כמנין ה' אחד, דהיינו כי ה' ג"פ [צ"ל יהו"ה גימטריאן כ"ו, וג' פעמים כ"ו עולים ע"ה, ואחד י"ג, הרי צ"א. ואם תרצה אמור כמנין היה ותהו ויהיה אחד הרי צ"א. והנה העונה אמן מורה כי הבורא יתעלה ויתברך היה קודם בריאת העולם וברצונו מקיימו וישיבתו לתהו ובהו, ולאחדותו אין סוף, ולכן גדול כח העונה אמן מן המברך, כי המברך ממשיך הברכה, והעונה אמן מיחדו ומורה על חדוש העולם ברצונו, ושהעולם מתקיים במאמרו וישיבתו לתהו ובהו ושליט על הכל, הוא ראשון והוא אחרון יתברך שמו.

יא. טעם למה תיקנו ברכת שהכל על המים.

מצאתי כתוב בספר ראשית חכמה בשער האהבה פרק שביעי, הטעם כדי שזכור הנסים שנעשו לנו על המים. והכי איתא באלה הדברים רבה פרשת עקב, הלכה אדם מישראל ששותה מים לצמאן אומר שהכל, רבי טרפון אומר בורא נפשות רבות, רבנן אמרי בא וראה כל נסים שעשה הקב"ה לישראל לא עשאן אלא על המים וכו', אמר להם משה היו יודעים כל הנסים שעשה הקב"ה לישראל לא עשאן אלא על המים, אף בשעה שעברו ישראל את הירדן לירש את הארץ עתיד הוא לעשות להם נסים במי הירדן. עד כאן לשונו. ומאחר שכל הנסים נעשו על המים, לכך תיקנו שהכל נהיה בדברו שהוא החסד. ועוד כתוב בראשית חכמה שצריך לכוין בכוונה זאת לזכור נסי אל עמנו, ודוקא לצמאן, מפני כי להיות האדם צמא הוא כי האצטומכא מתלהבת וזה מורה על הדין, ובשתייתו המים מורה שהם מימי החסד המכבים את הדין. עיין שם.

יב. טעם למה רוב הברכות מברכין בורא, ובברכת המים אומר נהיה, ועוד למה אומר נהיה ולא יאמר היה.

מצאתי אני הכותב באבודרהם הלכות ברכות שער שלישי, וזה לשונו. הקשה הרא"ש מלוניל למה בכל הברכות מברכין בורא ובזו אומר נהיה, ויאמר גם כן בזה שהכל ברא. ותירץ כיון שתיקנו מטבע ברכה על דבר שאין גידולו מן הארץ אומר שהכל, כגון בעלי חיים וכיוצא בהם, אין לומר בורא יען עיקר בריאתם לא לכך היתה, וראיה לדבר מאדם הראשון שלא הותר לו הכשר לאכילה, ועוד כיון שתיקנו [מטבע] ברכה זו על היין שהחמיץ, וחומץ והפת שעפשה ותבשיל שעברה צורתו ונובלות, שכל אלו אינן תיקון הבריאה אלא השחתה והפסדת הבריאה, אין להם לומר בורא. ולפיכך תיקנו לומר נהיה ולא היה.

יג. טעם למה תיקנו לברך על פירות הארץ בורא פרי האדמה ולא פרי הארץ.

שמעתי הטעם שתיקנו לומר בברכה מעין שלש על הארץ ועל הפירות, יש לומר שעל הארץ ועל הפירות בשבח ארץ ישראל היא שנקראת ארץ סתם, אם כן מטבע הברכות שהארץ רומזת על ארץ ישראל, ולהכי הכא שהיא ברכה לכל גידולי קרקע בכל מקום, תיקנו פרי האדמה שהוא כולל לכל פירות האדמה.

ועוד טעם אחר שיכוונו שתתברך האדמה וימשך לה שפע על ידי הברכה לתקן קללת האדמה.

ועוד שיש נ"ה מיני פירות האדמה, ולכך תיקנו בורא פרי האדמה כי האדמ"ה בנימטרייא נ"ה. וכן כתב בשו"ר ברכה אורח חיים סימן ר"ג, ובילקוט ראובני דף ו' עמוד ד' בשם טוב הארץ דף צ"ג.

יד. טעם למה מברכין על היין בורא פרי הגפן ואין מברכין בורא היין.

מצאתי אני אברהם הכותב בלקט שמואל ערך יין, לפי שלא נברא היין אלא לנחם אבלים, לכך אין מברכין בורא יין, דנוח לו שלא נברא. עיין שם.

ובספר שלחן ארבע ברכה ד' כתב, וזה לשונו. היה לנו לומר בורא פרי העץ אך למעלת היין הזכירו שם האילן שהוא הגפן, ואלמלא שרצו להזכיר שם הגפן לחשיבות היין היה אפשר להם לתקן ולברך

בורא הענבים עצמן שהם פרי הגפן, והיין הוא הפרי היוצא מן הענבים, כמו השמן פרי שיוצא מן הזיתים, ולפיכך תיקנו לברך בורא פרי הגפן, אף על פי שעל דרך האמת הענבים הן פרי הגפן, אך נקרא המשקה הנסחט מן הענבים פרי הענבים עצמן, וזה שהוא חשוב יותר מן הענבים כשמן שהוא חשוב יותר מן הזיתים, לכך תיקנו לברך בורא פרי הגפן.

טז. טעם למה בכרכת הפירות מברכין בורא פרי העץ או פרי האדמה, שאנו משבחין הפרי היוצא מהם, אבל בברכת הריח אנו מברכין בורא עצי או עשבי, שמברכין על העץ או העשב המוציא הבושם.

מצאתי אני אברהם הכותב בספר אדרת אליהו של הרב עמנואל ריקן, בסופי ענבים דף מ"ב, הטעם נראה משום דבאכילה נהנה הגוף, לכך מברכין על הפרי, אבל בריח שאינו נהנה ממנו אלא הנשמה, לכך אנו משבחין העץ של הרוחני. ולמה שינו חכמים במטבע ברכות הנותן ריח טוב בפירות, ולמה [לא] תיקנו הנותן ריח טוב בעשבים או בריח עצי בשמים עיין בבארות המים סימן יו"ד.

טז. טעם למה תיקנו בברכת הרואה על מלכי ישראל אומר, ברוך שחלק מכבודו ליריאי. ועל מלכי אומות העולם אומר שנתן מכבודו לבשר ודם.

מצאתי אני הכותב באבודרהם הלכות ברכות, מפני שהחלק הוא הצינור הנמשך מן הנהר שאפשר להרחיבו ולהגדילו ואינו יכול לקצרו ולחסרו, מה שאין כן במתנה כי היא תלושה ופסוקה, ובישראל כתיב כי חלק ה' עמו, ולפי זכותם מתרבה ומתמעט ואין חלק אלא ליראיו בין בחכמה בין בממלכה, וחכמי האומות חושבים כי חכמתם מעצמם ומלכותם בגבורתם, שכן אמר מלך אשור, ולכן קורא לישראל יראיו ולגוים בשר ודם.

יז. טעם למה אין מברכין על קריאת שמע שעל המטה.

מצאתי כתוב ברי"אז פרקא קמא דברכות בשם הגהות אשירי, מי שקורא קריאת שמע שעל המטה אין לו לברך, וגם אין צריך לומר

אלא פרשה ראשונה, והטעם לפי שקריאת שמע שעל המטה לא נתקנה אלא משום מוזיקין, ואין לברך על דבר שנתקן משום סכנה, וכן על נטילת מים אחרונים.

יח. טעם שעומדים בששה ברכות אלו וסימנם על"ץ של"ם, ראשי תיבות, עומר לבנה ציצית שופר לולב מילה.

הטעם שבכלהו כתיב לכם כמו העומר, ולמדנו מהעומר שהוא מעומד דכתיב ביה לכם, שכן כתיב מהחל חרמש בקמה, ואמרו אל תקרי בקמה אלא בקומה, וחמשתן למדין מגזרה שוה מלכם דכתיב בכלהו, ועיין בהלכות קטנות סימן רט"ו. ומצאתי כתוב במהרי"ל סימן קצ"א שמונה גם כן תפילין שגם הוא כתיב ביה לכם.

הלכות ציצית

יט. מעם למה אין עושין הטלית אלא לבן ולמה נקרא בשם טלית.

מצאתי כתוב ברבינו בחיי פרשת שלח לך, שהוא סימן מליחה וכפרה, כי כשם שהדבר האדום סימן החטא כדכתיב, אם יהיו חטאיכם כשנים, כך הלבן סימן המחילה. עד כאן.
ועוד שהלבן הוא רחמים והאדום הוא דין, ואין לנו להראות דין בעת התפלה.

ומעם שנקרא טלית, הוא מלשון עילוי ורוממות, מלשון ונסילת ארעא, וזה רמז לחקב"ה שהוא מעולה ומרומם על הכל, ונצטוינו להתעטף בו כמו שדרשו על פסוק ויעבר ה' על פניו.

כ. מעם שנקראו ציצית.

מצאתי כתוב מפני שיש בטלית ארבעה כנפות, וארבעה פעמים מלת כנף בגימטריא ציצית.

כא. מעם אומרם ששקול"ה מצות ציצית ככל המצות שבתורה.

כתב התשב"ץ תלמיד מהר"ם סימן רס"א, הטעם לפי שהתורה מתחלת בבי"ת ומסיימת בלמ"ד והם ל"ב, והציציות יש בהם ל"ב חוטיין, לכך אמרו כל המקיים מצות ציצית כאילו קיים כל התורה.
ומצאתי כתוב בזוהר בפרשת שלח לך דף קע"ד עמוד ב', רעיא מהימנא, ציצית פקודא דא איהו לאדכרא כל פקודי אורייתא בגינה כמה דאת אמר, וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם, דא איהו סימנא דמלכא לאדכרא ולמעבד.

[מצוה זו של הציצית היא לזכור את כל מצות התורה בשבילה, כמו שנאמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם, זהו סימן המלך לזכור ולעשות].

כב. מעם שעושין שמונה חוטיין בציצית.

מצאתי כתוב בילקוט ראובני דף קל"ט עמוד ב' בשם בעל הסוד בספר סודי רזא, שמונה חוטין בציצית, חוט א' לזכור מצות ועבירות התלוין בעין. חוט ב' על מצות התלויות בפה. חוט ג' על בליעת הושט. חוט ד' מצות ועבירות התלויות באזנים. חוט ה' על האף שמריח וכועס. חוט ו' מצות ועבירות התלויות בידים. חוט ז' מצות התלויות ברגלים. חוט ח' מצות ועבירות התלויות בערוה והגיד למעלה מכולם, וכולם תלוים בלב.

אחר כתבי מצאתי כתוב בספר אמרי נועם, וזה לשונו בפרשת שלח לך, למה שמונה חוטין בציצית, לפי שהם באים לכפר על שמונה איברים שבאדם, שהאדם חוטא בהם תמיד, ואלו הן, עין אוזן אף פה יד רגל לב גויה.

אי נמי דלחכי צוה השם אותם שמונה חוטין, כדי שימנע עצמו שלא ישתמש באלו שמונה איברים אלא הדבר הראוי, וירחיק עצמו מן העבירה, שעל ידי שהוא רואה אותן יתבונן למה כן.

כג. מעם שעושים מ"ל כריכות בציצית.

כתוב בזוהר פרשת פנחס דף רכ"ח עמוד ב', וזה לשונו. שלשה עשר חוליין אית בהון תשעה ושלשים כריכות כחושבן מ"ל, וי"ג חוליין כחושבן אחד סליקן ב"ן, והאי איחו בן י"ה האי איחו עמודא דאמצעיתא. ועוד י"ג חוליין וחמשה קשרים בכל [כנף] עולים ע"ב כמנין חס"ד שם של ע"ב.

[י"ג חוליות (של שלוש שלוש) יש בהם ט"ל כריכות כחשבון ט"ל, וי"ג חוליות שהם כחשבון אח"ד סך הכל ב"ן, והו' רמז אל בן י"ה שהוא הקו האמצעי, ועוד י"ג חוליות וחמשה קשרים בכל כנף עולים ע"ב כמנין חס"ד שם של ע"ב.]

ומצאתי כתוב בלבוש אורח חיים סימן י"א, שבעה כריכות כנגד שבעה אוירים שהן שמונה רקיעין, דהיינו שבעה רקיעי כוכבי לכת, ורקיע השמיני שבו כל הכוכבים והמזלות, והשבעה כריכות כנגד הרקיעין עצמן וכנגד שבעה אוירים, ואחד עשר כריכות כנגד י"א כוכבים שברקיע שנזכרו בכתוב, ואף על פי שהמזלות הם י"ב, מכל מקום כיון שלא נזכרו בכתוב אלא י"א, עושים י"א.

וכן מצאתי בשם שלחן עדות, כי שבעה כריכות כנגד שבעה כוכבי לכת והשמיני לכלול כולם.

ומצאתי בספר יש שכר דף ה' עמוד א', עושים בציצית באויר ראשון שבעה כריכות, ובשני שמונה, ובשלישי י"א, וכרביעי י"ג, סך הכל שלושים ותשעה, ולפי שכל ג' כריכות בחולייא אחת, אם כן יהיו י"ג חוליות כמספר יה"ו [במילוי אלפין] שעולים ט"ל, וכן ה' אחד גימטרייא ט"ל, כי הציצית מורה על יחודו יתברך, וכן החוליות הם י"ג, כל אחד מג' כריכות הם בגימטרייא אח"ד, והכריכות והחוליות הם בגימטרייא ב"ן כנגד שם ב"ן. וכן מצאתי בשירי סימן י"א.

וכן כתב הריקנאטי, טעם קשירת הציצית, שבעה כנגד שבעה רקיעים, ואחר כך שמונה שהוא בצירוף שם י"ה, ואחר כך אחד עשר שהוא בצירוף הוי"ה, ואחר כך י"ג כמנין אחד. וזה הוא ה' אחד.

ויש אומרים כנגד שם כוז"ו שהוא חילוף הוי"ה שהוא בגימטרייא ט"ל, וסמך לדבר כי טל אורות טלך, אורות בגימטרייא ציצית וחמשה קשרים ושמונה חוטיין.

כד. טעם למה אפרו לחתוך הציציות בברזל אלא בשינים.

מצאתי כתוב בשם מטה משה ומהרש"ל, לפי שהשינים הם ל"ב, ול"ב חוטיין כנגד ל"ב נתיבות חכמה, ויש אומרים כנגד ל"ב אלקים שבמעשה בראשית.

ומעם שקושרים בראש כל חוט קשר.

כתב נימוקי יוסף והרוקח, כדי שיעמוד בשזירתו, וכן מצאתי ברכינו ירוחם, וקושרין כל חוט למטה כדי שלא יחלק ויראה כשתים.

כה. טעם למה לובשין הטלית קודם התפילין.

מצאתי בזהר פרשת במדבר דף ק"ך עמוד ב', בשעתא דבר נש קאים לדכאה גרמיה בקדמיתא, לבתר יקבל עליה האי עול דפרשא על רישיה פרישו דמצוה, לבתר יתקשר קשורא דיחודא דחיינו תפילין. הרי מבואר באומרו דבתר יתקשר שעטיפת ציצית היא קודם הנחת תפילין.

[בשעה שאדם קם צריך לטהר עצמו תחילה, ואחר כך יקבל עליו עול זה לפרוש על ראשו פרישה של מצוה, ואחר כך יקשור קשר של יחוד הם התפילין.]

ומצאתי במגן דוד שכתב אין לנו קדימה בציצית, אלא מאסמכתא בעלמא, כיון שהיא מצוה תדירה בחול ובשבת, תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם.

ומצאתי למרן בבית יוסף שכתב בשם אגור, שיש רמז והיו העטופים ללבן שהוא הטלית, קודם, ואחר כך והקשורים ליעקב שהם התפליין, וליעקב רוצה לומר עקב לבסוף.

עוד יש רמז, אם מחוט ועד שרוך נעל, מחוט הם הציציות קודם, ואחר כך ועד שרוך נעל, שהוא התפליין.

וראיתי בבית חדש סימן כ"ה שכתב, לפי שהציצית הוא לזכור כל המצות, אבל התפליין היא מצוה יחידית, ומה שכולל כל המצות הוא קודם בזמן וקודם במעלה.

ועוד כי על ידי קיום מצות ציצית הוא נזכר לקיים מצות תפליין.

כו. טעם למה אמרו מצוה לאחוז בציצית שלפניו בידו השמאלית בשעת קריאת שמע כנגד לבו.

איתא בשוחר טוב על פסוק כל עצמותי תאמרנה, אמר דוד לפני הקב"ה בכל איברי אני אשבחך וכו', ידי השמאלית אני קושר בה התפליין ובה אני אוחז הציציות בזמן קריאת שמע.

וטעם שאמרו להסתכל בציציות כשאומר וראיתם אותו. שהיא סגולה לסמיית העין.

והריקנאטי בפרשת שלח לך כתב, שבכל הציציות יש בהם חמשה קשרים ושמונה חוטין כמנין אחד, וכשתחבר שני הציציות שלפניו עולים כ"ו כמנין יהו"ה, ובקריאת שמע מורה על יחודו יתברך.

כז. טעם ששליח צבור מתעטף בטלית בסליחות.

מצאתי כתוב בספר בית דוד הלכות ציצית סימן ס', וזה לשונו. והרב הלבוש בסימן תקפ"א בענין הסליחות שאומרים בערב ראש השנה ובלילות באשמורות כתב, וזה לשונו, והשליח צבור מתעטף בטלית ואינו מברך, אבל לא יאמר החזן הסליחות בלא עטיפת הטלית, כיון שאומרים תוך הסליחות הי"ג מדות, ואמרו במדרש שנתעטף הקב"ה בשליח צבור ולמד למשה הי"ג מדות, שמע מינה שצריך עטיפה

בשעת י"ג מדות. וכן כתב בעל שיירי כנסת הגדולה בסימן תקפ"א בשם מהרי"ל.

כח. טעם למה משלשלין את הציציות לאחריהם.

מצאתי בספר הרוקח סימן שס"א שהביא בשם מדרש אבכיר, בפסוק והמים להם חומה, שהכריז גבריא' אל המים שאחריהם ואמר להם הזהרו מהם שעתידים להשליך ציצית לאחריהם ולפניהם. עיין שם. ומה שנוהגין לתפור חתיכות מבגד בכנפות הטלית, אף על גב דיש אוסרים וכו'.

עיין במגן אברהם סימן ט"ו סעיף קטן י"ד, נוהגין כן משום דרוב בגדים אפילו חדשים יש תפירה תוך ג' ולר"ע כמאן דפסיק חשיב, ולכן נותנין חתיכה של שלש על שלש שאין בה שום תפירה. ועיין בפרי האדמה חלק א' דף כ"ג עמוד א' מה שגמגם עליו.

הלכות תפילין

כט. טעם התפילין.

כתב החינוך פרשת ואתחנן, הטעם שרצה הקב"ה לזכותינו אנחנו עם הקדוש וצונו להעמיד שומרים עלינו גבורים סביב לנו, והם שנצטוונו לבל נפסיק דברי תורה מפינו יומם ולילה, ושניתן ציצית בארבע כנפות כסותנו ומוזזה בפתחנו, והתפילין בידנו ובראשנו, וכל אלו להזכיר למען נחדל מעושי ידינו. והתפילין שבראש והתפילין של יד שהוא כנגד הלב, לקיים הפסוק ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, שלא נתור אחר עינינו ואחר יצר מחשבות לבנו.

ל. טעם למה נצטוונו להניח תפילין בראש ותפילין ביד.

מצאתי בזהר פרשת מצורע דף ג"ד עמוד ב', שימני כחותם, מאן הוא חותם דא חותם דגושפנקא דקשומ, כחותם על לבך, דא חותם של תפילין דאנח בר נש על לביה, כחותם על זרועך, דא יד כחה דמנח בההוא זרוע ומנו יצחק, וכנסת ישראל קאמר שימני כחותם וכו', חותם מכעי ליה מאי כחותם כאינן תפילין דרישא דאתי שבחא לכל גופא, ועל דא תפילין בזרוע על הלב וכדא אשתכח בר נש שלים כגוונא דלעילא.

[שימני כחותם מה הוא חותם, זהו חותם הטבעת של אמת, כחותם על לבך, זהו חותם של תפילין שאדם מניח על לבו, כחותם על זרועך, זו היא יד כחה שמניח באותו זרוע, מי היא, היא יצחק, וכנסת ישראל אומרת שימני כחותם וכו', חותם היה צריך לומר, מהו כחותם כתפילין של ראש שמהם בא השבח לכל הראש, ולכן התפילין בזרוע על הלב ובזה נמצא האדם שלם כדוגמת מעלה.]

וכתוב בספר אורות המצות מצוה תכ"א, טעם שנצטוונו בהם, לפי שמן המוח מסתעפים כל המחשבות כולם הן לטוב הן לרע ונפעלות בידים, ולזה חייבה חכמתו יתברך שיונחו מדבריו הקדושים בשני המקומות אלו, כדי שאם יטה יצר לב האדם לעשות הרע בעינו, שישב אחר ימינו בראותו מצות יצרו עומד לנגדו, שהוא כמו

שמצוה ומזהיר אותו אל תעש את הדבר הזה, ומפני זה הטעם מניחין התפילין בשמאל כדי שישים אל לבו שצריך לחשוך ידיו מלהשתמש בהם לדבר עבירה, כאילו אינם שולמים, כשמאל הזה שאינה שולטת לגבי ימין, אך לדבר מצוה תהי להפך, ישלוט בשמאל כימין. והסתכל שבזהרה הזאת שאמרנו תגיע אל האדם בין מכלי המחשבה בין מכלי המעשה, לפי שעל הרוב אין נגמר סוף המעשה בלי מחשבה תחילה. עד כאן עיין שם ותמצא באורך.

לא. טעם למה נקראו התפילין בשם תפילין.

מצאתי כתוב שהוא לשון פלילה, שהן אות ועדות לכל רואינו. ועיין בהרא"ש ראש הלכות תפילין.

ומצאתי כתוב בשו"ת בית דוד הלכות תפילין סימן ק', וזה לשונו. ושמא יש לומר לשון פליאה, שאנו מופלאים ומובדלים מן אומות עולם בזה, שהשכינה שורה עלינו ולא עליהם, דכתיב ונפלינו אני ועמך, וכמו שפירש רש"י בפסוק, אבל התוספות בפרק הקומץ דף ל"ד עמוד ב' דבור המתחיל לטוטפות כתבו, וזה לשונם. ותפילין נראה לשון ויכוח כמו ויפלל שעשה פלילות עם קונו על שם שהם עדות והוכחה שהשם נקרא עלינו ויראים ממנו, כענין דאמרינן לקמן, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך אלו תפילין שבראש. ובתוספות יום טוב פרק ד' דמנחות כתב, לפי שלטוטפות תרגמו לתפילין.

לב. טעם למה על תפילין של יד מברך להניח, ועל של ראש כשסח מברך על מצות תפילין.

מצאתי בספר שיירי ברכה של ברכי יוסף סימן כ"ה בשם מהר"ם, לפי שבשל יד לא יש בה אלא בית אחד, ובשל ראש ארבעה בתים. ועוד לפי שיש בו רובו של שם והוא גמר המצוה.

ובלבד שהלכות תפילין סימן כ"ה סעיף ו' כתב, וזה לשונו. ונראה לי דטעמא דידן הוא משום דקיימא לן שתי מצות הן, לפיכך צריכה כל אחת ברכה בפני עצמה, והואיל והיא בפני עצמה, ותכופות וסמוכות זו לזו ונראים כמצוה אחת, לפיכך על הראשון שהוא כמו התחלת המצוה, וגם הוא עובר לעשייתן כדין שאר כל הברכות, אמרינן

להניח בלמ"ד וכו', ולפי זה לישנא דלהניח שהוא לעתיד קאי נמי על של ראש ונראית כמו מצוה אחת, לפיכך אם סח ביניהם והסיח דעתו וכו'. ועוד להניח כוונתו על שתיהם ומאחר שכבר לבש אחת מברך על השנית על מצות תפילין, שהיא מצוה אחת והיא גמר המצוה, ועיין שם מה שכתב בענין אחר.

לג. טעם למה עושים בשל ראש ארבעה בתים ובשל יד בית אחד.

הטעם לפי שבראש יש ארבעה חושים, חוש הראות הם העינים, חוש השמע הם האזנים, חוש הריח הוא החושם, חוש הטעם והוא הפה. ובשל יד בית אחד לפי שלא יש בו אלא חוש אחד והוא חוש המשוש שהוא תלוי ביד.

ובעל כפתור ופרח כתב, בשל יד בית אחד שהוא כנגד הלב, והוא כנגד ה' אחד שהוא יחיד בעולמו, ובשל ראש ארבעה כנגד ארבעה יסודות שמהם נברא האדם.

ועוד כנגד החי והמדבר והגלגלים ושפלים הנבדלים.

ועוד כנגד החומר וצורה והפועל והתכלית.

וכתב הלבוש סימן כ"ז סעיף י"א, הטעם שעושין שי"ן בראש, מפני שאמר הכתוב, כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, אלו תפילין שבראש, והוא רמז שם ה' נקרא, ראשי תיבות שי"ן, לכך מניחין של שי"ן בראש כדי שיהיו נראין ויפול פחד ה' וחדר גאוונו על כל עמי הארץ, ולפיכך אמרו תלמיד לפני רבו אין דרך לגלות תפילין בפניו, שלא יהיה נראה כמפיל אימתו על רבו ואין אימת רבו עליו. אבל בזמן הזה אין מקפידים.

ובסימן ל"ב סעיף מ"ג נתן טעם אחר, מפני ששם ה' באת"ב הוא מצפ"ן והוא כגימטריא שי"ן, ועל זה אמרו וראו כל עמי הארץ. ואמרו רבותינו ז"ל שהוא שי"ן של תפילין, כלומר שלא יהיה נראה בחוץ אלא השי"ן שהוא גימטריא של שם ה' ולכך אות השי"ן בולטת.

ומצאתי כתוב בשם ספר אבן השהם שחבר החכם אבן אצייאח, כתב וזה לשונו. דע שידוע שחמשה חושים יש באדם ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע, והשם התברך ברחמיו כדי להציל אותנו מאלו החושים שהם סיבת כל דבר, כמו שאמר הכתוב ובני דן חשים, צוה אותנו

לשים בראשינו תפילין שיש בו ארבעה בתים להגן עלינו מן ארבעה חושים, ולשים ביד תפילין שיש בו בית אחד להגן עלינו מן החוש החמישי.

ומצאתי כתוב בריקנאטי פרשת בא אל פרעה, גם צריך אתה להתעורר בסוד שי"ן של תפילין, שאמרו רבותינו ז"ל הלכה למשה מסיני, השי"ן האחת רומזת ג' אבות העליונים, ועל כן אין בם רק שלשה עוקצין, והאחרת לדוד עמהם כי הוא רגל רביעי כנודע.

טעם למה הצבע של שחור. עיין בהשמטות אות א.

לד. טעם למה עושין בקמטין של ראש שי"ן.

מצאתי כתוב בשו"ת בנימין זאב סימן ק"ץ, שהטעם הוא כנגד זכות אבות, כי שי"ן היא ב"ת באת"בש, הרי שי"ן במקום ב"ת, וב"ת סופו של יעקב, ויעקב נקרא ישראל, וכישראל כתיב פאר, דכתיב ישראל אשר בך אתפאר, ופאר הוא בראש. וחדל"ת הוא בקשר תפילין שבעורף, היא כנגד יצחק, דקו"ף הוא דל"ת באת"בש. וי"ד כנגד אברהם, וסוף שמו מ"ם, וי"ד הוא מ"ם בא"ת כ"ש, הרי בתפילין שם שדי בזכות האבות.

לח. טעם למה עושין שי"ן של שלושה ראשין מצד ימין ושל ארבעה מצד שמאל, ולמה עושין אות שי"ן יותר משאר אותיות של שדי.

מצאתי כתוב בספר אורחות חיים דף מ' עמוד ג', וזה לשונו. טעם שי"ן של ד' ראשין, לפי דספק אם צריכה להיות בולטת או שוקעת, ומפני הספק עושין של ימין בולטת בשלושה ראשין כמשפטה, ושל שמאל מארבע ותהיה בין ראשיה שי"ן שוקעת בת שלש.

והטעם שעושין שי"ן יותר משאר אותיות של שדי, לרמוז הימים שאדם מניח בהם כשנה הם שלש מאות יום כמנין שי"ן, והשאר שבתות וימים טובים.

ומצאתי כתוב בזוהר פרשת פנחס נצ"ל ברעיא מהימנא דף רנ"ד עמ' אן, וזה לשונו. מנורה שבע בוצינין דילה את שבע הנערות הראויות לתת לה מבית המלך, לקבל שי"ן דתלת ראשין ושי"ן דארבע ראשין, ואינין לקבל שבעה ברכות דקרית שמע.

נשבעת הנרות של המנורה הם (סוד) שבע הנערות הראויות לתת לה מבית המלך שהם כנגד שי"ן של שלושה ראשים ושי"ן של ארבעה ראשין, והם כנגד שבע ברכות של קריאת שמע.]

ואני אברהם הכותב מצאתי כתוב בספר שני לוחות הברית בספר המוסר פרק ד' דף קי"ו עמוד ב', שי"ן של שלוש כנגד שלשה האבות אברהם יצחק ויעקב, ושל ארבעה כנגד ארבע חיות נושאי המרכבה. ויש אומרים שלוש כנגד שלוש קדושות, וארבעה קדישין שכתפלה. ויש אומרים כנגד שלושה ימים שקורין בהם התורה, וארבעה כנגד ארבעה שאין קורין בהם.

ויש אומרים של שלוש כנגד שלושה אבות וארבע כנגד ארבע אמהות.

ובמעשה רוקח של מורי הרב מסעוד חי רקח ג"ע כתב, שהוא כמו כתיבת הלוחות שהיתה כתיבה משוקעת, שהרי שלוש רגלים יהיו ארבעה.

ובציוני דף מ' כתב, ארבעה כנגד שלוש אבות דוד עמהם שהוא רגל רביעי של המרכבה, ולפיכך מצד שמאל.

ל. מעם למה תפירת התפילין צריך להיות שלוש לכל צד.

מצאתי בארחות חיים הלכות תפילין, שהם כנגד י"ב שבטים. ובהרמב"ם פרק ז' הלכות תפילין כתב, שאם תפר עשרה כשר, ואם תפר י"ד כשר, ולכתחילה צריך שלוש לכל צד. מעם ג' כאמור כנגד י"ב שבטים, ומעם עשרה כנגד עשרה שבטים חוץ מכהונה ולויה, ומעם י"ד כנגד י"ב שבטים ואפרים ומנשה. ועיין במעשה רוקח.

לז. מעם שעושין שער של עגל בתפילין.

אמרו תבא פרה ותקנה צואת בנה. ומצאתי בזהר פרשת פקודי דף קל"ח [צ"ל דף רל"ז עמוד ב'] תא חזי להאי אתר דאיהו רוח מסאבא, קב"ה יהיב ליה שולטנותא למשלט בעלמא בכמה סמריין, ויכיל להנזקא ולית רשו לאנהגא בהו קלנא, דבעינן לאסתמרא מיניה דלא יקמרג לן בגו קדושה דילן, ועל דא רזא חדא אית לן דבעינן למויהב ליה דוכתא זעיר בגו קדושה דילן, דהא

מגו קדושא נפיק שולטנא דיליה, ובעינן גו רזא דתפלין לאצנעא חד שערא דעגלא דיפוק לבר ויתחזי דהא חוטא דשערי דא לא מסאיכ בר דאי אתחבר ההיא שערא ואתעביד כשעורה אבל פחות מן דא לא מסאב. עד כאן לשוננו.

[בוא וראה למקום זה שהוא רוח הטומאה, נתן לו הקב"ה שליטה שישלוט בעולם בכמה אופנים, והוא יכל להזיק, ואין לנו רשות לנהוג בו בבזיון, שכן צריכים להשמר ממנו שלא יקטרג עלינו בקדושתינו, ועל זה יש לנו סוד אחד שצריכים לתת לו מקום קטן בתוך הקדושה שלנו, שהרי מתוך הקדושה יוצאת שליטתו, וצריכים בתוך סוד התפילין להצניע שערה אחת של עגל שתצא לחוץ ותראה, שהרי חוט השערה הזה אינו מטמא, פרט אם השערה ההיא מתחברת ונעשית כשיעור, אבל פחות מזה אינה מטמאה].

ומצאתי בספר יש שכר שכן כתב, לכן ראוי ונכון שלא ינהג בהם בזיון בשום דבר, וצריכין אנחנו לתת להם מקום תמיד קצת אצל גבול קדושה כדי שלא יקטרגו עלינו, ואף בקדושת תפילין צריך שיהיה להם מקום על ידי השער של עגל שיוצא לחוץ, כדי שידעו הם שאין אנחנו נוהגים בהם בזיון. וכדי שלא יקשה לך אם כן למה אנו נותנים מקום לקליפה חס ושלום בתוך הקדושה, לכך אמר הזוהר דהא חוטא דשערי וכו', פירוש חוט אחד של שער אין נותן מקום לטומאה אלא כשהוא כשעורה. ונראה מזה שיש לזהר שלא לעשות שערות של עגל הרבה לחוץ, אלא פחות מכשעורה.

ומצאתי בספר מעשה רוקח של מורי ז"ל בהלכות תפילין, שכתב בשם הירושלמי פרק קמא דמגילה, שהוא הלכה למשה מסיני שהתפילין נכרכות בשערין ונתפרות בגידן, כדי לכפר על מעשה העגל.

ומצאתי כתוב בריקנאטי פרשת בא, וזה לשוננו. גם צריך אתה להתעורר על סוד שערות העגל הנכרכין בפרשיות, כי הוא סוד גדול ומצוה להיותן מהעגל ונראין חוץ לבתים, להשלים אלינו מדת הדין ולעשות לה חלק בקדושתינו, כמו שנרמזו בענין שער על עזאזל, כי צריך לאדם לחלוק לה כבוד בענינים מפורסמים, כמו שפעולתם גלויים ולא יתרהר אחר מדותיה כי הכל בצדק ודין.

לח. טעם למה אמרו כשמברכין על התפילין מניחין כף יד על המצח.

שמעתי הטעם שחמש אצבעות הם כנגד ה' של השם, וכף היד כנגד הו"ד, ויהיה שם י"ה, ובמלואו כזה יו"ד ה"א עולים כ"ו, כמנין שם של יהו"ה.

ועוד כי העינים הם כשני יודין והחוטם הוא הוא"ו, גימטריא כ"ו שם הו"ה ב"ה.

מ"ל. טעם למה כורכין הרצועה על האצבע ולמה מעומד.

מצאתי כתוב בספר ראשית חכמה שער הקדושה דף ק"ט עמוד א', וזה לשונו. כתוב בתקונים רצועה כריכה באצבעא שמאלא, דהא קדושין דילת דאיהי טבעת כריכה באצבעא דילה ובה איהי קשורה עמיה ואיהו קשיר עמה. הרי מבואר שהרצועה שאנו כורכין באצבע היא טבעת קדושין שהזכר נותן לה, ומכאן היה אומר מורי ז"ל, שאין ראוי לכרוך הרצועה על האצבע עד שיניח תפילה של ראש, שהוא סוד הזכר, שאם עדיין לא בא הזכר קדושין אין כאן, וכן היה מורי אומר, שכריכה זו שבאצבע, צריך שתהיה מעומד שכשהזכר מקדש את האשה מקדש אותה מעומד, שהקדושין הם מעלמא דדכורא, ודרכו מעומד. עיין שם.

מ. טעם למה אין חולצין התפילין עד אחר הכנסת ספר תורה להיכל.

שמעתי רמז מפסוק ויעבור מלכם לפניכם זה' בראשם, מלכם לפניכם זה ספר תורה, זה' בראשם, זה תפילין שבראש.

מא. טעם למה כשהוא חולץ, חולץ של ראש תחילה.

מצאתי ברבינו בחיי פרשת בשלח, הטעם לפי שהתפילין של ראש נקרא זכרון, שנאמר ולזכרון בין עיניך. ושל יד נקרא אות שנאמר והיה לאות. ולפיכך שאם יחלוץ של יד תחילה כמו שהניחם, איך ישארו של ראש שהוא הזכרון בלא אות, שאין זכרון אלא באות, שהאות הוא סיבת הזכרון ואין הזכרון סיבת האות. ועוד אמרו שכל זמן שבין עיניך יהיו שתים.

מב. טעם למה אין מניחין תפילין בשבת.

מצאתי באבודרהם ובבנימין זאב סימן קצ"ו, הטעם לפי ששלוש מצות אלו נאמר בהם אות, ואלו הן, מילה שבת תפילין. בתפילין כתיב והיה לאות על ירך, ובמילה כתיב והיתה לאות ברית ביני וביניכם, ובשבת כתיב אות היא לעולם, והן שלשתן עדות ואות לישראל שהם עבדים להקב"ה, ועל פי שנים עדים יקום דבר, כי כל אחד מישראל אינו יהודי שלם עד שיהיו לו שני עדים שהוא יהודי, הילכך בשבת וימים טובים שנקראו אות, פטור מלהניח בהם תפילין כי יש לו שני עדים כי הוא יהודי, במילה ובשבת, אבל בחול חייב כל אחד להניח תפילין, כדי שיהיו לו שני עדים, תפילין עם המילה, וכן מי שאינו מניח תפילין אין לו כי אם עד אחד להראות שהוא יהודי, ולכך חשוב כמנודה לשמים.

מג. טעם למה מניחין תפילין במנחה של תעניות יותר מבשאר הימים.

מצאתי כתוב בבית יוסף סימן מ"ו, הטעם כדי להשלים מאה ברכות שחייב אדם לומר בכל יום.

מד. טעם למה נהגו להתענות כשנופל התפילין.

מצאתי כתוב בספר משפטי שמואל שאלה י"ב, וזה לשונו. תשובה דע שהתפילין יש בו קדושה גדולה וראוי להזהר בהם, וכל זמן שיהיו עליו צריך שלא יסיח דעתו מהם, וכשנופלים מידו שיירך בהם זלזול, והוא שאמרו חכמינו ז"ל שהתפילין שנשרפו צריך הרואה לקרוע שתי קריעות, כמו ספר תורה שנשרף, כדאיתא בפרק אלו מגלחין, מאחר שהם כספר תורה. ואם יסתפק האדם דלא דמי למי שנפל ספר תורה מידו ולא יתענה, יש קצת ראיה ממה שאמרו הרואה ספר תורה שנשרף בחלום חייב להתענות ואפילו בשבת, וזה יספיק לתת סמך למנהג שנהגו להתענות והכל משום זלזול.

מה. טעם למה נוהגין להסיר התפילין קודם מוסף בראש חודש.

מצאתי להרדב"ז דפוס ישן שאלה פ', וזה לשונו. כתוב בספר אלקנה כמה טעמים, והוא כתב ואפשר לתת טעם לפי הפשט, כיון דבמוסף דומה ראש חודש לימים טובים שנקראו אות, אז ראוי לו לעשות זה החיוב.

ועוד כי התפילין נקראו כתר, והוא אומר בקדושת מוסף כתר, ואין
ראוי שיהיו שני כתרים ביחד, ואפילו ביחיד שאין שם קדושה, כיון
שהוא זמנו לא ראוי שיהיו על ראשו תפילין.

הלכות תפלה

מו. טעם למה תיקנו לומר מאה ברכות בכל יום.

מצאתי באורחות חיים וכמדרש תנחומא שכתבו, שמשנה רבינו ע"ה תקנם, שנאמר ועתה ישראל מה ה' אליהך שואל מעמך, ואמרו אל תקרי מה אלא מאה.

ויש אומרים כי מה בחילוף אותיות את"בש עולה מאה, ושכחום, ובימי דוד שהיו מתים מאה כחורים בכל יום, עמד ותיקן מאה ברכות ונעצרה המגפה, שנאמר, הנה כי כן, יבורך גבר, כי כן עולים מאה. ועוד נאום הגבר הוקם על, על בנימטריא מאה, וכל האומרים מובטח לו שהוא בן העולם הבא שנאמר, לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום, כלומר מאמר לכן, שהוא בנימטריא מאה, אז הנני נותן לו את בריתי שלום.

ומצאתי כתוב בצינוני פרשת בראשית טעם שתיקנום, כנגד עשר ספירות וכל אחת כלולה מעשר הרי מאה.

ובכד הקמח דף י"ד מצאתי כתוב, שתיקנום כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם, ואנו מברכים על כל מאמר עשרה ברכות הרי מאה, ושכחום וחזרו וסדרום חכמי התלמוד.

ומצאתי בריקאנמי פרשת תולדות, וזה לשונו. וימצא מאה שערים וכו', ומשם ינק יצחק אבינו מאה מיני ברכות ממאה שערים הנזכרים שמשם יוצא ברכה ושפע ואצילות לכל הנבראים, ולפיכך תמצא באהל מועד מאת אדנים למאת הככר ככר לאדן, שאין לך אדן שלא יהיה לו בית קבול לקבל ברכה מן העמודים, שנאמר ווי העמודים וכו', והוא סוד מאה ברכות בכל יום, כי המקיים זה יזכה בזה, כי כל ברכה וברכה יש לה בית קבול ממנה שהיא נשפעת ונאצלת, ואם יחסר מהם הרי הוא מקלקל הצינורות ומקציץ נטיעות נפשו, ואוי לו על חסרונו שאינו נכנס בשערי צדק, לפי שאדנים לעמודים אינם מסודרים ואין שכינה שורה על דבר פגום, כי אין האהל פרוסה כסדר וכו', נמצא הגומר בכל יום מאה ברכות כאילו פורס אהל מועד ותקעו על מאה אדנים, ומתברך במאה ברכות.

ומצאתי בספר כתנות אור פרשת נצבים, והביאו הרב מחזיק ברכה סימן מ"ו סעיף קטן ג', וזה לשונו. דתקון רבנן מאה ברכות כנגד מאה קללות של משנה תורה לבטלם, כי הצ"ח קללות כתובות והשתים רמוזות, כמו שנאמר, גם כל חלי וכל מכה.

מז. טעם למה תיקנו אלהי נשמה קודם התפילה.

מצאתי בספר כתיבת יד ואיני יודע למי מקדושים אשר בארץ החיים המה פרשת ואתחנן, וזה לשונו. צריך אתה לדעת ולעלות בדעתך, כי גופו של אדם ונשמתו שהם פעולותיו של מקום, שלא בראם יתברך אלא לעבודתו יתעלה ולא להנאתו של אדם, וידע באמת שנשמתו אינה ברשותו כי אם ברשות האל יתברך, ונתנה בגוף האדם כדי לעבוד לו יתעלה, ולזה תקנו חז"ל אלהי נשמה קודם התפילה שהיא העבודה, להורות שלא נבראת אלא לדבר זה לעבוד לאל יתברך, ולכן אנו אומרים אלהי נשמה קודם התפילה שהיא העבודה.

מח. טעם למה תיקנו ברכת אשר בחר בנו, וברכת והערכ נא, וברכת על דברי תורה.

מצאתי כתוב בכתבי ר' יונה במסכת ברכות פרק א', טעם שתיקנו אלו השלוש ברכות, כנגד ג' ענינים מקרא משנה מדרש, ברכת אשר בחר בנו שהיא ברכה מעולה למקרא, וברכת והערכ נא למשנה, וברכת על דברי תורה למדרש, וכנגדם תיקנו פרשת קרבנות שהיא תורה, ואיזהו מקומן כנגד משנה, ותנא דבי רבי ישמעאל כנגד מדרש.

וטעם שתיקנו פסוקי ברכת כהנים אחר ברכת התורה.

מצאתי באליה רבה סימן מ"ז שהביא בשם לחם חמודות, וזה לשונו. ונראה לי שאפילו בשלומד קודם שיאור היום, דהא דאומר ברכת כהנים לאו משום שיהיה במקום נשיאות כפים דהוא לא היה אלא ביום, אלא הטעם שרצו לסדר שלוש פסוקים אלו בדרך הקורא בתורה, ולכך התקינו אלו שיש בהם ברכה. עד כאן.

מט. טעם למה תיקנו שמונה פעמים מה אנו מה חיינו.

מצאתי כתוב בספר מעיל שמואל קיצור שני לוחות הברית פרשת עקב, וזה לשונו. כי סימני הגאווה נראין בשמונה מקומות בראש. א' במחשבה. ב' מצה נחושה. ג' גב העינים. ד' אזנים רחבות לשמוע

שוא. ה' חרון אף. ו' לשון מדברת גדולות. ז' החיך טועם. שמינית פני זעם. וכשמתנהג כך צריך להיות הפגם בהם, ולכן צריך לילך בכבוד הראש, לכך תיקנו אלו השמונה מה אנו וכו'.

נ. טעם למה תיקנו קודם קריאת פיוטם הקטורת אתה הוא ה' אלהינו.

מצאתי בספר בית דוד סימן תק"ג, הטעם מפני שקריאת הקטורת היא במקום הקרכת קטורת, ובקטורת המחסר אחד מכל סממניה חייב מיתה, לכן אנו מקדימין לומר שהקטירו אבותינו וכו', לומר שכוונתינו כמו פיוטם הקטורת של אבותינו שהיה בשלימות. ומטעם זה יאמר גם כן, יהי רצון שיהא שיח שפתותינו כאלו הקטרנו וכו', כמו שנאמר על קרבן התמיד, משום דשמא חסרנו איזה סם, ואם יחשב כאלו הקטרנו גרע טפי, דטפי עדיף שיחשב כקורא בתורה לבד.

נא. טעם למה תיקנו לומר פסוק ושחט אותו.

מצאתי בויקרא רבא פרשה ג', אמר הקב"ה מעיד אני עלי שמים וארץ, בין גוי בין ישראל בין עבד בין אמה, בשעה שהם קורים לפני מקרא זה צפונה לפני ה' אני זוכר להם עקידתו של יצחק, לכך תיקנו לאומרו. ומפני שהוא ענין הקרבן, תיקנו לאומרו קודם איזהו מקומן.

נב. טעם למה תיקנו לומר משנת איזהו מקומן.

כתב הלבוש סימן נ', הטעם לפי שאין בכולה מחלוקת, והיא משנה ברורה למשה מסיני, ויש בה שמ"ד תיבת עם הקריאה הרי שמ"ה, כמנין משה, לומר לך התורה שבעל פה הלכה למשה מסיני. ועוד שיש בה סוד כל הקרבנות.

ועוד אמרו רבותינו ז"ל, תלמידי חכמים העוסקים בעבודה מעלה אני עליהם כאילו נכנה בית המקדש בימיהם.

וטעם אמירת ברייתא דרבי ישמעאל.

כדי שיצאו כל אחד ידי מקרא ומשנה ומדרש בכל יום בעסקם בתורה בין רב למעט, וכל העוסק בתורה אינו צריך לא לחטאת ולא אשם לא עולה ולא מנחה. מקרא, זה פרשת צו. משנה, זה משנת איזהו מקומן. מדרש, ברייתא דרבי ישמעאל. ועיין בעשרת זקנים.

נג. מעם למה תיקנו לפתוח פסוקי דזמרה במזמור הודו לה' קראו בשמו.

הטעם לפי שאמרו רבותינו ז"ל, שכל השנים שהיה הארון ביריעה תיקן דוד המלך שיהיו אומרים זה המזמור, כמו שכתב בספר יוחסין. ומפרש בסדר עולם, כי בתמיד של שחר היו אומרים מהודו לה' עד ובנביאי אל תרעו. ובתמיד של בין הערבים מהודו לה' עד והלל לה', ומוסיפין אחר כך רוממו ה' ושאר פסוקי דזמרה, כגון ה' צבאות וכו' כדאיתא בירושלמי, לעולם אל יהא זו פסוק זה מפיו ה' צבאות וכו', לכך תיקנו לאומרים בכל יום.

ועוד שבמזמור זה יש עשרה לשונות של הודאה, הוד"ו קרא"ו הודיע"ו שיר"ו זמר"ו שיי"חו התהלל"ו דרש"ו בקש"ו זכר"ו, כנגד עשרה מכות שהביא הקב"ה על המצריים, וכנגד עשרה ניסים שעשה להם על הים.

ובזוהר פרשת ויקהל דף קצ"ו עמוד א' כתב, וזה לשונו. בשעתא דשמשא נפיק ביממא, ישראל נטלי שירתא לתתא ושמשא לעילא, ובשעתא דנטיל [שמשא] בגלגלוי פתח קל נעימותא ואמר שירתא, ומאי שירתא קא אמרי, הודו לה' שירו לו, וישראל משבחן לקב"ה ביממא עד [צ"ל עם] שמשא.

[בשעה שהשמש יוצא ביום, ישראל אומרים שירה למטה והשמש למעלה, ובשעה שנוסע השמש בגלגליו פתח קול נעים ואומר שירה, ומה השירה שאומר, הודו לה' שירו לו, וישראל משבחים לקב"ה ביום עם השמש.]

נד. מעם שתיקנו חז"ל ג' פעמים והוא רחום, אחד בהודו לה', ואחד ביהי כבוד ה', ואחד בובא לציון.

מצאתי אני אברהם הכותב בספר קב הישר פרק ל"ג דף ל"ד עמוד א', כי בפסוק זה יש בו י"ג תיבות כנגד י"ג מדות הרחמים, וג' פעמים י"ג עולים ט"ל. והכוונה כאשר בכל יום ויום היצר הרע מתגבר על האדם, ובקושי שהאדם יכול לינצל מן החטא, שנתחייב עליו ט"ל מלקיות, לכן תיקנו לומר פסוק זה ג' פעמים העולים ט"ל תיבות שהיו אומרים על הנלקה. ודעל כל פנים תפילה זו מועלת לבקש מהקב"ה שיכפר עונו כאילו הוא נלקה ט"ל מלקיות, ולא ישחית בעונו את הענוש.

ועוד כנגד שלשה אבות.

וכנגד שלשה שמות הקדושים אהי"ה יהו"ה אדנ"י שהם כמנין יב"ק, ועל כן אומרים תקף פסוק ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו, שהם ראשי תיבות יב"ק.

וטעם שאומרים אל נקמות בכל יום בזמירות.

מצאתי בספר שארית יעקב של הרב אלגאזי, וזה לשונו. והנה יש קליפות בעולם העשיה שהם תקיפין, ואין יכולת בידינו לברר משם בידורים, אם לא על ידי תרוגי מלכות שמוסרים נפשם על קידוש השם, וזהו סוד תרוגי מלכות, לכך אנו אומרים אל נקמות.

נה. טעם שאומרים ה' מלך ה' מלך וכו'.

הוא כדי להודיע יחודו יתברך.

וטעם שאומרים אותו בעמידה.

מצאתי כתוב בשבלי הלקט בשם ר' בנימין, לפי שנמצא בהגדה אמר ר' עקיבא מלאך אחד עומד באמצע הרקיע ואומר, ה' מלך ה' מלך וכו', וכשם שהמלאכים אומרים אותו בעמידה כן אנו ראויים לאומרו בעמידה, והוא אינו פסוק אחד, אלא פסוק ה' מלך, הוא פסוק ה' מלך עולם ועד. ה' מלך, הוא פסוק ה' מלך גאות לבש. ה' ימלך, הוא פסוק ה' ימלך שכשירה.

נו. טעם למה תיקנו סדר ה' מלך ה' מלך ה' ימלך, שסדרם שלא כסדר היה הוה יהיה, וסדרם הוה היה יהיה.

ראיתי אני אברהם הכותב בספר טהרת הקדש חלק א' דף י"ט עמוד א', שכתב תירוץ נכון בשם אדם גדול, וזה לשונו. כי אין סדר לבורא יתברך כמו לבני אדם, וההתחלה והסוף הכל אחר לפניו יתברך, והעד על זה שם הו"ה המתחלת כיו"ד ולא בה' על שם עבר, אלא הכל נכלל בו.

ויש לתרץ תירוץ אחר שאנו אומרים קודם ה' מלך, שקודם בריאת העולם היה הוא ושמו לבד ואז היה נקרא מלך לחוד, ועדיין לא היה לו על מה ימלוך, ואחר שברא העולם מלך על כל אשר ברא, כי שם מלך חל על מי שיש לו על מי ימלוך וכו', וימלוך ירמוז על

העתידי ימלוך גם כן, ולפי פירוש זה חסר החו"ה, וזה הסדר נתייחס בברייתא של המרכבה.

ומצאתי כתוב בפירוש פרקי שירה של מהר"י מטרנאני, וזה לשונו. אנשי כנסת הגדולה סדרו לנו אלו הפסוקים, להורות לנו קדמותו יתברך, שהיה מלך מקודם שנברא העולם על כל מה שהיה למעלה, וכשברא העולם מלך על כל העולמות שברא, ומפני שכרוב הזמנים מתחילת בריאת העולם עד עתה אין כל העולם מכירין ומאמתין מלכותו, כי עדין יש שמץ עבירות ורוע ביניהם, לכן סידרו בסוף ה' ימלוך לעולם ועד, כי בסוף הימים בזמן הגאולה יתגלה לעולם כולו שהוא מלך על כל העולם, כמו שכתוב והיה ה' למלך על כל הארץ, ונסדר מפסוק ה' מלך גאות לבש ה' ימלוך לעולם ועד שבשירה, כי בתהלים כתיב ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון. ועיין בבית דוד אורח חיים סימן תקי"ב. עיין שם.

נז. חסר בדפוס ראשון.

נח. מעם שאומרים למנצח בנגינות.

מצאתי באבודרהם דף כ"ז עמוד ג', לפי שאמרו כל האומר למנצח בנגינות בכל יום נחשב לו כאלו הדליק המנורה בבית המקדש, לפי שבמזמור זה יש בו שבעה פסוקים כנגד שבעה קני המנורה, ויש בו מ"ט תיבות כנגד כ"ב גביעים, ותשעה פרחים, ואחד עשר כפתורים, ושבעה נרות, סך הכל מ"ט, ובפסוק ראשון יש בו ד' תיבות כנגד מלקחיה שנים ומחתותיה שנים.

נט. מעם שתיקנו לומר ברוך שאמר קודם מזמורים.

מצאתי כתוב בכלכו סימן ד', וזה לשונו. אומר ברוך שאמר שהוא ברכת ההלל, לפי שהם פסוקי זמרה מן תהלה לדוד עד כל הנשמה תהלל יה, וזה הוא שאמרו יהא חלקי עם גומרי ההלל בכל יום. ותיקנו ברכה לפניו ולאחריו, לפניו ברוך שאמר, ולאחריו ישתבח. ויש בו עשרה פעמים ברוך כנגד עשרה מאמרות שבו נברא העולם, והשבח הזה נפל בו פיתקא מן השמים.

ס. מעם למה אסור לדבר מברוך שאמר ואילך.

לפי שברוך שאמר נתקן עם התפילה לסדר שבחו של מקום בפסוקי דזמרה, כמו שאמרו חכמינו ז"ל, [בברכות דף ל"ב עמוד א'] לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחר כך יתפלל, וכיון שכן אינו דין לספר בין שבח לתפילה.

פא. מעם למה תיקנו מזמור לתודה לאומרו בכל יום.

חכמינו ז"ל אמרו שהוא במקום קרבן תודה.

ואני אברהם הכותב מצאתי כתוב בספר הישר פרק ח', על פסוק אודך ה' כי אנפת בי, זה על האדם, כי על כל סיבה ומאורע שיהיה לו צריך לומר, גם זו לטובה, אף שלפעמים יהיה דבר שאינו טוב, ואף על פי כן ישמח בלבבו, ויקבע בדעתו שהוא לטובתו ויכפר על כל פשעיו על העבר, ואזהרה על העתיד, ועל פי הרוב זה הענין הוא לטובתו, כדמוכח באותו שגשברה רגל פרתו, ולבסוף היה לטובתו. ועל כן תיקנו חכמינו ז"ל לומר בכל יום מזמור לתודה, כי בכל יום ויום אנו צריכים ליתן שבח והודאה על הנסים והנפלאות שיש לנו קיום בגלות המר הזה, על כן באומרו מזמור לתודה הוא יוצא ידי חובת הבאת תודה, כי אין אדם מרגיש בנסו בכל יום.

פב. מעם למה תיקנו לומר אלו המזמורים אחר ברוך שאמר.

מצאתי באבודרהם, לפי שהם רמז עשרה מאמרות שנאמרו בבריאת העולם, ואלו הם, ברוך שאמר כנגד מאמר ראשון, מזמור לתודה כנגד מאמר שני, יהי כבוד כנגד מאמר שלישי, אשרי יושבי ביתך כנגד מאמר רביעי, הללי נפשי את ה' כנגד מאמר חמישי, כי טוב זמרה כנגד מאמר ששי, הללו את ה' מן השמים כנגד מאמר שביעי, שירו לה' כנגד מאמר שמיני, הללו אל בקדשו כנגד מאמר תשיעי, וכן יש בו עשרה מאמרות, והללו יה אינה מן המנין. ויברך דוד כנגד מאמר עשירי. עיין באבודרהם.

ומעם מזמור לתודה.

לפי שיש בו מ"ב תיבות כנגד שם של מ"ב, ויש בו ד' שמות הוי"ה כנגד ד' צריכים להודות, שהם רמוזים בו. ועוד נרמזו בו הריעו לה' כל הארץ, ראשי תיבות הלכת, שאמרו חז"ל אין לו להקב"ה בעולמו

אלא ד' אמות של הלכה, ולכן נרמזים ביחד הלכה וקרבת, הלכה כאילו מקיימים העולם.

ועוד טעם אחר לפי שכל הקרבנות עתידין ליבטל לעתיד לבא חוץ מקרבן תודה.

סג. טעם למה תיקנו לומר אשרי ולמה אומרים אותו ג' פעמים בכל יום.

מצאתי כתוב בשבלי הלקט סימן א', שהם כנגד ג' אבות.

ובזוהר פרשת פינחס [נדף רכ"ו עמוד א'] כתבו, אמר רבי אלעזר תנינן כל מאן דאמר תהלה לדוד תלת זמנין בכל יום, איהו בר עלמא דאתי, והא אתמר מאי טעמא, אי בגין פרנסה ומזוני דכל עלמא, די בתרי זמנין בכל יומא בצפרא וברמשא, דכתיב בתת ה' לכם בערב בשר לאכול וכו', אי הכי אמאי תלת זמנין, אלא תרין למזונא דבני נשא ודכל עלמא, וחד למיהב תוקפא להחוא אתר דפתיחו דידוי. עד כאן לשוננו.

[אמר ר' אלעזר למדנו כל האומר תהלה לדוד שלוש פעמים בכל יום, הוא בן עולם הבא, וכבר נאמר הטעם אם משום פרנסה ומזון של כל העולם, די בשתי פעמים בכל יום בבקר ובערב, כמו שכתוב בתת ה' לכם בערב בשר לאכול וכו', אם כן מדוע שלוש פעמים. אלא ב' פעמים למזון בני אדם ושל כל העולם, ופעם אחת לתת תוקף לאותו מקום שידי פתוחות.]

ומצאתי באבודרהם, למה תיקנו ג' פעמים, הטעם כנגד ג' פעמים שבת קול יוצאת ואומרת אוי לי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי וכו', לכך אנו אומרים אותו על הבית שנשרף, ואין לנו כי אם מקדש זעיר אשרי יושבי ביתך. וזה שאמרו מוכסח לו שהוא בן העולם הבא לא אמרו אלא שמשום מצוה זו לבדה כשהיא יתירה על מחצה זכיות מכרעת, והשמיענו בזה שהיא מצוה ככל שאר מצות, והטעם לפי שכולה שבח והודאה למקום, וצורך העולם ופרנסתם וה' ברחמיו מכין להם צרכיהם, והאומרו בכוונה ודאי יש לו רוח נשכרה. ויש אומרים שבאשרי יש תר"ס אותיות, תרי"ג מהם כנגד תרי"ג מצות, וכ"ז אותיות כנגד כ"ז אותיות א"ב.

ומצאתי ברכינו בחיי שכתב, כי מתוך שיתבונן במה שיורו הפסוקים ועל מה ירמוזו, אז יבחין ויכיר נפלאות תמים דעים ויתחזק לבו באמונת ה' יתברך ועבודתו, וכזה יירש חיי עולם הבא.

וטעם אומרם שכל האומרו ניצול מדינה של גיהנם.

לפי שכל הפסוקים יש בהם וא"ו העיטוף, חוץ מפסוק חנון ורחום ה' ופסוק קרוב ה' לכל קוראיו, הרי ראשי תיבות הפסוקים ח"ק, אל"ף של ארך ולמ"ד של לכל, הרי אל, לומר לך, חק אל לאומרו בכל יום, ועוד ח"ק בגימטריא גיהנם, לומר לך כל האומרו ניצול מגיהנם.

ומצאתי בזהר פרשת תצוה [נדף ק"פ עמוד א'], וזה לשונו. ואלין לא קיימי באתוון רשימין מן כ"ב אתוון דאורייתא בר תרין אלין ח' וק' וסמכין לון בסמיכו אתוון דשקר, אבל אלין אינון אשתמודעא לגבייהו יתיר, ועל דא בתהלה לדוד בכולהו כתיב וא"ו בכל את ואת בר מאלין תרין דלא כתיב ו' דהא שמא דקב"ה איהו. עד כאן לשונו. ומטעם זה לא היה נמצא ח"ט בשבטים ולא בחושן.

ונאלו אינם עומדים באותיות הרשומות של כ"ב אותיות התורה חוץ משטים אלו ח' וק', וסמוכים להם אותיות שק"ר, אבל אלו נודעים אצלם יותר ועל כן בתהלה לדוד בכולם כתוב אות ו' בכל אות ואות חוץ מאלו שטים שלא כתוב ו' שהרי הו' שמו של הקב"ה הוא.]

וכתב ריא"ז בשם תוספות ריב"ם, הטעם שתיקנו לאומרו שלשה פעמים דאי אפשר לאומרו זמנא חדא.

וטעם שאומרים נברך יה אחר אשרי.

כי האומרו בכוונה באמת יש לו רוח נשברה, לפיכך אחר שאומר תהלה אנו אומרים ואנחנו נברך יה, כלומר שנוכה לאומרה לעולם, והדין טעמא מסתבר שהרי כמה פעמים אומר תהלה בלא שאר מזמורים, ואף על פי כן אנו מוסיפין אותו בכל פעם.

סד. טעם למה כופלין פסוק כל הנשמה תהלל יה.

מצאתי כתוב בארחות חיים הלכות ק' ברכות סימן ל"א, הטעם לפי שהוא פסוק אחרון של ההלל, וכדי להזכיר שהוא נשלם לכך כופלין אותו.

ומצאתי במהרי"ל שכתב בשם מחזור ויטרי, הטעם משום דאתמר יהי חלקי עם גומרי ההלל בכל יום, רוצה לומר שמסיימין ספר תהלים

שנתייסד בהללו יה, והשתא אם לא יכפול אותו הפסוק אחרון לא נראה דמסיים.

סה. טעם למה אומרים ויברך דוד ושירת הים.

לפי שכל אותם ט"ו לשונות של שבה הסדורים בישתבח, דורש אותם במכילתא מתוך שירת הים ומן ויברך דוד מפסוקים, לכן תיקנו אותם קודם ישתבח.

ומצאתי בזוהר פרשת בשלח נדף נ"ד עמוד ב' שכתב, וזה לשונו. תנינן כל בר נש דאמר שירתא דא בכל יומא ומכוין בה זכי למימריה לזמנא דאתי, דהא אית בה עלמא דעבר ועלמא דאתי, ואית בה קשרי דמהימנותא ואית בה יומא דמלכא משיחא. ועיין גם כן בפרשת תרומה מזה.

למדנו כל אדם שאומר שירה זו בכל יום ומכוין בה זוכה לאומרה לעתיד לבוא, שהרי יש בה עולם שעבר ועולם הבא, ויש בה קשרי האמונה, ויש בה ימים של מלך המשיח.

סו. טעם למה השירה אחר המזמורים.

מצאתי בזוהר פרשת תרומה דף קל"א עמוד ב', וזה לשונו. בההוא זימנא דמסיימין ישראל שבחי דאינן תושבחן דדוד, כדין תושבחתא דשירתא דימא כמה דאוקימנא, ואי תימא האי תושבחתא אמאי היא בתיקונא בתרייתא בתר שבחי דדוד, והא תורה שבכתב אקדימת לתורה שבעל פה ואקדימת לנביאים ואקדימת לכתובים, וכמה דאקדימת אצטריך לאקדמא, אלא מגו דכנסת ישראל לא אתתקנא אלא מתורה שבכתב להכי אצטריך לאקדמא, לומר ולאומרה [לומר להן] בשירותא דתקונתא, והאי תושבחתא מעליא מכל שאר תושבחן דעלמא, והיא לא אתתקנא מכולהו כמה דאתתקנת מתושבחתא דא, ובגין דא איחי סמוך לצלותא דמיושב כמה דאוקימנא. עיין שם.

[באותו זמן שמסיימים ישראל השבחים של תשבחות דוד אז אומרים השבח של שירת הים כמו שהעמדנו, ואם תאמר שבח זה מדוע הוא בתיקון אחרון אחרי שבחי דוד, והרי תורה שבכתב קדמה לתורה שבעל

פה וקדמה לנביאים וקדמה לכתובים, וכשם שקדמה צריך להקדימה. אלא מתוך שכנסת ישראל לא מתקנת אלא מתורה שבכתב לכך צריך להקדימה ולאומרה בשירת התיקונים, ושבח זה מעולה מכל שאר שבחים בעולם, והיא לא מתקנת מכולם כמו שמתקנת משבח זה, ולכן היא סמוכה לתפילה למישוב כמו שהעמדנו.]

סז. טעם דכופלין פסוק ה' ימלוך לעולם ועד אחר השירה.

הטעם משום דבסדר בשלח מן פרשת קריעת ים סוף מפסוק ויהי באשמורת הבקר עד ימלוך ה', יש שם י"ח הזכרות של ד' אותיות, והם עולים בין הכל ע"ב כנגד שם של ע"ב, ועוד להודיע שגמרנו השירה כמו שנאמר בפסוק ואנחנו נברך ית.

סח. טעם לאמירת ישתבח.

לפי שיש בה ט"ו חלולים כנגד ט"ו שיר המעלות שאמר דוד. ומצאתי בזהר פרשת תרומה דף קל"ב עמוד א', בד מטי בר נש לישתבח נטיל קב"ה ההוא כתרא ושווי ליה לקמיה, וכנסת ישראל שריאת לאתתקנא למיתי קמיה דמלכא עילאה, ואצטריך לאכללא לה בתריסר מכילן [דרחמין] עילאין דמינהון אתברכת, ואינון תריסר בוסמין עילאין כמה דאת אמר נרד וכרכום. עד כאן. [כיון שהגיע אדם לישתבח לוקח הקב"ה אותו ומוניח אותו לפניו, וכנסת ישראל מתחלת להתקן לבוא לפני המלך העליון, וצריך לכלול אותה ב"ג מדות הרחמים עליונים שמהם מתברכת, והם י"ב מיני בשמים עליונים כמו שנאמר נרד וכרכום.]

ויש אומרים כנגד ט"ו ווי"ן שבאמת ויציב.

ומצאתי ברכינו בחיי פרשת תרומה שכתב, כנגד ט"ו ת"ק שיש בשבעה רקיעים, כי כל רקיע ורקיע מהלך חמש מאות שנה, ובין כל רקיע ורקיע חמש מאות שנה, הרי י"ד פעמים חמש מאות והקב"ה למעלה מהכל.

ועוד כנגד ט"ו שבחין שאמר דוד, לך ה' הגדולה והגבורה וגו'. ומצאתי בספר טהרת הקדש דף כ"א עמוד א', שיש בו י"ג שבחין כנגד י"ג מדות.

ויש אומרים כנגד י"ג סמנים שבשיר השירים שהם נרד וכרכום וכו'. ומתרח"ו כתב כנגד י"ג ברוך שבברוך שאמר.

פ. מעם שאומרים קדיש בלשון ארמי.

מצאתי כתוב בכלבו סימן ז', לפי שמצינו בהגדה, לעתיד לבא יהיו הצדיקים גדולים מהמלאכים, וידוע שאנו אומרים קדיש שימחר את הקץ כדי שיתגדל ויתקדש, ואם נאמר אותו בלשון הקודש שיכינו אותו המלאכים, אפשר שיבואו ויקטרגו, כי ידעו שידל כבודם ויתגדל כבוד הצדיקים, לכך אומרים אותו בלשון תרגום.

ומצאתי כתוב בספר עקידה דף קצ"א עמוד א', הטעם לפי שבאותו זמן שתיקנו אותו היו כולם מדברים בלשון תרגום, וכדי לצרף הרבים בהבנתו ולשתף עמי הארץ למנין עשרה, לפי שבאותו זמן לא היו מבינים אלא בלשון ארמי, לכך תיקנו אותו בלשון ארמי, וכך כתבו בתוספות דברכות פרק א'.

ובזהר איתא ואנן בעינן למימר ליה בלישנא דסטרא אחרא, ומעם ט"ו שבחין שבו כגון יתגדל ויתקדש עד ויתהלל שירתא תושבחתא ונחמתא, מצאתי כתוב בציוני שהם כנגד ט"ו שיר המעלות, וכנגד ט"ו ווי"ן שבאמת ויציב, ואלו ט"ו שבחים כנגד שם י"ה, ובמלואו יו"ד ה"א עולים כ"ו הוא שם בן ד'.

ע. מעם שתיקנו שבעה קדישין בכל יום.

מצאתי כתוב בארחות חיים כנגד שבעה פסוקים שבקהלת מעת ללדת עד עת שלום, ובכל פסוק מהם יש ארבעה פעמים עת, ובכולם יש כ"ח פעמים עת, כנגד כ"ח תיבות שבקדיש.

ועוד כנגד שבעה כוכבי לכת, וכ"ח מחנות הלבנה, וכן תמצא בפסוק ה' בחכמה יסד ארץ, שבע תיבות וכ"ח אותיות, וכן בפסוק וידבר אלהים את כל הדברים האלה, שבע תיבות וכ"ח אותיות, ועוד לקיים פסוק שבע ביום הללתיך.

ומצאתי כתוב באבודרהם, כנגד שבעת ימי השכוע שיש בהם כ"ח עתים, כי ארבעה פעמים משתנים בכל יום ולילה, כל שש שעות עת אחד.

ומצאתי בספר האגור שכתב בשם הראב"ד בדיני ברכות דף י' עמוד ב', וזה לשונו. מעם על הקדישים שאומרים בתפילה, האחד אחר פסוקי דזמרה שיש שם הפסק דפסוקים, וקדיש אחר סיום תפילת י"ח שהיא מצוה בפני עצמה ואינה דבוקה לאחריה, וקדיש אחר קריאת

התורה כי היא מצוה בפני עצמה בכנסת, וקדיש אחר הקדושה שהיא דבר שבקדושה, וקדיש אחר אמירת מזמור או פרק או הגדה או משנה, כדאמרינן עלמא על מה קאי, אקדושה דסדרא ואיהא שמיא רבא דאגדתא, וקדיש אחר אשרי למנחה שהיא מצוה בפני עצמה, כדאמר ר' אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום מוכסח שהוא בן העולם הבא, וקדיש אחר ברכות קריאת שמע של ערבית, כי תפילת ערבית רשות ויש שהולכין להם קודם שמונה עשרה ולא ישמעו קדיש, וקדיש לאחר תפילת ערבית שכבר נשלמה התפילה. ואין פוחתין משבעה קדישין בכל יום.

והגאונים כתבו על שם שבע כיום הללתיך.

עא. מעם שאנו עונים אמן יהא שמיא רבא.

מצאתי בספר מגן אברהם של הרב אברהם לאניידו דף כ"ב עמוד א', וזה לשונו. המעם שאנו עונים אמן יהא שמיא רבא, כלומר שמתחילה בקשנו שיתגדל שמו וימליך מלכותו ויקרב משיחיה ויצמח פורקניה, והיה ראוי שנאמר אמן סתם, שחוזר על הכל ולא על פרטי א', אלא שאם אנו עונים אמן סתמא, היה נראה שאנו מצפים משיחנו לתועלתנו, על כן נאמר יהא שמיא רבא, כלומר תכלית הטובה שיתברך שמו בפי כל הבריות.

ומעם אומרם כל העונה אמן יהא שמיא רבא כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית.

מצאתי באבודרהם שכתב, לפי שפסוק בראשית יש בו ז' תיבות וכ"ה אותיות, ופסוק ה' בחכמה יסד ארץ יש בו ז' תיבות וכ"ה אותיות, לכך אמרו כל העונה אמן יהא שמיא רבא כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית.

עב. מעם למה תיקנו לומר ברכו.

עיין לקמן בהלכות ספר תורה.

ומצאתי כתוב בספר בית אלהים פרק עשירי דף י"א עמוד ד', וזה לשונו. וענין ברכו היות נזכר בענייני דבר של קדושה שצריכין לברך ברכות של קריאת שמע, ולכן אומר ברכו את ה' המבורך, ועונים

ברוך ה' המבורך לעולם ועד, שצריכין לתת לב לברכות המתוקנות בצבור ולענות אחריו ברוך הוא וברוך שמו.

עג. טעם לקדושת היוצר ולמה אין אומרים בה ימלוך.

מצאתי בארחות חיים שכתב, לפי שהמלאכים גם כן מקדשין ומקלסין להשם יתברך, דכתיב ברן יחד כוכבי בקר, אלו ישראל, ויריעו כל בני אלהים, אלו המלאכים, ולפיכך אין אנו אומרים בו ימלוך, ולפי שאין אנו מספרים רק מה שאומרים המלאכים. אבל בתפלה שאנו אומרים נקדישך, כלומר אנו בעצמינו אומרים ימלוך שממליכין אותו אחר קדושה.

ועוד כתב בשם ר' אשר, שהאר"י פרט הטעם, להודיע לכל שאין השמש ושאר המאורות והגלגלים מאירים כי אם במצות הבורא יתברך, שהרי כל צבאות מעלה מקדישין ומעריצין אותו שהוא אדון לכל ובורא הכל יתברך שמו.

והרב יאודה בר יקר נתן טעם, לפי שעדיין לא ייחדנו שמו של הקב"ה ולא קבלנו עול מלכותו בקריאת שמע, אבל בקדושה מעומד נוכל להמליכו אחר ייחוד שמו הנכבד.

עד. טעם למה אין אומרים ביוצר והתקין מאורות וכו'.

מצאתי בבית יוסף סימן נ"ט בשם מהר"י אבוהב בשם ספר המנהיג, לפי שהמאורות לא נבראו לשמח בהם העולם, אלא להאיר על הארץ, ואיך יאמר לשמח בהם.

עה. טעם למה לא יש אות זי"ן באהבה רבה ולא באהבת עולם.

מצאתי בספר מהרת הקדש דף כ"א עמוד ד', הטעם מפני ששבעה מיני אהבה יש בעולם, אב ואם אח ואחות בן ובת וכלתו, וכלם מניחין על אהבת הקב"ה.

ומצאתי בשני לוחות הברית בעשרה הילולים שלו כתב, יה צור עולמים הופכע העולם מכמה מיני אהבה, אהבת בנים ממון נשים קרובים אריכות ימים כבוד וכבוד תענוגים ותפנוקים, הרי גם כן שבעה מיני אהבה, וגם אלו תניח כשכיל הבורא, ולכן אין אות זי"ן באהבה רבה ולא באהבת עולם.

עו. טעם אומרם כל המדקדק בקריאת שמע מצננין לו גיהנם.

רמז לדבר משמע ומן מלת אחד, שי"ן של שמע ואל"ף של אחד הרי אש, נשארו מ"ם עי"ן מן שמע, וחי"ת דל"ת מן אח"ד, ראשי תיבות מישראל עזריה חנניה דניאל, לרמז כי מי שיכוין בקריאת שמע ניצול מאש גהנם כמו שניצולו מישאל עזריה חנניה דניאל.

עז. טעם למה לא בחר יעקב אבינו אלא אלו האותיות, בשכמל"ו, [ראשי תיבות של ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד], ולמה אומרים אותו בחשאי.

מצאתי כתוב בספר כתיבת יד ואיני יודע אל מי מקדושים אשר בארץ החיים המת, הטעם לפי שאלו האותיות משתמשין עם שם הוי"ה ב"ה. הבי"ת, בה' אל תמרודו. השי"ן, [ש]ה' אלהיו. הכ"ף, כה' אלהינו. המ"ם, מה' יצא הדבר. הלמ"ד, נדר לה'. הוא"ו, וה' עשה. ראשי תיבות בשכמל"ו ומיוחדים עם השם.

וטעם שאומרים אותו בחשאי.

חכמים נתנו בו כמה טעמים.

ואני אברהם הכותב מצאתי ברבינו בחיי פרשת ואתחנן בשם מדרש, טעם שניתקן בחשאי, מפני שהוא קלוסו של מלאכי השרת, כאומרם במדרש רבה פרשת ואתחנן, בעמדם תרפינה כנפיחם, כשבאים ישראל ודוממים שאומרים בלחישתו בשכמל"ו, אותה שעה הם מקלסין, וכן יחזקאל אמר ואשמע אחרי, כשקלסתי אני קלוסו מלאכי השרת בשכמל"ו.

ולמה אומרים אותו בחשאי.

לפי שכשעלה משה למרום גנבו ממלאכי השרת ולמדו לישראל, אמר להם משה כל המצוות שנתתי לכם ממה שקבלתי מן התורה, אבל זו שנתתי לכם מה ששמעתי ממלאכי השרת ולמדו לישראל, אמר להם משה אמרו אותו בלחישתו.

וטעם שאומרים אותו ביום כפורים בקול רם.

לפי שהם כמלאכי השרת לובשים לבנים ואין אוכלים ושותין ואין בידם חטא ועון, והקב"ה סולח לעוונותיהם.

ועוד תיקנו לאומרו בלחשיה שהוא יחוד התחתון, ומטעם זה נתקן השבח הזה של שכינה בששה תיבות, כמו פסוק שמע ישראל שהוא כנגד ששה קצוות של מעלה, וזה כנגד ששה קצוות של מטה.

ובזוהר פרשת תרומה דף קל"ג עמ' ב' האריך הרבה וכתב, כיון דאמרי ישראל ה' אחד באתערותא דשית סטרין, כדין כל אינון שית סטרין אתעבידו חד ועאלין בחד תיאובתא, ורזא דא ו' חד פשיטו בלחודוי בלא דביקותא אחרא לגביה, אלא איהו בלחודוי פשיט מכולא ואיהו חד, בההיא שעתא מטרוניתא מתתקנא ומתקשטא ועיילין לה שמשוהא בלחישו סגי לגבי בעלה ואמרי בשכמל"ו, ובגין דא היא בלחישו דהכי אצטריך לאעלא לה בלחישו.

[כיון שאומרים ישראל ה' אחד בהתעוררות ששת הקצוות, אז כל אלו ששת הקצוות, נעשים אחד ונכנסים בהשתוקקות אחת, וזה סוד ו' התפשטות אחת בלא התדבקות אחרת אליו, אלא הוא לבדו מתפשט מכולם והוא אחד, באותה שעה מתקנת המלכות ומתקשטת ומכניסים אותה השמשים בחשאי גדול אל בעלה ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ולכן היא בחשאי כי הם צריכים להכניסה בחשאי.]

ובספר טהרת הקדש דף כ"ב עמוד ג' כתב, הטעם כדי שלא יראה כמוסיף על דברי תורה, דכשיאמר אותו בקול רם והם אינם כתובים בתורה, הרי נראה כמוסיף, לכך אומרים אותו בלחש, ולפי שאמרו יעקב כמאמרם ז"ל לכך אומרים אותו.

עח. טעם למה שליח צבור חוזר ג' תיבות ה' אלהיכם אמת, והיה יכול לכתוב ג' תיבות נוספות בתורה ולא היינו צריכים לחזור אותם.

מצאתי כתוב בספר כתיבת יד ואיני יודע אל מי מקדושים אשר בארץ החיים המה, פרשת ואתחנן, וזה לשונו. יש לומר כי שלשה איברים יש באדם שאינם ברשותו של אדם, והם הלב והעין והאוזן, שכן לפעמים באה לו לאדם מחשבה בעל כרחו שלא מדעתו, וכן לפעמים יודמן לו לאדם דבר עבירה שלא מדעתו, ולכן התפלל דוד המלך עליו השלום שלא יודמנו אלו השנים. כנגד מחשבת הלב אמר, אל תט לבי לדבר רע. וכנגד ראיית העין בדבר עבירה אמר, העבר עיני מראות שוא. וכן האוזן אינה ברשותו של אדם, שלפעמים

יזדמן אליו שישמע דברים שאינם הגונים והליצנות וכדומה. ולכן כנגד שלשה איברים אלו שאינם ברשותו של אדם, נחסרו אלו ג' תיבות בתורה מקריאת שמע. והתקינו ששליח צבור חוזר אותם כדי להשלים רמ"ח איברים של אדם, ולכן הזהירו שלא יתפלל ביחיד, כדי שישמע שלש תיבות אלו משליח צבור כדי שיהיו איבריו שלימים. וטעם למה חיסר הקב"ה שלוש תיבות מקריאת שמע עד שיצטרך להשלימם, ואם הקב"ה חיסר אותם מאין לו רשות להשלימם.

אחר כתבי אותו למעלה מצאתי בספר ילקוט ראובני פרשת יתרו דף צ"ג עמוד א' בשם פליאה, וזה לשונו. גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתידין ישראל ללכת בארץ לא להם ארץ נכריה, ויעלו עליהם בהמות טהורות וגם בהמות טמאות שפן וגמל ישימו עליהם, כי פנו מדרכי השם יתברך, ורוצה לומר בגלות יתגלגלו כבהמות ואפילו בטמאות, ויפנו ממצות ה' אל אלהים אחרים, ואין הטומאה נוגעת רק עד שיש קצוות, והמת הוא אבי אבות הטומאה, שני לו אב הטומאה, רוצה לומר מי שנגע במת הוא אב הטומאה, שלישי לו ראשון, רביעי לו שני בחולין, חמישי לו בתרומה, שישי לו רביעי בקדש, על כן חיסר שלוש תיבות מקריאת שמע המעיד על רמ"ח איברים של אדם, והם נגד כתר חכמה בינה, כי בשלשה הללו אין הטומאה נוגעת שם, והאדם שהוא דוגמא עליונה צריך לכוללם בחזרת שלוש תיבות, אני ה' אלהיכם, הרמוזים בשלשה הללו, אני חכמה, ה' כתר, אלהיכם בינה. עד כאן.

עמ. טעם שתיקנו ט"ו ווי"ן באמת ויציב.

הטעם שט"ו פעמים ששה עולין ין, ושם הוי"ה כ"ו עם ארבע אותיות הרי שלשים, וג' פעמים ל' הרי תשעים, ולפיכך צריך שיכוין בט"ו ווי"ן ג' הוי"ת.

ומצאתי באורחות חיים שנתן טעם אחר, כי ממעשה הווי"ן של המשכן חשדו למשה שגנב ט"ו שקלים, והוא עשה אותם ווי העמודים והותירו ט"ו ווי"ן, שנאמר והמלאכה היתה דים, ובאו אלו הט"ו ווי"ן לפני הקב"ה להוציאו מן החשד וצירפם עם אמת. ויש אומרים כנגד ט"ו שבחים של ישתבח.

ויש אומרים כנגד מ"ו שיר המעלות שכתהלים.

פ. טעם למה תיקנו לומר ששה פעמים אמת קודם תפלת י"ח.

הטעם לפי שנרמזה מלת אמת במעשה בראשית בראשי תיבות וסופי תיבות ששה פעמים, ואלו הן. ברא אלהים את, וירא אלהים את, ויברא אלהים את, ויברא אלהים את התנינים, וירא אלהים את, ברא אלהים לעשות, הרי ששה אמת.

ומצאתי בזוהר פרשת ויקהל [דף רי"ז עמוד א'], וזה לשונו. צריך לומר ארבעה פעמים אמת כנגד ארבעה גאולות, ועוד אית לאדכרא בהנו גאולה ארבעה זמנין אמת למיהוי ד' גאולות אלין בקיומא תקיף [בחותמא תקיף] דגושפנקא דמלכא ד' גאולות כפולים בקיומא. עיין שם.

ומצאתי בפירוש יש שכר דף י"ד עמוד ב', שאומרים שבעה ותשלום השמונה הוא של האמת ובאמונה. עיין שם.

פא. טעם למה סמכו יציאת מצרים לתפילת י"ח.

מצאתי בעטרת זקנים סימן צ"ג, שכתב הטעם לפי שאמרו אין עומדים להתפלל אלא מתוך שמחה, ולפי זה כדי להזכיר יציאת מצרים אין לך שמחה גדולה מזו, ובמנחה כשיאמר שומר ה' את כל אהביו ואת כל הרשעים ישמיד, אין לך שמחה גדולה מזו, ובערבית כשיאמר שומר את עמו ישראל ושאר פסוקים, אין לך שמחה גדולה מזו.

פב. טעם אומרים תכף לגאולה תפילה.

מצאתי ביפה מראה מסכת ברכות דף ו' עמוד א' סימן ח', לפי שסיבת קבלת תפילה מפני האמונה בשם יתברך שהוא יכול ומשגיח, ולכן יש כח בתפילה שיעתר המתפלל בעבורה, לכן יש לסמוך גאולה לתפילה, להורות שהיא סיבה עצמית לגאולת האדם יותר מכל הזכויות.

ובזוהר פרשת תרומה [דף קכ"ח עמוד ב'] כתבו, בשעתא דישראל עאלין לבי כנישתא ומצלו צלותהון, כד מטאן לגאל ישראל וסמכין גאולה לתפילה כדין האי גוון [חזור] אסתלק על רישיה ואתעביד ליה כתר דקיימא, וכרוזא נפיק ואמר זכאין אתון עמא קדישא דעבדין

טוב קמיה דקודשא בריך הוא, ורזא דא והטוב בעיניך עשיתי דסמיך גאולה לתפלה. עיין שם.

נובשעה שישראל נכנסים לבתי כנסת ומתפללים תפלתם, כשמגיעים לגאל ישראל וסומכים גאולה לתפלה, אזי הצבע ההוא הלבן עולה על ראשו ונעשה לו כתר, וכרוז יוצא ואומר אשריכים עם קדוש שעושים טוב לפני הקב"ה, וזה סוד והטוב בעיניך עשיתי, שסומך גאולה לתפלה.]

ועתה אנה ה' לידי ספר אנדת אליהו על הירושלמי, וראיתי בפרק קמא דברכות דף ג' עמוד ד' שכתב, וזה לשונו. מעם תקף גאולה לתפלה ידוע, שהזמירות והיוצר שאומר האדם כמה וכמה יש לשמן לקטרג עליו או שהסיח דעתו או שדילג איזה תיבה או תיבות או לא כיון לבו וכאלה רבות, וממתין עד סוף היוצר שהוא גאל ישראל להתחיל בקטרוגו, כיון שתכף ומיד סומך גאולה לתפילה שהתפילה היא שעומד לפני השכינה להתפלל ולדבר עמה לשאול ממנו שאלותיו, שנאמר שויתי ה' לנגדי, רואה השמן מעלת האדם שעמד לדבר עם בוראו ומתבהל, באומרו מי יקטרג על אהובו של מלך ולא יתחייב ראשו למלך, ומה גם כיון שרואהו מדבר עם המלך אינו יכול להפסיק ליכנס ביניהם וחוזר לאחור בפחי נפש.

וכתבו התוספות הלא כל העולם סומכים גאולה לתפילה, ויש לומר דלחכי קאמר כל הסומך גאולה לתפילה כוונתיקין שקורין קריאת שמע קודם הנץ החמה ותפילה לאחר הנץ החמה. עד כאן.

פג. מעם למה אומרים פסוק ה' שפתי תפתח קודם תפילת י"ח.

מצאתי כתוב בספר קב הישר פרק ל"ח דף ס"ג עמוד ב', הכוונה בזה לבקש מהקב"ה שיהיה מרוצה תמיד בתפלתו, ושלא יאמר עליו ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי ותשא בריתי עלי פוך, ובהיות הבורא יתברך מואס בתפלת האדם על ידי מעשיו המכוערים, אם כן מה יתרון בשני חייו, טוב הוא מותו מחייו, ולכן בעמדו להתפלל יעמוד ביראה ובאימה ושיכוין שיהיה לבו ופיו שוין, ולכך תיקנו לומר ה' שפתי.

פד. מעם למה תיקנו להתפלל לצד מערב.

מצאתי אני אברהם הכותב בספר צדה לדרך במאמר א' כלל השני פרק ג' דף מ"ד עמוד ב', וזה לשונו. הכוונה בזה ידוע כי עובדי עבודה זרה היו בונים היכלי טועבותם להעמיד צורתם במקום העליון והגבוהים שימצאו, כמו שכתוב על ההרים הרמים ועל הגבעות, ולכן בחר אברהם אבינו עליו השלום הר המוריה כי היה גבוה שבאותן ההרים, ושם הודיע ענין היחוד, ובחר ברוח מערבי כי גם שם יחוד קדש הקדשים, וזה הוא שאמרו ז"ל שכינה במערב, והסיבה שיתפלל לאותו רוח. גם בחר בו להיות בית קדש הקדשים, כי היא היתה האמונה מפורסמת לעבוד השמש כי היה בעיניהם אלוה הגדול, וכל בני אמונתו פונים למזרח, ולכן הפך אברהם פניו למערב כדי שיהיה אחריו השמש. הלא תראה כי חוטאי ישראל שעת כפירתם ושוכם לדעת את הראשונות הנפסדות, נאמר בהם אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה והמה משתחווים קדמה לשמש, ואין ספק כי זה המקום היה ידוע למשה ולאחרים יחידים, כי אברהם צוה שיהיה בו עבודה כמו שתרגם אונקלוס, ופלה וצלי אברהם כאתרא ההוא אמר ה' הכא יהוה פלחין דרייא, ורמזה לו התורה אל המקום אשר יבחר ה'. והמשל אולי היה כדי שלא יחזיקו בו האומות וילחמו עליו מלחמה חזקה כשידעו כי זה הוא המקום אשר בחר בו התורה מכל הארץ. ועוד שלא יחריבוהו האומות שהיה בידם וישחיתוהו. ועוד שלא יבקש כל שבט ושבט להיות שם נחלתו ותרבה המחלוקת והמלחמה, כמו שאירע בבקשת הכהונה. ומאחר שהיתה הכוונה מאברהם אבינו עליו השלום לסתור כוונתם, אנו מתפללים אל מול פני ירושלים לצד מערב. ואנו מתפללים לצד מזרח לפי שאנו במערב של ארץ ישראל, ולכן אם היה עומד בארץ, מכיון פניו כנגד בית קדש הקדשים.

פה. טעם למה תיקנו תפילת י"ח.

מצאתי כתוב בספר עבודת הקודש דף ל"ב עמוד ב', שהוא רמז חי העולמים, ועוד כנגד ח"י עולמים, ועיין שם ותמצא באורך על דרך האמת.

ומצאתי כתוב בספר ארחות חיים הלכות תפלה, רמז לפי שניצול אברהם אבינו מן הכשדים, פתחו מלאכי השרת ואמרו מגן אברהם. וכשנעקד יצחק, אמרו מחיה המתים. וכשבא יעקב ופגע בשערי

רחמים והקדיש שמו של הקב"ה, אמרו האל הקדוש. וכשבא גבריאל ולמד ליוסף שבעים לשון, אמרו חונן הדעת. וכשעשה ראובן מעשה בלהה ונקנסה עליו מיתה ושב בתשובה דכתיב יחי ראובן ואל ימות, אמרו הרוצה בתשובה. וכשעשה יהודה מעשה תמר ואמר הוציאזה ותשרף, ואחר כך אמר צדקה ממני ונסלח לו אותו עון, אמרו חנון המרבה לסלוח. וכשאמר הקב"ה לישראל וגאלתי, אמרו גואל ישראל. וכשריפא רפאל את אברהם, אמרו רופא חולי. וכשזרע יצחק ומצא מאה שערים, אמרו מברך השנים. וכשבא יעקב למצרים ונתקבצו השבטים עם יוסף, אמרו מקבץ נדחי [עמון] ישראל. וכשבא הקב"ה למשה ואמר לו ואלה המשפטים, אמרו מלך אוהב צדקה ומשפט. וכשטבעו המצריים בים, אמרו שובר אויבים ומכניע מינים.¹ וכשאמר הקב"ה ליעקב ויוסף ישית ידו על עיניך ובטח בדבריו ונתקיים, אמרו משען ומבטח לצדיקים. וכשבנה שלמה בית המקדש, אמרו בונה ירושלים. וכשעמדו ישראל על ים סוף ואמרו שירה, אמרו מצמיח קרן ישועה. וכשנאנחו ישראל מן העבודה ויזעקו ושמע צעקתם, אמרו שומע תפילה. וכשירדה השכינה למשכן, אמרו המחזיר שכינתו לציון. וכשהכניס שלמה המלך הארון בהיכל ונענה ונתן הודאה אל הקב"ה, אמרו הטוב שמך ולך נאה להודות. וכשנכנסו ישראל לארץ ונתקיים בהם ונתתי שלום בארץ, אמרו המברך את עמו ישראל בשלום.

ומעם שסידרום שלא כסדר, עיין באבודרהם ובהרב בית יוסף. ומצאתי כתוב בויקרא רבה פרשה א', י"ח ברכות כנגד י"ח חוליות שבשדרה, וברכת המינים כנגד חוליא קמנה, ויש אומרים כנגד י"ח הזכרות שבקריאת שמע, וברכת המינים כנגד מילת אחד. ומצאתי בתנחומא פרשת וירא שכתב, שהם כנגד י"ח פעמים שזכרו האבות בבת אחת בתורה. והראשון ואלהים פקוד פקוד, והאחרון

1 והוא פלא, שכן הגדה זו מובאת בבית יוסף סימן קי"ב בשם שבלי הלקט, ושם כתב "זדים". וידוע שספר ארחות חיים מעתיק מדברי שבלי הלקט. ואיך נעלם מהגאון הרב המחבר מה שכתב בבית יוסף, ומה גם שפוסקים רבים מסתמכים על הגדה זו להוכיח שיש לחתום "שובר אויבים ומכניע זדים". וכן העלה להלכה הגאון רבי יעקב רקח בספרו "שערי תפלה" דף ל"ג עמוד א' אות ט' שיצא לאור במהדורה חדשה על ידי. ואולי משום כבוד רבו מרן החיד"א שדעתו לחתום "מינים" כתב כך.

ויאמר ה' אלי זאת הארץ, ופסוק אלהי אברהם איך אינו מן המניין, שהרי יעקב לא נמנה עמהם.

ויש אומרים שהם כנגד י"ח צויים שנצטוו במלאכת המשכן בספר ואלה שמות, שהם כאשר צוה ה' את משה.

יש אומרים שהם כנגד י"ח מזמורים מראש תהלים עד מזמור יענך ה' ביום צרה.

ויש אומרים שהם כנגד י"ח הזכרות שבמזמור הכו לה' בני אלים. וכן מצאתי בשכלי הלקט הלכות תפלה סימן ח'.

ומצאתי באבודרהם שכתב, שהם כנגד י"ח פסוקים שבשירת הים, וכנגד י"ח פסוקים שבעשרת הדברות, ויש אומרים שהם כנגד י"ח פעמים שמתפללים תפלת י"ח בשבוע.

ומצאתי בספר חסידים סימן קצ"ח שכתב, שהם כנגד י"ח פעמים שנאמר במשלי יראת ה', ועוד כנגד י"ח מקומות שהחיות תלויה בהם כגוף שהם חיות האדם, שכל זמן שאין בהם חיבול הוא יכול לחיות. והטעם שתיקנו תפילת שמונה עשרה מצאתי להאב"א בפרשת ויצא דף קמ"ב עמוד א' שכתב, וזה לשונו. שאבות תיקנו תפילת י"ח שכל אחד קיים שש קצוות, וג' פעמים ששה הם י"ח, ואמרו במדרש רבה שאין בין בית המקדש של מטה לבית המקדש של מעלה אלא י"ח מיל. ופירשו בו, שבין בית המקדש של מטה לבית המקדש של מעלה יש י"ח כתות של מקטרגים שמערבבין את התפילה מלעלות לבית המקדש של מעלה, אל המלאך הממונה על התפילות. ולפי שהאבות היה בידם כח לחבר את האהל להיות אחד, והיו מכניעים הי"ח כתות ומורידים השכינה למטה, לכך נזכרו י"ח פעמים בתורה. ולפי שתפילות אבות תיקנום, תיקנו בכל יום שלוש תפילות ובכל אחת מהם י"ח ברכות, כנגד הפעמים שנזכר כל אחד מהאבות בתורה, כדי שבי"ח ברכות אלו תעלה התפילה למעלה, ותכניע הי"ח כתות כנגד י"ח מדרגות הסולם להעלות התפילה אל המלאך הממונה עליה.

ומצאתי בספר עבודת הקדש דף ל"ב עמוד ב', שהם כנגד י"ח עולמות הסובבים בתוך כתר עליון, שהם י"ח אלף עולמות לצד מזרח, וי"ח אלף לצד מערב, וי"ח אלף לצד צפון, וי"ח אלף לצד דרום, ונמצא מספרם ע"ב אלף עולמות שהם כנגד ע"ב שמות הנוראים היוצאים משלוש פסוקים, ויסע ויבא ויט.

פו. מעם למה תיקנו התפלה בעמידה.

מצאתי אני אברהם הכותב בספר בית אלהים הנקרא עבודת הקדש דף ט' עמוד א', וזה לשונו. ענין היות התפילה בעמידה, נראה הטעם להיותה רמז לקרבן, שכמו שקרבן קרוי עבודה כך התפלה קרויה עבודה, אמנם לתת מעם למה נצטוונו שתהיה העבודה של קרבן ושל תפלה בעמידה, ונאמר כי גם שההבדל שבין האדם לבעל חי הוא חי מדבר, עם כל זה ההבדל מפורסם ונראה שהוא בקומה זקופה, וזה נמשך מצד שהוא חי מדבר, כלומר שיש בו כח נפש משכלת, מה שאין כן בבעל חי שאינו מדבר, והילוכו בקומה זקופה מורה שבריאותו אינה כבריאת שאר בעלי חיים שנפשותם יורדות למטה לארץ, ולכן הם הולכים על ארבע מביטים אל מקום מחצבם, אבל האדם שנפשו חצובה מתחת כסא הכבוד ופונה למעלה, היתה יצירתו רומזת לתכליתו בהיותו הולך בקומה זקופה ופונה למעלה, ועל כן בענין הקרבנות שהם הוראה על הבדל האדם מבעלי חיים, שיש להם שכר טוב בעמלם ועונש על עברם על מצות ה', והוא יתברך מזמין להם רפואה למכת עונם בהבאת קרבניהם לפני ה' מבעלי חיים, נפש תחת נפש, צריך הכהן המקריב שיעשה עבודתו בעמידה כדכתיב לעמוד לשרת, וכתיב העומדים שם לפני ה' וכו', וכן ענין התפילה הוא מורה הבדל מין האדם משאר בעלי חיים, כי מצד הנפש המשכלת דורשים אל ה' והוא יענם, עיין שם ותמצא באורך.

פז. מעם למה תיקנו תפלת י"ח בלחש.

מצאתי כתוב בספר בית אלהים הנקרא עבודת הקדש דף ח' עמוד ג', הטעם כי מלא כל הארץ כבודו, ובפרט במקום מיוחד לתפלה כי הוא מוכן יותר, וכשהוא מרים [קולן] בתפלתו נראה כאילו הקב"ה אין שומע תפלתו בלחש, וקדושת השכינה שופעת בבית הכנסת יותר ממקום אחר. ולא די זה, אלא שמראה שאין הקב"ה שומע קולו ממעונתו, גם כי כבודו חונה בשמים והוא אדם תועה מדרך השכל בזה בשני דברים, האחד שראוי להאמין אמונה שלימה כי השכינה שופעת יותר במקום זולת מקום, והשנית כי גם בהיות האדם במקום שאינו משופע כל כך מאתו יתברך מצד היותו מקום טמא, עם כל זה

ראוי שידע כי הוא יתברך בוחן כלות וכליות בני אדם, וכל שכן מה שיבטא בלחש, וכמו שאמרו בילמדנו, ומי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו, את מוצא כשאדם מתפלל בלחש בינו לבין עצמו נאמר המקום קרוב להם, כדכתיב אלהים קרובים אליו. עד כאן עיין שם באורך.

פח. מעם למה תיקנו לומר תפילת י"ח שלוש ראשונות ואחרונות בקול רם, והאמצעיות בלחש.

מצאתי כתוב בספר כנסת הגדולה אורח חיים סימן ק"א, מפני שצריך לשאול צרכיו באמצעיות, עיין שם שהאריך, וכתב שם וזה לשונו. דמעות הוא ביד המתפללין ראשונות ואחרונות בקול רם ואמצעיות בלחש, אלא יאמר הכל בלחש. יעיין שם בהגהת המור.

ומצאתי בספר יד אהרן סימן רל"ד בשם הזוהר, וזה לשונו. צלותא דבר נש איהו כעבד דאתמר ביה שש שנים יעבוד ואין עבודה אלא תפילה, שש שנים יעבוד ג' ראשונות וג' אחרונות, ואפיק ליה לכר נש ידי חובתו למאן דלא ידע לצלחה בהו וכו', מכאן סמך למה שנוהגים לפעמים ששליח צבור אומר שלוש ראשונות ושלוש אחרונות בקול רם והשאר בלחש.

ובגמרא אמר רשב"י כדי שלא לבייש עוברי עבירה.

פט. מעם למה בברכות י"ח לא יש בהם מלכות.

מצאתי בכלבו סימן י"א, לפי שאין מלכות אלא על בריאת העולם ועל המצות כמו המלך שגוזר ועושה הכל בדברו, וגזר עלינו לקיים מצות, אבל באלו י"ח ברכות אנו מתפללים לפניו ומבקשים רחמים על מה שצריך לנו לחיי העולם הזה.

ועוד מעם אחר על ברכת מגן אברהם, לפי שעדיין כשבא אברהם, עדיין לא נודע מלכותו בעולם, ולא היה רק אלהי אברהם לבד, לכך לא נזכר בו מלכות. ומצאתי כן בהרשב"ץ סימן ר"ג.

ועוד כתב הרשב"ש, וזה לשונו. והרב יאודה בן יקר נתן מעם למה פותחת בברוך, לפי שלפעמים היא סמוכה לגאולה ופעמים אינה סמוכה לגאולה, לפיכך התקינו שתהא פותחת בברוך, מצד שלפעמים

אינה סמוכה כתפילת מנחה, ולא התקינו בה מלכות מצד שלפעמים היא סמוכה לגאולה, וברכה שסמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך. ואחרים נתנו טעם כיון שבסוף אומר מלך עוזר ומושיע הרי יש בה מלכות, וזה הטעם גם כן קרוב הוא, ויש לו הוכחה בגמרא בפרק שלשה שאכלו.

והרב בעל הטורים ז"ל נתן בה שני טעמים, שכיון שאומרים האל הגדול הגבור והנורא, לא צריך מלכות, שתוארים אלו הם במקום מלכות, כדאמרינן בפרקא קמא דראש השנה שמע ישראל וכו' וידעת היום וכו'.

והטעם השני, שכיון שהוא אומר אלהי אברהם כאילו הזכיר מלכות, לפי שהוא הודיע טבעו בעולם כדאמרינן בפרקא קמא דברכות.

וכתב עוד לפי עניות דעתי יראה לי טעם אחר בזה, דכלפי מה שאנו צריכים לומר האל הגדול הגבור והנורא דאמריננו משה והדריננו כנסת הגדולה לא התקינו לומר מלך העולם, כדי שלא יהיה תוספת בשבחים ואמנו סיימתיננו לכלהו שבחי דמרך, כדאמרינן בפרק אין עומדין.

ועוד כתב הטור מפני שאין בהם אלהינו שהרי בכל הברכות שיש בהם מלכות יש בהם אלהינו.

ומצאתי באבודרהם הלכות ברכות, לפי שעבד אברהם אמר, ברוך ה' אלהי אדוני אברהם, לכך לא שנו אותו.

ומצאתי ברוקח סימן שכ"ג, שבכל הברכות שהן הודאה לה' יש בהם שם ומלכות, אבל ברכות י"ח שאינם הודאה על שום מצוה והנאה, אלא על תביעת צרכיו של אדם, שלעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחר כך יתפלל, הילכך לא תיקנו בהם מלכות, וברכת אבות לפי שנתקנה על אברהם והנוסח תיקנו עבדו כאמור. ועיין ברכי יוסף סימן קי"ג.

צ. מעם ששוחין באבות תחילה וסוף ובמודים תחילה וסוף.

מצאתי כתוב ברבינו בחיי ז"ל פרשת בשלח, הטעם שמתחילין וראוי להשחות בפתיחה, ומכיון ששוחה בראשה ישתחוה בסופה.

ובויקרא רבה פרשה ט"ל אמרו, משום כבודו של אברהם אבינו משתחווים להקב"ה שבחר בו. ובמודים תחילה וסוף, מפני שמזכיר

לשון הודאה ודרכה בהשתחויה, ואף על פי שאין שחיה כשאומר ולך נאה להודות, דהא כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם.

ועוד באבות לפי שתיקנה עבד אברהם כדכתיב, ויאמר ברוך ה' אלהי אדוני אברהם, והשתחוה בתחילה וסוף, לפיכך אנו משתחווים תחילה וסוף.

צא. מעם למה נתקנו שלוש ברכות אלו ראשונות זו אחר זו.

כתב אבודרהם הטעם שהם רומזים אל שלושה אבות, ברכה ראשונה כנגד אברהם, לכך תיקנו מגן אברהם. ברכה שניה כנגד יצחק, לכך תיקנו מחיה המתים לפי שלקח אביו הסכין לשוחטו ופרחה נשמתו וחזרה, והרי הוא כאילו החייה אותו, לכך אומרים בחתימה מחיה המתים. ברכה שלישית כנגד יעקב, לפי שהיתה מטתו שלימה וקדושה שלא יצא ממנו זרע פסול, לכך חותמין האל הקדוש. וחתומת מלך אוהב צדקה ומשפט כנגד דוד המלך עליו השלום היושב על המשפט.

צב. מעם למה נקראו גבורות גשמים ולמה קבעוה בתחיית המתים.

הטעם שכל טיפה וטיפה יורדת ממקום גבוה ואין הרוח מפזרן אלא למקום שהקב"ה חפץ, וזאת היא הגבורה שאין כמוה, לכך קבעוה באתה גבור.

ומעם למה קבעוה בתחיית המתים, מפני שכמו שתחיית המתים חיים לעולם, כך גשמים חיים לעולם.

ועוד טעם ששקולה הגשמים בתחיית המתים, לכך קבעוה בתחיית המתים.

צג. מעם למה אמרו כל דבר שבקדושה צריך שיהיה בעשרה.

והוא רמז בפסוק בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך, אבוא בגימטריא עשרה, כלומר כל זמן שמזכיר את שמי בעשרה, אבוא אליך וברכתיך.

ועוד שהם כנגד עשר ספירות שבעשרה נשלמו עשר ספירות.

צד. מעם למה נושאים בני אדם עצמן בשעת קדושה.

מצאתי כתוב בספר ארחות חיים סימן פ"ג, המעם יש להם סמך מן המדרש, אמר הקב"ה, ברוכים לי שמים וארץ ואופני המרכבה, אם תגידו לבני מה אני עושה בשעה שהם מקדישים אותי, ואומרים לפני קדוש קדוש וילמדו אותם שישאו עיניהם למרום בבית תפלתם, וינשאו עצמן, כי אין לי הנאה בעולמי כאותה שעה שעיניהם נשואות בעיני ועיני בעיניהם.

עוד רמז וינועו אמות הסיפים, וכתוב ותשאני רוח, כלומר כשהייתי עומד בקדושה רוח היה נושא אותי.

ומצאתי כתוב בשבלי הלקט סימן ט', דכתיב וינועו אמות הסיפים מקול הקורא, היו מתנענעים מפני אימת מלך, ומה אם אבנים נודעו שאין מכירים שום דבר אנו על אחת כמה וכמה. ויש אומרים מן ויעף אלי אלי אחד מן השרפים.

ומצאתי בספר מגן דוד שחבר הרדב"ז בד"ף ל"ה, המעם להדמות לחיות הקדש ואופני מעלה המשלשים קדושה כמונו. עיין שם.

צה. מעם למה קדושה ראשונה בלשון הקודש ואין יחיד אומרה וקדושה שאחר תפילה בלשון תרגום והיחיד אומרה.

מצאתי כתוב בפרשת תרומה בספר הזוהר דף קכ"ט עמוד א', וזה לשונו. קדושה דאנן מקדשי בשבחא דאנן משבחן למלאכי עלאי, וכגון שבחא דא שבקין לן למיעל גו תרעי עלאי, ועל דא קדושה דא בלשון הקודש ושבקין לן ברחימו למיעל תרעין דלעילא, מגו דאנן משבחין לון בסדורא דלהון וכגון כך אנן נטלין קדושן יתיר ועאלין תרעין עלאין, ואי תימא רמאותא היא, לאו הכי, אלא מלאכי עלאי אינון קדישין יתיר מינן ואינון נטלי קדושתא יתיר, דאלמלא דאנן נטלין ומשכין עלן קדושאן אלין לא ניכול למהוי חברי בהדיהו ויקרא דקב"ה לא ישתלים עילא ותתא בזמנא חדא, ועל דא אנן משתדלין למהוי עמחון חברים ויסתלק יקרא דקב"ה עילא ותתא בזמנא חדא. קדושא די בסופא איהי תרגום כמה דאוקימנא ודא אפילו יחיד יכל לומר לה דאינון מילי דתרגום, אבל מילין דלשון הקודש דקדושה, לאו אינון אלא בעשרה, כגון דלשון הקודש שכינתא מתחברא בהדיה. ובכל קדושה דשכינתא אתיא לאו איהו אלא

בעשרה דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל, איננו לשון הקדש ודאי ולא שאר עמין דאית לון לישן אחרא. ואי תימא הא קדושתא דקדיש דאיהו תרגום אמאי לאו איהו ביחיד, תא חזי קדושתא דא לאו איהו כשאר קדושאן דאינון משלשין, אבל קדושתא דא איהי סלקא בכל סטריין לעילא ותתא ובכל סטרי מהימנותא, ותברא מנעולין וגושפנקן דפרזלא וקילפין בישין לאסתלקא יקרא דקב"ה על כלא, ואנן בעינון למימר לה בלישנא דסטרא אחרא ׀ולאתבא בחילא תריף אמן יהא שמיה רבא מברך בגין דיתבר חילא דסטרא אחרא׀ ויסתלק קב"ה בקריה על כלא, וכד אתבר בקדושתא דא חילא דסטרא אחרא, קב"ה אסתלק ביקריה ואדכר לבנוי ואדכר לשמיה, ובגין דקב"ה אסתלק ביקריה בקדושתא דא, לאו איהי אלא בעשרה, ובלישנא דא על כרחיה דסטרא אחרא אתכפיא ואתתבר חילה, ואסתלק יקרא דקב"ה ותבר מנעולין וגושפנקן ושלשלאין תקיפין וקליפין בישין ואדכר קב"ה לשמיה ולבנוי וכו'. ועיין עוד בדף קל"ב בעמוד ב'.

׀הקדושה שאנו מקדשים בשבח שאנו משבחים למלאכים עליונים, ובשביל שבת זה מניחים לנו לבוא בתוך השערים העליונים, ולכן אנחנו אומרים קדושה זו בלשון הקודש ומניחים לנו לבא באהבה בשערים שלמעלה, משום שאנחנו משבחים אותם בסדר שלהם, ומשום כך אנחנו מקבלים קדושה יתירה ונכנסים בשערים העליונים, ואם תאמר שהוא רמאות, לא כן, אלא המלאכים העליונים הם קדושים יותר מאתנו והם מקבלים קדושה יתירה, שאלולא שאנחנו לוקחים ומושכים עלינו קדושות אלה לא נוכל להיות חברים איתם וכבוד הקב"ה לא היה נשלם למעלה ולמטה בזמן אחד, ולכן אנחנו משתדלים להיות אתם חברים ויתעלה כבוד קב"ה למעלה ולמטה באותו זמן. הקדושה שהיא בסוף היא תרגום כמו שהעמדנו וזו אפילו יחיד יכול לומר אותם דברי תרגום, אבל קדושה בלשון הקודש אינה אלא בעשרה מפני שלשון הקודש השכינה מתחברת עמו. וכל קדושה שהשכינה באה אינה אלא בעשרה שכתוב ונקדשתי בתוך בני ישראל, בני ישראל הם לשון הקודש ודאי ולא שאר עמין שיש להם לשון אחרת. ואם תאמר הרי הקדושה של הקדיש שהיא תרגום למה אינה ביחיד, בא וראה קדושה זו אינה כשאר קדושות שהן משולשים, אבל קדושה זו היא עולה בכל הצדדים למעלה ולמטה ובכל צדדי האמונה, ושוברת מנעולים וטבעות ברזל וקליפות רעות, להעלות כבוד ה' על הכל ואנחנו צריכים לומר אותה בלשון של הסטרא אחרא ׀ולענות בכח גדול אמן יהא שמיה רבא מברך כדי שישבר כוחה של הסטרא אחרא׀, ויעלה כבוד ה' על הכל, וכשנשבר בקדושה זו כוח הסטרא אחרא, הקב"ה מתעלה בכבודו וזוכר את בניו

וזוכר את שמו, והיות שהקב"ה מתעלה כבודו בקדושה זו, לכך אינה אלא בעשרה, ובלשון זה על כרחיה הסטרא אחרא נכנעת ונשבר כוחה, ומתעלה כבוד הקב"ה ומשבר מנעולין וטבעות ושרשראות חזקים וקליפות רעות, וזוכר הקב"ה את שמו ובניו וכו'.

וטעם למה אנו אומרים קדושה של יוצר בפחות מעשרה וקדושה דעמידה אין פחות מעשרה.

ראיתי כתוב בספר כסף משנה הלכות תפלה דף ס"ז בשם הפוסקים, וזה לשונו. הטעם לפי שקדושה שבתפילה שאנו אומרים נקדישך כמו המלאכים, אבל בקדושת היוצר אין אנו מקדישין אלא אנו מספרים איך מקדישין המלאכים.

צו. טעם למה תיקנו חכמים בתפילת י"ח כי אתה שומע תפילת כל פה ולא תיקנו לומר תפילת כל איש או כל חי.

מצאתי כתוב בספר דרך חיים של מהר"ם לונזאנו דף קי"ו עמוד ב/, הטעם שכווננו לומר, שהאל ברוב חסדיו שומע תפילת הפה, ואף על פי שהלב אינו נכון עמו.

וכן מצאתי כתוב בספר בית אלהים של מהר"ם מטראני דף י"ז עמוד א/, הטעם שאנו אומרים תפילת כל פה, כלומר אפילו התפילה מן השפה ולחוץ שאינה בכוונה, אתה שומע אותה על ידי רחמך הרבים, כיון שאינם יודעים לכוין אותה.

ומצאתי בספר טהרת הקודש דף ד', שלא אמרו תפלת ישראל ולא תפלת גוים, אלא פה, בנימטריא מילה, ובשכיל אומות העולם תיקנו כך.

צו. טעם למה קבעו עננו בין גאולה לרפואה והיחיד בשומע תפילה.

מצאתי כתוב בשו"ת בנימין זאב סימן קפ"ה, טעם שהיחיד אינו יכול לשנות הברכות שתיקנו, ד"ה ברכות תיקנום נביאים ואין לשנותם, ואין כח ליחיד לשנות ושהיחיד יהיה קובע ברכה לעצמו שיהיה כל כך חשוב, לכן [לא] תיקנו לו ברכה בפני עצמו ולהוסיף בתפילתו, ולכן אמרו בשומע תפילה שכוללה בברכה וחותם בשומע תפלה,

דאותה ברכה וחתימתה משמע כין דתענית בין דכל מילי. ויש סמך לשליח צבור מפסוק ענני ה' כי טוב חסדיך, וסמך ליה ריבה ריבי וגאלני. ועוד כתוב ה' צורי וגואלי וסמך ליה יענך ה' ביום צרה.

צח. מעם למה אומרים מודים דרבנן, ולמה נקרא מודים דרבנן.

כתב הבית יוסף סימן קכ"ז, הטעם שאומרים אותו כלומר הוא הודאה על מה דקאמר שליח צבור, כלומר עכשיו אנו מודים לך מלכנו מה שאנו מודים בחזרת התפילה שאנו עונים אחר שליח צבור אמן. והטעם שנקרא מודים דרבנן לפי שנתקן מכמה חכמים.

צט. מעם למה תיקנו ברכת כהנים בהודאה.

רמז דכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, וכתיב וירד מעשות החטאת, ועבודה והודאה חדא מילתא היא, כן כתב הרוקח. ובעל אורחות חיים כתב, הטעם שתיקנו לאומרה, לפי שבפסוק ראשון שלוש תיבות כנגד שלשה אבות, ובפסוק שני יש בו חמש תיבות כנגד חמשה חומשי תורה, שבזכות האבות ניתנה התורה ואומרים להם עשו מה שכתוב בתורה, ופסוק שלישי יש בו שבע תיבות כנגד שבעה רקיעים, ואומר להם שוכן שבעה יכרך אתכם.

ק. מעם למה אין נושאים הכהנים את כפיהם בכל יום מאחר שהוא מצות עשה.

כתב בבית יוסף בשם מהר"י קולון, משום שהיה המנהג של הכהנים לטבול בכל יום קודם נשיאות כפים, ובכל יום קשה לטבול בימי החורף, ולכך עלה המנהג שלא ישאו. ועוד טעם אחר מפני ביטול מלאכה. עיין שם.

וטעם למה תיקנו נשיאות כפים, ולמה אמרו נשיאות כפים ולא אמרו נשיאות ידים.

מצאתי בריקאנטי פרשת שמיני, וזה לשונו. כי האדם כלול מן העליונים, ועשר אצבעות שביד האדם רומזים לעשר ספירות בלימה, ועל כן הם חמש כנגד חמש כדאיתא בספר יצירה, לכן כשהכהן הוא מלאך ה' צבאות הוא מדביק נפשו למעלה ומיחד ה' בלבו ובפיו, והוא נושא את כפיו לרום השמים ומראה כוונתו רצויה ומסב העשר

ספירות בנושאו עשר אצבעותיו לרום השמים, ומורה כי בעשר ספירות נבראו שמים וארץ והוא כלול מהם, ומברך את ישראל והקב"ה מסכים להם הברכות, וזהו מאמרם ז"ל שאסור להסתכל כשהכהן פורס את ידיו, שהשכינה שורה בין ידיו.

ועוד שהברכה אינה שרויה אלא במקום נסתר כמו שאמרו ז"ל, ונטיל ברכאן בחשאי. עיין שם.

ומצאתי בחידושים של הרמב"ם שעם מעשה רוקח עלה ג', וזה לשונו. ויגבהו ידיהם נגד כתפיהם ויפשיטו כפיהם באופן שיהיו כפיהם נגד הקרקע וגבי ידיהם נגד השמים, הפך פרישת כפים בשעת התפילה, זו היא הצורה המדויקת בנשיאות כפים.

ומצאתי בכרכי יוסף סימן קכ"ח סעיף א' בשם הרדב"ז כתיבת יד, וזה לשונו. נשיאות כפים דוקא ולא אמרו נשיאות ידיהם דהוה משמע שישא זרועותיו וידיו פשוטות, לא שמקיף ידיו עד שיהיו ראשי אצבעותיו כלפי שמים. ועיין ברבינו בחיי פרשת שמיני.

קא. מעם שכהן בנשיאות כפים נוטל ידיו מלוי.

מצאתי בתוב בזוהר פרשת נשא דף קמ"ו, תאנא כהן דבעי לפרסא ידיו בעי דיתוסף קדושה על קדושה דיליה, דבעי לקדשא ידיו על ידא דקדישא, מאן ידא דקדישא דא ליואה דבעי כהנא ליטול קדושה דמיא מידיו, דכתיב וקדשת את הלויים, הא אינון קדישין, וכתיב בהו בלויים, וגם את אחיך מטה לוי שבט אביך כלל, מכאן דכל כהן דארים ידיו בעי לאתקדשא על ידא דקדישא ליתוסף קדושה על קדושתיה, ועל דא לא יטול קדושה דמייא מבר נש אחרא דלא הוי קדישא. ובצניעותא דספרא תאנא, לוי דאתקדש כהנא על ידיו, בעי הוא לאתקדשא בקדמיתא, ואמאי לוי, ויתקדש על ידא דכהנא אחרא, תאנא כהנא אחרא לא בעי, דהא כהן דלא שלים, לא בעי האי כהנא שלים, לאתפגמא על ידא דפגימא דלא שלים, אבל לוי דאיהו שלים ואתחזי לסלקא בדוכנא ולמפלח במשכן זמנא הוא שלים, והוא אקרי קדוש דכתיב וקדשת את הלויים.

[למדנו כהן שרוצה לישא את ידיו צריך שתיתוסף קדושה על קדושתו, שצריך לקדש ידיו על ידי הקדוש, מי הוא יד קדוש, זה הלוי שצריך הכהן ליטול קדושת המים מידיו, שכתוב וקדשת את הלויים, הרי שהם קדושים, וכתוב בהם בלויים וגם את אחיך מטה לוי שבט אביך כלל, מכאן שכל

כהן שנושא כפיו צריך להתקדש על ידי קדוש שיתוסף קדושה על קדושתו, ולכן לא יטול קדושת המים מאדם אחר שאינו קדוש. ולמדנו בספרא דצניעותא, לוי שהכהן מתקדש על ידיו צריך הוא להתקדש תחילה, ומדוע (על ידי) לוי, שיתקדש על ידי כהן אחר. (ומשיב) כהן אחר לא צריך, שהרי (יתכן שהוא) כהן שאינו שלם, ולא צריך כהן שלם להפגם על ידי הפגום שאינו שלם, אבל לוי שהוא שלם וראוי לעלות לדוכן ולעבוד במשכן הוא שלם והוא נקרא קדוש שכתוב וקדשת את הלויים.]

קב. מטעם שמכסים ידיהם במל"ת בשעת נשיאות כפים.

כתב הרב כנסת הגדולה סימן קכ"ח, מטעם הסיח הדעת של כהנים שלא יסיחו דעתם בשעה שמברכים בהסתכלם בפני העם, וכעניניהם עיניהם היה די אלא מפני שלפעמים יפתחו עיניהם ויבאו לידי היסח דעת, לכך נהגו לשלשל הטלית שאפילו שיהיו עיניהם פתוחות לא יביטו ולא יסיחו דעתם.

והרדב"ז חלק א' סימן ו' כתב, ונראה לי הטעם שנהגו לשלשל הטלית על פניהם, שלא לתת מכשול לפני העם, שאסור להסתכל בפניהם או בידיהם בשעת הברכה, לפי שהשכינה שורה עליהם ומשום צניעות נהגו כן. עד כאן.

ומטעם למה אין עונין אמן אחר שליח צבור כשאומר ברכת כהנים, וכשמוזכיר ה' אין עונין אחריו ברוך הוא וברוך שמו, ועונים אחר הכהנים.

מצאתי בהשמשות כנסת הגדולה אורח חיים, הטעם לפי שאין עונין ברוך הוא וברוך שמו אלא כשמוזכיר ברוך אתה ה', אבל על תיבת ה' גרידא אין עונים, אבל אחר הכהנים עונין, לפי שבמקדש כשמוזכיר ה' עונים אחריו, כמו שאמרו והכהנים והעם כשהיו שומעים את ה' יוצא מפי כהן גדול היו כורעים ומשתחווים ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, לכן אנו עונין אחר הכהנים. ועיין גם בדבר שמואל שאלה רצ"ה.

ומצאתי כתוב בבית יוסף סימן קכ"ז שכתב בשם אבודרהם, שנשאל הריא"ף אם צריכים הקהל לענות אמן כשאומר שליח צבור ברכת כהנים. והשיב שאין עונים [אמן] אלא כשנושא הכהן את כפיו, והטעם מפני שאין עונין אמן אלא כששומעים מפי המברך, ולכן יש מקצת יחידים שעונים כן יהי רצון [במקום אמן]. עד כאן לשונו. וכן

כתב הרמב"ם אם אין להם כהן כלל כשיגיע שליח צבור לשים שלום אומר אלהינו ואלהי אבותינו, ואין עונים אמן, וכן מצאתי בשבלי הלקט שהשיב רבינו הא"י, אין מנהג אצלנו לענות אמן אחר כל פסוק ופסוק, לפי שמפי כהן הם ג' ברכות, ושליח צבור מסדרן כעין ברכה אחת שאומר ברכנו.

קג. טעם למה נתקנה הטבת חלום בברכת כהנים.

מצאתי כתוב בשם תשובת הגאונים, הטעם דכשהוא מאזין בברכת כהנים מראה עצמו דמקבל ברכת כהנים, ומשום הכי קים ליה שיתקיים בו ברכת כהנים, ויתהפך חלומו.

ועוד יש לומר דקבלת רבותינו דעל ידי ברכת כהנים מתבטל חלומו. והרב בית יוסף כתב, דטעם הראשון עיקר, דכיון דברכת כהנים יש לה כח לתקן החלום רע כשמתפללין עליו באותה שעה, שפיר דמי מענין ברכת כהנים, והוי כעבד שרבו מברכו והוא מאזין אליו ומסביר לו פנים. עד כאן.

קד. טעם שתיקנו [ברכת] לברך את עמו ישראל בשלום בסוף כל תפלה.

הטעם שהתפללות כנגד תמידין תקנום, וכמו שבכל פעם בתשלום העבודה היו הכהנים מברכין את ישראל, כמו שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, לכך תיקנו לברך את ישראל כמו התמידין. עיין בספר הבהיר הנדפס בזהר דפוס קושטנדינא חלק ג'.

קה. טעם שתיקנו לומר יהיו לרצון אמרי פי אחר תפלת י"ח.

מצאתי בספר הרוקח סימן שכ"ה, שדוד המלך עליו השלום אמרו אחר י"ח מזמורים, לכן תיקנו לאומרו אחר י"ח ברכות.

ועוד שכוונת אומרו יהיו לרצון אמרי פי, רוצה לומר אפילו לא נתכוונתי אלא מה שהוצאתי מפי והגיון לבי לפניך מה שהוצאתי בכוונה מלבי יהיו לרצון וכו'.

ועוד שבדין דרבינא כי הוה מסיים היה אומר יהיו לרצון וכו'.

קו. טעם לשלשה פסיעות אחר תפילת י"ח.

כתב בבית יוסף סימן קנ"ג, הטעם שהם כנגד שלוש מילין שנתרחקו ישראל מהר סיני בשעת מתן תורה.

ועוד נמצא בהגדה, שמשנה רבינו נכנס בחשך ענן וערפל לפני הקב"ה, וכשיצא יצא מאלו השלשה, ולכך אנו עושין שלשה פסיעות.

וכתב בעל שבלי הלקט בשם הגאונים, הטעם מפני שכשאדם עומד בתפילה עומד במקום קדושה, ושכינה למעלה מראשו, וכיון שנפטר מתפילתו צריך לפסוע שלוש פסיעות, וראיה לדבר שכיון שחוזרים לאחוריהם שלוש פסיעות נותנים שלום זה לזה, כלומר עד עכשיו היינו במקום קדוש, ויצאנו למקום חול.

והרב מגן אברהם כתב בסימן קנ"ג, שמעתי דבזכות שלוש פסיעות שעשה נבוכדנצר כשכתב האיגרת, לכך זכה להחריב בית המקדש תוב"ב. ולכן אנו פוסעים שלוש פסיעות ומתפללין שיבנה במהרה בימינו.

ומגן דוד כתב בשם רבינו הא"י, דתפילות כנגד תמידין תיקנום, וכשהכתן היה עולה למזבח עם איברי התמיד, היה עולה דרך ימין ומקיף דרך שמאל, ובין כבש למזבח היו שלשה רוכדים של אבן ויורד בהם שלוש פסיעות, לכך אנו עושים שלוש פסיעות. עד כאן.

קז. טעם שתיקנו לומר עושה שלום בסוף הקדיש וכן בסוף כל תפילה.

מצאתי בספר אורחות חיים דף י' עמוד ד', ולכן נקבע השלום בסוף הקדיש שהוא שקול וחשוב כנגד הכל, וכשברא הקב"ה עולמו נתן שלום בין מים ליבשה, שנאמר יקוו המים אל מקום אחד. וכשברא המלאכים מאש ומים, אילו לא נתן שלום בין מים לאש, המים מכבין את האש והאש מלחך את המים, וכן הוא אומר יוצר אור ובורא חושך, ללמד שבשלום תלוי הכל, שכשברא העולם לא קמו אלו על אלו ולא החריבו אלו את אלו, ובאותה שעה ברא הכל יפה, ולכך נקבע שלום בסוף כל תפילה, לפי שהוא צורך לכל ואפילו על הקרבנות, וזאת תורת זבח השלמים.

קח. טעם למה תיקנו לומר הודיו על סדר אל"ף בי"ת.

מצאתי כתוב בספר ראשית חכמה שער התשובה פרק ח', וזה לשונו. ונהנו להתודות באלפא ביתא מפני שעל ידי כ"ב אותיות התורה נבראו כל העולמות כנוכר בספר יצירה, ועל יד העון כל העולמות נפגמים, ולכן ראוי להתודות באל"ף ב"ת כדי לתקן, ועיין סימן תנ"כ.

קט. טעם שאומרים וידוי בלשון רבים.

מצאתי כתוב בכתבי האר"י ז"ל הטעם הוא משום ערבות, כי כל ישראל הם גוף אחד וכל אחד מיישראל הוא פרטי, וזהו הערבות שאדם ערב בשביל חבירו אם יחטא, ולכן אף על פי שאין בו עון זה, על כל פנים ראוי להתודות עליו, כי כשעושה האדם אותו עון לחבירו הוא עושהו, ולכן יאמר בלשון רבים.

וכן מצאתי כתוב בספר ארחות צדיקים של מהר"ש צמח, וזה לשונו. כי מלבד שהאדם נענש על חטאיו, גם הוא נענש על חבירו בסוד כל ישראל ערבים זה לזה, כי כל ישראל גוף אחד כלול מאיברים רבים, אם כן ראוי שהאדם יתודה בלשון רבים כדי שיתודה גם על חבירו, ולכן אף אם יש עבירות שזה לא חטא בהם, הנה אפשר שחבירו חטא בהם וצריך להתודות עליו בלשון רבים, אף על פי שהוא לא עשה אותה העבירה.

קי. טעם למה תיקנו לומר מזמור אליך ה' נפשי אשא.

יש לומר שהמזמור הזה חברו דוד המלך ע"ה למי ששב בתשובה, וחיבר המזמור הזה להתפלל אותו תמיד, והרי האדם שכבר התודה ודאי ששב בתשובה, וחיברו על סדר אלפא ביתא חוץ משלש אותיות שסימנם ב"ק, שהוא לשון בוקה, כלומר כל האומרו לא תהיה תפלתו בוקה, אך הצור ישמע תפילתו, ועוד שבו"ק בגימטריא גיהנם, לומר לך כל האומרו ניצול מן גיהנם לפי שכבר שכ בתשובה.

ובזהר פרשת במדבר [דף ק"כ עמוד ב'] כתב, וזה לשונו. תא חזי כיון דבר נש עביד צלותא ודאי בעובדא ובמלולא וקשיר קשורא דיחודא ואשתכח דעל ידיה מתברכין עלאין ותתאין, וכדין בעי ליה לבר נש לאחזאה גרמיה בתר דסיים צלותיה דעמידה, כאילו אתפטר מן עלמא, דהא אתפרש מן אילנא דחיי וכניש רגלוי לגבי ההוא אילנא דמותא, דאחדר ליה פקדוניה כמה דאת אמר ויאסף רגליו

אל המטה, דהא אודי חטאוי וצלי עלייהו, והשתא בעי לאתכנשא לגבי ההוא אילנא דמותא ולמנפל ולימא אליך ה' נפשי אשא וכו', ותיקונא דא בעי כוונה דלבא, וכדין קב"ה מרחם עליה ומכפר ליה חוביה. עד כאן לשונו.

נבוא וראה כיון שאדם עושה תפלתו ודאי במעשה ובדבור וקושר קשר היחוד ונמצא שעל ידו מתברכין עליונים ותחתונים, ואז צריך האדם להראות את עצמו אחר שסיים תפלת העמידה כאילו נפטר מן העולם, שהרי נפרד מעץ החיים ואסף רגליו אל אותו אילן המות שהחזיר לו פקדונו, כמו שנאמר ויאסוף רגליו אל המטה, שהרי כבר התודה על חטאיו והתפלל עליהם, ועתה צריך להאסף אל אותו אילן המות ולפול (על פניו) ולומר אליך ה' נפשי אשא וכו', ותיקון זה מצריך כוונת הלב ואז הקב"ה מרחם עליו ומכפר לו עוונותיו עד כאן לשונו.]

קיא. טעם למה אומרים אותו בנפילת אפים.

מצינו שכן עשה משה, דכתיב ואנכי עמדתי בהר זו עמידה. ואתנפל לפני ה' זו נפילת אפים. ולכך אנו עושים נפילת אפים.

ומצאתי כתוב ברבינו בחיי פרשת קרח, הטעם להראות אסירת חושיו ובטול הרגשותיו, והוא כי הנופל על פניו מכוסה וסותם את פיו, והוא מסכים במחשבתו שאינו רואה נזקו ותועלתו, ואינו יודע דרכו ועניניו, ואין בידיו להפיק רצונו אם אין הקב"ה מסכים על ידו, וכאילו הרגשותיו בטלות ואסורות ממצוא חפציו, ועיניו ושפתיו סתומים לא יוכל להראות ולדבר כי אם בהפקת רצון השם יתברך, וזה דוגמת מה שמסכים עם לבו בכיוון רגליו בתפילה כאלו רגליו כבולים אין חפצו תלוי בעצמו. והנה האומות מראים עצמם בכוונה הזאת, בכיוון הידים בבקשת תחנונים והם עצמם אינם יודעים למה הורגלו בכך, והטעם בזה הוא להראות בטול כח עצמו כאילו ידיו אסורות והוא מוסר אותם למי שמתחנן אליו.

ומצאתי בזהר פרשת תרומה דף קכ"ט עמוד א', וזה לשונו. מאי טעמא, בגין דההיא שעתא דשמושא הוי ובעי כל בר נש למכספא מקמי מאריה ולכפיא אנפוי בכסופא סגי ולאכללא נפשיה בההוא שמושא דנפשין דאתכליל ההוא אדרא מלעילא ותתא כנפשין ורוחין, כדין גוון אחרא דנחית לתתא קם ונחית בשפולי דהאי אדרא וכרווא

נפיק וקארי ואמר עילאין ותתאין אסהידו סהדותא מאן איהו דעבד נפשאן זוכי לחייביא ההוא דעטרא דמלכותא על רישיה וכו'.
 [מה הטעם, משום שאותה השעה היא שעת השמוש וצריך כל אדם להתבייש מפני אדונו ולכסות פניו בבושה רבה ולכלול עצמו בשמוש ההוא של הנפשות שנכלל חדר זה מלמעלה ולמטה בנפשות ורוחות, אז צבע אחר שיורד למטה קם ואוחז בסוף חדר זה, וכרוז יוצא ואומר עליונים ותחתונים העידו עדות מי הוא שעושה נפשות ומזכי את החייבים, ההוא שעטרת המלכות על ראשו וכו'.]

והטעם שנוהגים לדלג פסוק אליך ה' נפשי אשא, בנפילת אפים.

מצאתי בילקוט ראובני פרשת שלח לך דף קל"א עמוד ד' בשם ספר יונת אלם, וזה לשונו. אליך ה' נפשי אשא בגימטריא מ"ת, כי צריך האדם למסור עצמו למיתה, וצריך להיות בכוונה גדולה ונקייה, דבלאו הכי בדברים לא יוסר עבד, והרי הוא מקריב בעל מום חס ושלום. והטעם ופגריכם אתם יפלו במדבר הזה, שהיא המיתה החיצונה, שיהא אדם חפץ ושמח בה להעביר מחשבת היצר הרע אשר חשב להדיח נשמתו הקדושה, והאדם המקבל מן השמים כזה וכוונתו בשמחה אין חקר למתן שכרו. עד כאן דברו.

וראיתי בזוהר פרשת במדבר [דף קכ"א עמוד א'], וזה לשונו. לומר מזמור אליך ה' נפשי אשא וכו', ומסיים, ווי למאן דאתי למפתי למאריה בליבא רחיקא ולא ברעותא הוא [נכמא דאת אמר ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו הוא] אומר אליך ה' נפשי אשא, ולא כל מילוי אלא בלבא רחיקא, הוא גרים לאסתלקא מעלמא עד לא מטון יומי. ובמגן אברהם בסימן קל"א כתב, וזה לשונו. ונראה לי דמזה הטעם נהגו במדינות אלו שלא לאומרו.

[ומסיים, אוי לו למי שבא לפתות את אדונו בלב רחוק ולא ברצון, הוא [כמו שנאמר ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו הוא] אומר אליך ה' נפשי אשא וכל דבריו אינם אלא בלב רחוק, הוא גורם להסתלקותו מן העולם לפני זמנו].

קרב. טעם למה נוהגים להטות על צד שמאל.

כתב הרוקח סימן שכ"ד, וזה לשונו. אנו מטיין על צד ימין כי השכינה כנגד האדם, שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד, וכשמוטה על צד ימינו

והשכינה לגדוד, שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני. וכתב הריב"ש, וזה לשונו. כתב רש"י בשם רבותיו, שתהיה החטייה לצד ימין דכתיב שמאלו תחת לראשי, וזה סברת מי שנוהגים להטות על צד ימין.

ומצאתי בשבלי הלקט סימן שמ"ד בשם רבינו האיי, כי מן הראוי לאדם ליפול על פניו על צד שמאל, ונתן טעם בזה כדי לשעבד בנפילת אפים היד הרומזת חירות כליל פסח, ולא יטה על צדו הימני אלא על צדו השמאלי.

וכן מצאתי באבודרהם שכתב הטעם דהסיבת שמאל שמה היסבה, שהיא היסבת בני חורין ומלכים, הילכך באותו צד שנראה כבן מלך כן צריך ליכנע לפני הקב"ה. והר"ם כתב סימן לדבר על שם שמאלו תחת לראשי.

והרב בנימין פירש, הטעם לפי שמצינו כשאדם מתפלל שכינה מימינו, דכתיב ה' צלך על יד ימינך וכו', נמצא שכשהוא מוטה על שמאלו פניו כלפי שכינה, ואם היה מוטה על צד ימינו היה נראה בהפך, ולא יתכן לעבד להטות אחוריו כלפי אדונו. עוד כתב באבודרהם שנוהגים להטות בצד שמאל וכן נהגו.

ועוד כתב שבלי הלקט, משום בזיון תפילין ליכא למיחש, דתפילין דיד מקומו בגובה של יד היא קיבורת, וכשהוא שוכב על צדו השמאלי נמצא התפילין למעלה והזרוע למטה.

ומצאתי בהכלכו סימן י"ט כתב, הטעם זכר לתמיד שנשחט ששוכב על צדו השמאלי, ורבינו בחיי פרשת קרח כתב, כי ידוע לכל משכיל כי התחינה למדת הדין ביד שמאל כי היא הראויה לכך, וכן כתב בלבוש.

וטעם שמכסים פניהם בנפילת אפים.

כתוב בשיירי כנסת הגדולה סימן קל"א הגהת בית יוסף סעיף קטן יו"ד, וזה לשונו. הא דמכסים פניהם כשנופלים על פניהם, לפי כשישראל היו משתחווים בעזרה היה בין כל אחד ואחד ארבע אמות, כדי שלא ישמע וידוי חבירו ויתבייש ממנו, ועל שם זה אנו עושים כהאי גוונא בהסתרת פנים, כאילו אחד אינו רואה ושומע מה שחבירו מתפלל. מטה משה סימן נ"ד.

ולי נראה שמפני הכונה נגעו בה, דכשהוא מכסה פניו נותן כל מגמתו במה שמתפלל, והמנהג להתכסות פניו בסודר כשאיין לו טלית.

ושמעתי הטעם כדי שלא יפול על כף ידו שבה כתובים עונותיו. עד כאן לשונו.

ק"ג. טעם למה תיקנו מזמור יענך קודם קדושת ובא לציון.

הטעם לפי שבמזמור זה מדבר על ענין הקץ, שנאמר יענך ה' ביום צרה, וכתוב בדניאל והיתה עת צרה, מה שם על ענין הקץ אף כאן על ענין הקץ. ישלח עורך מקדש, זה משיח בן דוד. אלה ברכב ואלה בסוסים, זה מלחמת גוג ומגוג. ולכך תיקנו לאומרו סמוך לקדושה, שמתחיל ובא לציון גואל, ועיין סימן תע"ו.

ומצאתי כתוב בספר אליה רבה סימן קל"ב בשם הלבוש, לפי שניתקנה הקדושה על ידי צרה, כנזכר לעיל.

ואכודרהם כתב כדאיתא במדרש תהלים, כשאדם מתפלל אומרים תענה תפלתך, ולכך אמרו דוד אחר י"ח מזמורים, כי אשרי ולמה רגשו חדא הוא.

ק"ד. טעם למה אומרים קדושה בובא לציון, ולמה אומרים אותו בלשון תרגום.

כתב הרב בית יוסף ז"ל, מפני שלא היו יכולים לומר קדושה בתוך התפילה, שגזרו שלא יענו קדושה, והיו אורבים להם שמא יענו קדושה, ולאחר התפילה כשהיו האורבים הולכים להם, והיו קורים וקרא זה אל זה, דהיינו שילוש קדושה.

והטעם שמתרגמין אותו, מפני הסיבה שהרי הוא פעמים כמקום קדוש דיוצר ותפלה, ואף על גב דבזמן הזה אנו אומרים קדושה כחטיבה אחת בתוך התפילה, ואפילו הכי לא בטלו קדושא דסדרא, קא סברי שמא יגרום החטא.

ומה שמקדימין שני פסוקים אלו ובא לציון וכו', הטעם שכיון שהיו כפופים תחת יד האומות, אומרים אלו הפסוקים שיבא הגואל ויגאלם מתחת ידם, ועוד שלא יכירו האויבים שאומרים קדושה.

ועוד טעם אחר למה אומרים אותה בלשון תרגום, מצאתי כתוב לפי שהקדושה בעצמה ניתקנה בשביל עמי הארץ המאחרים לבא בתפילה, וכדי שלא יפסידו שמיעת קדושה, תיקנו לאומרה, ובאותו זמן שניתקנה כולם היו מדברים בלשון ארמי, וכדי שיבינו עמי הארץ

שאינם מבינים בלשון הקודש אלא בלשון תרגום, לכך תיקנו לאומרה בלשון תרגום כמו שאמרו בקדיש.

ובספר ברכי יוסף סימן קל"ב סעיף ג' כתב בשם שו"ת הרדב"ז כתיבת יד, הטעם למען דעת כי יחיד מותר לומר תרגום סדר קדושה בלחש, ואין צריך עשרה כמו אם אומרה בלשון מקרא, ועיין סימן תכ"ט.

ומצאתי בספר אליה רבה סימן קל"ב שכתב, משום עמי הארץ המאחרים לבא לתפילה שלא יפסידו שמיעת קדושה, ותיקנו להם זה כיון שהוא כמו תפילה קטנה כתפילת אשרי ואחר כך קדושה וזכרון ציון ותלמוד תורה, ולכן יש בסדר קדושה זו י"ח הזכרות כנגד י"ח ברכות, ועיין מה שכתבתי לעיל סימן צ"ו.

קטו. טעם למה תיקנו לומר בקדושה זו ה' ימלך, שאמר משה, ובקדושה מעומד אומרים, ימלוך ה' לעולם, שאמר דוד.

מצאתי בספר אליה רבה סימן קל"ב, לפי שמתרגמינן זה הסדר ואין תרגום לכתובים, והרא"ש כתב קבלה בידו שעל תרגום ה' ימלוך לעולם, יצאת בת קול מי הוא שמגלה סתרי לבני אדם, מפני שיש בו קץ. עד כאן.

והכלכו כתב אומר ה' ימלוך לעולם ועד כדי לתרגמו בתרגום של אונקלוס מפני שגדול מעקילם.

קיו. טעם שתיקנו לומר פיתום הקטורת אחר התפילה.

מצאתי כתוב בספר לחם מן השמים, הטעם כי היא מכרחת הקליפות שלא תאחו בתפלה בשפע היוורד על ידי התפלה.

קיו. טעם למה אומרים תנא דבי אליהו אחר התפילה.

מצאתי כתוב בילקוט ראובני דף קס"ד עמוד א', וזה לשונו. שמעתי מחבר אחד לפי שיש בה שמונה פעמים שלום עם שלוח, וכדי להכביד שמונת כפניו של סמ"אל שלא יערער על התפילה, לכך אומרים אותו אחר התפילה.

קיח. טעם למה תיקנו לומר ברכו בקדיש בתרא בשחרית ובערבית, ולא במנחה.

מצאתי כתוב בתשב"ץ חלק ב' שאלה י"ב, הטעם לפי שפעמים שוהין בעשרה בני אדם שיש בהם מי שרוצה לפרוס על שמע, לכך תיקנו לומר ברכו בתרא כדי שיעלה להם לפריסת שמע.

ועוד שלפי ששחרית וערבית יש בהם קריאת שמע, אומרים אותו, אבל כמנחה לא נהגו לאומרו שאין נפטרים משם עד אחר ערבית, וכיון שנקבע המנחה, מפני זה אין כח ביד שום אדם לכטלו, וכן מצאתי בהרשב"ש סימן תל"ח.

קיט. טעם לאמירת עלינו לשבח אחר התפילה.

כתוב בפרקי רבי אליעזר, שבח גדול יש לנו בעלינו לשבח, על כן צריך לאומרו מעומד, שעלינו בגימטריא ומעומ"ד. ובמסכת סופרים כתוב שחוא נטילת רשות וכן דרך נוטלי רשות מרבין.

ובספר ארחות חיים הלכות תפילה סימן ח' כתב בשם הר"י מקורא, וזה לשונו. שמעתי שיהושע תיקן עלינו לשבח כשכבש את הארץ, וחתם בו שם קטנותו למפרע, עלינו עי"ן מן עלינו, ש' שלא שם חלקנו, ו' ואנו כורעים, ה' הוא אלהינו. וטעם שאומרים ועל כן נקוה לך.

מצאתי כתוב בספר תולעת יעקב שכתב, על כן נקוה לך סדרו עכן, והוא ראשי תיבות 'על 'כן 'נקוה, ולפי שאמרו עכן כשהודה כשגב וחדה בהם, וכמו כן הודה להקב"ה ואמר על כן נקוה לך, לכך תיקנו לאומרה אחר התפילה להודות להקב"ה.

קך. טעם למה הקדיש שאחר עלינו לשבח נקרא קדיש יתום.

מצאתי בלבוש שהעולם צריכים לומר קדיש אחר פסוקים, ובעלינו לשבח יש גם כן פסוקים וצריכים קדיש אחריו, לכך נהגו בקדיש זה להניחו ליתום, מפני שיש יתומים קטנים או גדולים שאינם יכולים להיות שלוחי ציבור, לכך נקרא קדיש יתום.

ובשו"ת בנימין זאב סימן ר"ב כתב, טעם אמירת קדיש יתום, כדי לזכות את המתים ולתת כופר קצת לנפשם בזה, כנראה מאותה הגדה דרבי עקיבא, ולפי שאין כל האנשים מוכנים ומזומנים לומר כל התפילה וקדיש וברכו, ולא כל האדם יודע, גם לא יוכל להתפלל

בכל עת, לכך תיקנו החכמים הראשונים דבר השוה לכל, שיאמרו לפחות זה הקדיש בתרא, שזהו דבר נקל וכל אדם יודע אותו, וזה הוא כפרה גדולה, וזאת מצוה לאב שאחד יוצא מחלציו לקדש את השם לפני קהל ועדה, ובסיבתו יהיה ה' אחד ושמו אחד לפני הקהל, שיענו אחריהם אמן יהא שמיה רבא, וכיון שיצא מחלציו ובשר מבישרו, והוא גורם להיות השם הגדול והנורא ולקדש את שמו ברבים, הקב"ה מכפר להם ונותן להם מנוחה.

הלכות ספר תורה

קכא. מעם למה ספר תורה בלא ניקוד.

מצאתי בספר ריקנאטי בשם ספר הבחיר פרשת שמות, וזה לשונו. ידוע הוא כי האותיות כשאינן מנוקדות יש להם פנים הרבה. אמנם כשהם מנוקדות אין להם רק משמעות אחד כפי הנקודה, על כן ספר תורה שיש בו כל הפנים אינו נקוד, אמנם בעת הקריאה קורים בו כפי הקבלה שניתנה למשה בסיני, ולבשו אותה הצורה, אמנם השם יתברך לא לבש צורה לעולם רק הוא לעולם כולל הכל.

ומצאתי בלבוש סימן רע"ד סעיף ז', ספר המנוקד פסול, והטעם דקיימא לן יש אם למסורת, וכיון שמנוקד אין כאן אלא מקרא, וכן כתב טורי זהב סימן הנזכר.

ומצאתי בברכי יוסף הלכות יורה דעה נסימן רע"ד אות ה'ן, וזה לשונו. הטעם לפי שספר תורה כתוב כנתינתה מסיני שהנקודות האלו הם מתקנת עזרא, כמו שכתבו התוספות בזבחים פרק ר' ישמעאל, כשכתב עזרא ספר תורה עשה נקודות ואמר אם יאמר משה למה נקדת, יאמר הלא לא מחקתי. עיין שם.

ועיין בהרדב"ז חלק ג' שנדפס בפירדא סימן תרמ"ג, שכתב כמה מעמים. עיין שם. ובציוני פרשת בראשית דף ו' עמוד ב'.

קכב. מעם למה עושין תגין בספר תורה על אותיות שעמנ"ז ג"ן.

הטעם רמז לומר שאותיות שעמנ"ז, שט"ן ע"ז, לומר שכל מי שעוסק בתורה ניצול משטן עז. ג"ן בגימטריא הו"ה אדנ"י עם הכולל, לומר ששם ה' יסייע אותו.

ובציוני פרשת קדושים כתוב שעמנ"ז ג"ן, רוצה לומר שטן עז צורך גדול, וכל הלומד בתורה צריך לכוין להרחיק ממנו שטן עז, שהוא צורך גדול.

ומצאתי כתוב בריקנאטי, וזה לשונו. שעמנ"ז ג"ן בספר תורה יש עליהם תגין, כדי להורות שהמתעסק בתורה ניצול מהמקטרג ההוא

שהוא חמות ותנין עליו, זהו לשון תנין, ועושה לו עמרה לשון ת"ג זהו שעמנ"ג ג"ץ, שמן עז צורר גדול לאדם יורד ומתעה עולה ומשטין נוטל רשות ונוטל נשמה.

קכג. טעם למה כשמלביש ספר תורה אומר לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד וכו' עד ומהללים לשם תפארתך.

מצאתי בכלבו סימן כ', וזה לשונו. הטעם לפי שבכל פסוק מצינו מלבוש במקום אחד, ואומר אותם כשהוא מלביש ספר תורה.

קכד. טעם שאומרים פסוקי דרחמי כשמוציאין ספר תורה, דהיינו תורת ה', עדות ה', פקודי ה', מצות ה'.

לפי ששכרם בצדס, תורת ה' יש בו ארבעים תיבות כנגד ארבעים יום שניתנה בהם תורה. ואומר פסוק גדלו לה', לפי שיש בו שש תיבות כנגד ששה נערים של נושאי הארון. ועל פסוק אל ארך אפים, מצאתי באליה רבה סימן קל"ה, שהוא כמו וידוי, ולפי שעתה קוראים בתורה ועברנו עליה והקב"ה מאריך אפו עמנו ברוב רחמיו וחסדיו, על כן אנו אומרים אל ארך אפים קודם קריאת התורה, ומה שמתחיל באל ומסיים באל, כנגד ב' פעמים אל קנא שבעשרת הדברות ראשונות ואחרונות. ויש בו כ"ד תיבות כנגד כ"ד ספרים, וכנגד כ"ד שעות של יום ולילה, לומר אם עברנו על תורתך בכל כ"ד שעות, סלח לנו בזכות התורה שיש בה כ"ד ספרים. וטעם שאומרים ברוך שנתן תורה, לפי שיש בו ששה תיבות כנגד ששה ימים שנשתתה משה בענון, כדי שיתעכל כל המאכל שבמעיו. ותורת ה' תמימה עד כל החוסים בו, יש ארבעים תיבות כנגד ארבעים יום שישב משה בהר לקבל התורה.

קכה. טעם למה עושים הגבהה לספר תורה.

מצאתי בשפתי כהן פרשת במדבר דף ר"ב עמוד ב', וזה לשונו. טעם לפי שיש בספר תורה ששים רבוא אותיות וישראל הם ששים רבוא נשמות, וכל נשמה ונשמה מושפעת מאות אחת, וכשרואה בספר תורה אותה האות מושכת לו שפע על ידי אותה ראייה, לפי שמצא מין את מינו חוזר וניעור.

ומצאתי בהרמב"ן פרשת תבוא על פסוק אשר לא יקים, זה החזון שאינו מקים ספר תורה אל הצבור לראות כתיבתו לכל.

קכו. טעם למה אומרים פסוק מה רב טובך.

מצאתי בזוהר פרשת שלח לך דף קס"ד עמוד ב', וזה לשונו. ופתחא דא פתח, פתחין אינון כרובין פומייהו ופרשי גדפייהו, ונהיר נהירו עילאה על ההוא פתחא, וההוא ספר תורה פתיח ואינון כרובין פתחי ואמרי מה רב טובך, הילכך תיקנו לאומרו.

[ופתח זה פתוח, פותחים אותם כרובים פיהם ופורשים כנפיהם, ומאירים באור עליון על אותו הפתח, ואותו ספר תורה פתוח, ואותם כרובים פותחים ואומרים מה רב טובך לכן תיקנו לאומרו.]

קכז. טעם למה כשעולה הקורא לקרוא בתורה אומר ברכו את ה' המבורך, וענין אחריו בקול רם.

הטעם כדי להוציא בני אדם שלא שמעוהו, וכיון שנתקנה נתקנה. ומצאתי בספר בית אלהים פרק עשירי דף י"א עמוד ד', וזה לשונו. וענין ברכו את ה' המבורך, היות שרוצה להתחיל בענייני דבר של קדושה, וצריכין לברך ברכות של קרית שמע נ"ל שצ"ל קריאת התורה, ולכן אומר ברכו את ה' המבורך, וענין ברוך ה' המבורך לעולם ועד, כיון שנתקן בציבור וכל הציבור יוצאים ידי חובתם בקריאת התורה אומרים אותו העולים שקוראים, וצריכים לתת לב לקריאת הקורא המתוקנת בציבור, ולענות אחריו ברוך כדי שיחשב להם כאלו הם קראו בתורה, ככוונם לברכות ולמה שקוראין בתורה.

קכח. טעם למה עושין אחד לקרות העולים לספר תורה.

כתב בעל עטרת זקנים בשם מהרמ"י, לפי שהתורה ניתנה על ידי סרסור, שהקונה המצוה הוא הסגן שהוא עומד במקום כביכול, שהרי הוא מצוה לקרות למי שהוא ישר בעיניו, והשליח צבור במקום משה, והעולה הוא המקבלה במקום כל ישראל.

ועוד טעם אחר שתהא קריאתה כנתינתה, מה נתינתה על ידי סרסור אף קריאתה על ידי סרסור.

ועתה אנה ה' לידי ספר חיים שאל להרב המופלא חי"דא נר"ו, סימן י"ג באמצע השאלה כתב, הטעם שאם היחיד אינו רוצה לעלות מחמת

איזה סיבה, אומר לשמש לקרוא לאחר וכו', וזה תקנת הראשונים שלא יהיה בכלל הקורין אותו ואינו עולה, וזמנין שאינו רוצה לעלות למעם הידוע לו, ואם היו קוראים אותו בשם היה מוכרח לעלות, ונמשכים קפידות, להכי התקינו שלא יקרא לעולים השליח צבור רק השמש בינו לבינו, ואם רוצה שלא לעלות אינו עולה, וכן המנהג הפשוט וידוע בעיר הקודש ירושלים ת"ז והרבה מקומות. ואם כן זה שקוראו השמש יכול לומר לו שאינו רוצה כמו שאירע פעמים אין מספר ולא חשיב בדיעבד וכו'. יעיין שם.

קכט. מעם למה עולה לספר תורה כהן ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל.

הטעם משום דרכי שלום דלא ליתו לאנצויי ולמימר כל חד אנא קרינא ברישא.

ועוד אסמכוה אקרא דכתיב, ויכתוב משה את התורה ויתנה אל הכהנים בני לוי.

ועוד וקדשתו לכל דבר שבקדושה, ועיין בלבוש.

קל. מעם למה מוציאין ספר תורה בשני וחמישי.

הטעם כדי שלא יעמדו שלשה ימים בלא תורה, שכל העומד שלשה ימים בלא תורה אויביו נופלים עליו, שנאמר וילכו שלשת ימים כמדבר ולא מצאו מים, ואין מים אלא תורה, שנאמר, הוי כל צמא לכו למים, וכתוב בתריה, ויבא עמלק.

ועוד רמז דרשו ה' בהמצאו, רוצה לומר ב"ה מצאו, שני חמישי מצאו. ועוד מצאתי בספר שכחת חלקט ערך תורה, שימי בה"ז שמוציאין בהם ספר תורה, כנגד שלשה אבות, וימי אנד"ו שאין מעלין בהם, כנגד ארבע אמהות, שאין נשים מצווים על תלמוד תורה. עיין שם.

קלא. מעם למה בחול עולים שלשה ובשבת שבעה ובראש חודש ארבעה וביום כיפור ששה.

כתב בעל ארחות חיים, הטעם בחול שלושה, כנגד כהנים לויים ישראלים, אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם, מפני ביטול מלאכה. בחנוכה ובפורים, ובמנחה של שבת ויום הכפורים, ובמנחת של תעניות, שלושה, מפני איחור תפלת המנחה. בראש חודש ובחול

המועד דאיכא קרבן מוסף, קורים ארבעה, אין פוחתין ואין מוסיפין, מפני ביטול מלאכה. וביום טוב דליכא ביטול מלאכה, קורים חמשה. ביום הכפורים דאיכא כרת קורים ששה. ובשבת דאיכא איסור סקילה שבעה. בשבתות וימים טובים ויום הכפורים אין פוחתין מהם אבל מוסיפין עליהם.

וכתב בשם ר' יהונתן בכולן אין מוסיפין, לבד משבת לפי שאין בו לא צער ולא ביטול מלאכה.

קל"ב. מעם למה אין פוחתין לעולה לספר תורה פחות משלשה פסוקים.

מצאתי כתוב בתנחומא פרשת תשא דף ל"ז, המעם כנגד שלשה אבות שבזכותם ניתנה תורה לישראל.

קל"ג. מעם למה תיקנו בשחזור העולה מן ספר תורה אומרים לו חזק ואמן.

המעם לפי שכשעולה לספר תורה יש לו אימת ציבור, לכך אומרים לו חזק.

ועוד מעם אחר שהתורה מתשת כחו של אדם לכך אומרים לו חזק. ובספר אבודרהם בסדר תפילות של שבת כתב, וזה לשונו. וכתב אבן הירחי, מנהגם בכל צרפת ופרובינצא לכל המסיים בתורה מהקוראים אומר לו החזן בקול רם חזק, ויש סמך למנהגם מדאמרינן בבראשית רבה, לא ימוש ספר התורה הזה מפיו, מלמד שהיה יהושע לוקח ספר תורה בחיקו, שאין אומר הפסוק הזה אלא למי שתופס החפץ בידו ממש, וכשסיים יהושע אמר לו הקב"ה חזק ואמן, מכאן למסיים התורה מן הספר אומרים לו חזק, ובספרד לא נהגו לאומרו אלא כשמסיים כל ספר וספר מחמשה חומשי תורה, ואולי סוברים למסיים בתורה מן הספר קאמר. עד כאן לשונו.

קל"ד. מעם למה אין מעלין בתוכחה אלא עם הארץ.

מצאתי בספר חסידים סימן תשס"ז, אחד היה רגיל לעמוד בתוכחה בספר תורה, פעם אחת כעס שליח צבור ואמר לכבודך אני מתכוין, אמר אותו האיש מאחר שאתה סבור לכבדני בתוכחה, אל תקראני בה קרא אחר, ואחר כך נתפייסו וקראו בתוכחה, ובאותה שבת

היתה בת אותו האיש חולה ומתה כמוצאי שבת שקרא בה התוכחה, דאף על פי שנתכוין לטובה היה לו לקבל בוישתו משליח צבור שחשדו שעל כבודו נתכוון. ואף על פי כן הראשונים היו קורין עם הארץ לתוכחה, כדי שלא יהא אדם חשוב קורא, ויקיימו דבריו. והגם שאמרו ומקללך אאר, אף על פי כן לא יתכן לכל מי שיקרא שליח צבור שימנע מלעמוד, שנאמר ואל תקון בתוכחתו.

קל"ה. מעם שתיקנו בברכת התורה, נותן התורה בלשון הווה, ולא אמרו נתן לשון עבר.

כתב הרב מ"ד סימן מ"ז והביאה מהר"י עייאש במטה יהודה סימן מ"ז, וזה לשונו. המעם דכשאנו עוסקים בתורה ממציא לו השם יתברך טעמים חדשים, כמו שאמרו רבותינו ז"ל, דדיה ירווך בכל עת, שנמצא שבכל יום הוא נותן לפיו חידושים חדשים לבקרים. והא כתיב אין כל חדש תחת השמש, הם הדברים הגשמיים שלמטה מן הגלגלים, ולא דברים רוחניים כמו התורה. יענין שם.

קל"ו. מעם למה אומרים פסוק מוסר ה' בני אל תמאס, קודם קריאת התוכחה.

כתוב במסכת סופרים אל תעשם קוצין קוצין, כלומר פסקים פסקים לשון קציצה, וכן בבראשית רבה ואל תקוץ בתוכחתו, אל תעשה את התורה קוצין קוצין.

ובספר תיקון יששכר דף ע"ד עמוד ב' מצאתי כתוב, לפי שהמוכיה הוא כמטיל קוצים בעיני המתווכח וקשה לרבים השומעים.

ועוד טעם אחר, שאין ראוי שיוכיח בהם אלא אחד ולא רבים, ולכך גם על השומעים שלא יקוצו משמוע קריאתם מהקורא, וימהרו בקריאתה, ולא הוא שימהר הקריאה בהם, אלא שיקראם בטעמיהם בנחת כמו קריאת כל פרשת ברכות וביותר נחת.

וגם יש טעם אחר שלא ימהר קריאתו בהם כמהלך על הקוצים מתי יצא לו מהם, ורוצה לומר תקוץ מלשון קוצים.

ועוד יש לומר שלא יהא לכו מכוין לקלל בהם על שום אחד שיהיה אויב או שונא לו מהקהל השומעים יחיד או רבים, אלא יזהר שיקראם

קריאה של תוכחה לשמה כמשה רבינו עליו השלום כשהיה משמיע לישראל.

קלז. טעם למה בפרשת ויחל עונים הקהל י"ג מדות בקול רם וחוזר החזן ואומרם.

שמעתי לפי ששבת לוי לא עשו העגל, שהם כהנים ולוים. אבל ישראל עשו ולכך עונים כל הקהל י"ג מדות בקול רם, שיזכור לנו י"ג מדות ויסלח לנו עון העגל בזכות י"ג מדות שאינן חזרות ריקם.

קלח. טעם למה מפסיקין בפרשת האזינו בהזי"ו ל"ך, מה שאין כן בשאר פרשיות שלא עשו בהם סימן.

כתב אבודרהם לפי שהן הפסקות רעות, וכדי שלא יתקוטטו הקהל עם השליח צבור, התקינו הזי"ו ל"ך כדי שיראה שזה חייב, וכן כתב בעל תיקון יששכר.

וכתב הרמב"ם פרק י"ג מהלכות תפלה, לפי שיש בהן פסוקים שיש בהם דבר רע, כדי שיחזרו בתשובה, לפי שהם תוכחה, ועיין בדרכי משה סימן תכ"ח, וברבינו בחיי פרשת האזינו.

וכן מצאתי בהרשב"ש סימן תכ"ט, הטעם שהן מפסיקין בהזי"ו ל"ך, לפי שאמרו שבמוסף של שבת היו אומרים שירת האזינו בבית המקדש לשש שבתות, וסימן הזי"ו ל"ך, ואמרו כשם שחלוקים כאן כך חלוקים בבית הכנסת, כלומר שהקורים בתורה חלוקים השירה לשש, והסימן הזי"ו ל"ך, אם כן כשם שבמקדש לא היו גורעין ולא מוסיפין, כך אין גורעין ואין מוסיפין בבית הכנסת ולא משנין הסימן.

ובספר למנצח לדוד של הרב דוד פארדו ז"ל מצאתי כתוב בדף ד' עמוד ג', וזה לשונו. ונראה לעניות דעתי לפי שבאותה שעה היו משמרות מתחלפות, הילכך היו אומרים השירה שאמר משה רבינו בשעת חילוף המשמר, דהיינו כשנפטר הוא מן העולם ומסר צאן קדשים ביד משמר אחר, שהוא יהושע, ומה גם דבשכת ממש אחר חצות אסתלק מעלמא, ועל זה יצדק הרמז בסימן זה הזי"ו ל"ך, כלומר שירה זו אמרה לך הזיו, שהוא משה, כדאמרינן בעלמא לדזיו ליה כבר כתיב בשירה כזו.

ועוד יש לומר דרמזו גם כן שמה שחלקוה לששה חלקים הללו, שסימנם הו"ו ל"ך, שהיו מכוונים להשאיר מזיו קדושת הארת הנשמה יתירה בכל ששת ימי המעשה, וזהו הו"ו ל"ך. עד כאן לשונו. ועיין בזכרון יוסף שאלה ט"ז, ובמהרש"א על חידושי אגדות.

קל"ט. טעם למה לא נכתבה אות טי"ת בעשרת הדברות הראשונות.

מצאתי בספר הבטחון להרמב"ן ז"ל פרק י"ט דף כ"ו, הטעם שבדורות הראשונים באומות העולם, כשהיה שולח שליח למי שיחרוג השליח, כותב במכתב סימן טי"טא, ותכף כשרואה מי שנשלח אליו הסימן, היה הורג למביא לו המכתב, וראיה ומאמתיה במטאטי השמד. ומצאתי כתוב ברכינו בחיי פרשת יתרו, שבלוחות הראשונים לא נכתבה אות ט', לפי שאות ט' היא לשון טוב, ועתידין לישר, מה שאין כן בלוחות השניות.

ועוד כתב טעם אחר, הטעם שלא נכתבה בראשונות ונכתבה בשניות, כדי שלא יאמרו האומות פסקה טובתם מאחר שנשברו הלוחות, לכך נכתבה בשניות.

קמ. טעם למה התחילה התורה בבי"ת.

מצאתי כתוב בספר יוסף עליו פרק ה' דאבות דף ל"ד עמוד ג', טעם שהתחילה בבי"ת בראשית ולא באל"ף, שהבי"ת לשון ברכה, והאל"ף לשון ארירה, ואם תאמר למה התחיל בעשרת הדברות באנכי באות אל"ף. ויש לומר לפי דבראש השנה נברא העולם והוי חומרא יותר שהשמן הולך ומקטרג הרבה בימים האלו, ולכך צריך להזהר יותר מדאי ויותר מן המקרא, ולפי זה הוצרך ליותר בבריאת העולם דוקא שהיה בר"ה, אבל במתן תורה אין ליותר כל כך, לכך התחיל באנכי באל"ף, וכי האל"ף ארירה ממש הוי, אלא שמשמש ללשון ארירה, לכך בבריאת העולם נזכר ולא בסיני. עד כאן.

קמא. טעם למה בתורה כתיב הוא וקרינן היא.

מצאתי כתוב בזוהר פרשת חקת דף קפ"ג עמוד ב', וזה לשונו. רבי אבא אמר בכל אתר הוא וקרינן היא, דכר ונוקבא כחדא וכללא עילאה ה' נוקבא ו' דכר א' כללא דכלא דהא א' בשלימו שרייא.

[רבי אבא אמר בכל מקום כתוב הוא וקורים היא, זכר ונקבה יחד וכלל העליון ה' היא נוקבא ו' הוא זכר א' כלל הכל שהרי א' היא שלמות הכל].

קמב. טעם אומרם הכל תלוי במזל ואפילו ספר תורה שבהיכל.

מצאתי כתוב בזהר פרשת נשא דף קל"ד עמוד א', וזה לשונו. מלה דא אוקימנא בספרא דצניעותא והכא אית לאסתכלא, וכי הכל תלוי במזל ותנינן ספר תורה קודש ונרתיקו קודש וההיכל קודש, והתורה ניתנה בשלוש קדושות בשלוש מעלות בימים שלשה, שכינה בשלש, לוחות וארון והיכל בספר תורה תלייא, ואיהו תלייא במזל, וכתיב ומאותות השמים אל תחתו, מאן דאיהו בקדושות הללו להוי תלייא במזלא וכו', וספר תורה אף על גב דאיהו קדוש לא חל עליה עשר קדושין עד דעייל להיכל, כיון דעייל להיכל אתקרי קדוש בעשר קדושות כגוונא דלעילא דלא אתקרי היכל, אלא כד אתחברן עשר קדושות, ותאנא הכל תלוי במזל דאיהו האי חוטא יקרא קדישא דכל שערין תליין ביה, ואמאי אתקרי מזל משום דמניה תליין מזלי ומזלין מניה עילאין ותתאין, ובגין כך איהו תליא וביה תליין כל מילי דעלמא עילאין ותתאין, ואפילו ספר תורה שבהיכל, דמתעטר בעשר קדושות לא נפיק מכלליה עם שאר קידושין, וכלהו תליין בהאי. עד כאן.

[דבר זה העמדנו בספרא דצניעותא, וכאן יש להסתכל וכי הכל תלוי במזל, והרי למדנו ספר תורה הוא קודש ונרתיקו קודש וההיכל קודש וכו', והתורה ניתנה בשלוש קדושות בשלוש מעלות בימים שלשה, שכינה בשלש, לוחות וארון והיכל, והיכל (והכל) תלוי בספר תורה והוא תלוי במזל, וכתוב ומאותות השמים אל תחתו, מי שהוא בקדושות הללו יהיה תלוי במזל וכו', וספר תורה אף על גב שהוא קדוש לא חל עליו עשר קדושות עד שנכנס להיכל, כיון שנכנס להיכל נקרא קדוש בעשר קדושות כדוגמא שלמעלה שלא נקרא היכל אלא כאשר מתחברים עשר קדושות, ולמדנו הכל תלוי במזל שהוא חוט זה היקר והקדוש שכל השערות תלויות בו. ולמה נקרא מזל, משום שממנו תלויים ההצלחות, והצלחות ממנו עליונים ותחתונים, ומשום כך הוא תלוי ובו תלויין כל דברי העולם עליונים ותחתונים ואפילו ספר תורה שבהיכל המעוטר בעשר קדושות אינו יוצא מכללו עם שאר הקדושות וכולם תלויים בזה].

וטעם שאין לעלות לקרות בתורה שני אחים זה אחר זה או
הבן אחר האב, או האב אחר הבן.

כתב הארחות חיים דף נ"ג עמוד א' סימן נ"ו, משום עין הרע.
ויש אומרים דאין לקרות זה אחר זה שהם פסולים לעדות זה לזה,
וכתיב עדות ה' נאמנה. יעיין שם.

הלכות מעודה וברכת המזון

קמג. טעם לנטילת ידים על הפת קודם מעודה.

כתב הרב יד אהרן, וזה לשונו. נכתב בצדו, יש שני טעמים, אחד משום סרך תרומה, ואחד משום נקיות, וכתב מהר"א אמיגו ז"ל, נפקא מינה משני טעמים אלו, דלמאן דלית ליה מיא או אית ליה מיא ואינן כשרין לנטילה, למאן דאמר משום סרך תרומה, כל דלית ליה מיא הכשרים לנטילה, אין צריך לקנח ידיו בעפר ובכל מידי דמנקי, אבל מאן דמפרש משום נקיות, אפילו אין לו מים כשרים לנטילת ידים מקנח בכל מידי דמנקי. ותמה על הרדב"ז חלק א' סימן רצ"ד שכתב, שמי שהולך בספינה ואין לו מים כשרים, יטול ידיו מן הים, אף שפסולים לידים יותר מן העפר, והוא ז"ל כתב דלצאת ידי ספק עדיף מפי לכרוך ידיו במפה ולאכול, וכן הסכים מהר"י הלוי ז"ל בספר מטה יוסף חלק ב' סימן ח"י.

ומצאתי בריקאנטי פרשת עקב, וזה לשונו. ודע כי כמו שהמזון לבני האדם הוא סבת קיומם, כן המלאכים והנשמות מזונם וקיומם מן השכינה, שנאמר ואתה מחיה את כלם, והאכילה לבני אדם דוגמת הקרבנות לכתות העליונים, ועל כן צריכים נקיות וטהרה וקדושה, זכו שפע, לא זכו פשע וכו'.

ועוד כתב טעם נטילת ידים קודם אכילה, כי צריכה נקיות דוגמת אכילת מלאכי השרת, שנאמר, לחם אבירים אבל איש, לחם שמלאכי השרת אוכלין, וכבר פירשתי זה שכמו מלאכי השרת אוכלין בקדושה ובטהרה ובנקיות, אף ישראל צריכים כך, שנאמר והתקדשתם אלו מים ראשונים וכו', וכל האוכל בקדושה דומה למלאכי השרת, וכל האוכל בלא נטילת ידים, ההיא מדה של פורענות שורה עליו ואכילתו טמאה, ושכינה אומרת אל תלחם את לחם רע עין, ומי הרע עין, זה יצר הרע, ואמרו רבותינו ז"ל שתי מדות עומדות על שולחנו של אדם, אחת מדת הטוב ואחת מדת הרע, אם האדם מקדש ידיו, מדת הטוב אומרת זה של הקב"ה ומנחת ידיה על ראשו ואומרת לו עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. וכשאינן האדם מקדש ידיו ואוכל,

מדת הרע אומרת זה שלי הוא, מיד שורה עליו ומטמאתו ומאכלו נקרא רע עין.

ומעשה בחסיד אחד שזמנו בעל הבית לאכול אצלו, ראה שבעל הבית לא נמל ידיו והיה אוכל, קם העני מן השלחן והלך לו, הלך בעל הבית אחריו להחזירו, אמר לו חס ושלום שאוכל עמך, שמאכלך טמא שנאמר אל תטמאו ונטמתם, בלא אל"ף, כל מי ששורה עליו רוח הטומאה מקבל טומאה סתומה שאין לה פתח. בא המעשה לפני חכמים ונתנו לו ארבע מאות זוז, באותה שעה אמרו חכמים, אשריכם העוסקים בתורה, ומה העני הזה שהיה רעב ואף על פי כן שמר עצמו ולא חשש אלא לכבוד קונו, כל שכן כמה שכר טוב גנוז לעוסקים בתורה לשמח. עיין שם.

ובפרקא קמא דסוטה אמרו רבותינו ז"ל, כל האוכל בלא נטילת ידים כאילו בא על אשה זונה, שנאמר כי בעד אשה זונה וכו', והכן זה המאמר היטב כי הוא מופלא. עיין שם.

קמד. מעם למה מביאין מלח על השלחן.

כתוב בשבלי הלקט מה שנהגו לבצוע על המלח, פירשו הגאונים לפי שהשלחן נקרא מזבח, וכתוב במזבח, על כל קרבנך תקריב מלח. ובמדרש איתא כשישראל יושבין על השלחן וממתינין זה לזה עד שימלו השאר את ידיהם, והם בלא מצות, השטן מקטרג עליהם, וברית מלח מגן עליהם.

ובספר שפתי כהן על התורה דף קנ"ב מצאתי כתוב, וזה לשונו. נמצינו למדים ששימת המלח על השולחן לעורר האדם על עשרה דברים שנאמרו על הלחם, ולהזכירו שיאמר דברי תורה עליו, ונאמר ברית במלח ונאמר ברית בתורה, ולזה רמזו חכמינו ז"ל, אין הבצוע מברך עד שיביאו לפניו מלח, להזכירו כי הם מזון הגוף, ויביאו גם כן מזון הנפש. וכן רמזו חכמינו ז"ל פת במלח תאכל.

ועוד כדי להזכיר שאנשי סדום שלא עשו צדקה נעשו מלח.

ועוד יזכור ויבכה על מה שלא עשה המצות בעבודת השם יתברך, שהרי חמים היו בוכים ואומרים אוי לנו שלא זכינו להיות קרבים ליוצרנו.

ועוד יעזיז פניו בעבודת ה' יתברך כמו שאומר התנא הוי עז כנמר, וילמוד מהמים שהעזיז פניהם, ובקשו התהומות לעלות עד שגער בהם הקב"ה.

ועוד יזכור שהקב"ה מוחל וסולח, שאחר שהעזיז פניהם ובקשו נגד הקב"ה וגער בהם ומחל להם ונתן להם שכר שלא יקרב קרבן בלתי מלח, ומלת מלח היא מחל.

ועוד שצריך לשים מלח על שלחנו, לידע כל זה ולידע שאין העולם הפקר, אלא שיש עליו משגיח ומשכיר, שהרי נותן להם שכר למים שנעשו מלח שאי אפשר לעולם בלא הם.

ועוד צריך לתת מלח על השלחן, לפי שהוא זמן הכניסה, שכשיראה האדם שלחנו מלא כל טוב ואשתו ובניו סביבו, יבעט, ולכן תיקנו לשים מלח שהם המים התחתונים שנקראו מים בוכים, כדי שיבכה ולא יבעט וידע כי לה' הארץ ומלואה.

וברבינו כחיי פרשת ויקרא מצאתי, יש בעצם המלח כח המים והאש, שהם כנגד שתי מדות שהם קיום העולם, והם מדת הרחמים ומדת הדין, ומטעם זה כתיב ולא תשבית מלח ברית אלהיך.

ובספר ריקאנטי פרשת ויקרא כתב הטעם לענין זה, כי המלח תחילתו הוא מים ותולדתו לרוות הארץ ולחולידה ולחצמיחה, וככח השמש המכה בהם יעשה מלח, ונחפך טבעם להכרית הזרעים שנאמר גפרית ומלח, והנה במלח נכללו המדות כלם, המים בתחילתו והאש בסופו, והזכיר הברית אחריו כי הוא רמז לצדיק. יעיין שם באורך.

ועוד מצאתי כתוב כי אותיות לחם מלח, ולחם רחמים, ומלח דין, וכדי למתק יתן מלח על השלחן.

קמה. טעם למה מברכין על הלחם המוציא לשון עתיד.

מצאתי כתוב בספר תולדות יצחק פרשת בהר, יש לומר פירוש המוציא בה, דאף על גב דכשמוציא מן הארץ עדיין אינו לחם הוא אלא דגן, ועם כל זה אמרינן לחם, לפי שאמרינן עתיד הקב"ה להוציא גלוסקאות ממש, ואפשר שמוזה הטעם נמי אמרינן המוציא בה' ולא מוציא, דלכולי עלמא משמע לשעבר, אלא אמרינן המוציא דמשמע להבא, מטעם שעתיד הקב"ה להוציא גלוסקאות.

ובספר כד הקמח דף י"ג עמוד ד' כתב, המוציא עתיד דכתיב המוציא במספר צבאם, ולעתיד לבוא עתיד להוציא לחם מן הארץ, ואנו רומזים הפלא שעתיד להיות לעתיד לבא, שיהיו מזונותיו של אדם בלי עמל ותוציא הארץ לחם ממש כלחם זה שאנו מברכין בו. והטעם שמברכין המוציא ואין מברכין על הפירות הבורא בה'.

כתב בעל הלכות קטנות חלק ב' שאלה קצ"א, הטעם שבמילת המוציא מצינו אותו בקרא, אבל הבורא לא מצינו בקרא. ועיין בתשובות מהר"י מינץ סימן ע"ז ובכתם פז הנדפס מחדש על הזהר דף ל' עמוד א'.

והטעם למה טובלין המוציא במלח ג' פעמים.

כתוב בקיצור של"ה, כי שם הוי"ה עולה עשרים ושש, ושלוש פעמים עשרים ושש עולים שבעים ושמונה כמנין מל"ח.

קמו. טעם לסדר חתיכת המוציא.

מצאתי כתוב בשיירי כנסת הגדולה סימן קס"ז סעיף ו', בחול עושה שלוש חתיכות כנגד שלוש תיבות שבפסוק יברכך ה', ובליל שבת חמש כנגד פסוק יאר שיש בו חמש תיבות, וביום שבת שבע כנגד פסוק ישא שיש בו שבע תיבות.

ועוד כתב טעם אחר, בחול שלוש כנגד שלושה שעולים לספר תורה, ובשבת שבע כנגד שבעה העולים, ובסעודה שלישית כנגד שלושה העולים, ובראש חודש ובחול המועד ארבע כנגד ארבעה העולים, וביום טוב חמשה כנגד חמשה העולים.

קמו. טעם כשמברך על הפת המוציא מצוה לתת עשר אצבעות ידיו על הפת.

כתב רבינו בחיי בספר כד הקמח דף י"ג עמוד ד', הטעם כנגד עשר תיבות שבברכת המוציא, ועשר תיבות שבפסוק מצמיח הציר, וכנגד עשר מצות שבתבואה, לא תחרוש, לא תחסום, תרומה לכהן, מעשר ראשון ללוי, והלוי נותן לכהן מעשר מן המעשר, מעשר עני או מעשר שני, לקט, שכחה, ופאה, חלה, הרי עשר מצות. והטעם שמברך ואחר כך בוצע.

שהרי הכתוב אומר וכוזע ברך נאץ ה', כלומר שהכוזע קודם ואחר כך מברך, הרי זה נאץ ה', ואמרו במדרש לפי שמראה עצמו להוט ונמשך אחר הפת יותר ממה שנמשך אחר הברכה.

קמח. טעם למה אין האוכל לוקח המוציא מיד הכוזע אלא מניחו לפניו והוא לוקחו.

כתב התשב"ץ סימן תל"ח, דכתיב פרשה ציון בידיה אין מנחם לה, משמע הא יש לה מנחם לא פירשה בידיה, מכאן שאין נותנין אותו ביד האוכל אלא לאבל, ושאין לאבל לבצוע לעצמו. וכן כתוב באבודרהם הלכות ברכות, ובמעשה רוקח על הרמב"ם בהלכות ברכות, ובית יוסף סימן קס"ח, ושלחן ערוך סימן קס"ז סעיף י"ז.

קמט. טעם למה אין מניחין הסכין על השלחן בשעת ברכת המזון, ולמה לא יש בה אות ה'.

כתב אבודרהם לפי שהשלחן דומה למזבח ועליו נאמר לא תניף עליהם ברזל, ואמרו כל המאריך על שלחנו מאריכין ימיו, והברזל מקצר, ואין נכון שיבא המאריך על המקצר.

ומצאתי כתוב בשיירי כנסת הגדול בהגהת בית יוסף סימן ק"ף סעיף ב' בשם מטה משה סימן ש"ד, וזה לשונו. ובשם בן דינאי מצאתי, לפי שברכת יעקב היא מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש. וברכת עשו היא ועל חרבה תחיה, ולכן עתה בברכת המזון שמזכירין ברכת הארץ שהיא ברכה של יעקב, מכסין את הסכין שהיא ברכתו של עשו, כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים.

ועוד טעם אחר לדבר, כי ידוע שכל האותיות של אלפא ביתא יש בברכת המזון חוץ מן אות ה', וכתב הרוקח סימן של"ז והתשב"ץ סימן שט"ו, שבא להודיענו שאין מלאך אף שצף קצף נגף רשף שולט בכל סעודה שמברכין ברכת המזון בשעתה. עד כאן. הנה נתבאר לך שאין חרבו של מלאך המות שולט בזמן שמברכין ברכת המזון, לכך מכסין הסכין בשעת ברכת המזון לרמוז לזה, דאין חרבו של מלאך המות שולט בשעת ברכת המזון.

ומצאתי כתוב בספר שלחן ארבע, ברכה שלישית שהיא ברכת עשו שנאמר ועל חרבה תחיה, לשון חרבה, והוא סיבת החרבן שהוא הפך

השלום, ואין העמדה במקום ברכה שהוא שלום, ועיין במטה יהודה של מהר"י עייאש סימן ק"פ, ובמאמר מרדכי. עיין שם.

והרב ברכי יוסף הביא בשם זקנו, דאין מכסין בשבת ויום טוב שהם רמז לעולם הבא שבאותו זמן יתמתקו הקליפות ובלע המות לנצח. עיין שם סימן ק"פ סעיף קטן ד'.

והטעם שאין מכסין הסכין בברכת המזון בשבת.

כתוב במטה יהודה סימן ק"ף, וזה לשונו. ונראה לי דבשבת ויום טוב שלא נהגו לכסותו, משום הזכות דשבת ויום טוב מגין בלאו הכי, ובפרט דהוי סעודת מצוה, לא כן בחול דהוי סעודת הרשות, צריכים לכסות, ולכך עושים היכר כדי לזכור כח ברכת המזון, וצריך לכוין בה ביותר כי כחה גדול. יעיין שם.

קן. טעם כששותין במסיבה אומר השותה למסובין בשמחתכם.

מצאתי כתוב בשיירי סימן קס"ח סעיף ד', יראה הטעם שאומרים כן דווקא על היין ולא על שאר משקין, מפני שהיין משקין אותו ליוצא ליהרג מפי בית דין, כדי שתטרף דעתו עליו, ולאבלים כדי לנחם אותם, שנאמר תנו שכר לאובד ויין למרי נפש, לכן כששותין אומרים בשמחתכם, כלומר תשתו אותו בשמחה ולא לנחם אבלים, ולא לטרף דעתו של היוצא ליהרג מבית דין. עד כאן.

ונראה לי אני אברהם הכותב אף על השכר אומר בשמחתכם, מאחר שאמר הכתוב תנו שכר לאובד, למאבד עצמו, לכך אומרים בשמחתכם שתשתו אותו בשמחה.

קנא. טעם למה מברכין על שינוי היין הטוב והמטיב.

מצאתי כתוב בספר צרי היגון, לומר ששנוי היין אינו בא אלא מרוב השמחה, וכן אדם אסור לשמוח הרבה, וברכת הטוב והמטיב ניתנה על הרוגי ביתר, לפיכך תיקנו לברך על השינוי כדי שיוזכר הרוגי ביתר ולא ישמח הרבה.

וכן מצאתי כתוב בשם בעל הלכות קטנות, הטעם מפני שני טעמים, הראשון מפני שהיב אדם למעט בשמחת העולם הזה, מפני כך תיקנו חכמינו ז"ל לברך על שינוי היין הטוב והמטיב, שהרי במקום שמשנים את היין אין ספק שיש שם ריבוי שמחה, וכדי למעט השמחה ההיא

תיקנו לזה ברכת הטוב והמטיב, שהיא ברכת האכל שאומרים אותה בבית האבל.

והשני מפני שהפורענות אירע ביין שזבלו האומות כרמיהם, וכשהוא מרבה השמחה מעציב את עצמו ותחזור שמחתו בדרך מיצוע, תיקנו לברך כן. וכן מצאתי כתוב בספר צרור המור ריש פרשת שופטים.

קנב. טעם למה מברכין על שינוי היין ואין מברכין על שינוי הפת.

כתב הרא"ש הטעם שמברכין על שינוי היין, משום דין משמח וסועד, אבל הפת סועד ואינו משמח.

ועוד דלא אשכחן שירה אלא על היין.

ועוד דכיון דיין חשוב דקובע ברכה לעצמו, ראוי לברך עליו הטוב והמטיב.

והר"ן בשם חכמי הצרפתים כתב, דלא מברכין על שינוי הפת דאורחיהו דאינשי למיכל מיניה תרי מיני, וכי בריך מעיקרא יחייב דעתיה אכולהו מיני, אבל היין לפי שאין דרך לשתות בסעודה אחת משני מינים, מברכים הטוב והמטיב. וכן מצאתי כתוב בספר משפטי שמואל סימן י"א, ובספר בנימין זאב סימן שנ"א.

וביפה מראה פרק ד' דתעניות סימן ג', טעם לפי שאדרייאנוס קיסר נמל הרוגי ביתר ועשה מחיצות סביב לגדר שלוש שנים, והיה גנאי וביזוי תורה, וכשמת בטלה הגזרה וקברום, ותיקנו ברכת הטוב והמטיב, הטוב שלא הסריחו כל אותם שנים, והמטיב שניתנו לקבורה. ותקנוה בברכת המזון כדי שיזכור תמיד.

ועוד מצאתי כתוב, לפי שמצינו שירה על היין ולא מצינו שירה על הפת.

והטעם שמברכין על שינוי יין ואין מברכין על שינוי פת, כתב רבינו תם דהיין אית ביה תרתי, מסעד סעיד ושמוחי משמח, אבל פת לית בה אלא חד מסעד סעיד.

ועוד נראה דיותר יש לברך על שינוי יין דבידי שמים הוא, דאין אדם יכול לעשות מיין גרוע שיהיה חשוב, אבל פת אם אין לו הסולת יפה, יכול לברור הסולת כנפה כמה פעמים עד שתהיה יפה, או יכול לברור החטים יפה גרישין אחר גרישין ואז יהיה הפת יפה.

ועוד אמרו דמכרכין על היין הטוב והמטיב שניתנו לקבורה, שבצרו מהם כרמיהם בלא זבל, ולכך ניתקן על יין אדום שהאדום כמו דם, וליין לבן לא פלוג רבנן.

קנג. מעם למה איסור ביוזי אוכלין ואפילו פתיתין פתיתין בשיעור כזית.

מצאתי כתוב בספר קרבן מנחה של הרב האג"ז, הטעם משום שראוי לברך עליהם ברכה ראשונה ולהצטרף ברכה אחרונה, וכשמבזה אותם נמצא שאינו חושש לברכה, וכשאין הברכה כתיב לה' הארץ ומלואה, וכל דבר אסור לכזות שום מלבוש או אפילו קיסם, כי הלא תראה דבקיסם כל דהו המוטל באשפה יכול וראוי לכתוב בו גט לפטור אשת איש.

קנד. מעם למה אין אוכלין דייסא בפת.

כתוב בריא"ז פרק ב' ממסכת ברכות, יש אומרים משום זלוול הפת שמשמש בה מעשה עץ בעלמא, ויש שאוכלין מעט מהפת בכל פעם, ואף זה צריך שיאכל אותו באחרונה כל מה שישתייר ממנה, מאחר שהכניסו לתוך פיו לא חזי לאכילה לשום אדם, ואיכא פסידא משום הפסד אוכלין.

קנה. מעם למה שכתב בשלחן ערוך סימן קע"ט, וזה לשונו. והאוכל מלח אחר אכילתו, לא יאכל בגודל דקשה לקבור בנים, ולא באצבע דקשה לשם רע, ולא בזרת דקשה לעניות. עד כאן.

ומצאתי בספר באר עשק שאלה פ"א, דע בני דדברי קבלה הם ואין להשיב עליהם, אבל טעמא נמי איכא, כי המלח מורה דין, וסימן מלח ברית אלהיך כתיב, והאי דכתיב ולא תשבית מלח, הוא הטעם שצריך לכלול הדין במנחה ובכל קרבן. וקשה לקבור בנים בגודל כי מזכיר הדין בגודל לשון גידול בנים. וקשה לעניות בזרת שהיא קטנה על דרך עניותא בתר עניותא אזלא. וקשה לשם רע באצבע כי אצבע הוא שני שמות הקודש. א"צ, רומז לשני שמות הוי"ה ואדנ"י שהם בגימטריא צ"א. ב"ע, הוא שם ע"ב, ולפיכך באכילת המלח שהוא דין כאמור באצבע קשה לשם רע, עד כאן, ראשי פרקים שמוסרים

לחכם כמותך, אבל דברי קבלה הם ומהם לא תזון, כי דבר ה' בפייהם אמת, עד כאן. גודל הוא אצבע הקצר הגם, אצבע הוא הסמוך לגם, אמה היא הארוך, קמיצה הוא סמוך לקמן, זרת הוא הקטן.

קנו. מעם למה פורסין מפה ומכסין הפת על השלחן בשבתות ובימים טובים.

מצאתי בשו"ת בנימין זאב סוף סימן ר"ז, הטעם זכר למן שלא היה יורד בשבתות ובימים טובים.

ועוד אם לא היה פורס מפה לא היה יכול לברך על היין תחילה, אלא היה ראוי לברך תחילה על הפת, דהא אקדמיה קרא בפרשת עקב דכתיב, ארץ חטה וכו', ולכן כדי שלא יהיה נראה הפת, פורסין עליו מפה דיראה כאילו לא היה שם, ומברכין על היין תחילה. ועוד יש לומר דפורסין על הפת בשביל שלא לביישו, דאם היה מגולה היה לו בושת, דבכל הימים מברכין עליו תחילה קודם לייין, ועכשיו מקדימין היין.

ומצאתי בספר באר עשק שאלה כ"ז בשם בעל הלבושים, הטעם משום בושת, וזה לשונו. והדברים קל וחומר, ומה אם קודם סעודה שעדיין לא נהנו מן הפת והיו יכולים לקבוע סעודה על היין חששו לבושת הפת, לאחר הסעודה שכבר נהנו ממנו ועשו אותו עיקר וכו' קבעו סעודתו, ודאי שיבוש ויכלם כי הוא מוקדם. עיין שם באורך.

ועוד כתב בשם הזוהר פרשת תרומה דף קנ"ג וקנ"ד, וזה לשונו. ושלחן דא לא ליהוי בריקנייא אפילו רגעא חדא וכו', ר' אבא כד הוו סלקין פתורא מקמיה הוה חפי ליה והוה אמר סליקו האי פתורא בצניעו ולא יהא בכיסופא קמי שלוחי מלכא.

[ושלחן זה לא יהיה ריקן אפילו רגע אחד וכו', רבי אבא כאשר היו מסלקים את השלחן מלפניו היה מכסה אותו והיה אומר סלקו שלחן זה בצניעות ולא יהא בבושה לפני שלוחי המלך.]

וכתב בעל באר מים חיים, וזה לשונו. והכי אצטריך להסתיר דברים שבקדושה מבעלי הדין, דלא יבואו לראות כבלע את הקדש, אם כן מה שמכסין הפירורים גם כן מהאי טעמא.

וכתב עוד הבאר עשק, וזה לשונו. שמעתי מפי מורי, משום שאין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין כדכתיב יצו ה' אתך את

הברכה באסמיק, אם כן יהיה או משום בושט או משום נקיות, כמו שכתב בעל הלבוש, מכל מקום טהור ונקי יכנסו בשעת ברכה הרי לך ב' טעמים, וטעם שלישי כדי דליהוי בצנעא, וטעם רביעי משום שאין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין.

קנז. טעם הזימון בברכת המזון.

הטעם לפי שהוא רבוי שבח וגדולה לשם יתברך, מוזמני ומתרין זה עם זה, ומתוועדין זה עם זה יחד להודות לו ולשבחו על שבח טובתו כדכתיב ונרוממה שמו יחדיו.

קנח. טעם למה הזימון בשלשה ולא בשנים.

מצאתי כתוב בזוהר פרשת ויצא דף ק"ס עמוד א', וזה לשונו. כמה דכתיב הבו גודל לאלהינו, אמר ליה אילו הוינא תלתא יאות הוא דחד יימא ותרין יתיבו ליה. אמר ליה הני מלי בברכאן בגין דיזכר חד שמא דקב"ה ותרין יתיבו ליה, הדא הוא דכתיב, כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו, כי שם ה' אקרא דא חד דמברך, הבו גודל דא תרין אחרנין, אבל באורייתא אפילו תרי יתבי ויהבי רבו ותוקפא דשבחא דאורייתא לקב"ה. אמר ליה ר' חזקיה לגבי ברכאן אמאי תלת, אמר ליה הא אוקמוה דאתמר חד לברכא ותרין לאתבא בגין דיסלק שבחא דקב"ה ברזא דתלתא, חד דמברך וחד [צ"ל ותרין] דאורי, ודא הוא קיומא דברכאן, וברזא עילאה כדקא יאות ברזא דתלת כמה דאוקמוה.

[כמו שכתוב הבו גודל לאלהינו, אמר לו אילו היינו שלשה היה טוב שאחד יאמר והשנים ישיבו לו. אמר לו דברים אלה בברכות כדי שהאחד יזכיר שמו של הקב"ה והשנים ישיבו לו, זהו שכתוב כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו, כי שם ה' אקרא זה אחד המברך, הבו גודל הם שנים אחרים, אבל בתורה אפילו שנים יושבים (ועוסקים בתורה) נותנים גדולה ותוקף ושבח התורה לקב"ה. אמר לו רבי חזקיה לגבי ברכות מדוע צריכים שלושה, אמר ליה הרי בארורה שנאמר אחד לברכה ושנים שצריכים להשיב כדי להעלות שבח הקב"ה בסוד שלושה, אחד שמברך ושנים להשיב, וזהו קיום הברכות, ובסוד העליון כראוי בסוד השלושה כמו שביארנו.]

קנט. טעם למה בברכת המוציא אחד מוציא את חברו, ובברכת המזון מצוה לחלק ולברך כל אחד לעצמו.

הטעם דברכת המזון אסמכוה אקרא גדלו לה' אתי, ואין אחד יכול לומר לחבירו גדלו, לפי שאין יכולין לומר אלא בשלשה.

ועוד טעם אחר לפי שברכת המוציא אינה מן התורה, לכך היקלו בה להיות האחד מוציא את חבירו, אבל בברכת המזון שהיא מן התורה, החמירו בה להיות כל אחד מברך, ואסמכוה אקרא ואכלת ושבעת וברכת, מי שיאכל יברך.

והרב יצחק הזקן כתב טעם אחר, לפיכך אמרו בברכת המזון מצוה ליחלק, לפי שסיימו האכילה ונסתלק הקביעות מהם כאילו אכלו כל אחד לבדו, אבל ברכת המוציא שמתחילין לאכול ולקבוע עצמן, דין הוא שיפטור זה את זה. וכן מצאתי כתוב בארחות חיים.

קס. טעם למה תיקנו [לומר] אלהינו [בברכת הזימון] מה שאין כן בתורה דתיקנו בשם של הוי"ה.

הטעם מצאתי כתוב בספר הון עשיר מסכת ברכות דף ט' עמוד ג', משום דברכת המזון נתקנה על הכוס כל היכא דאפשר, וכו"ס בגימטריא אלהי"ם, והתורה נתנה לכ"ו דורות כמנין שם הוי"ה.

ומצאתי כתוב בתוספות יום טוב, וזה לשונו. אמנם זה מכואר כי המזון הדין נותן לכלכל את ברואיו ולפיכך תיקנו זה השם שהוא מדת הדין והוראתו אלהות ואדנות, אבל התורה לא ניתנה אלא בחסדו, כדאמר למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר, כי איזה שורת הדין הנותנת להודיע דרכיו ומשפטיו לברואים, והרי לא עשה כן לכל עכו"ם שהם גם כן ברואיו, ולפיכך תיקנו בברכת התורה שם זה שהוא מדת הרחמים, ועיין בהרדב"ז החדש סימן תקע"ב.

קסא. טעם שתיקנו לומר אלהינו בברכת הזימון דווקא בעשרה.

מצאתי בספר בית אלהים פ"י דף י"א עמוד ג', וזה לשונו. ובברכת המזון בשם יש לתת טעם למה צריך עשרה להזכרת אלהינו, שהרי בתפילה מזכיר היחיד כמה פעמים אלהינו ואינו דבר מיוחד לציבור, ובגמרא בפרק כיצד מברכין נתנו טעם לברכת זימון מדכתיב, גדלו לה' אתי, גדלו שנים, אתי אחד, הרי שלשה. וכי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו, אקרא אחד הבו שנים, הרי שלושה.

וצריך לתת טעם מאין לנו שזה הפסוק לענין ברכת המזון נאמר, ולא לענינים אחרים, ואם הוא בענין ברכת המזון, נראה כי שלשה יכולין לזמן בשם כדכתיב גדלו לה' אתי, וכן בכי שם ה' אקרא חבו גודל לאלהינו, נראה בפירוש שיוזכרו אלהינו בנתינת גודל לשם יתברך על המזון שאכלנו, ואם כן למה הצריכו עשרה להזכיר אלהינו. ואפשר לומר כי מה שתיקנו חז"ל בברכת זימון בענין האכילה, מה שאין בשאר דברים של קדושה או שאר ברכות כי כולם נאמרות ביחיד ואם אינם נאמרות ביחיד גם כן בשלשה, כמו בדברים של קדושה שצריך עשרה, ולא מצינו חילוק בין יחיד לשלושה כי אם בענין ברכת המזון. הטעם הוא דכתיב ואכלת ושבעת וברכת, ואמרו חז"ל ואפילו מדומדם כיון דכתיב ושבעת, ולזה הכריחו לשלשה [שאכלון] כאחד שחייבין לזמן ולא יברך כל אחד לעצמו, הואיל שמברך ואפילו מדומדם אלא הגדול שביניהם שמסתמא דעתו מיושבת עליו יברך, והם יענו אחריו כרוך שאכלנו משלו, ויכוונו לברכתו ויענו אמן, ובתחילת הברכה הוא עיקר הזימון, ולכך גם כי מזכירין אלהינו בכמה מקומות היחידים, עם כל זה בברכת הזימון שהיא נברך שאכלנו משלו והם עונים אחריו, לא יזכירו אלהינו, כי שמא גם המברך מדומדם, אבל כשהם עשרה שחל עליהם חיוב דבר של קדושה אז מזמנים בשם, כי הגדול שבכולם הוא המברך ואפילו היה מדומדם דכיון שהוא בחבורת עשרה בני אדם יכולין להזכיר את השם בתחילת ברכת המזון שהוא זימון בעשרה כמו שאמרנו. עד כאן.

קסב. טעם למה כשמברכין על היין אומרים פברי מרנן והם עונים לחיים.

א. יש לומר, כלומר יש בדעתכם שנברך על הכוס, והם עונים לחיים, כלומר יש בדעתינו שנברך לחיים עליו, ולא כברכת הכוס של יין הרוגי בית דין, שהיו משקין אותו כדי שתטרף דעתו עליו, שנאמר תנו שכר לאובד.

ב. ועוד טעם אחר, לפי שכשביל היין ששתה אדם הראשון בברכת נישואין, כאומרם אשתו סחטה לו ענבים ושתה ונשתכר, ועבר על ציווי יתברך וגקנסה מיתה על כל העולם, ולכך עונים אחריו לחיים.

ג. ויש אומרים לפי שבשכיל היין קלל נח את בנו.

ד. ויש אומרים שבכל היין סוברים כן. והטעם כי הרוב שותים בתוך המזון, וכדי שיפנו אוכלים שבכית הבליעה אומר להם סברי מרנן, כלומר תנו דעתכם ופנו בית הבליעה כדי שתוכלו לענות אמן בפה מלא ותצאו בברכה זו, והם עונים אחריו לחיים כלומר אמן.

ה. ובתקונים כתב גם כן שאומר לחיים, כלומר אמת כשהוא אומר תראו שזה הכוס אינו של מיתה אלא של חיים, והם עונים אמת שהוא לחיים.

ו. ועיין במעבר יבק מאמר ב' פ' ל"ו דף ע"ג עמוד א', ועיין במה שכתבתי בלקט הקציר.

ז. ועתה ראיתי במדרש תנחומא בריש פרשת פקודי, וזה לשונו. שליח צבור כשיש בידו כוס של קידוש או של הבדלה, וירא מסם המות שלא יהיה בכוס, אומר סברי מרנן, וכולם עונים לחיים, כלומר לחיים יהיה הכוס.

ח. והרב המופלא חיד"א נר"ו בספרו שמחת הרגל דף י"ח עמוד ב' כתב, וזה לשונו. והגם דלפי הפשט אינו מתיישב כל כך, צריך לדקדק לאומרו, כי יש בו כוונת בפרטות במספר שמות הקדש.

קסג. טעם למה מוזגין את הכוס דוקא בברכת הארץ.

כתב רבינו יונה שמיד שיתחיל לזכור את שבח הארץ, צריך שיהיה מזוג, כדי שיהיה שכחו ניכרת בתוכו, שהיינות היו חזקים ואין מעלתם ניכרת אלא על המים.

ועוד יש לומר מפני כשנותן בו מים בשעה שמזכיר הארץ, מראה לכל העומדים שם שכח הארץ, שהיין שלה חזק וצריך מים הרבה.

ועתה ראיתי בספר אליה רבה סימן קפ"ב סעיף קטן ב' בשם מוהר"ר ליווא בספר נתיבות עולם דף מ', וזה לשונו. ונותן מעט מים משום שהיין הביא יללה לעולם, וכאשר מחבר היין למים אין היין מוכן עוד ליללה אלא לברכה, וכן יש לנהוג. עד כאן דברו.

ואני אברהם הכותב שמעתי שהיין דין והמים רחמים, ואנו צריכים למדת הרחמים, לכך מערב בו מים כדי למתק מדת הדין. עד כאן.

וטעם דבכוס ברכת המזון מברכין בורא פרי הגפן אחר ברכת המזון ולא קודם כמו הקידוש והבדלה, וכן בברכת חתנים מברכין אחר שבע ברכות.

עיי' בבארות המים סימן י"א, ותוספות והרא"ש בפרק ערבי פסחים דף ק"ב עמוד ב', ומגן אברהם בריש סימן ק"ץ.

קסד. טעם למה בשבת אומרים מגדול ובחול מגדיל.

מצאתי כתוב באבודרהם דף ע"ו עמוד ב' והביאו חכמסת הגדולה סימן קפ"ט הגהת הטור, ומגן אברהם סימן הנזכר, וזה לשונו. קבלתי מרבותי כי בשבת אומר מגדול, ונראה לי הטעם כי בשבת הוא מלך גדול כנגד החולם, ומגדול בלא וא"ו וחולם בוא"ו הוא מלך גדול, ומגדיל הוא חסר יו"ד, בחיריק בלא יו"ד, הוא מלך קטן, ועוד מגדיל בתהלים ועדין לא היה מלך, ומגדול בנביאים וכבר היה מלך, וסיים בכנסת [הגדולה] לפי דבריו אין לומר מגדול כי אם בשבת וכיום טוב, אבל בראש חודש אומרים מגדיל, אבל מנהגנו לומר מגדול ואפילו בראש חודש. והטעם שמעתי חדש ושבת קרא מקרא על נביאים שהוא מגדול.

ואני אברהם הכותב מצאתי כתוב, כל יום שאומרים בו מוסף אומרים מגדול. עד כאן.

הלכות מנחה וערבית

קסח. טעם למה תפלת המנחה לא נקראת תפלת צהרים כנזכר בכתוב ערב ובקר וצהרים.

מצאתי כתוב בספר בנאות דשא דף מ' עמוד ב', וזה לשונו. למה אין אנו אומרים צהרים כי אם מנחה, כי העגל תיקונו מנחה, ומספר מנח"ה הוא עג"ל מספרו דדין כדין.

ועוד כי יצחק תיקן תפלת מנחה וכשרואה הקב"ה אפרו של יצחק צבור על גבי המזבח, מכפר לישראל עון העגל.

ומצאתי בספר שאלות ותשובות בית דוד סימן תקל"ד, שהביא בשם מרמ"ע מפאנו סימן כ"ב, מנחה היא מלה נגזרת מדכתיב לרוח היום, ומתרגמינן למנח יומא, וזה [כ]שהשמש נוטה מטה באותה שעה ללכת למנוחתו להשתחוות לקונו במערב.

והנה לפי הפשט נראה שקראוה תפלת מנחה, מפני שהיא כנגד עולת תמיד שבין הערבים, שאותה עולה נקרא מנחה בכל המקרא, כמו שכתוב במלכים ב' סימן י"ו וסימן ג'.

קסו. טעם למה אומרים מזמור למנצח על הגתית במנחה.

שמעתי הטעם לומר לך, אתה בן אדם אל תיגע להעשיר לקבוצ' ממון ותתבטל מתפלת המנחה, הלא תראה קרח כמה ממון קבץ, ולבסוף לא הועיל לו ואבד העושר ההוא בענין רע, לכך פקח עיניך וראה שלא תתבטל מתפלת המנחה שהוא עת רצון.

קסז. טעם למה אומרים אשרי קודם מנחה.

איתא בזהר פרשת וירא, וזה לשונו. ועל דא לית חיובא דמזוני אלא בתר [במהדורת ליזורנו כתב קדם] צלותא דמנחה, מאי טעמא בגין דלא אשתכח דינא קשיא וכעוד דאנפוי נהירין יימא תהלה לדוד בהאי סדורא דמזונא דלכתר דדינא שרייא ותלי על עלמא לאו שעתיא איחו. עד כאן.

קסח. טעם למה אין מקבלין התענית אלא בתפלת המנחה.

מצאתי כתוב בריקאנטי פרשת חיי שרה, והביאו גם כן במהרת הקדש דף ל"ב עמוד ב', תפלת המנחה צריכה כוונה גדולה כדי שעל ידי התפלה יתמתק הדין ששולחו בעולם בעת הזה, ולמעם זה מקבלין תענית בתפלת מנחה.

וכתב ריקנאטי, ויצא יצחק לשוח בשדה, כבר פירשנו הפסוק למעלה בסוד תפילת המנחה, ולכן צריך לקבל תענית בתפלת המנחה, וכן אמרו בזהר ועיין בפרשת וישלח.

טעם למה שנהגו לומר במנחה מזמור למנצח בנגינות אחר קדיש תתקבל. עיין בהשמטות אות ב'.

קסט. טעם למה תיקנו שאם לא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתיים.

מצאתי כתוב בכסף משנה ז"ל הלכות ברכות, לפי שהתפלות כנגד הקרבנות תיקנום, ובקרבן איברים ופדרים שלא נתאכלו מבעוד יום קריבין והולכין כל הלילה, והוא הדין של שחרית, אבל ערבית שאם לא התפלל כל הלילה אין לה תשלומין, לפי שבשחר מקריבין קרבן חדש, וכן מצאתי בשבלי הלקט סימן ט"ו.

קע. טעם למה אומרים שיר המעלות הנה ברכו את ה' קודם ערבית או מזמור אחר או פסוקים אחרים.

מצאתי כתוב בריא"ז פרק א' דברכות, לפי שאמרו בגמרא, אדם בא מן השדה בערב ילך לבית הכנסת או לבית המדרש, אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה, וקורא קריאת שמע מתוך דברי תורה, ומתפלל, יש שקורין איזה מזמור קודם שיפתחו בקריאת שמע, ויש נוהגים לומר והוא רחום, ואפשר לזה נהגו לומר מזמור שיר המעלות. ומצאתי בספר כנסת גדולה סימן רל"ז, וזה לשונו. ונראה לי שנהגו לומר מזמור זה יותר מאחרים, משום דכתיב ביה העומדים בבית ה' בלילות. אי נמי משום דכתיב שאו ידיכם קודש וברכו את ה', ובלילה אנו אומרים ברכו את ה' אחר המזמור הזה.

קעא. טעם למה אומרים והוא רחום בתפלת ערבית.

הטעם לפי שהיה מנהגם ללקות קודם תפלת ערבית על מה שחטאו כל היום, ובמלקות מתכפר להם.

ואיתא בזהר פרשת בראשית כדי להסיר עון משחית אף וחימה, שהם ארבעה רגלי כסא של ס"מ, ובגין דא מצליגין והוא רחום בגין דלא לרדפו בתר צלותא, וכמה מלאכי חבלה תליין מינייהו.

ובספר ריקנאטי בשם ספר היכלות פרשת וירא האריך הרבה וכתב, וזה לשונו. ולכן תיקנו בתפלת ערבית כל ימי השבוע והוא רחום, על כי מאותה שעה שבחשך דנין את הרשעים על ידי שלושה משחיתים שהם משחית אף וחימה, וכלן נכללו בהאי והוא רחום ולפיכך תיקנו והוא רחום. עיין שם.

ומצאתי כתוב מעם אחר, לפי שבתפלת שחרית ומנחה היו מקריבין התמידין והיו מכפרין, ובתפלת ערבית אין מי שיכפר, לכך תיקנו לומר כה והוא רחום, שכל היום אדם חוטא ובערב צריך כפרה על חטאו.

והרשב"ש בשאלה ד' כתב זה הטעם וכתב עוד, הטעם שאומרים בתפלת ערבית ולא בשאר תפלות, לפי שבכל אותן התפלות היו מקריבין קרבן ומתכפרין להם עונותיהם, אבל בערבית שלא היו מקריבין קרבן תיקנו לומר והוא רחום לבקש על עונותינו.

קעב. טעם למה תיקנו לומר קדיש בערבית קודם תפילת י"ח.

מצאתי בספר בנימין זאב סימן קע"ח, הטעם להודיעך שתפלת ערבית רשות, וראויה לדבר שאין שליח צבור חוזר לאומרו כשחרית בקול, והאידנא קבעו תפלת ערבית חובה ואין לכטלה, וכן כתב הטור באורח חיים סימן רל"ה.

קעג. טעם למה לא תיקנו קדושה בערבית.

כתב בארחות חיים לפי שהיא רשות. ועוד כתב רבינו נתן הטעם כשם שאין המלאכים נכנסים כגבולינו כך אין אנו נכנסין בגבולם, כדאיתא בחגיגה שעשה הקב"ה חסד עם ישראל שאומרים שירה ביום ומלאכים בלילה, שכן אמר דוד, יומם יצוה ה' חסדו, לישראל, ובלילה שירה של הקב"ה שהיא שירת המלאכים עמי, שאני מקלם עמהם בלילה לפניו, שנאמר חצות לילה אקום להודות לך.

קעד. טעם למה אין עושין חזרה בערבית.

הטעם לפי שאין בה קדושה והיא עצמה אינה חובה, ולפיכך לא יברך ברכה לבטלה, שאין כאן אדם שנתחייב בהם שיוצא בהם ידי חובתו.

קעה. טעם למה אין נופלין על פניהם בלילה.

כתב בבית יוסף סימן קל"א, וזה לשונו. כתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב בשם ספר צרורות, בלילה אין בה נפילת אפים, והענין לפי שהרי כבר מקובל לחכמים כי נפילת אפים רמוז למדת הדין, ולזה אין נופלין על פניהם, דקרוב הדבר לקצץ בנטיעות, ובלילי אשמורות נוהגין ליפול על פניהם לפי שהוא קרוב ליום, וכן כתוב בספר מנחם ריקנאטי.

הלכות שבת

קעז. טעם למה נקרא [השבת] שבת בכל לשון.

מצאתי בספר ראשית חכמה שער האהבה פרק ה', טעם שנמצא כפי כל האומות בשבעים לשון, ששם שבת לא נשתנה בשום לשון, הטעם ששבת מורה על חדוש העולם ושהקב"ה בראו בשישה ימים, ונה ושבט בשביעי, על כן לא נשתנה כדי שהכל יכירו שהבורא אחד לכל, ומענין בחינה זו נהר סבטיון, שבכל ששה ימים הוא רץ וביום השבת הוא נח.

קעז. טעם אומרים במדרש שכל השותה מים בערב שבת בין השמשות הרי זה גוזל את המתים.

מצאתי כתוב ברבינו בחיי פרשת יתרו, וזה לשונו. וכווננו כזה לקבוע בנפש אמונה כזה שיש לרשעי גיהנם מנוחה בשבת, וכשהם יוצאים בערב שבת הם שותים ורוחצים ומצטננים במים, עד שהשותה מים כאותה שעה הוצרכו לומר שהוא גוזל אותם מהם, ועשו את השותה גולן ומחוסר אמונה, ומטעם זה אין אומרים כליל שבת והוא רחום כאמור בסמוך. ויש בפ' דרך ארץ, כל השותה מים בשבת בין מנחה למעריב תוך שנה שמת לו מת, הרי זה גוזל את מתיו, ושם מפרש הטעם לפי שהמתים יוצאים בשבת ושותים מים מן הנהר היוצא מעדן, ולכך אין ראוי לגזול את מתיו, אבל לאחר שנתקבל את דינו, אין כלום, וכן הביאה הרב בנימין זאב סימן קס"א.

קעח. טעם שעושין העירוב.

מצאתי במדרש תנחומא פרשת נח דף י' עמוד ד', אמר ר' יהושע בן לוי לא התקינו העירוב אלא משום דרכי שלום, כיצד, אשה משלחת בנה לחברתה והיא גוחנת עליו ונושקתו, ואומרת אמו, הרי חברתי אוהבת אותו ומוחלת לה מה שהיה בלבה עליה, ונמצאו עושות שלום על ידי העירוב.

קעט. טעם למה עושין העירוב בתבשיל ופת.

מצאתי כתוב בהרשב"ץ שאלה תקנ"ט, לפי ששלמה המלך תיקן העירוב ואומר בו למיפא ולבשולי, ומיפא הוא הפת, ולבשולי הוא התבשיל.

ומעם שעושין עירוב מיום טוב לשבת.

אסמכוה אקרא זכור את יום השבת, זכרהו מאחר שבא להשכיחו, כלומר שכיון שקדם יום טוב לשבת, יבא לאכול ביום טוב כל מה שהכין ולא יניח כלום לשבת.

אי נמי כדי שלא יאמרו אין אופין מיום טוב לשבת, קל וחומר מיום טוב לחול, ובתבשיל אחד סגי שכן נפסקה הלכה שם בפרק יום טוב שחל ערב שבת.

קפ. מעם למה ניתנה מצות הדלקת הנר של שבת לנשים.

מצאתי כתוב בזוהר פרשת בראשית דף מ"ח עמוד ב', וזה לשונו. נר של שבת לנשי עמא קדישא אתייהבת לאדלקא, וחברייא הא אמרו דאיהי כבתה בוצינא דעלמא ואתחשיכת ליה וכו' ושפיר. אבל רזא דמלה האי סכת שלום מטרוניתא בעלמא היא ונשמתינ דאינון בוצינא עלאה בה שריין, ועל דא מטרוניתא בעיא לאדלקא, דהא בדוכתא אתאחדו ועבדת עובדא, ואתתא בעיא כחדוא דלכא ורעותא לאדלקא בוצינא דשבת, דהא יקרא עילאה היא לה וזכו רב לגרמה למזכי לבנין קדישין בוצינא דעלמא באורייתא ובדחלתא ויסגון שלמא כארעא ויהיבת לבעלה אורכא דחייך, בגין כך בעיא לאודהרא בה. עד כאן.

נר של שבת לנשי עם קדוש ניתן להדלקה, והחברים אמרו שהיא כיבתה נרו של העולם והחשיכה אותו וכו', ונכון הוא, אבל סוד דבר זה הוא סוכת שלום, היא אם העולם והנשמות שהם נרות עליונים שורים בה, ולכן האשה צריכה להדליק שהרי במקומה עומדת ועושה מעשה, והאשה צריכה בשמחת הלב ובכונה להדליק נר של שבת, שהרי כבוד עליון הוא לה וזכות גדול לעצמה לזכות לבנים קדושים שיאירו את העולם בתורה וביראה וירבו שלום בארץ ונותנת לבעלה אריכות ימים, ולכן צריכה להזהר בזה. עד כאן.]

קפא. מעם למה נוהגין הנשים בשעה שמדליקין נר של שבת משליכין הפתילה שמדליקין בה לארץ ואין מכבין אותה.

מצאתי כתוב בבית יוסף סימן רס"ג סעיף ה', וגם בלבוש סימן הנזכר סעיף ח', שהוא מורה על קבלת שבת, וזה לשונו. יש אומרים דקבלת שבת תלויה בהדלקת הנר, שכיון שהדליק נר של שבת חל עליו שבת ונאסר במלאכה, ועל פי זה נהגו הנשים שאחר שברכו והדליקו הנרות, משליכות הפתילה שמדליקין בה לארץ ואין מכבין אותה. עיין שם. ובסימן שאחר זה.

טעם שנוהגין הנשים לפרוס ידיהן בפני הנר בליל שבת כשמברכין עליו. עיין לקמן בהשמטות אות ג'.

קפב. טעם למה עושין שתי נרות לכבוד השבת ולמה מסתכלין בנר בשעת הקידוש.

מצאתי בתנחומא רמז, שכל מילי דשבת הם שנים, שני כבישים, מזמור שיר ליום השבת, לחם משנה, זכור ושמור, לכך נהגו להדליק שתי נרות.

ומצאתי במהרי"ל הלכות שבת, הטעם משום שאמרו פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם. ובמה חוזרת, בקידוש של שבת, לכך אמרו יסתכל אדם בנרות של שבת שעולים חמש מאות, וכשמסתכל בנרות יהיו לו לרפואה.

ועוד טעם אחד דבאיש יש בו רמ"ח איברים ובאשה רנ"ב סך הכל חמש מאות כמנין ב' פעמים נר שעולים חמש מאות, וזהו סוד איש ואשה.

ומצאתי בשבלי הלקט ובהלכות גדולות, וזה לשונו. יש אנשים שמדליקין הנר כפתילה, ואחר שברכו והדליקו את הנר משליכין אותה לארץ ואין מכבות אותה, ולא אמרו הטעם. ונראה לי הטעם, שאחר שמשליך את הפתילה נראה כמו שקבל עליו את השבת.

טעם למה לא אסרו אלא מ"ל מלאכות בשבת. עיין לקמן בהשמטות אות ד'.

קפג. טעם למה אין אומרים והוא רחום בערבית של שבת.

כתב הכלבו, וזה לשונו. לפי שהוא לשון תחינה ואין אדם שואל צרכיו בשבת להתעצב בה, ואסור לאדם שיתעצב בשבת כמו שאמרו בברכות האמצעיות ונעיין לקמן אות קפ"ו.

ומצאתי בריקנאטי פרשת וירא, כיון שנכנסם השבת מסתלק הדין מן העולם, והרשעים בגיהנם יש להם מנוחה, ומלאכי חבלה אינן שולטין בהם משעה שקידש היום, ועל כן אין אומרים והוא רחום, כדי שלא יתעוררו מלאכי חבלה, ולפיכך אסור לאומרו מפני כבודו של מלך המגן על הרשעים בשבת, להורות שכבר נסתלק הדין מן העולם וכבר אין רשות למחבלים לחבל לסנטירא דהוה מלקי לחייביא אתא מלכא לאגנא עליה ושיזביה וכו'. הנך רואה כוונתם שאין לומר והוא רחום בשבת, והאומרו טועה הוא, כי מורה שהשדים והמקטרגים הם בממשלתם, ולא הוא יתעלה. עיין שם בריקנאטי.

ומה שאומרים בליל כפור, עיין בהלכות כפור.

ועוד לפי שבליל שבת לא ניתן רשות למחבלים לחבל כשאר ימות החול שניתן להם רשות, כמו שנאמר בו תרמוש כל חיתו יער, ולפי זה אנו אומרים אותו כחול לפי ששלוש כתות נרמזות בו, ואלו הם משחית אף חימה.

ומצאתי בזהר פרשת תרומה דף ק"ל עמוד א', וזה לשונו. ואף על גב דאיהו רשו, צלותא דא איהי לאגנא עלן מגו פחד בלילות מגו פחד דכמה סטריין, פחד דגיהנם דהא בההיא שעתא טרדין לחייביא כגיהנם על חד תרין ביממא, ובגין כך מקדמי ישראל למימר והוא רחום, דאיהו בגין פחד דגיהנם, ובשבת דלא אשתכח פחד דינא דגיהנם ולא דינא אחרא, אסור לאתערא ליה דאתחזי דהא לית רשו בשבת לאעכרא דינא מעלמא, ופחד דקטרוגא דנשמתין כד בעאן לסלקא לעילא לאתחזאה קמי מאריהון, ובגין כך אנן מקדימין שומר את עמו ישראל לעד אמן.

[ואף על גב שהיא רשות, תפילה זו היא להגן עלינו מפחד בלילות מפחד דכמה צדדים, פחד הגיהנם שהרי בשעה ההיא מענישים לחייבים בגיהנם כפלים מביום, ולכן מקדימין ישראל ואומרים והוא רחום שהיא מפחד הגיהנם, ובשבת שאין פחד דין הגיהנם ולא דין אחר, אסור להעיר אותו שהרי אין רשות לשבת להעביר הדין מן העולם, ופחד של הקטרוג על הנשמות כאשר הם רוצים לעלות למעלה להראות לפני אדונם, ולכן אנחנו מקדימים (ואומרים) שומר את עמו ישראל לעד אמן.]

ובדף קל"ה עמוד ב', וזה לשונו. ואסיר לעמא קדישא למפתח לגבה בפסוקי דדינא כגון והוא רחום וכו', בגין דהא אתפרשת מרוא דסטרא אחרא וכל מארי דדינין אתפרשו ואתעברו מנה, ומאן דאתער האי לתתא גרים לאתערא הכי לעילא, וכורסייא קדישא לא יכלה לאתעטרא בעטרא דקדושא, דכל זמנא דמתערי לתתא אינון מאריהון דדינא דהון מתעברן, והון אזלי כלהו לאתעטרא גו נוקבא דעפרא בתהומא רבא, כלהו תייבין לאשראה בדוכתייהו ואתרחקת בהו אתר קדישא דבעאת נייחא. עיין עם.

ונאסור לעם קדוש לפתוח בפסוקים של דין כגון והוא רחום וכו', משום שכבר נפרדה מסטרא אחרא וכל בעלי הדין אתפרשו ועברו ממנה, ומי שמעורר זה למטה גורם שיתעורר כך למעלה, והכסא הקדוש אינו יכול להתעטר בעטרת הקדושה, דכל זמן שמעוררים למטה את בעלי הדין שהיו נעדרים והיו הולכים כולם להסתתר תוך נקב העפר של תהום הגדול, כולם חוזרים לשרות במקומם ומתרחק על ידם מקום קדוש הרוצה מנוחה עיין [שם]

ובפרשת פנחס דף רמ"ג עמוד ב', וזה לשונו. ובגין דביומין דחול אמרין ישראל והוא רחום וכו', בגין דביומין דחול שכינתא תתאה אתלבשת באלין קליפין דמיתה דדינא, ובשבת אפשטת מינייהו בגין דאילנא דחיי דאיהו בן י"ד כדין אתחבר בה"א בההוא זמנא נייחא אשתכחת לה"א ולכל מאן דאיהו תחותה ולא צריך למימר ביה והוא רחום, ומאן אינון תחותא ישראל, וכל אתר דישאל משתכחין נטירו אשתכח ונייחא. עיין שם. וזה בזהו רחום של ערבית כמו שכתבתי בספרי אשר קרית"י לקט הקציר בהלכות שבת.

ונמשום שבימי החול אומרים ישראל והוא רחום וכו', משום שביומי החול השכינה התחתונה מתלבשת באלו הקלפות של מיתה ושל דין, ובשבת היא מתפשטת מהם משום שאילן החיים שהוא בן י"ד והוא מתחבר עם ה"א, באותו זמן מנוחה נמצאת לה"א ולכן מי שהוא מתחתיה ולא צריך לומר בה והוא רחום, ומי הם תחתם הם ישראל וכל מקום שישראל נמצאים נמצא שמירה ומנוחה.]

קפד. טעם למה בחול אומרים ושמור צאתנו ובואנו ובשבת ופרוס עלינו.

שמעתי הטעם לפי שאמרו חכמינו ז"ל כשהקב"ה רואה את ישראל שמשמרים את השבת הוא משמר אותם, ולפיכך אין אנו צריכים לומר ושמור, שהרי הוא משמר אותנו, אבל בחול צריכים שימור לכך אומרים ושמור צאתנו.

קפה. מעם למה אומרים ושמרו בני ישראל את השבת.

כתב ריא"ז בשם הגהות אשירי בשם הטור סימן רס"ז, הטעם לומר לך שאם ישראל ישמרו את השבת אין צריכים שמירה זאת, ועוד שהפסוק בעצמו מענין הגאולה.

קפו. מעם למה לא תיקנו בשבתות וימים טובים אמצעיות שבתפילת י"ח. ולא תיקנו אלא שלוש ראשונות ושלוש אחרונות.

כתב הכלבו יש אומרים מפני שהאמצעיות נקבעות על צרכי האדם, ואסור לאדם לשאול צרכיו בשבת. וכן כתוב בירושלמי, ומקשינן והא אמרינן רוענו זוננו, ומשני נוסח הברכה כן הוא.

ועוד טעם אחר שמא יצטרך לאחת מהם ויהיה מיצר בזוכרו צרתו ויהיה עצב בשבת ויום טוב, והשבת לא ניתן אלא לקדושה ולמנוחה ולעונג ולא לצער.

ויש אומרים מפני טורח ציבור.

והטעם שתיקנו שבע ברכות.

כנגד ז' קולות שאמר דוד על המים, שנאמר שבע ביום הללתיך ביום השבת, וכן כתב בארחות חיים.

וכן הוא במדרש תנחומא פרשת וירא, וזה לשונו. שאם יש לאדם חולה בתוך ביתו כשיגיע לרופא חולה יהיה מיצר, והשבת לא ניתן אלא לשמחה ולמנוחה.

והטור כתב הטעם משום טורח ציבור.

קפו. מעם למה תיקנו בשלוש תפילות של שבת אתה קדשת וישמח משה ואתה אחד, וביום טוב אתה בחרתנו בין בשחרית בין במנחה.

מצאתי כתוב בתשב"ץ תלמיד מהר"ם סימן קל"ג, הטעם ששלוש תפילות של שבת כנגד שלוש שבתות, שבת בראשית, שבת מתן תורה, שבת לעתיד לבא, ותדע ששבת בראשית אומר אתה קדשת

לפיכך יש בה ויכולו שהוא ענין בריאת העולם. שבת מתן תורה כנגדו ישמח משה, וכולי עלמא מודו שבשבת נתנה תורה. שבת לעתיד לבא כנגד אתה אחד, כי כתוב בו אברהם יגל יצחק ירנן, וכן כתב הטור סימן רצ"ב.

קפח. מעם למה תיקנו לומר ויכלו אחר תפילת העמידה מאחר שאמרו אותו בעמידה.

מצאתי כתוב בכלבו ובאבודרהם, הטעם לפי שכשחל יום טוב בשבת אין אומרים ויכלו בעמידה, מפני שמתפללין אתה בחרתנו, ולכך צריך לאומרו אחר העמידה, ועל אותה שבת תיקנו לאומרו אחר התפלה, ותיקנוהו כמו כן בכל השבתות.

ועוד טעם אחר לפי שאמרו, כל האומר ויכלו בערב שבת נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית.

והטעם שאומרים אותו אחר התפילה מפני עם שבשדות, כענין ברכה מעין שבע.

ומה שחזירין אותו כבית הטעם כדי לאפוקי בני ביתו טף ונשים דלא אתו לבי כנישתא.

ובספר צרור המור על התורה מצאתי כתוב, הטעם שאומרים אותו שלוש פעמים, כנגד שלושה עולמות, עולם העליון והאמצעי והתחתון. ובספר בנימין זאב שאלה קע"ג מצאתי כתוב, הטעם שאומרים אותו שלוש פעמים מפני דאיתא בשוחר טוב, שלוש פעמים חייב אדם לומר ויכלו, אחת בעמידה ואחת אחר העמידה, ואחת על הכוס, כנגד שלוש פעמים שכתוב בפסוק ויכלו.

והטעם שאומרים אותו מעומד.

מצאתי בספר מנחת יהודה על הפרשיות כתיבת יד בפרשת בראשית, הטעם לפי שויכלו היא עדות שהקב"ה ברא שמים וארץ ויכל ביום השביעי, וזה קבלת עדות וקבלת עדות צריכה מעומד, לכך תיקנו לאומרה מעומד. עד כאן.

ועיין בצרור המור פרשת בראשית שכתב, הטעם שאומרים שלוש פעמים כנגד שלושה עולמות, עולם העליון והאמצעי והתחתון וכן הוא המנהג. ועיין במאמר מרדכי סימן רס"ח סעיף קטן ו', ובצרור המור שם באורך, ובהרמב"ם פרק כ"ט. יעיין שם.

קפמ. טעם אומרם בשבת וינוחו בה וכו' ובם.

שמעתי לפי שבה וכו' ובם עולים כ"א בחשבון קטן כמנין אהי"ה, ועוד עם ו' אותיות של ב"ה וכו' וב"ם עולים כ"ז, כ"ב אותיות התורה וחמש אותיות מנצפ"ך, וזהו שאמרו כל המחלל את השבת כאילו חלל כל התורה כולה, וכל המענג את השבת כאילו קיים כל התורה, לפי שהמחלל השבת פוגם באותיות התורה.

ובשיירי כנסת הגדולה בהגהת הטור סימן רס"ח סעיף ב' כתב, הטעם שב"ה וכו' וב"ם עולים ז"ן, שאף על פי שביום השבת אינם עוסקים במלאכה ויש להם מנוחה, הוא יתברך פותח את ידיו לתת אכלם וזון ומפרנס, ומכל מקום איני יודע מאן פלג לן למימר הכי ולא אויפכא, ולי נראה שבליל שבת אומר בה ככלה בבית אביה, ובשחרית בו ככלה בבית החתן, ובמנחה בם שאחר זה שניהם עיקר, להודיע כי שכל עוד שמוסיף ישראל שומר שבת מחללו הולך ומתקרב אליו. עד כאן לשונו.

ושמעתי שיש טעם בספר עולת שבת סימן תרס"ח ועכשיו אינו בידי.

קק. טעם למה בשבת אומרים באהבה וברצון, וכשחל יום טוב בחול אין אומרים אותו.

מצאתי בלבוש סימן קפ"ח סעיף ו', לפי דשבת במרה נצטוו עליו וקבלוהו באהבה, שהרי לא קבלו התורה בסיני עד שכפה עליהם החר כגיגית, ויום טוב בכללם, לכך אין אומרים באהבה ביום טוב, ואומרים בשבת לאות וזכרית שכן כתוב בשבת אות וזכרית שנאמר ושמרו בני ישראל את השבת, מה שלא מצינו כן ביום טוב. ומזה הטעם בעצמו מה שאנו אומרים בקידוש של שבת אשר קדשנו, וביום טוב אשר בחר בנו. ועיין מה שאכתוב לקמן בס"ד.

טעם שאומרים מזמור לדוד ה' רועי בתפלת ערבית ליל שבת קודש. עיין לקמן בהשמטות אות ה.

קצא. טעם אומרם אין קידוש אלא במקום סעודה.

מצאתי במהרי"ל בשם הירושלמי, רמז מדכתיב וקראת לשבת עונג, במקום שיש עונג שם תהא הקריאה, וכן כתוב בכלבו סימן י"א.

קצב. טעם אומרם זכור זכרהו על היין בכניסתו וביציאתו.

טעם בכניסתו היינו לפי שטבע האדם מתעורר בו הרבה, לפי שהוא סועד ומשמח, ומטעם זה אמרו דאם הפת חביבה עליו יותר מברך על הפת, משמע דבחיכותא תליא מלתא, כאלו המלך בא להתאכסן אצלו ושמח בו שמחה גדולה, ואין שמחה אלא ביין. וכן ביציאתו שהמלך הולך לו ובא זה ללוותו, והוא עצב לפי שהמלך הולך מאצלו, וקשה עליו פרידתו עד מות, וצריך לשמח את נפשו להשיבה אליו, וכן בריח טוב שהנפש נהנית ממנו, משום דאזלה לה נפש יתירה, ולכן צריך להבדיל על היין כמו שנאמר ויין למרי נפש, וחכמים שהיקלו ודאי שאין היין מצוי אצלם וסמכו על רישא דקרא, תנו שכר לאובד.

ועוד מצאתי בספר החנוך מצוה כ"ו [צ"ל מצוה ל"א], וזה לשונו. נתחייבנו לעשות המעשה על היין שטבע האדם מתעורר בו הרבה, שהוא סועד ומשמח, כי לפי התעוררות האדם ומעשהו יתפעל אל הדברים לעולם, ומזה השורש אמרו בגמרא שאם הפת חביבה על האדם יותר יקדש על הפת, כי אז מתעורר טבעו למה שהוא תאב, ואף על פי שביציאת היום לא אמרו כן אלא שחייבו להבדיל על היין, על כל פנים לא צדקו [צ"ל גם בזה צדקו].

קצג. טעם למה אין מברכין בכוס שפיו צר כגון אישישה.

מצאתי בשירי כנסת הגדולה בהגהת הטור סימן קפ"ג סעיף ז', הטעם לפי שאחד מענייני הכוס צריך שיתן עיניו בו, וזה לא יוכל לראות בו כשפיו צר.

ועוד כתב טעם אחר דאמרינן בפרק לולב וערבה, כסא דברכתא אגמועי אגמע, ופירש רש"י ז"ל בגמיעות גסות דרך שביעה משום חבוב מצוה, ובזה לא יתכן. עיין שם.

קצד. טעם כשמברך על הכוס נותן עיניו בו.

מצאתי בזוהר פרשת תרומה דף קנ"ז עמוד ב', וזה לשונו. כוס של ברכה אצטריך לאשגחא ביה בעינא בגין דכתיב עיני ה' אלהיך בה, ולא אצטריך לאתנשי מעינא אלא לאשגחא ביה.

קצה. מעם למה מברכין בקידוש ובברכת נישואין על היין תחילה.

מצאתי בזהר פרשת תרומה דף קס"ט עמוד ב', וזה לשונו. רובא דברכאן על היין, אמאי. אלא דאיהו סטרא דחדי לכלא על ההוא יין דאתנמיר בענבוי תדיר, ובגין כך ברכה קדמא דאינון שבע איהו רזא דיין, יין עביד פרי בין לעילא בין לתתא, גפן נטיל כלא ואפיק איבא לעלמא, ואתערו דחדוה שמאלא איהו דכתיב שמאלו תחת לראשי, ולבתר וימינו תחבקני, וההוא אילנא דחיי עביד פירין ואיבין באתערותא דא, ודא איהי ברכה קדמא דכלא. עיין שם ובבארות המים סימן י"א.

נרוב הברכות על היין הן, מדוע. אלא שהוא בחינה המשמחת את הכל על אותו יין המשומר בענביו תמיד, ולכן ברכה ראשונה של אותן שבע ברכות היא סוד היין, יין עושה פירות בין למעלה בין למטה, גפן מקבל הכל ומוציא פירות לעולם, והתעוררות השמחה הוא השמאל דכתיב שמאלו תחת לראשי, ואחר כך וימינו תחבקני, ואותו אילן החיים עושה פירות בהתעוררות זו, וזו היא ברכה ראשונה לכולן.]

קצו. מעם שאומרים בקידוש של שבת אשר קדשנו, ובשל יום טוב אשר בחר בנו.

המעם לפי שאמרו חכמינו ז"ל, כשהקב"ה נתן השבת יהיה קבוע וקיים, אבל יום טוב תלוי בקביעות בית דין, שנאמר כי היא חכמתכם וכינתכם, ועוד אשר תקראו אותם אתם כתיב, לכך נאמר אשר בחר בנו.

ועוד לפי ששבת נתנה במרה ועדיין לא בחר בנו לגמרי, עד אחר נתינת התורה. עד כאן.

קצו. מעם שבוצעין על שני ככרות בשבת.

מצאתי בכלבו סימן כ"ד, וזה לשונו. דבשבת בוצע על שני ככרות שלימות דכתיב לחם משנה, והוא קרא יתירה, דמדכתב רחמנא שני העומר לאחד, תו לא אצטריך למימר לחם משנה, אלא ודאי לאשמועין דחייב לבצוע על שני ככרות שלימות.

ומצאתי כתנחומא טעם אחר, משום דכל מילי דשבת כפולים, שני כבשים, מזמור שיר ליום השבת, לחם משנה, זכור ושמור, ומזה נראה שהמנהג להדליק שתי נרות אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור.

קצה. טעם למה תיקנו רצה והחליצנו בשבת.

מצאתי בספר המנהיג דף י"ח עמוד ד', וזה לשונו. יש לי לסמוך למה אומרים זה בשבת, איתא בירושלמי ובבראשית רבה, אמר ר' אליעזר בן יעקב, מה הלשון הזה ישמוט יזיין ישזיב יניח. ישמוט, וחלצה נעלו וחלצו האבנים, יחלץ עני בעניו, חונה מלאך ה' סביב ליריאו ויחלצם מדינה של גיהנם. יזיין, ואתם תעברו חלוצים מזויינים. ישזיב, חלצני ה' מאדם רע. יניח, ועצמותיך יחליץ והיית כגן רוה. ואמר ר' אליעזר בן יעקב זו מעולה שבברכות, זרווי גרמיה, מכאן סמך לרצה והחליצנו בשבת.

ואני הכותב אומר פירוש של אלו ישמוט יזיין ישזיב יניח, שהם תרגום של החליצנו וחלצו האבנים, תרגום וחלצו וישלפון, יזיין תרגום חלוצים מזויינים, ישזיב תרגום חלצני ה' ישזבנני, יניח, תרגום של ועצמותיך יחליץ. עד כאן. והטעם שעל ידי זכות שבת שישמרו ישראל ב' שבתות כהלכתן, מיד יהיו נגאלין ונשמטין מן הגלות לארץ ישראל מזויינים ומזורזין מחלוצין עצמות, על זה אנו מבקשים ומתחננים לומר רצה והחליצנו. עד כאן.

ומצאתי בספר שמחת הרגל דף פ"ז עמוד א', וזה לשונו. טעם שבמועד וראש חודש ושבת מזכיר כל אחד לבדו אלהינו ורצה והחליצנו, שמעתי מפי מורינו ז"ל, דבשבת ויום טוב מתפלל שבע לבד, ואי אפשר להתפלל שמונה, לפיכך מתפלל של יום טוב דחביבא דאתיין מומן לזמן ומזכיר בה של שבת, אבל בהזכרת ברכת המזון אין צריך ברכה כי אם הזכרה לבד, לפיכך מזכיר שניהם כל אחד בפני עצמו. עד כאן.

וטעם שצריך לומר רצה והחליצנו כשחל בשבת שאומרים שניהם, רצה ואלהינו, ואינם עוקרים רצה כמו שעוקרין ישמח משה ביום טוב שחל בשבת.

עיין למרן בבית יוסף בסימן קפ"ז בשם הרוקח, ובתשובת החכ"ב חלק ב' סימן כ"ב, ובאבודרהם בהלכות ברכות דף ע"ה, ובתשב"ץ חלק ב' סימן רמ"ח.

קצט. טעם שנוהגים להוסיף מזמורים אלו בשבת, השמים מספרים, רננו צדיקים, לדוד בשנותו, תפלה למשה, יושב בסתר עליון, מזמור שירו לה', שיר למעלות, שיר המעלות, הללויה, הודו לה'.

כתב אבודרהם הטעם, כדי להכיר בין שבת לחול, ויתקיים הפסוק שאומר ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם, וגם ביום טוב נהגו לאומרים שגם הם נקראו שבתון ומקראי קדש, ומקדשים על הכוס כמו בשבת.

ועוד יש רמז לאלו המזמורים, כנגד עשרה מאמרות שנברא בהם העולם.

ומצאתי בלבוש סימן רפ"א, טעם שהוסיפו אלו המזמורים לקרותם בשבת, שמדברים ממעשה בראשית שכלו בשבת ומתן תורה שניתנה בשבת, ומטעם זה אין אומרים אותם כסדר שהם כתובים בספר תהלים, רק סמכו מעשה בראשית יחד, ומתן תורה יחד, והקדימו מזמור השמים והוא המזמור הראשון המספר במעשה בראשית, ועיין שם טעם לכל מזמור ומזמור.

ר. טעם למה אין אומרים מזמור לתודה בשבת.

הטעם לפי שהמזמור הזה נתקן כנגד קרבן תודה, ובשבת אין מקריבין תודה, לכך אין אומרים אותו.

רא. טעם למה אומרים נשמת בשבת.

מצאתי בזוהר פרשת ויקהל דף ר"ה עמוד ב', וזה לשונו. ועל דא בעי לאשתדלא בצלותין ובשירין ותושבחן דמאריהון ולאשתדלא באורייתא, האי יומא איהו יומא דנשמתין דאתעמרא ההוא צרורה דנשמתין בתושבחן דמאריהון, ובגין כך משבחי בתושבחן תושבחתא דנשמתא והיינו נשמת כל חי תברך את שמך וכו', ולית תושבחתא אלא בסמרא דנשמתא ורוחא. עיין שם.

נולכן צריכים להשתדל בתפילה ובשירים ובתשבחות לאדונם ולהשתדל בתורה, יום הזה הוא יום של הנשמות שנתעטר אותו צרור של הנשמות בתשבחות לאדונם ולכן משבחין בתשבחות תשבחות הנשמה והיינו נשמת כל חי תברך את שמך וכו', ואין תושבחה אלא בצד הנשמה והרות. עיין [שם]

רב. טעם שתיקנו ישמח משה.

מצאתי בטור סימן רפ"א הלכות שבת, יש מפרשים משום הא דכתיב לדעת כי אני ה' מקדשכם, אמר לו הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בכית גזני ושבת שמח, ואני מכקש ליתנה לישראל, לך והודיעם, ועל כן תיקנו ישמח משה באותה מתנה, ויש בה ג"ה תיבות כנגד ג"ה תיבות שיש מאך את שבתותי תשמורו עד ויתן אל משה ככלתו, וזהו שתיקנו בעמדו לפניך על הר סיני.

ועוד לפי כשהיו אבותינו במצרים וראה משה כובד השעבוד שהכבדו עליהם, ביקש מפרעה שיתן להם יום אחד כשבוע שינוחו בו, ונתנו לו ובחר בשבת, וכאשר נצטוו על יום השבת שמח משה שבחר בו, וזהו ישמח משה במתנת חלקו.

רג. טעם למה חייב לקרות הפרשה בכל שבוע שנים מקרא ואחד תרגום, ואפילו עמרות ודיבון.

לפי שיש באלו העיירות שמות עבודה זרה ויש בהם זכרון עבודה זרה, ועל כן באו רבותינו ז"ל לומר, שאף פסוק זה ראוי לתרגמו שלא להקל בו, כן כתב רבינו בחיי ז"ל.

ויש טעמים אחרים על פי הסוד.

ועוד טעם אחר אמרו הראשונים, שזהו מצד התורה שניתנה שלוש פעמים, פעם בהר סיני, ופעם באהל מועד, ופעם במשנה תורה באר היטב, ולכן השלישי תרגום כנגד באר היטב, אשר חכמים הגידו באר היטב בשבעים לשון, ולפי שבשבעים לשון אין בהם שום קדושה אלא בלשון הקודש, ואחריו יש קדושה בתרגום, שלכך נתחבר התרגום לתורה.

ועוד טעם השני כי הוא הכנת השבת ששורה בו לתוספת רוח ונשמה ובנקבו ש"ם הנפש לא תמלא. עיין שם בחמדת ימים.

ועוד יש רמז מראשי תיבות, ואלה שמות, ו'חייב א'דם ל'קרות
ה'פ'רשה ש'נים מ'קרא ו'אחד ת'רגום, ועיין בתוספות פרקא קמא
דברכות דף ח' עמוד ב'.

**רד. טעם למה אומרים על הכל יתגדל בהוצאת ספר תורה
בשבת ויום טוב דוקא.**

כתב הלבוש סימן קל"ד, הטעם משום ביטול מלאכה. עיין שם.
וטעם שאומרים ישמחו עיין לקמן סימן ר"י.

**רה. טעם למה אין מוציאין שני ספרי תורה בשבת לקרות בשני
פסוקי וביום השבת.**

מצאתי בבנימין זאב סימן קס"ב, הטעם שאין מוציאין ספר שני
לקרות בו וביום השבת, שהוא מעניינו של יום, לפי שאין בו כי אם
שני פסוקים ואין קורין בתורה פחות משלשה פסוקים, ואין להתחיל
מפסוק של מעלה ולא מפסוק של מטה, משום דלא הוי מענינו של
יום.

ועוד יש לומר לפי שצריך להפטיר מעניינו של יום, ואי קרינן בשל
שבת, אם כן יהיה צריך להפטיר בדסליק מניה, דהיינו השמים כסאי,
ואם כן יהיו כל ההפטרות מענין אחד.

ועוד יש לומר לפי שלעולם אין קורין בספר תורה שני קרבנות, אלא
באותם שבאו כפרה, כדאמרו בפרק בני העיר.

ובלבוש סימן רפ"ג כתב, הטעם שקורין בקרבנות היום ואין קורים
בקרבנות השבת, לפי שביום טוב מהני להו לישראל כאלו הקריבום,
ובקרבן שבת אינו קרבן כי אם עולות, ואין קרבן לכפר, ומשום
הכי אין מוציאין ספר תורה שני בכל השבתות לקרות פרשת וביום
השבת, כדאיתא לעיל, לפי שכל קריאות שאנו קורין במוסף לכפרה
הם באות, דכתיב וידבר משה את מועדי ה', מצוה שיהיה כל אחד
ואחד קורא בזמנו, ואמרו כבר תיקנו להם סדר הקרבנות כל זמן
שיהיו קורים אותם מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני, הילכך
בראש חדש וביום טוב שחמאת קרב, קבעו לקרותן, שקריאתן כפרה
כהקרבתן, אבל בשבת שהם עולות ואין חמאת קריבה בהם, אין

לחוש בקריאתו, כי לא לכפרה הם באות, ומצאתי שכן כתוב במדרכי פרק בני העיר.

רו. טעם למה קורין ההפטרה אחר הפרשה.

כתב מגן דוד סימן רפ"ד, הטעם דמשום דפעם אחת גזרו המלכות גזרה על ישראל שלא לקרות בתורה, תיקנו חכמים לקרות בנביאים מענינו של יום כ"א פסוקים, כנגד שבעה העולים לספר תורה שלושה פסוקים לכל אחד, וגם היו מברכין על הנביאים שבע ברכות, כמו אילו היו קורין בתורה שבעה, דהא מברכין שבעה, ואחר כך נתבטלה הגזרה וחזרו לקרות בתורה, ואפילו הכי תיקנו שהמפטיר יקרא בנביאים ויהיה הקורא בתורה תחילה מפני כבוד התורה, שאם לא היה קורא אלא בנביא ומברך על קריאתו יהיה כבוד תורה ונביא שוה, על כן צריך המפטיר לקרות בתורה תחילה, דידעו דגדולה תורה מנביא מצד הקדימה, ולכן יברך המפטיר שבע ברכות כנגד שבעה שקראו בתורה.

ומצאתי בספר אמת ליעקב ארבעה טעמים, א'. לפי שגזרו גזרה על ישראל שלא יקראו בתורה, וכנגד השבעה שהיו צריכים לעלות ולקרות, ואין קורין עם כל אחד ואחד פחות משלושה פסוקים ובין כולם עשרים ואחד פסוקים, לכך תיקנו לקרות עשרים ואחד פסוקים מהנביאים, ולא יפחתו מהם אם לא היכא דסליק מענינא, כגון עולותיכם ספו על זבחיכם וכו', ושובה ישראל ודומיהם, ולכן נקראת הפטרה שהיו נפטרים בה מקריאת התורה.

אי נמי דמתחלה כשגזרו לא גזרו אלא על קריאת התורה, אבל נביאים פטרו להם קריאתם שלא יעכבו עליהם.

אי נמי שמתחילה על הכל גזרו ואחר כך פטרו להם הקריאה בנביאים, וזהו לשון הפטרה מלשון רבותינו ז"ל בכל מקום, פטור ופטורה ופטורים ופטורות, שביאורו התרת מקשר דבר שהיה עד עתה מעכב ומונע, ועל שם שפטרו להם לקרות בנביאים קורין אותה הפטרה, כלומר מפטרת מהם מגזר הגזרה. ועל עיקר תקנתה קראוה הכי.

הטעם השני הוא כדאמרינן בעלמא, ונפטרינן העם לבתייהם לשלום, דאמרינן בפרק קמא דברכות ובפרק היה קורא, שמשעלה עמוד

השחר אסור למעום כלום או שיעשה מלאכה, או שיצא לדרכו עד שיתפלל, והנה משה תיקן להם לישראל שיהיו קורים בתורה ברבים, בשבת בשני וכחמישי בשחרית, כמו שכתב הרמב"ם בפרק י"ג מהלכות תפלה, וכן במועדות כמו שכתוב בפרק בני העיר, ולכן משעלה עמוד השחר חל עלינו חובת התפלה וקריאת ספר תורה, אם כן נמצא משנכנסנו לבית הכנסת הרי אנו כאסורים וקשורים עד שנעשה חובתינו, לפיכך קראו לפסוקי דנביא שנחנו לקרותה עוד אחר קריאת ספר תורה בשבתות וימים טובים שדרך להתעכב בהם הרבה בבית הכנסת, בשם הפטרה, שמעתה נפטרנו מיד חיובן.

השלישי הוא מעין השני והוא לרבינו תם, לפי דאמרינן בפרק אלו נאמרינן, כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה, שנאמר ובפתחו עמדו כל העם, ואחר קריאת התורה הותר להם לפתוח ולדבר, והוא מלשון יפטירו בשפה וכו'.

הטעם הרביעי יש אומרים שהוא מלשון אין מפטרינן אחר הפסח, שהוא לשון סילוק מן הדבר, כלומר אחר קריאה זו נסתלקו מקריאת יוצר, ומתחילין מעתה לתפילה אחרת היא תפלת המוספין. ועיין בתקוני יששכר ובתשובת הרשב"א סימן ת"ע.

רז. מעם למה אומרים קדיש אחר השבעה העולים לספר תורה.

מצאתי באבודרהם שכתב, מה שנחנו לומר קדיש להודיע כי העולה למפטיר, אינו ממנין שבעה, כמו שתיקנו לומר קדיש בין תפילת ערבית ל"ח ברכות, להודיע שתפלת ערבית רשות.

רח. מעם למה חותמין בברכת הפטרה בשבת, מקדש השבת, ואין מזכירין מקדש ישראל כמו במועדים.

מצאתי במסכת סופרים פרק י"ג הלכה י"ד, וזה לשונו. וחותר ברוך אתה ה' מקדש ישראל ויום פלוני, חוץ משבת שאינו מזכיר ישראל בחתימה, לפי שהשבת קדמה לישראל, כדכתיב כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, וביום השביעי שבת וינפש, ואומר ראו כי ה' נתן לכם השבת, שהיתה כבר.

טעם על ענין ברכות האחרונות של ההפטרָה שיש בכל הספרים בין שני חצאי לבנה על נאמן אתה וכו'. עיין לקמן בהשמטות אות ו'.

רט. טעם למה עולים שבעה לספר תורה ביום השבת.

מצאתי בספר שכלי חלקט דף י' עמוד ב' בשם תשובת הגאונים, הטעם שאם יארע אונס לאדם שלא בא לבית הכנסת בשבעת ימי השבוע ולא שמע ברכו, יאזין מפה הקורים שבעה פעמים ברכו, ויוצא בה ידי חובתו.

ומצאתי בזוהר פרשת ויקהל דף ר"ו עמוד א', וזה לשונו. בהאי יומא כעי לסלקא שבעא גוברין לקבל שבעא קלין דאינון רזא דאורייתא, וכן בזמנין ובמועדים ה' על גו רזא דא, ביומא דכיפורי שית גו רזא עילאה דא, וכלא רזא חדא, ה' דאינון חמשה דרגין לתתא מדרגא דאור קדמאה לתתא ואינון רזא דאורייתא, שית דאינון שית סטרין וכלא רזא חדא באינון חמש, שבע אינון שבע קלין, וכלהו רזא חדא אלין ואלין, בראש חודש דאתוסף חד על תלתא כגין שמשא דנהיר בההוא זמנא לסיהרא ואתוסף נהורא על סיהרא והיינו רזא דמוסף.

[ביום זה צריך להעלות שבעה אנשים כנגד שבעה קולות שהם סוד התורה, וכן בזמנים ובמועדים חמשה על דרך סוד זה, ביום הכפורים ששה בסוד עליון זה, והכל הוא סוד אחד, חמשה הם חמש מדרגות למטה מדרגת האור קדמאה למטה והם סוד התורה ששה הם ששה קצוות והכל סוד אחד באותם חמשה, שבעה הם שבעה קולות והכל סוד אחד אלה ואלה. בראש חודש שנוסף אחד על השלושה בעבור השמש המהיר באותו זמן ללבנה ונוסף אור ללבנה וזהו סוד מוסף.]

ומצאתי בספר אליה רבה סימן רפ"ב, טעם דשבת שהוא יום מנוחה לעולם הבא שהוא יום מנוחה לצדיקים ולכן קורים שבעה.

רי. טעם למה בעליית ספר תורה בשבת אומרים ישמחו השמים ותגל הארץ.

שמעתי מהזקן מהר"ר עטייא פלולו שנת התקל"ח, הטעם על מה שאמרו במדרש, כשירד הקב"ה על הר סיני אמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו אני מחזיר העולם לתוהו ובהו,

וכשקבלו ישראל את התורה נתקיימו שמים וארץ, ושמחו בקיומם, וזה כשאנו מניחים את ספר תורה על התיבה להורות שקבלנו את התורה ונתקיימו שמים וארץ, והם גם כן רוצים בקיומם לפיכך אנו אומרים ישמחו השמים בשבת, דבשבת ניתנה תורה.

ריא. טעם שאומרים מזמור לדוד הבו, בהכנסת ספר תורה בשבת וביום טוב.

מצאתי בספר אליה רבה סימן קל"ה, לפי שנאמר על מתן תורה, וגם שבע ברכות של שבת נתקנו כנגד שבעה קולות שנאמרו בו. והבית חדש כתב למה אין אומרים אותו קודם הוצאת ספר תורה אלא דוקא קודם מוסף, היינו לפי דאותן שבע ברכות שכמוסף הם באים בשביל שבת, ומה שאומרים אותו בשבת לפי שבשבת ניתנה תורה, והאידנא נוהגים לאומרו אף ביום טוב.

ריב. טעם למה תיקנו להתפלל תפלת מוסף.

הטעם שהוא כנגד קרבן מוסף, ומצאתי בספר אלה המצות מצוה ת"ג, לפי פשוטו הוא על מה שאמר הכתוב לחם משנה, כי לכבוד שבת שהוא פנים חדשות צריך לחם משנה לבצוע על שתי ככרות, כל שכן שלחן גבוה שצריך לחם משנה לכבוד פנים חדשות, וכי היכא דאיכא נפש יתירה בתופסת רוח הקדש, כך צריך תוספת קרבן מוסף כנגד נפש יתירה.

ריג. טעם למה תיקנו לומר בקדושת מוסף שמע ישראל.

מצאתי בריקנאטי פרישת וירא, וזה לשונו. איתא בתשובות הגאונים, שבימי רב בשנת תתקע"ט לאלף הרביעי בימי יוזנדר מלך פרס, גזר שלא יקראו קריאת שמע, מה עשו חכמי הדור, תיקנו להבליעו בין הקדושות, רישא שמע ישראל, וסיפא ה' אלהיכם. ולמה תיקנו בהבלעה כך, כדי שלא תשתכח קריאת שמע מפי התינוקות, ובקשו רבותינו ז"ל רחמים ובא תנין בחצי היום ובלע את יוזנדר בבית משכבו, ובטלו הגזרה, אמרו חכמים שבאותו הדור לא נבטל שלא לאומרה בקדושה כלל, כדי שיתפרסם הנם לדורות, אלא נקבע אותה בתפילת המוספין ובתפילת הנעילה שאין בהם קריאת שמע.

וכן כתוב באבודרהם, וזה לשונו. לפי שגזרו שמד על ישראל שלא לקרות קריאת שמע, תיקנו שיהיה אומרה שליח צבור בהכלעה בעמידה בכל תפילות שחרית, בין בחול בין בשבת, והעם עונים אחריו כדי לצאת ידי חובתם בקריאת שמע, וכשנתבטל השמד בטלו לאומרה בכל התפילות, וקבעוה בתפילת המוסף מפני שני דברים, האחד מפני שאין קריאת שמע בתפילת מוסף, והשני כדי שיתפרסם הנם לדורות ולחודות לשם אלהינו על ביטול השמד.

ריד. מעם למה תיקנו בכתר של שבת ויום טוב עם עמך, ובראש חודש וחול המועד ועמך.

שמעתי המעם בשם פרי חדש סימן קל"ט, לפי שהמלאכים יש להם שש כנפים כנגד ששת ימי השבוע, ובכל יום מקדשים בכנף אחד, וביום שבת לא יש להם במה לשזור, ולפיכך אומרים עם עמך שיהיו בכל יום עם ישראל. וכן מצאתי כתוב בספר גן מלך סימן קל"ד.

רטו. מעם למה קבעו פסוקי המוספין בתפילת מוסף ופרשת התמיד ולא תיקנו לומר בתפלה.

מצאתי כתוב בספר מחזיק ברכה הנדפס מחדש להרב מופת הדור הרב אוולאי נר"ו סימן מ"ח, וזה לשונו. נשאל הגאון הר' יחזקאל בשו"ת נודע ביהודה אורח חיים סימן ד' זאת השאלה, והשיב להם הרב נר"ו, משום שהתפילות [שנקבעו] בכל [יום], נקבעו כל צרכי האדם, וכל אחד בעת הצורך יפרוש כפיו בתפלה להתפלל אפילו כמה פעמים ביום וכו', ואם היו מזכירין התמיד בפירוש בתפלה, לא היה אפשר אלא להתפלל שחרית [וערבית], ולמי שהיה נולד לו איזה דבר להתפלל לא היה יכול להתפלל, ואין כל אדם ביכלתו לחדש תפלה מלכו, ולקבוע תפלה אחרת, חוץ מהתפלה שבמקום התמיד לא רצו להטריח בכל יום, ולכן אף שתפלתנו נגד התמידין תיקנוה, לא קבעו זכרון התמיד בפירוש בתפילה, מה שאין כן המוספין שהיא לפרקים, קבעוה בתפלת מוסף. עד כאן דברו. והרב אוולאי נר"ו השיג עליו וכתב הרבה עיין שם באורך, יען כי קצר המצע.

ריו. מעם למה אין אומרים בשבת בשחרית ובא לציון.

הטעם מפני טורח ציבור שלא יכבד על הזקנים והמעוברים והמניקות, אם יאחרו כל כך בבית הכנסת ויצמאו עד אחרי אומנם כל הסדר.

ועוד שניתקנה על ידי צרה כאמור למעלה בסימן קי"ד.

ועוד לפי שכולם באים לבית הכנסת קודם הקדושה.

וטעם שאין אומרים אותו בשחרית ואומרים אותו במנחה.

כתב הלבוש ז"ל הטעם, לפי שהוא במקום סדר קדושה שאומרים בכל יום בבקר, אלא שבשבת ויום טוב שמאריכין בתפלה הניחוהו עד המנחה. עד כאן לשונו.

והרב תולעת יעקב כתב טעם אחר שאומרים אותו במנחה, לפי שמן המנחה ולמעלה מתעוררת מדת הדין, ובקדושה זו מעוררים הרחמים, ובתפלת שחרית אין צריך לאומרו כי מדת הרחמים שולטת, ובימות החול אומרים אותו בשחרית, מפני שבימי החול הרעה שולטת, שאחר שחרב הבית אין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו וכו', כי בזמן שהיה בית המקדש קיים בו היה קיום העולם, ובזכות העבודה היה העולם מתברך, כי העבודה אחד מעמודי העולם, ועתה נצטרך לומר לסדר זה לבסס העולם קצת כדאמרינן בשלהי סוטה, אמאי קאי עלמא, אסדרא דקדושה ויהא שמיה רבא דאגדתא. עד כאן לשונו.

והרב זקן אהרן ושמן הטוב דף קמ"ז עמוד ב', כתב בשם ספר גירושין סימן ס"ט על פי הסוד, למה אומרים אותו במנחה של שבת ובליל מוצאי שבת ובליל פורים ובליל ט' באב וכו', וזה לשונו. ועתה נאמר כי ענין סוד הקדושה הוא סוד ההמשכה מלמעלה מהכתר וכן קדוש ראשון בכתר והוא ההמשכה עד מלא כל הארץ כבודו, שהוא המלכות, כמו שיתבאר במקומו. והנה בסוד ההמשכה הזאת מתבטלות הקליפות, והעולם השפל מתמלא ושכינה בתחתונים כמאז, ואז מלא כל הארץ כבודו, כי העולם השפל מתמלא משכינת עוזו, ואין מקום כלל שהוא למטה ביצירה בסוד ו"ק, ולכן אחר שהתפללנו וגמרנו תפלתנו, אפשר שיהיו מקנטריין או מקטרגין לתפלה, לכך אנו חותמין בה בביטול המקטרגין כדי שתהיה מקובלת ורצויה, וזהו סוד עלינו לשבח אחר התפלה מפני שבו ביטול הקליפה. עד כאן לשונו. ואנו אומרים אותה בשבת במנחה מפני שהוא ביטול הקליפה במנחה בשעת גילוי מצח הרצון, כדי שיתבטלו הקליפות מכל וכל.

ועוד יש חוטאים בשבת ועוברים עבירה ומדליקים אש הגיהנם בשבת, ולכן יש מקום קטרוג לגילוי הרצון, ולכן אנו אומרים הקדושה הזאת עם ואני תפלתי כדי לכטלם, ומפני טעם זה אנו אומרים אותה בליל מוצאי שבת קדש, כי אז הקליפות יוצאים מנוקבא דתהומא רבא להתפשט בעולם כנודע. ולכן אנו אומרים אותה בליל פורים להוסיף על ביטולם כי אז נתבטלו. אמנם בליל ט' באב להיות שאנו מראים אבילות ועצבות, היה באפשר שיתעוררו הקליפות, ואבל הוא מקום סכנה ונותן רשות למזיקים, לכן אנו אומרים אותו, וזהו הטעם הזכרת הגאולה בסדר גאולה זו, מפני שאז ביטול הקליפות. עד כאן לשונו.

ועיין במטה יהודה למהר"י עייאש הלכות שבת סימן רצ"ב. והטור כתב הטעם כדי שיאריכו וישתהו ישראל בהשלמת סדריהם ליל מוצאי שבת קדש כדי להאריך לרשעים מלחזור לגיהנם וכו'. וסדר קדושה הוא משום לברך לתלמיד שלא יתברך רבו עמו, כמו שכתב אבודרחס, ובחרו סדר קדושה שהוא שבת נאה כדאמרינן עלמא קאי אקדושה דסדרא וכו'.

והרב חמדת ימים כתב טעם אחר בשם הזוהר הקדוש. והרב בית חדש כתב דטעם אמירת קדושה דסדרא אינו אלא כדי להאריך לרשעים. עיין שם. ועיין במטה יהודה סימן רצ"ה.

ריז. טעם למה אומרים אין כאלהינו מי כמלכנו נודה לאלהינו וכו' בשבת.

מצאתי בספר שבלי הלקט דף ב' עמוד ב', הטעם שתיקנו לאומרים לפי שאין מתפללין תפלת י"ח, לכך אנו אומרים ד' פעמים אין כאלהינו, וד' פעמים מי כמלכנו, וד' פעמים נודה, שהם ראשי תיבות אמ"ן, וד' פעמים ברוך, וד' פעמים אתה שהם נוסח התפלה, וי"ב פעמים אמן עם שבע ברכות התפלה הרי י"ט, כנגד י"ט ברכות של חול, ועולים לאדם כנגד המאה ברכות.

ואנו שנוהגים לאומרו אף בחול, נראה לי אני הכותב שמא יחסר לו מן מאה ברכות, ואפשר שהוא בתענית ולא יושלמו לו המאה ברכות יושלמו לו באלו. עד כאן.

ריח. טעם למה אומרים בקידוש של שבת בורא פרי הגפן בלבד.

מצאתי בזהר פרשת ויקהל דף כ"ז [צ"ל דף ר"ז] עמוד ב', וזה לשונו. קידושא דיומא הא אוקמוה בורא פרי הגפן ולא יתיר, דהא יומא קאים לקדשא ליה מה דלית הכי בליליא דאנן צריכין לקדשא ליה בהני מילין, כמה דאוקימנא, ולא אתקדש האי ליליא אלא בעמא קדישא לתתא, בד שרייא עלייהו ההוא רוחא עילאה, ואנן בעינן לקדשא ליה ברעותא דלבא ולכוונה דעתיה להאי, ויומא איהו קא מקדשא ליה, וישראל מקדשי בצלותין ובעותין, ומתקדשין בקדושתיה בהאי יומא, זכאין ישראל עמא קדישא דאחסינו יומא דא אחסנת ירותא לעלמין. עד כאן.

[קידוש היום הרי העמידו בורא פרי הגפן ולא יתיר, שהרי היום עומד לקדש אותו מה שאין כן בלילה שאנחנו צריכים לקדש אותו במילים אלה, כמו שהעמדנו, ואין מתקדשת הלילה הזאת אלא בעם קדוש מלמטה, בזמן ששורה עליהם אותו רוח עליון, ואנחנו צריכים לקדש אותו ברצון הלב ולכוין דעתנו לזה, והיום הוא מקדש את השבת וישראל מקדשים בתפילה ובבקשה, ומתקדשים בקדושתו ביום זה, זכאים הם ישראל עם קדוש שירשו יום זה ירושת עולמים. עד כאן.]

רי"ט. טעם למה אוכלים ביצים בשבת.

מצאתי בשיירי כנסת הגדולה בהגהת הטור סעיף ז', וזה לשונו. נכתב בצדו נוהגים לאכול בסעודת שבת ביצים מבושלים שלמים בקליפתן שהטמינו אותם מבעוד יום, ושמעתי הטעם מפני אכלו של משה רבינו ע"ה שמת בשבת, ונכון הוא, ומן המהדרין אוכלים אותם גם בסעודה שלישית.

ר"ך. טעם למה אומרים ובא לציון במנחה.

לפי שדורשים קודם מנחה ורגילות היה לדבר בסוף הדרשה בפסוקי הגאולה וקדושה, וגם עמי הארצות באים לשמוע הדרשה, כשביל שנתקנה בשביל עמי הארץ והם כלם באים. ועיין מה שכתבתי לעיל סימן רי"ו.

רכ"א. טעם למה מוציאין ספר תורה במנחה של שבת ובשני ובחמישי.

כתב הכלכו הטעם מפני יושבי קרנות שלא יהיו כל השבוע בלא תורה.

ומצאתי בזוהר פרשת ויקהל דף ר"ו עמוד ב', וזה לשונו. תרי זמני בשבתא קרינן בספר תורה, במנחה בשעתא דדינא תלייא לעידן ערב צריכין לאכללא שמאלא בימינא, דהא אורייתא מתרין סטרין אתייהיבת דכתיב מימינו אש דת למו, ימינא ושמאלא, בגין כך ספר תורה במנחה די בעשרה פסוקים או יתיר, אבל לא שלימו דפרשתא, דהא שלימו דפרשתא לא הוי אלא בימינא וימינא תלייא עד שעתא דמנחה והא אוקמוה. בשני בשבתא ובחמישי בשבתא, בגין דקא נחתין דרגין לתתא דאינון כללא דאורייתא, ואי תימא הא נביאין מתפרשן לתתא, אלא הכי ודאי אבל הני דלתתא כלהו כללא דאורייתא וכל חד וחד כליל לכל חד וחד, ורזא דמלה אלין דרגין עילאין אינון אקרון פרשתא חדא ולבתר נפקין מיניהו ט' דרגין דאתאחדן בקרא, ובגין כך תשעה גוברין, תלתא בשבתא במנחה ותלת כיומא תניינא ותלת כיומא חמישאה הא תשעה. ובספרא דרב ייבא סבא במנחה דשבתא הא אתער רזא דשמאלא ונקודה תתאה כההוא ספרא דשמאלא מקבלא רזא דאורייתא כדין [בההיא] שעתא נטלא מספרא דשמאלא ומדיליה קרינן, דהא איהו קיימא ברזא דט' ספירות וקרינן תשע ואינון שית דחול ותלת בשעתא דאתער שמאלא בשבתא ולא תכללא כללא כחדא ואיהי מתעטרא בהו בג' סטרין, כגוונא דתלת סטרין עילאין דאינון כללא דפרשתא דשבתא. עד כאן דברו.

[פעמיים קוראים בתורה בשבת, במנחה בשעה שהדין תלוי לעת ערב צריכים לכלול שמאל בימין, שהרי התורה משני צדדים ניתנה, שכתוב מימינו אש דת למו, ימין ושמאל, ולכן ספר תורה במנחה די בעשרה פסוקים או יותר, אבל לא פרשה שלמה, שהרי פרשה שלמה אינה אלא בימין והימין תלוי עד שעת המנחה וכבר העמדנוה. בשני בשבת ובחמישי בשבת היות והמדרגות יורדות למטה שהם כלל התורה, ואם תאמר הרי הנביאים נתפרשו למטה, אלא כך ודאי, אבל אלו שלמטה כולם הם כלל התורה וכל אחד ואחד כולל כל אחד ואחד, וסוד הדבר אלו המדרגות העליונות הם נקראים פרשה אחת ואחר כך יוצאות מהם תשע מדרגות המתאחדות בכתוב, ולכן תשעה אנשים (עולים) שלושה במנחה בשבת ושלושה ביום שני ושלושה ביום חמישי הרי תשעה. ובספרו של רב ייבא סבא במנחה בשבת הרי התעורר סוד השמאל ונקודה תחתונה באותו צד

השמאל מקבלת סוד התורה, ואז באותה עת נוסעת מצד שמאל וממנו קורים, שהרי היא עומדת בסוד ט' ספרות וקורים תשעה והם ששה של חול ושלושה בזמן שמתעורר השמאל בשבת ולכלול כולם כאחד, והיא מתעטרת בהם בשלשה צדדים, כדוגמת שלושת הצדדים העליונים שהם בכלל הפרשה של שבת. עד כאן דברו.]

רכב. טעם שאומרים פסוק ואני תפלתי לך ה' במנחה של שבת.

איתא בזהר פרשת שמות דף קנ"ו, לפי שבימות החול בעת המנחה מתערינ כל דינין, אבל במנחה של שבת היא עת רצון, לכך אומרים אותו.

וכתב אבודרהם, וזה לשונו. אמרו במדרש ואני תפלתי לך ה' עת רצון, אמר דוד לפני הקב"ה, רבונו של עולם, אומות העולם כששותין ומשתכרין יושבים ומנגנים, ואין מזכירין את שמך, ואני אף על פי שאוכל ושותה אני בא להתפלל לפניך, ואני שואל ממך עת רצון לכפר על העולם, ודוד מכונה הדבר כלפי ישראל ובעבורם היה מדבר.

ויש טעם אחר לפי שתפילת המנחה של שבת נהגו להתפלל אותה אחר שאכלו ושתו הרבה, ואמרו רבותינו ז"ל, שתוי אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה, לכך שואלים מלפניו ישיהיה עת רצון, ותדע שבמנחה של ימים טובים אין נוהגים להתפלל עד סמוך לערב כשאר תפלות החול.

והטעם שנהגו לכפלו.

כתב אבן הירחי לפי שהוא חשוב כפרשה בפני עצמה ונראה כמסיים את הפרשה.

ומצאתי בזהר פרשת תרומה דף קנ"ו עמוד א', וזה לשונו. אימתי אקרי עת רצון בשעתא דצבור קא מצלאן ושפיר איהו וחכי הוא ודאי, דהא כדין צבורא מסדרי ומתקני תקונא דהאי עת רצון ואצטריך למשאל שאלתא דכתיב אלהים ברוב חסדיך ענני באמת ישעך, דהא כדין אצטריך למשאל שאלתא. ואני תפלתי לך ה' הא הכא רוא דיחודא, ואני דא דוד מלכא אתר דאיכרי גאולה, תפלתי דא תפלה והכא איהו סמיכא לגאולה דאיהו חד וכד איהו סמיך גאולה לתפלה כדין איהי עת רצון, אוף הכי כללא איהו כחדא, עת חד רצון חד

אתכלילו דא בדא והוון חד, ודוד מלכא בעא ליחדא בהאי קרא יחודא חדא, ואי תימא אמאי אתמני האי קרא בצלותא דמנחה דשבת, יאות איהו למיהוי בשבת בההוא צלותא דמנחה ולא בצלותא דחול, דודאי לאו צלותא דמנחה דשבת כחול, בגין דהא כחול בשעתא דמנחה תלייא דינא בעלמא, ולאן איהו עת רצון, אבל בשבת דכל רוגזא אתעדי וכולא אתכליל כחדא, ואף על גב דדינא אתער אתבסמותא איהו ועל דא אצטריך קרא דיחודא ליחדא כל דרגין, דכד הוי יחודא דינא אתחבר ואתכליל ברחמי ואתבסם כלא, וכדין עת רצון כתיב. עיין שם באורך.

[מתי נקרא עת רצון בזמן שהצבור מתפללים וכן הוא ודאי, שהרי אז הצבור מסדרים ומתקנים התקון של אותו עת רצון, וצריך לבקש בקשות, ככתוב אלקים ברוב חסדך ענני באמת ישעך, כי אז צריכים לבקש בקשות. ואני תפלתי לך ה' עת רצון הרי כאן סוד היחוד, ואני זה דוד המלך מקום שנקרא גאולה, תפלתי זו תפלה וכאן היא סמוכה לגאולה שהם אחד, וכשהוא סומך גאולה לתפלה אזי הוא עת רצון, גם כאן כללם הוא כאחד, עת אחד רצון אחד, והם נכללים זה בזה ונעשים אחד, ודוד המלך רצה ליחד במקרא זה יחוד אחד, ואם תאמר למה נתמנה מקרא זה בתפלת מנחה של שבת נכון הוא להיות בשבת באותה תפלת מנחה ולא בתפלת החול שודאי אין תפלת מנחה של שבת כתפלת החול, לכן כחול בזמן המנחה תלוי הדין בעולם ואינו עת רצון, אבל בשבת שכל הרוגז הוסר והכל נכלל כאחד, ואף על גב שמתעורר הדין הוא מתבשם, ולכן צריך מקרא של יחוד ליחד כל המדרגות, שכאשר יש יחוד הדין מתחבר ונכלל ברחמים והכל מתבשם ואז עת רצון כתוב. עיין שם באורך.]

וטעם שאומרים צדקתך עיין שם.

ומצאתי באליה רבה סימן רצ"ב בשם ספר תניא, וזה לשונו. על שאומרים פסוק ואני תפלתי במנחה של שבת, לפי שצרה אחרונה שלא נהייתה כמוה תהיה תשעה חדשים, והיום האחרון הוא יהא יום שבת, ותכבד הצרה מכל מה שלפניו עד עת מנחה שאז יהיו נענים ויבא הגואל, ולכך קורים פסוק ואני תפלתי.

רכג. טעם למה אומרים בתפלת מנחה של שבת אתה אחד שאין בה מעניינא דיומא.

ראיתי בתוספות במסכת חגיגה דף ג' עמוד ב', איתא במדרש שלשה מעידין זה על זה, ישראל ושבת וקב"ה, הקב"ה וישראל מעידין על השבת, שהוא יום מנוחה. ישראל ושבת מעידין על הקב"ה, שהוא אחד. הקב"ה ושבת מעידין על ישראל, שהם יחידים באומות. ועל זה סמכין לומר אתה אחד במנחה של שבת, אף על פי שאינו מדבר מעניינא דיומא כמו תפלת שחרית וערבית.

רבי. מעם למה אין אומרים בעמידה של שבת ביום מקרא קודש.

מצאתי בשיירי כנסת הגדולה בהגהת הטור סימן רפ"א סעיף ו', וזה לשונו. למה אין אנו אומרים מקרא קדש שהרי הכתוב קראו מקרא קדש כאמור בפרשת אמור, ששת ימים תעשה מלאכה וכיום השביעי מקרא קדש. והעליתי דלא אמרינן מקרא קדש אלא כשאנו אומרים את יום חג פלוני הזה, ובשל יום טוב דנוסח הברכה לא מוכחא מתוכה שום דבר של יום טוב, אם אינו אומר את יום חג פלוני, וכיון שאומרים כך אומרים ביום מקרא קדש וכו', אבל בתפלת השבת דמתוכה מכואר ענין השבת, לא הוצרכו להזכיר את יום השבת הזה, אין אומרים ביום מקרא קדש, והעד דבשבת וחול המועד הוצרכו להזכיר את יום המנוח ביום חג פלוני הזה, ואומרים בו מקרא קדש. אך קשה שהרי בתפילת מוסף אנו אומרים את יום המנוח הזה, ולמה אין אומרים את יום מקרא קדש, אם לא שנאמר כיון דתפלת ערבית שחרית ומנחה אין אומרים, כן גם במוסף אין אומרים אותו. והנכון דבפרשת אמור כתיב אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם, ודרשינן אשר תקראו אותם, אפילו מוטעין אפילו שונגין אפילו מזידין, ולכן בימים טובים שהם תלויים ביד ישראל לקדש החודש כמו שיראה בעיניהם, ועל פי אותו קידוש החודש קובעים הימים טובים, ששייך למימר ביה מקרא קדש כלומר ביום שעל ידי ישראל נקרא קדש, אבל בשבת שאינו תלוי ביד בית דין אלא הוא יום קבוע, אף על פי שנקרא מקרא קדש מפי הקב"ה, אין אנו אומרים מקרא קדש, דאשר תקראו אותם מקרא קודש כתיב, ולא מה שאינו תלוי בהם, ואף על גב דקודם שיזכיר מקרא קודש כתיב אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אותם מקראי קדש, על כרחך לא קאי אשבת אלא

המועדים, דבשבת לא שייך לומר אשר תקראו אותם, אלא שכלל שבת תוך המועדים לומר שכל המחלל את המועדים כאילו חלל השבת. עיין שם. וכן כתב הרמב"ן בפירושו התורה, ובזוהר פרשת אמור דף צ"ה עמוד א'.

רכה. טעם למה אומרים צדקתך במנחה של שבת.

כתב הכלבו סימן מ', הטעם מפני שאמרו כל המקיים שלוש סעודות אלו בשבת, ניצול מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג, ואלו שלושה פסוקים כנגדם. צדקתך כהררי אל משפטיו תהום רבה, כנגד חבלו של משיח, שאמרו ז"ל שמלכות הרשעה דומה לתהום, מה תהום אין לו סוף אף מלכות הרשעה אין לה סוף. וצדקתך אלהים עד מרום אשר עשית גדולות, כנגד מלחמת גוג ומגוג, שנאמר והתגדלתי והתקדשתי. וצדקתך צדק לעולם ותורתך אמת, כנגד דינה של גהינם, שאומרים לו כלום עסקת בתורה שהיא תחילת דינו של אדם, ויש אומרים לפי שהרשעים נוחים ביום השבת ואחר תפלת המנחה יודעים ודאי כי פנה היום, ועתידין לחזור לעונשם, לכך מצדיקים עליהם את הדין.

וכתוב בזוהר פרשת שמות דף ק"ט, תלתא אינון דאיסתלקו מהאי עלמא בהאי זמנא, משה דוד יוסף, וכלהו כלילן במשה.

ועוד אמרו לפי שמשה נפטר בשעת המנחה ותלמיד חכם שמת בית מדרשו בטל, ולפי שהם מענין צדוק הדין, אומרים אלו הפסוקים לכבוד משה רבינו.

והרב נתן ז"ל נתן טעם, לפי שבפסוק ראשון יש עשר תיבות כנגד עשרת הדברות, ובפסוק שני יש ארבעים תיבות כנגד ארבעים יום שעמד משה בהר, ובפסוק שלישי חמש [תיבות] כנגד חמשה חומשי תורה, ולפי שהם ענין של משה רבינו עליו השלום, לכך תיקנו לאומרם במנחה.

רכו. טעם למה חייבו בשלוש סעודות בשבת.

כתב רבי משה חכם, מפני שהאוכל אכילה גסה יצטרך להרחיק זמן האכילה שאחריה, וכשיראה שהוא מצוה לאכול שלוש סעודות, לא

יאכל בשום סעודה מהם כי אם כשיעור שיוכל לאכול בהגיע זמן הסעודה שאחריה, ונמצאו כל סעודותיו לשם מצוה ולשובע נפשו, וישאר לבו פנוי לעסוק בדברי תורה, ונמצא כובש את יצרו בסלקו האוכל מלפניו בעודו תאב לו, וכשיעשה זה ביום המנוחה, כל שכן שיעשה ביום המלאכה שלא יכבד עליו לבטלו ממלאכתו.

ומצאתי להרב אליה רבה סימן רצ"א סעיף קמץ ז' בשם מטה משה, שנתן עשרה טעמים על פי הקבלה ואביאם בקיצור. א' לרמוז על שבת הגדול ושבת בראשית ושבת מתן תורה. ב' נגד אברהם יצחק ויעקב ימין שמאל גוף. ג' כנגד ג' אותיות של חסד. ד' כנגד עדן נהר גן. ה' כנגד קדוש קדוש קדוש והפוחת מהם מחוסר קדושה אחת חס ושלום. ו' כנגד אל"ף ב"ת אב"ג. ז' כנגד השם הי"ו ושיבוא בשבת לשמוח עם ישראל, ולכך יש בו קרבן מוסף. ח' נגד כתר חכמה ובינה. ט' נגד חסד גבורה ותפארת. י' נגד נפש רוח נשמה. וכל הפוחת אחת מאלו חס ושלום הורג את הנפש.

רכז. טעם שמצוה לאכול בשר ודגים ויין בשבת.

מצאתי בספר כתיבת יד בשם ר' יוסף טאהר ז"ל, בשר בחשבון קמץ שבע, דג שבע, יין שבע, והשבת הוא שביעי. עד כאן. ועל דרך האמת הדג משום עינא פקיהא, והיין משום שמחה שאין שמחה אלא ביין, דכתיב ויין ישמח לבב אנוש. ובקיצור של"ה בדיני שבת דף ס"ח עמוד ב' מצאתי כתוב, וזה לשונו. גם על פי הסוד יהיה נזהר לאכול דגים בשבת, לפי שרוב הצדיקים מגולגלים בדגים, כי במיתת הצדיקים נאמר אסיפה, ובדגי הים נאמר אסיפה, ועל ידי אכילת הדגים בשבת יוכל לתקן נשמתם, ובאם שיבא לידי כך שהוא גם כן יגולגל בדגים, יזמין הקב"ה שיאכל הדג על ידי ישראל כשר וצדיק, מדה כנגד מדה. עיין שם.

רכח. טעם שאומרים תמנייא אפי במוצאי שבת.

מצאתי בספר כתיבת יד ואיני יודע למי מקדושים, לפי שבשבת יש לנו נפש יתירה, וכשתלך במוצאי שבת מלזין אותה באלפא ביתא, שהוא תמנייא אפי, אותיות שמנה, בהיפוך אתוון, נשמה. עד כאן.

רכט. טעם למה תיקנו לומר הבדלה באתה חונן.

הטעם לפי שאין אדם מגיע לדעת בין קדש לחול בין אור לחושך אלא על ידי חכמה גדולה ויגיעה רבה.

ועוד כשם שאין לו לאדם לעשות מלאכה קודם שיבדיל, כך אין לו לתבוע צרכיו קודם שיבדיל, ולכך קבעוה באתה חונן לפי שהיא ראש כל הצרכים, והכי איתא בירושלמי, אסור לו לאדם לתבוע צרכיו קודם שיבדיל.

ועוד טעם אחר דילמא אתי למטרד, לכך קבעוה הכא, דבתחילת צלותא לא אתי למיטרד, ופירש רש"י בתחילת התפלה אדם יכול לכוין דעתו יותר מן האמצע, לכך תיקנו אותה באתה חונן. ואני הכותב מצאי במ"ז סימן קס"א רמז שקבעוה בבינ"ה ראשי תיבות, בשמים יין נר הבדלה.

ר"ל. טעם למה אומרים ויהי נועם במוצאי שבת.

לפי שמשנה רבינו עליו השלום ברכם לישראל כשהשלימו מלאכת המשכן, בויהי נועם.

ומה שנוהגים לכופל'ו.

יש אומרים מפני כי יושב בסתר עליון עם פסוק ויהי נועם, יש בו קכ"ד תיבות, וכשתכפלם יהיו רמ"ח, ומפני טורח ציבור נהגו לכפול הפסוק הראשון והאחרון בלבד ויחשב כאלו כפלו כולו.

ועוד טעם אחר כדאיתא בזוהר הקדוש פרשת ויקהל דף ר"ז, בשעתא דפתחי ישראל ויהי נועם ה' אלהינו וקדושתא דסדרא, כל אינון חייבין דגיהנם פתחין ואמריין, זכאין אתון ישראל עמא קדישא, וזכאין אתון צדיקייא דנטרין פקודי דאורייתא, ווי לון דלא זכו למיטר אורייתא, כדין דומה קדים וכרוזא אתער, ואמר ישובו רשעים לשאולה וכו'.

[בזמן שישראל פותחין (ואומרים) ויהי נועם ה' אלוקינו וקדושא דסדרא, כל אותם חייבים (רשעים) שבגיהנם פותחים ואומרים, זכאים אתם ישראל עם קדוש, וזכאים אתם הצדיקים ששומרים מצות התורה, וי להם שלא זכו לשמור התורה, ואז מקדים דומה וכרוז מתעורר ואומר ישובו רשעים לשאולה וכו'.]

ועוד בפרשת בראשית דף י"א [צ"ל דף י"ד עמ' ב'], כיון דנפיק שבתא כמה חיילין ומשריין פרחין ומשטמין בעלמא, ועל דא אתקן שיר של

פגעים דלא ישלטון על עמא קדישא, וכיון דחמו לון בצלותא ובעותא ובשירתא ומבדילין בצלותא ועל כסא, פרחן מתמן ואזלי ומשטמי ומאמן להו במדברא.

[כיון שיוצאת השבת כמה צבאות ומחנות פורחים ומשוטטים בעולם ולכן נתקן שיר של פגעים (דהיינו יושב בסתר עליון וכו') שלא ישלטו על עם קדוש, וכיון שרואים אותם בתפלתם ובתחינתם ובשירתם ומבדילים בתפלה ועל הכוס, פורחים משם והולכים משוטטים ועפים להם במדבר.]

ומצאתי בזוהר פרשת מקץ דף קצ"ד [צ"ל דף קצ"ן] עמוד ב', בשעתא דנפיק שבת אית לן לאתערא חידו עילאה עלנא דנשתויב מההוא עונשא דאתדנו בההיא שעתא ולהלאה, ואית לן לאתעראה ולימא ויהי נועם. עיין שם.

[בזמן שיוצאת השבת יש לנו לעורר שמחה עליונה עלינו שנצל מאותו עונש של החייבים (הרשעים) שנידונים באותה עת והלאה, ועלינו להתעורר ולומר ויהי נועם. עיין שם.]

רל"א. מעם שכוּפְּלִין פסוק אורך ימים אשביעוהו ב' פעמים.

מצאתי בספר התשב"ץ בשם מהר"ם מרטנבורק, וזה לשונו. כשיכּפּול אותו אזי יהיה בו קכ"ה תיבות כמנין כהני"ם, לפי שכהני חשמונאי ובניו כשהיו יוצאים למלחמה היו אומרים אותו ונוצחין, וכופלין פסוק אורך ימים וכו', כדי להשלים מנין כהני"ם.

ומצאתי בספר צרור המור פרשת ויקרא, ובספר ארחות חיים הלכות מוצאי שבת, שזה המזמור נתקן על ידי אדם הראשון כשפירש מאשתו מאה ושלושים שנה תיקן אותו.

ואני הכותב נראה לי שבמזמור זה יש קכ"ד תיבות, וכשיכּפּול פסוק אורך ימים יהיו קכ"ט, ועם הכולל יהיו ק"ל, וזהו שנתקן כנגד ק"ל שנה שפירש אדם מאשתו והוליד פגעים רעים, ולכך נקרא שיר של פגעים.

רל"ב. מעם למה במוצאי שבת אין אומרים ובא לציון ומתחילין מן ואתה קדוש.

הטעם לפי שאין גואל בא בלילה אלא ביום, כדי שלא יאמרו האומות אליו, כמו גנבים שכרחו בלילה, לכך אין הגאולה אלא ביום לעיני כל הגוים, שנאמר ויהי בעצם היום הזה, בעצומו של יום.

רל"ג. טעם שנוהגים הנשים לדלות מים במוצאי שבת תכף ששמעו ברכו.

כתב הכל בו לפי שמצינו בהגדה שבארה של מרים בימה של טכריה, וכל מוצאי שבת מחזרת על הבארות ועל כל מעיינות, וכל מי שהוא בחולי שחין ויודמן לו מאותן המים וישתה, ואפילו כל גופו מוכה שחין מתרפא, והביא בכלבו מעשה שהיה במוכה שחין ונודמן לו מאותן מים ושתה ונתרפא, לכך נהגו לדלות, אולי יודמן להם.

רל"ד. טעם שמזכירין אליהו הנביא במוצאי שבת.

מצאתי באבודרהם דף מ' עמוד ב', וזה לשונו. הטעם שהתקינו להזכיר אליהו ז"ל, כתב אבן הירחי משום דאמרינן בעירובין, מובטח להם לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים, מפני הטורח, וממוצאי שבת והלאה הוא זמן ביאתו.

והטעם שאין מזכירין גם כן במוצאי ימים טובים, מפני שדין יום טוב הוא יום אחד, ואנו עושין ב' ימים, והואיל ונדחה נדחה.

ועוד טעם אחר מה שתיקנו להזכיר אליהו, שהוא על שם מאי דאמרינן בשבת פרק כל כתבי, אמר רב יהודה אמר רב, אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה, לא שלטה בהם אומה ולשון שנאמר, ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט, וכתוב בתריה ויבא עמלק.

ועוד אמרינן התם, אלמלא משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלין שנאמר, כי כה אמר ה' לסריסים וכו', וכתוב בתריה והביאותים אל הר קדשי, ועל כן אנו אומרים להקב"ה הרי שמרנו את השבת כמו שצויתנו, מעתה שלח לנו את אליהו.

ועוד טעם אחר שתיקנו לומר אליהו בהבדלה, לפי שההבדלה היא סימן להבדיל בין קדש לחול, וכמו כן אליהו כשיבא יבדיל בין כשרים שבישראל לפסולים שבהם, שנאמר כי הוא כאש מצרף וכבורית מכבסים.

רל"ה. טעם למה מקדשין על הפת בשבת ואין מבדילין על הפת.

מצאתי בספר מעיל שמואל קיצור שני לוחות הברית פרשת יתרו דף קל"ה עמוד ג', וזה לשונו. למה אין מכדילין בפת, לפי שמסתמא במוצאי שבת כבר שבע האדם מסעודת היום ואינו שמח בפת, לכן מחוייב דוקא להבדיל על כוס של יין.

רלו. טעם שמברכין על ההדס במוצאי שבת.

מצאתי בספר ארחות חיים ובאבודרהם, שהוא רמז מן הכתוב והוא עומד בין ההדסים, וכתיב תחת הסרפד יעלה הדס. ובעל ברכי יוסף כשיורי ברכה אורח חיים סימן ש' כתב בשם הפרדס, וזה לשונו. כתב רבינו אשר בר חיים בשם הריטב"א, הפעם לפי שההדס אינו עולה ריחו מיד עד שממשמשין בו, ואין מברכין על הריח עד שיהנה ממנו. ואני הכותב מצאתי בתקונים תקון ו', וזה לשונו. כל מיני בשמים אינן טבין לכרכא עליהו, ואינן דעבדין בהדס בגין דאית בה תלת עלין דאתקריאו שלשה הדסין רמיוזין לג' אבהן. [כל מיני בשמים טובים לברך עליהם, ואותם שמברכים על הדס מפני שיש בו שלשה עלים שנקראים שלשה הדסים רומזים לשלשה אבות.]

ונראה שמלת הדס בגימטריא עולה ס"ט, עם ג' אותיות עולים ע"ב כמנין שם של ע"ב.

ועוד הדס עולה ס"ט, וחיים עם המלה עולה ס"ט.

ובספר חמדת ימים דף ק"ה עמוד א' כתב, וזה לשונו. בשם מורי הרב ז"ל, שבליל מוצאי שבת בשעת ההבדלה כשמברכין על שלושה כדי הדס הכשרות, אז הנפש יתירה יוצאה באותו הריח, ומיד אותם המלאכים השורין על הדס, הולכין עמה ומלוין אותה עד מקומה, והנפש יתירה בשעת הליכתה מברכת לבעל הבית.

והמעם שמריחין בבשמים לפי שבכל שבת שוכת אור של גיהנם ואינו מסריח, ובמוצאי שבת חוזר ושורף ומסריח, ועל זה אנו מריחין בבשמים.

והרשב"ץ במאמר חמץ דף ל"ד, כתב טעם לסדר ההבדלה על היין, דכשהעשירו תיקנוה על היין, ועוד זכרהו על היין בכניסתו וכיצאיתו, ובשמים לנפש יתירה כאמור, וגר לפי שה"ז תחילת בריאת האש.

וטעם אחר, יין תחילה לפי שחוש הטעם הוא יותר עב שבשאר החושים, שאינו משיג אלא בפגישה אל המוחש, וחוש הריח יותר דק ממנו כי מרחוק יריח, וחוש הראות יותר דק שהוא משיג עד לשמים יגיע בהשגת הכוכבים, והחבדלה היא חכמה להבדיל בין הקדש ובין החול, ועל כן קבעוה באתה חונן הדעת שהשכל הוא יותר דק משאר החושים, שהוא משיג המלאכים והשגת המלאכים היא מהקל תחילה ואחר כך אל העומק, וכן הם מסודרים החושים, הלשון הטועם תחתון, והחוטם המריח למעלה ממנו, והעינים לראות למעלה הימנו, והמוח להשכיל למעלה מכולם.

ומצאתי בזהר פרשת בראשית דף י"ז עמוד ב', וזה לשונו. הבדלה במוצאי שבת להבדיל בין אינון דשליטין ביומי חול לשבת, וכד נפיק שבת סלקא מגיהנם חד סטרא מעינא בישא דכעי לשלטא, ובשעתא דאמרי ישראל ומעשה ידינו כוננה עלינו, ונפיק מההוא דרגא דאקרי שאולה, ובעי לאתערבא בזרעא דישראל ולשלטא עליהו דישראל, וישראל עבדי עובדא בהדס וביין ואמרי הבדלה ואתפריש מנייהו ומאיך ההוא סטרא ועאל לדוכתיה בשאול. עיין שם.

[הבדלה במוצאי שבת להבדיל בין אותם השולטים בימי החול לשבת, וכאשר יוצאת השבת עולה מגיהנם צד אחד של עין הרע הרוצה לשלוט, ובזמן שישראל אומרים ומעשה ידינו כוננה עלינו ויוצא מאותה דרגא שנקראת שאול, ורוצה להתערב בזרע ישראל ולשלוט על ישראל, וישראל עושים מעשה בהדס וביין ואומרים הבדלה פורש מהם ונשפל אותו צד ובא למקומו בשאול. עיין שם.]

וטעם שעושיין שלושה ענפים.

מצאתי בזהר פרשת צו דף ל"ה עמוד א', וזה לשונו. עד דהוו אזלי אשכחו חד גברא דהוה אתי ותלת ענפי הדס בידיה, קריבו גביה אמרו ליה למה לך האי, אמר לרווח אובדא, אמר רבי אלעזר שפיר קאמרת, אבל ג' אלין למה, אמר ליה חד לאברהם וחד ליצחק וחד ליעקב, וקשירנא להו כחדא וארחנא בהו בגין דכתיב לריח שמניך טובים שמן תורק שמך, בגין דבהאי ריחא אתקיים חולשא דנפשא במהימנותא דא ואתקיימא ואתנגידו ברכאן מלעילא ותתא וכו', תא חזי לית עלמא מתקיימא אלא על ריחא ומריחא דא אשתמודעא

ריחא אחרא, דהא בשעתא דנפיק שבתא נתפרדה החבילה וסלקא נפשא יתירא, ואשתארוזן נפשא ורוחא מתפרשן עציבין, אתא ריחא דא ומתקרבן דא בדא וחדאן, ועל דא בעי רוחא בתר רוחא לקבלא ריחא, כיון דאתקבל ריחא מתקרבן כחדא וחדאן, עיין שם ובפרשת ויקהל דף ר"ח עמוד ב'.

[בעודם הולכים פגשו באיש אחד שהיה בא ושלושה ענפי הדס בידו, התקברו אליו ואמרו לו למה לך זה, אמר לתת רווח אל האובדת (הנשמה יתירה) אמר רבי אלעזר טוב אמרת אבל שלושה אלה למה, אמר לו אחד לאברהם ואחד ליצחק ואחד ליעקב וקשרתי אותם יחד ואני מריח בהם משום הכתוב לריח שמניך טובים שמן תורק שמיד, מפני שברית זה מתקיימת חולשת הנפש באמונה זו ונמשכות ברכות מלמעלה ומלמטה וכו'. בוא וראה אין העולם מתקיים אלא על הריח ומריח זה נודע ריח אחר, שהרי בשעה שיוצאת השבת נתפרדה החבילה ומסתלקת הנפש היתירה, ונשארים נפש ורוח מפורדים ועצובים, בא ריח זה ומתקרבין זה בזה ושמחים, ולכן צריך הרוח אחרי הרוח לקבל את הריח כיון שנתקבל ריח מתקרבים כאחד ושמחים. עיין שם.]

רלז. טעם ראיית הצפרנים במוצאי שבת.

כתב הלבוש סימן רס"ט, הטעם מפני שהוא סימן לברכה שפריין ורביין.

ועוד שאומרים שיש בשרטוטי היד סימן להתברך בו.

ועוד טעם אחר לפי שכששוכב אצבעותיו לתוך הכף היד מחשיך תחתיהם, וכשאחר כך פושטן יהיה האור במקום החושך, ומברך שכבר נהנה מן האור.

ועוד טעם אחר יש בהגדה, לפי שיצא האור מבין צפורני ידי אדם הראשון.

ויש הגדה אחרת על אדם הראשון, שכשראה שחשך היום במוצאי שבת, אמר אוי לי שכשכיל שסרחתי עולם חשך כעדי, ונתן הקב"ה בינה בלבו והביא שני רעפים והקישן זה בזה ויצא האור מביניהם, וכירך עליו, ונסתכל בגופו וראה עצמו ערום לבד הצפרנים, ועל זה נהגו להסתכל בצפרנים כשמברכין על האור, והטעם שמברכין על האור לפי שהוא זמן תחילת הבריאה.

ומצאתי בזוהר פרשת בראשית דף כ' עמוד ב', וזה לשונו. ועל דא כד נפיק שבתא מברכין על שרגא, דהא אתייהיב לון רשו לשלמא. אצבעאן דבר נש אינון סטרא דדרגין ורזין דלעילא, ואית בהו פנימאין ואחוריים, אחוריים אינון לבר ואינון רמו לטופרין דאצבעאן, ובגין כך אית רשו לאסתכלא בטופרין כמוצאי שבתא, דהא נהרין מההוא שרגא דהא מלעילא נהרין ואקרון פנים פנימאין, ורזא דא וראית את אחורי אלין פנים דלבר דאתרמיזו בטופרי, ופני לא יראו, אלין אצבעאן לגו אלין שלמי בשבתא, ואלין שלמי בחול. עיין שם.

ולכן כאשר יוצאת השבת מברכין על הנר שהרי ניתן להם רשות לשלוט. אצבעות האדם הם הנסתרות שבמדרגות וסודות עליונים, ויש בהם פנים ואחור, אחור הם לחוץ והם רמו לצפורנים של האצבעות, ולכן יש רשות להסתכל בצפורנים במוצאי שבת שהרי מאירים אז מאותו הנר שהרי מלמעלה מאירים ונקראים פנים פנימיים וזה סוד וראית את אחורי הם פנים שלחוץ הרמוזים בצפורנים, ופני לא יראו אלה אצבעות לפנים, אלה שולטים בשבת ואלה שולטים בחול. עיין שם.]

ובפרשת ויקהל דף ר"ח עמוד ב', דרגין עילאין אשתמודעאן בזקיפו דאצבעאן לעילא, ובזקיפו דאצבען אתברכן דרגין עילאין ודרגין תתאין כחדא, ובמאיכו דאצבען אתברכן לאתנהא דרגין תתאין לחודייהו, ורזא דא טופרי דלבתר אחורי אצבען ואצבעאן לחודייהו לגו, טופרין דאחורי אצבען אינון אנפין אחרנין דצריכו לאתנהא מגו ההוא שרגא, ואינון אנפין אקרון אחוריים, אצבען לגו בלא טפרין אלין אינון אנפין פנימאין אתכסיין, ורזא דא וראית את אחורי אלין אחורי אצבעאן לאחורא בטופריהו, ופני לא יראו אלין אצבעאן לגו בלא טופרין, דאינון אנפין פנימאין, וכד מברכינן על שרגא בעי לאחזאה אחורי אצבעאן בטופרין לאתנהא מגו ההוא שרגא, ופנימאי דאצבעאן לא אצטריכו לאכפייא לון לאתנהא מגו ההוא שרגא, דהא אינון לא נהרין אלא מגו שרגא עילאה דלעילא לעילא דאיהי טמירא וגניזא דלא אתגלייא כלל, ואינון לא נהרין מגו שרגא דאתגלייא כלל, בגין כך בעי לאתחזאה אחורי אצבען בטופרין, ופנימאי דאצבען לא בעי לאחזאה קמי האי שרגא דטמירין אינון ובטמירו אתנהרין, פנימאין אינון ומפנימאה אתנהרין, עלאין אינון ומעלאה אתנהרין, זכאין אינון

ישראל בעלמא דין ובעלמא דאתי. ועיין בתקונים דף י"ד סוף עמוד ב'.

[מדרגות העליונות נודעות בזקיפת האצבעות למעלה, ובזקיפת האצבעות מתברכות מדרגות עליונות ומדרגות תחתונות כאחד, ובכפיפת האצבעות מתברכות להאיר מדרגות התחתונות בלבד, וזה סוד הצפרנים שאחורי האצבעות והאצבעות לבדם בפנים, הצפרנים שאחורי האצבעות הם פנים אחרים שצריכים להאיר מתוך אותו הנר, ופנים אלה נקראים אחרים, אצבעות שבפנים בלא צפרנים אלה הם פנים פנימיים המתכסים, וזה סוד וראית את אחורי הם אחורי האצבעות בצפרניהם, ופני לא יראו אלה אצבעות פנימיים בלא צפרנים, שהם פנים פנימיים, וכאשר מברכים על נר צריך לראות אחורי האצבעות בצפרנים שיאירו מתוך אותו נר, והפנים של האצבעות לא צריכים לכפוף שיאירו מתוך אותו נר, שהרי הם אינם מאירים אלא מתוך נר העליון למעלה למעלה שהיא מכוסה וגנוזה שאינה מתגלה כלל, והם אינם מאירים מתוך נר המתגלה כלל, ולכן צריכים לראות אחורי אצבעות בצפרנים, ופנים האצבעות אינם צריכים להראות לפני נר זה, שנסתרים הם ובסתר מאירים, פנימיים הם ומפנימיות מאירין, עליונים הם ומעליונים מאירים, זכאים הם ישראל בעולם הזה ובעולם הבא.]

וראיתי בספר שפתי כהן על התורה ריש פרשת כי תצא דף ש"י עמוד א', וזה לשונו. ולזה אנו מביטים בציפורנים מוצאי שבת לזכור ולומר שעל ידי חטא אחד שחטא אדם, הלך לו האור שהיה בו דמות הציפורן, וצריכין לאור הנר, ואנו כמה חטאות ועונות עשינו מה תהא עלינו. עיין שם.

רלח. מעם למה אין הנשים שותות מכוס של הבדלה.

מצאתי בספר לוחות הכרית דף קל"ט עמוד ב', הטעם על מה שאמרו העין שחטא בו אדם הראשון גפן היה, ואמרו מלמד שסחמה לו ענבים ונתנה לו והם סורי גפן נכריה, וכנגד זה באה לאשה דם נדה סוד הזוהמא שהטיל הנחש בחוה, ולפי שנתכונה להבדיל מאדם הראשון על ידי היין, לכך אין הנשים טועמות מיין של כוס ההבדלה.

רלמ. מעם שאין עושין מלאכה במוצאי שבת.

מצאתי בארחות חיים הלכות שבת סימן ל"א, לפי שצריך אדם לראות את עצמו כאילו מצטער על השבת שהלכה וכאילו צריך חיזוק ואין בו כח לעשות מלאכה, ולפיכך מצוה לסדר שלחנו במוצאי שבת ולהראות את עצמו כאילו הוא צריך לאכילה ולהתענג כגון פת חמה וכיוצא בו, שצריך כל אדם לחבב את המצות ולהראות חיבתן שכולם שעשועים.

הלכות ראש חודש

רמ. טעם שמבקשים רחמים בהכרזת ראש חודש על תלמודי חכמים מה שלא מצינו בשום מקום בעולם.

מצאתי באבודרהם דף מ"א עמוד ד', הטעם מפני שהם היו מקדשין החודש בזמנו על פי הראיה, כי להם נמסר הקידושין, שנאמר אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אותם, אתם כתיב, והם מסרו להם העיבור, ולולא הם לא היינו יודעים מתי יבא החודש, ולכן אנו מזכירין אותם לטובה שיקיים אותם הכורא ויחזיר העטרה ליושנה ויקדשו החודש ככראשונה.

רמא. טעם שמתענין ערב ראש חודש.

מצאתי בספר ראשית חכמה דף ק"ט עמוד א', וזה לשונו. בערב ראש חודש נהגו להתענות ואומרים שהוא כיפור קטן. וטעם למציאות התענית, כי נודע שישראל מונין ללבנה כדאיתא בזוהר פרשת ויחי דף קל"ה, מפני שהלבנה זו רמז ללבנה עליונה, וכמו שיש למטה מיעוט וחסרון כן למעלה, והצדיקים המצמצמים ביסורי שכינה לקבל הדין שבא עליהם כאשר היא מתחדשת, כן הם מתחדשים עמה.

וכן אמרו בזוהר פרשת וישב דף פ"ח [צ"ל דף קפ"א עמוד א'] בענין הצדיקים שיש להם יסורין, מפני שנולדו בחסרון הלבנה, שלעתיד יש להם מעלה גדולה והשכינה אינה זוה משם. וזה לשונו שם, וכד סיהרא אתפנים בההוא סטרא דחויא בישא כדין כל אינון נשמתין דנפקין, אף על גב דכלהו דכיינ וכלהו קדישין, הואיל ונפלו בפגמו בכל אינון אתרי דמטו אינון נשמתין כללו אתברו ואתפגמו בכמה צערין בכמה כאבין, ואלין אינון דאתרעי בהו קב"ה לבתר דאיתברו ואף על גב דנשמתין בעציבו ולא בחדוון, ורזא דמלה שרייא כגוונא דלעילא גופא אתפגים, ונשמתא לגו כגוונא דלעילא ודאי כגוונא דא, ובגין כך אלין אינון דבעיין לחדתותי בחדוותא דסיהרא ועל אלין כתיב והיה מדי חודש בחדשו, עיין שם באורך, זכאה חולקהון בעלמא דין ובעלמא דאתי. עיין שם. ומכאן שכל המצמצר בצער השכינה יש

לו שכר גדול כמבואר וכו', נראה שכל המרבה עצמו ביסורין ומשבר לבו מתחדש עמה, ולכן בערב ראש חודש שהרי היא פגומה מכל וכל, ראוי להצטער ולהתענות, ובכל תענית שיתענה טוב שיכוין לזה גם כן, מלבד כי בחטאו גרם עינוי לה, לכן ראוי שיסבול עינוי תחת העינוי שגרם לה.

ונכאשר הלבנה נפגמת באותו צד של נחש הרע אז כל הנשמות שיוצאות אף על גב שכולן טהורות וכולן קדושות, הואיל ויוצאות בשעת הפגם בכל אותם מקומות שהנשמות מגיעות כולם נשברים ונפגמים בהרבה צער ובהרבה מכאובים, והם שרוצה בהם הקב"ה אחר שנשברו ואף על גב שהנשמות בעצבות ולא בשמחה, וסוד הדבר שורה כדוגמא של מעלה הגוף נפגם, והנשמה כדוגמת מעלה וזה כעין זה, ולכן אלה הם הצריכים להתחדש בהתחדשות הלבנה ועל אלה כתוב והיה מידי חודש בחודשו, עיין שם באורך, אשרי חלקם בעולם הזה ובעולם הבא. עיין שם.]

רמב. טעם למה אין מזכירין ראש חודש תשרי.

מצאתי בלבוש הלכות ראש השנה, דכתיב בכסא ליום חגנו דמיירי בראש השנה, כלומר שיהיה החודש מכוסה ולא יפרסמוהו כדי להעלימו מן השמן שלא יקטרג עלינו, ולכך אין מזכירין ראש חודש לא בברכת המזון, ולא בקרבנות ולא כתפלה, והכל כדי לערוב השמן שלא ידע שהוא ראש חודש כיון שלא קדשוהו.

ומצאתי בשבלי הלקט דף מ"א עמוד ד' בשם הירושלמי, הטעם שיבא זכאי ויכפר על החייב, ואל יבא חייב ויכפר על הזכאי. עד כאן. וזהו פירושו, יבא זכאי שהוא ראש חודש תשרי שהוא זכאי שכבר נמחלו עונותיהם, ויכפר על חשון שהוא חייב, שלא יש בו סליחה, ואל יבא אלול שהוא חייב שעדיין לא נמחלו עונותיהם ויכפר על תשרי שהוא זכאי, שהוא חודש סליחה.

רמג. טעם לקריאת ההלל בראש חודש.

מצינו רמז שרמזו דוד המלך ע"ה במזמור הללויה הללו אל בקדשו, שיש בו י"ג פעמים הללויה כנגד י"ב חדשים וחודש העיבור, ומשמע דהללו אל בקדשו על קידוש החודש. ואנו כופלין כל הנשמה על שנה מעוברת שיש לה י"ג חדשים, ועל חודש ב' ימים, כך כתב מרן

ז"ל בבית יוסף סימן תכ"ב בשם שכלי הלקט בשם הגאונים. וחרב בארת המים סימן מ"ו השיג על שכלי הלקט. יעיין שם.

ועוד כתב מצינו מזמור אחר שכתוב בו הללו י"ב פעמים, דהיינו הללו את ה' מן השמים הללוהו במרומים וכו', ומזמור זה מיירי כולו בענין השמים ושמי השמים וכל צבאם ומלאכי צבאות של מעלה. ומזמור הללו אל בקדשו וכו' מיירי בצבאות של מטה הם ישראל, ולכך נקט שכלי הלקט מזמור זה של הללו אל ולא האחר שלמעלה הימנו, וכמו שאומרים ישראל הלל למטה ב"ב חדשים כך אומרים השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר בה וכו'. יעיין שם.

רמד. טעם למה אין גומרין את ההלל בראש חודש.

מצאתי בלבוש סימן תכ"ב, וזה לשונו. הטעם שמדלגין את ההלל בראש חודש, לפי שהוא יום סליחה וכפרה כאומרם שמקריבין שעיר לכפרה, ומאחר דהוא יום סליחה וכפרה אין גומרין אותו.

ועוד קרבן ראש חודש לכפר על התינוקות משום אסכרה שהיה רגיל ליפול עליהם, וקרבן ראש חודש מכפר עליהם, וכיון שהוא יום כפור וסליחה כמו ראש השנה ויום כפור שהם ימי דין, אין אומרים שירה גמורה כמו שאמרו בראש השנה ויום כפור.

רמב. טעם למה כופלין אלו הפסוקים בהלל, אודך כי עניתני, אבן מאסו הבונים, מאת ה', וזה היום עשה ה', וחולקין פסוק אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא.

כתב באבודרהם הטעם מפני שמתחילה מן המצר עד אודך ה', כולם עניינים כפולים עד אודך, כנגד העולם הזה וימות המשיח, ולפיכך אנו גומרים אותם בכפילה עד סוף הפרשה, ברוך הבא כפול, אלי אתה כפול, וכיון שאין כופלין אלו ב' הפסוקים אף פסוק אל ה' ויאר לנו אין כופלין אותו, מפני שבא באמצע.

ויש טעם אחר לכפילת אלו הפסוקים, מפני שאמרם דוד וישי ואחיו ושמואל, כדאמרינן בפרק ערבי פסחים, ומפני חשיבותם אנו כופלין אותם, להראות שאנו חושבין כל פסוק מהם כפרשה בפני עצמה, ולכך אנו פוסקים פסוק אנא ה' לשנים, וכופלין אותם, אף על פי שהם פסוק אחד.

רמו. טעם למה אין עולין לספר תורה בראש חודש אלא ארבעה. כתב הלבוש הטעם משום טורח ציבור, מפני שאין בטלים ממלאכתם אלא הנשים, לפיכך לא הטריחו עליהם יותר, והוא הטעם גם כן שאין מפטירין בנביא, ומכל מקום כיון שהנשים בטלות ממלאכתן, חוסיפו חד גברא.

רמז. טעם למה אין מזכירין בהפטרת ראש חודש ושבט, ראש חודש.

כתב הלבוש הטעם משום שאלמלא שבת אין מפטירין בראש חודש כלל, וכיון שעיקר ההפטרה בשביל שבת ולא בשביל ראש חודש, בטלה קדושת ראש חודש אצל שבת שלא להזכירו כלל בדבר שבא בשביל שבת, כיון דלא הוי תוספת שבת, ולא דמי למנחה של יום כפור שחל להיות בשבת.

רמח. טעם למה חולצין התפילין קודם מוסף בראש חודש.

כתב הרדב"ז דפוס ראשון שאלה פ', שבספר אלקנה יש כמה טעמים והוא כתב, וזה לשונו. ואפשר לתת קצת לטעם לפי הפשט, כיון דבמוסף דומה ראש חודש ליום טוב שנקרא אות, ראוי לעשות לו היכר זה.

ועוד שהתפילין נקראו כתר והוא אומר כתר בקדושת מוסף, ואין ראוי שיהיו שני כתרים ביחד, ואפילו ביחיד שאין שם כתר, כיון שהוא זמן הראוי שלא יהיו על ראשו תפילין.

וכתב הלבוש שתפלת מוסף היא במקום קרבן, ובעת הקרבת מוסף הוא כמו יום טוב ממש ואין צריך אות.

רמט. טעם למה אומרים כתר בקיצור בראש חודש וגם כן בחול המועד.

הטעם כדי לעשות כבוד ומעלה יתירה לשבתות וימים טובים על ראש חודש וחולו של מועד.

ומצאתי בכרכי יוסף סימן תנ"ג [צ"ל סימן תכ"ג או כ'], שמוסף ראש חודש רחל אמנו תקנה אותו, שצפתה ברוח הקדש שעתידות נשי מדבר שלא יכשלו בעגל, ורמזה שמה בראשי תיבות, 'ראשי' חודשים 'לעמך' נתת.

רן. טעם שתיקנו לומר במוסף ראש חודש מפי כבודך כאמור מה שאין כן בשאר המוספין.

מצאתי בספר אור לישרים של רב אברהם ישראל זאכי בדרוש שבת הגדול דף י"ט עמוד ב', וזה לשונו. דמה שנשתנה מוסף ראש חודש שתיקנו לומר בו מפי כבודך כאמור משאר המוספין, הטעם לפי שאמרו רבותינו ז"ל אמר להם הקב"ה הביאו כפרה עלי שמיעטתי את הירח. עד כאן. נראה שהוא יתברך אמר להם הביאו עלי כפרה, ולכך תיקנו לומר מפי כבודך, ולעתיד לבא כתוב והיה אור הלכנה כאור החמה, ואין צורך לקרבן חטאת, ולכך תיקנו לומר ושעירי עזים נעשה ברצון דוקא, ולא לכפרה. עיין שם.

ועיין בכתם פז הנדפס מחדש על הזוהר דף כ"ה עמוד א'.

וטעם שמניחים מוסף שבת ואומרים אתה יצרת.

מפני שכמוסף שבת לא יפול בו עירוב שבת וראש חודש, פרי חדש סימן תכ"ה סעיף קטן ד' בשם שלטי הגבורים פרק במה מדליקין.

רנא. טעם למה אמרו שבראש חודש וחול המועד אם שכח ולא הזכיר בעמידה אלהינו, חוזר, ובברכת המזון אינו חוזר.

הטעם כתוב בספר ארחות חיים דף ל"ה עמוד ד', לפי שהתפילה חובה על האדם ואי אפשר שלא להתפלל, אבל בברכת המזון אינו חובה, כי אפשר שלא יאכל דברים המעונים שלוש ברכות ובלבד שלא יתענה, ויכול לאכול פירות ודברים אחרים.

רנב. טעם שהנשים אינם עושים מלאכה בראש חודש.

מצינו בירושלמי הני נשי דנהיגי דלא למעבד עבידתא מנהגא הוא, פירוש מנהג טוב, ומצינו בהגדה הטעם, משום שלא פרקו נזמיהם לעגל.

ועוד ששמחו במשכן בנתינתן, דכתיב ויבאו האנשים על הנשים, פירוש שהיו לוקחים תכשיטיהם ונותנין אותם לעבודת המשכן, דכתיב חח ונזם, ולפי שהן זרירות במלאכת שמים דכתיב וכל הנשים אשר נשא לבן, לכן נקבע להם ראש חודש ליום טוב.

ויש אומרים שזה על ראש חודש ניסן שבו הוקם המשכן, ואנב אותו ראש חודש יהיו משמרות כל ראשי חודשים.

ומצאתי כתוב ששלושה מועדים כנגד שלושה אכות, אברהם כנגד פסח. יצחק כנגד שבועות. יעקב כנגד סכות. וכלהו מקראי, אברהם כמו שנאמר לוישי. וי"ב ראשי חדשים כנגד י"ב שבטים, ולפי שחטאו בעגל והנשים לא חטאו, לפיכך ניטל מהם וניתן לנשים.

ומעם שניתן ראש חודש לנשים.

מצאתי כתוב באור זרוע הטעם, לפי שבכל חודש האשה מתחדשת וטובלת לבעלה ומתאוה להיות חביבה עליו כאילו היתה חדשה כמו הלבנה שמתחדשת, ומתאווין לראותה. לכך הוי ראש חודש יום טוב של נשים.

רנג. טעם שעושים סעודה בראש חודש וביום טוב.

כתוב בפרקי ר' אליעזר, הטעם כדי שנזכור תפלת המוספין. ועוד שאסור לעשות מלאכה לנשים בראש חודש, וביום טוב אף לנשים.

ובספר ארחות חיים כתב טעם אחר לסעודת ראש חודש, זכר לסעודה שהיו עושים לעדי הלבנה בזמן שהיו מקדשין על פי הראיה, כמו שאמרו בגמרא ועושים להם סעודה כדי שיהיו רגילין לבא.

ועוד אסמכוה אקרא וכיום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם דאיתקש ראש חודש ליום טוב.

ומצאתי בברכי יוסף סימן תי"ט בשם מהר"י לינגי בשם רבו החסיד ר' אליעזר נחמן פואה בגורן ארנן פרשת בחקותי, וזה לשונו. הטעם כי יש קדושה בראש חודש, ועם היות דקדושת יום טוב יותר מראש חודש, מצינו מעלה לראש חודש יותר מליום טוב, והוא שאין אור גיהנם שולט בראש חודש כשבת, כי שבת וראש חודש הונחלו מיום שנברא העולם, אבל ימים טובים באים מצד הנסים שנעשו אחר כך, וכתוב והיה מדי חודש בחדשו. עיין שם.

ומעם שעושים סעודה ביום ראש חודש.

כתב הכלבו דף מ"ג, הטעם מפני כבוד היום שהוא כפרה לישראל, שאמרו רבותינו ז"ל אמר הקב"ה הביאו עלי כפרה שמיעטתי את הירח, כלומר בעבורי שמיעטתי הירח ממאור שלה, ואני רוצה לעשות לה כבוד שיתכפרו בה כל ישראל בכל עת שתתחדש.

עוד טעם אחר זכר לסעודה שעושים לעדי הלבנה בזמן שהיה בית המקדש קיים, שהיו מקדשין על פי הראייה. עד כאן דברנו. ועיין באליה רבה סימן ת"ט.

רנ"ד. טעם למה אין מברכין הלבנה בליל שבת והרי אותה שעה ראויה להקבלת פני שכינה וגם הוא מבושם.

מצאתי כתוב בתשובת הרדב"ז הישנות סימן קל"ז, הטעם כי בליל שבת אנו מקבלין פני שכינה באותה שעה בקידוש היום, והיא שעת הזיווג, ולאז אורח ארעא להקביל פני שכינה באותה שעה, אבל במוצאי שבת שאנחנו מלוין את המלך בהבדלה, אז ראוי להקביל פני שכינה משום דאזלא לה נפש יתירה וראוי להקביל פניה ליתובי דעתה ולפייסה.

ובבאר היטב החדש סימן תכ"ז כתב, הטעם דיש תחומין למעלה ואין להקביל פני שכינה ביום טוב או בשבת חוץ לתחום. וכן משמע בשיירי סימן תכ"ז בשם מהרי"ל ומהר"ם ריקאנטי סימן פ"ו ואגודה למסכת סופרים.

ושם בהנהגת הטור כתב טעם אחר, וזה לשונו. דנראה דברכת הלבנה כעין תחינה ואין לומר בשבת ויום טוב, ופירוש תחומין למעלה מעשרה פירש מהרמ"ע סימן ע"ח, כי גבהו שמים לרום מהלך חמש מאות מעומק הארץ הלזו, הנה הפלגת המרחק מהמרכז לעגולה גורם לקוים ישרים המרומים מכאן לשם הרחק עצום ורב בין זה לזה מגובה שמים אפילו אין ביניהם אצל המרכז אלא כמלא נימא, וכשיראה האדם עצמו למעלה מעשרה נקודה הנכחית על ראשו כלפי הירח לברך ליוצרה מחזי כיוצא חוץ לתחום.

ועוד דכיון דעדיף שבת כלה מלכתא וקדושת יום טוב גם כן בלי ספק מהקבלת פני לבנה, לכן אין מערבין שמחה בשמחה וכו', ויש בהקבלה זאת נחת רוח מסילוק נשמה יתירה הנלווית אלינו בשבתות וימים טובים שהן עצמן אות, ובאותה שעה האדם מבוסס שלווה את המלך, והיינו דאמרו אינשי אלקפתא וקטן ריחא אתיליד (ופירש הערוך אלקפתא ממונה של ריש גלותא) וכו', גם אין צורך משום שאלת צרכים שנהגו לומר לא יוכלו אויבינו ליגע בנו, שהרי זה מן המטבע וכו'. יענין שם.

רנה. טעם למה תיקנו בברכת הלבנה לומר זה לזה שלום עליכם שלוש פעמים.

מצאתי בשיירי כנסת הגדולה בהגהת הטור סימן תכ"ו סעיף ח', הטעם לפי שאמרו שלוש פעמים תפול עליהם אימתה ופחד, ונראה כמו שמקלל, לפיכך תיקנו לומר שלוש פעמים שלום עליכם כנגד שלוש פעמים תפול שאמר.

וטעם שלוש פעמים משום שמחה הואיל וקבלו פני שכינה.

רנו. טעם למה בברכת הלבנה אומרים דוד מלך ישראל חי וקיים, ואיך אפשר שדוד חי וקיים.

מצאתי בבחי פרשת וישב, הטעם מפני שמלכותו נמשלה ללבנה ועתיד גם כן להתחדש כמותה, וכנסת ישראל עתידה שתחזור להתדבק בבעלה שהוא הקב"ה, דוגמת הלבנה המתחדשת ומתדבקת עם החמה, שנאמר כי שמש ומגן ה', ולכן עושין שמחות ורקודין בקדוש החודש דוגמת שמחת נישואין. עד כאן. ועיין בהגהה סימן תכ"ו.

ומהר"ם ריקאנטי בפרשת פנחס כתב, מה שאומרים דוד מלך ישראל חי וקיים. הכוונה על כנסת ישראל שהמדה הזו נקראת מלכות בית דוד וזהו דוד מלך ישראל חי וקיים.

ובית דוד כתב, דאיתא בירושלמי פרק ב' דשבת ופרק ב' דשקלים, ור' יוחנן אמר מאי כולי האי דבעי דיימרון שמעתא משמיה, אף דוד בקש רחמים אגורה באהליך עולמים, וכי עלתה על לב דוד שהוא חי לעולם, אלא אמר דוד אזכרה שיהיו דברי נאמרים על שמי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, מאי מהנייא ליה, שפתותיו מרחשות עמו בקבר, והכי איתא בפרק ו' דיבמות דף צ"ו, ופרק ה' דבכורות דף ל"א, ואם כן כיון שזכה דוד שדברי מזמוריו וחלוליו נאמרים בכל יום ויום בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, כאילו חי וקיים ודר בעולם הזה.

הלכות מועדים

הלכות פסח

רנז. טעם אומרם כל האוכל מצה בערב פסח כבועל ארוסתו בבית חמיו.

כתב אבודרהם הטעם מה כלה אינה מותרת לבעלה אלא בשבע ברכות, כדאמרינן כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, אף מצה אינה מותרת ליאכל אלא בשבע ברכות, ואלו הן ברכת היין של קידוש, וקידוש היום, ושהחיינו, ובורא פרי האדמה, וברכת היין שאחר ההגדה, והמוציא, והאכילת מצה. ובעל ברכי יוסף מונה אותם כענין אחר, וברעייא מהימנא פרשת פנחס דף רנ"א עמוד א', וזה לשונו. וקב"ה מני לה י' ברכות ליל פסח, ובארחות חיים סימן קי"ד כתב ט' ברכות לכלה וט' למצה, ומנה אותם. ועיין בחק יוסף ובבאר יעקב ובמחזיק ברכה סימן תע"א.

טעם שאסרו חמץ ביום י"ד משש שעות ולמעלה. עיין לקמן בהשמות אות ז'.

רנח. טעם אומרם בביעור חמץ כל חמירא בלשון תרגום.

מצאתי בבאר היטב החדש סימן תל"ד, הטעם כי הלחם הוא חיות האדם ואין לנהוג בהם בזיון ולולול ביה.
ובסדר היום כתב כדי שלא יבינו המקטרגים ויקטרגו שמבטלין את הלחם, לכך תיקנו לאומרה בלשון תרגום. עד כאן.

רנט. טעם למה תיקנו הא לחמא ענייא בלשון תרגום.

כתב הרב אברבנאל בספר זכח פסח דף י' עמוד ב' כמה טעמים, וכתב כדי שלא יבינו המקטרגים שמבינים לשון הקדש ומבלבלים את המעודה. עיין שם.

ובעל גדולים מעשה ה' נתן טעם, שכאשר גלו ישראל בבית שני, פסח ראשון שעשו והיו שם, רצו לקיים מצות סיפור יציאת מצרים, וישבו על השלחן, זכרו את ציון וסעודת ליל פסח וקרבן פסח, לכך אומרים כהא לחמא עניא, רוצה לומר אין סעודתנו זאת כליל פסח של שמחה כמו שהיינו עושים בארץ ישראל, אבל סעודתנו זאת ממש כמו סעודות שהיו אבותינו עושים כשהיו עבדים במצרים, שהיתה ודאי סעודת עינוי כזאת שאנחנו פה בגלות אוכלים ביגון ואנחה, ולפיכך כדי שיבינו הנשים ומף אומרים אותה בלשון תרגום כדי שיצטערו הנשים והמף על חרבן ירושלים.

ומעם שני שהנוסח שהיו אומרים בזמן שבית המקדש קיים, לא היו מתחילין אלא מן מה נשתנה, וכיון שאין בפיסקה הראשונה מכלל הנוסח, אמרוה בלשון תרגום, והשאר הנוסח שהוא חובה אומרים אותה בלשון הקדש כמו שהיו אומרים בזמן שבית המקדש קיים, תוב"ב. ועיין מזה באבודרהם.

טעם שתיקנו דצ"ך עד"ש באח"ב. עיין לקמן בהשמטות אות ח'.

רס. טעם למה לא תיקנו כוס חמישי בליל פסח כדי שלא יוזק משום זוגות, ובגמרא הקשו היכי קיימי רבנן ומתקני מלתא דאתי בה לידי פכנתא, ותירצו כמה תירוצים.

וכתב בעל חבל בני יהודה דף כ"ג עמוד א', וזה לשונו. ועדיין קשה מאחר שאנו יכולים לתקן כוס אחר ולא נצטרך לא לתירוצי ולא לאוקמתי, מהיות טוב אל תקרי רע, ותירץ הענין כמה שאמרו כוס חמישי יכרך בו דוד המלך, כמו שכתוב כוס ישועות אשא, רוצה לומר כוס שאחר כל ישועות אני אשא, רוצה לומר אני אכרך, וכיון שעדיין לא ניצולו מהגלות המר הזה, לזה לא תיקנו כוס חמישי עד שיבא דוד המלך עליו השלום שהוא בגימטריא כו"ס בחשבון קטן, ולו נאה לכרך.

רסא. טעם למה אין גומדין ההלל בפסח כמו בסוכות.

כתב הכל בו הטעם לפי שבפסח כל ימיו שוין בקרבנותיהם, ולפיכך גומרים יום ראשון והשני מספק, אבל בשאר הימים אחרונים, אף

על פי שהם קדש מפני שנמכע פרעה וכל חילו ביום שביעי, ואמרו רבותינו ז"ל שבקשו המלאכים לומר שירה ואמר להם הקב"ה מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה לפני, לפיכך אין קורין ההלל אלא בדילוג, משום בנפול אויבך אל תשמח. אבל כחג מפני שהוא חלוק בקרבנותיו, מברכין על כל אחד ואחד.

ויש גותנין מעם אחר, דכיון דחג המצות לית ביה חובת מצה אלא לילה ראשונה ושניה, לפיכך אין גומרין את ההלל אלא בשני הימים הראשונים שהם חובת מצה, שהיא עיקר מצות היום, אבל כחג שבכל שבעת הימים צריך שישב בסוכה, לכך גומרים כל שבעה, אבל בפסח דאפשר שישלים המועד בפירות ובאורז ובדוחן, לפיכך אין גומרין אלא שני ימים הראשונים. בנימין זאב סימן קפ"ד.

רסב. מעם. למה בחול המועד אין אומרים את יום טוב מקרא קדש, אלא את יום מקרא קדש.

כתב בכרכי יוסף סימן ת"ץ, הטעם לפי שעושין בו מלאכת דבר האבד, וכדי שלא יזלזלו ביום טוב ממש שיהיו סוברים ששוין בקדושה כיון ששנים בשמותם, לכך תיקנו לומר את יום מקרא קדש ולא את יום טוב.

רסג. מעם שתיקנו פרשיות של פסח בלשון הזה, משך תורא קדש בכספא פסל במדברא.

מצאתי בספר יוסף עליו דרוש להספד דף ע"ג עמוד ג', וזה לשונו. נראה לי שאי אפשר שנפלו עליו במקרה בלי שום כוונה, כי ודאי נתנוהו בכוונה ורמז גדול רמזו בו כמנהגם בכל מקום, שאפילו שיחה קלה שלהם צריכה תלמוד, כל שכן במקום הזה שנתנוהו לקריאת התורה, על כן אני אומר שרצו לומר בצחות לשונם, זה מה שנעשה לישראל על ידי מעשה העגל, שנשתלחו הבכורות מעבודת השם יתברך ונבחרו הלויים, והכי פירושו של הסימן. משך תורא, רוצה לומר כשמשכו ישראל לעשות להם את תבנית שור לעבודה זרה, שמשכוהו ושמטוהו מתחת כסא הכבוד שהוא אחד מן ארבעה פנים שבמרכבה. קדש בכספא, רוצה לומר אז קדשוהו ועשאוהו בכסף על שם הכתוב וכסף הרבתי לה וזהב עשו לבעל, ואחר כך מפרש וחלך

ואי זהו, הוא פסל במדברא, כלומר הוא אותו הפיסול שעשו ישראל במדבר. ומה נעשה להם על ידי זה, שלח בוכרא, כלומר ששלח הבכורות מעל עבודתו וכחר בשבט לוי שלא חטאו בעגל, ומפני שעל ידם עיקר הגאולה הזאת, נבחרו הבכורות לעבודת הקב"ה משום שניצולו ממכת בכורות, והם מרדו בעגל ומאסו עבודת השם יתברך, על כן נתנו חז"ל סימן זה ברגל על דרך התוכחת, לזכור מה שנאבד מהם בפשיעתם, וכל אחד יתן אל לבו. עד כאן.

וזה לשון הלבוש ועוד מעם אחר, משך תורא, רוצה לומר כשמשכו העגל הסיר עדיים שנתן להם, ואחר כך כשקדשו הכסף רוצה לומר כשנתנו מחצית השקל ונתנו כפרתם, עלתה כפרתם לפני הקב"ה וקבלם, ואחר כך צוה להם על הלוחות שניות, זהו פסל כלומר פסל לך, והיכן במדבר. עד כאן.

רסד. מעם למה לא הזכירה תורה שמחה בפסח והזכירה שמחה בעצרת, ובפסח שלשה שמחות.

מצאתי בספר תולדות יצחק פרשת שופטים דף קכ"ב עמוד א', המעם דאיתא במדרש למה לא הזכירה התורה שמחה בפסח, והזכירה בעצרת, ובפסח ג' פעמים ושמחת בחגך והיית אך שמח ושמחת לפני ה'. לפי ששנינו בארבעה פרקים העולם נידון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל בני העולם עוברים לפניו כבני מרון, ובחג נידונים על המים. ומפני שפסח יום הדין וכל הדינים עתידין להעשות לא זכר שמחה כלל, אבל בעצרת שכבר עבר דין אחד של פסח, נכתב בו שמחה אחת, ובחג שעברו שלושה דינים, פסח ועצרת וראש השנה, לכך נכתב בו שלשה שמחות.

ועוד כי בחג השכועות ובחג הסכות שיש לכל כעלי בתים תבואה ופירות הרבה בביתם, צוה הקב"ה לשמוח לארבעה ואלו הן הלוי והגר והיתום והאלמנה, וכנגדן אמר הקב"ה, אם אתה משמח את ארבעה שלי אני משמח ארבעה שלך, ואלו הן בנך וכתך ועבדך ואמתך, אבל בזמן חג המצות שהיא סוף תבואת השנה שעברה, ועדיין לא נקצרה תבואה חדשה, ואם היה מצוה אותם שישמחו היה בהם צרות עין לתת משלהם, והתורה ירדה לסוף דעתם, וכיון

שאין משמחין אותם בחג המצות לא נאמר בהם שמחה וגם ברכה לא נאמר בו, לפי שיש בהם צרות עין לתת משלהם.

רסד. מעם למה תיקנו לקרות כל הבכור בימים טובים אחרונים.

רמז דכתיב ושמחת בחגך, וכתיב והיית אך שמח, ושמחת בחגך לרבות יום טוב ראשון של חג, והיית אך שמח לרבות יום טוב האחרון, מכאן סמכו לקרותה באלו הימים. עד כאן. ועיין בארחות חיים.

רסו. מעם למה קורין הפטרת תחיית המתים בשבת חול המועד של פסח.

עיין מה שכתבתי בהלכות סוכה סימן שי"ט.

רסז. מעם למה סופרים את העומר.

מצאתי בספר אלה המצות מצוה ש"ו, המעם כדי לחבב את התורה עליהם, שמיום יציאתם ממצרים היו מזומנים לקבל את התורה, שנאמר בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה, ולפיכך צוה הקב"ה לספור ימים ושבעות מעת יציאתם עד זמן קבלת התורה, כמו אדם שייעדו המלך לתת לו מתנה טובה ליום פלוני, והוא היה מונה הימים לומר מתי יגיע הזמן ההוא ואזכה בחפץ הטוב ההוא.

ומצאתי באבודרהם דף נ"ב עמוד ג', וזה לשונו. מעם שצוה הקב"ה לספור העומר, מפני שכל אחד מישראל היה עסוק בקציר שלו, והיו מפוזרים כל אחד בגרנו, וצוה למנות כדי שלא ישכחו זמן עלייתם לרגל.

ויש אומרים מעם אחר מפני שהעולם בצער מפסח עד שבועות על התבואות ועל האילנות, כדאיתא פרק קמא דראש השנה, אמר ר' יהודה מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח, מפני שהפסח זמן התבואה, אמר הקב"ה הקריבו לפני עומר בפסח כדי שתתכרך לכם תבואה שבשדות, ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת, מפני שעצרת זמן פירות האילן, אמר הקב"ה הקריבו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שיתכרכו לכם פירות האילן, ובחג על נסוך המים, ולפיכך צוה הקב"ה לספור ימים אלו, כדי שנוכיר צער העולם

ולשוב לו בלבב שלם ולהתחנן לפניו לרחם עלינו ועל הבריות ועל הארץ שיהיו התבואות כתיקונן, שהם סיבת חיינו, שאם אין קמח אין תורה. עיין שם.

רסח. מעם למה אין סופרין העומר אלא בלילה.

מצאתי בספר צרור המור פרשת אמור דף ק"ב עמוד ב', וזה לשונו. וספרתם לכם ממחרת השבת וכו', להורות שצריך למנות מפסח עד שבועות, ממחרת השבת שהוא בתחילת הלילה שאז מתחיל הדין, ולכן מצותו בלילה להשקיט כח הדין של העומר השולט בלילה, בכח מצות הספירה, ולכן אמר וספרתם לכם להנאתכם, וכל זה להכניע מדת הדין הקשה, ולפי שהם ימי דין אמרו שצריך להורות בהם צער ושאיסורים בתספורת, ואף על פי שאמרו שמתו בו תלמידי ר' עקיבא בלילה, הוא לפי הנגלה, כי מעם הנסתר הוא מה שכתבתי לפי שהעומר הוא הדין, ולכן אסור בתספורת כדי להראות עצבון. ומה שאמרו מותר לגלח מל"ג לעומר ואילך לפי שאז פסקו למות, כבר כתבו התוספות שזה משמע בימי החול לבד שבתות ה' מהעומר שאין צריך לומר בהם שאיסורים בתספורת. באופן שאיסור התספורת היא עד שבועות, וכן הוא לפי האמת, כי ל"ג לעומר הוא תוקף הדין, וסימנך עד הגל הזה, וכן פסוק אתה מושל בגאות הים בשוא גליו אתה תשבחם, כי העומר הוא ים סוער וכמצולה, וה' בכח הרחמים מושל בגאות הים, וכשמתנשא הגל הוא משככו ומשקיטו, וזהו בשוא גליו שהוא ל"ג לעומר שהוא כח הדין. עיין שם.

רסט. מעם למה אין מברכין שהחיינו על ספירת העומר.

מצאתי בהרשב"א שאלה קכ"ו, הטעם לפי שאין מברכין שהחיינו אלא על דבר שיש בו הנאה או שמחה, כגון נטילת לולב שהוא בא לשמחה, ותקיעת שופר לזכרון בין ישראל לאביהם שבשמים, ומקרא מגילה דחם עלן ופרקינן, ופדיון הבן לפי שיצא בנו מכלל נפל, אבל ספירת העומר אין בו שום דבר לשום הנאה, אלא לעגמת נפש לבית אלהינו שיבנה. ואם תאמר למה אין מברכין זמן על ביעור חמץ ועשיית סוכה, לפי שאין מברכין עד תשלום ההנאה, ואלו סמכין אומן דרגל. עיין שם.

ער. טעם למה מברכין העומר מעומד.

מצאתי באמרי נעם על התורה פרשת אמור, מפני שקצירת העומר מעומד שדרך הקוצרים לקצור מעומד, וכמצות הקצירה כך מצות הספירה.

ועוד טעם אחר מפני שהיא עדות שמעידין כך וכך לעומר, ואין העדות אלא מעומד.

ועוד טעם אחר, מתוך שנמצאים עומדים אין מעבירין על המצות. ומצאתי בזוהר פרשת תצוה דף קפ"ג עמוד א', וזה לשונו. ועל דא אנן עבדין חושבנא בקיומא על קיימין בגין דאינון יומין יומין עלאין אינון, וכן בכל זמנא דעייל בר נש לאינון יומין עילאין בין בצלותא בין בשכחא, איצטרך לקיימא על רגלוי ירכין וגופא כחדא, דתמן ירכין וגופא לקיימא כדכורא דקיימא בחיליה, ולא כנוקבא דארחא למיתב. עיין שם.

נולכן אנחנו עושים חשבון (כלומר ספירת העומר) בעמידה על הרגלים מפני שאותם ימים הם ימים עליונים, וכן בכל זמן שנכנס אדם לימים עליונים אלה בין בתפלה בין בשבת, צריך לעמוד על רגליו ירכים וגוף כאחד, ששם ירכים וגוף (צריכים) לעמוד כזכר העומד בכוחו ולא כנקבה שדרכה לשבת. עיין שם.]

רעא. טעם למה אומרים יהי רצון אחר הספירה.

מצאתי בספר אמרי נעם פרשת אמור, הטעם שאומרים יהי רצון שיבנה בית המקדש, מה שאין כן בשאר המצות, הטעם לפי דבזמן הזה אין אנו חייבין לברך מדאורייתא, והספירה זכר למקדש, ולכך מתפללין שיבנה ואז יהיה חובה עלינו לברך ברכת העומר. עיין שם.

ערב. טעם למה אומרים למנצח בנגינות אחר ספירת העומר.

שמעתי מפני שיש בו שבעה פסוקים כנגד שבעה שבועות, ויש בו מ"ט תיבות כנגד מ"ט ימים של הספירה.

ומצאתי בספר כסף מזוקק פרשת אמור דף קל"ד עמוד ב', וזה לשונו. ולפי דעתי לכך תיקנו בספירת העומר לומר למנצח, מלבד הטעם הראשון שיש בו שבעה פסוקים וכו' ויש בו מ"ט תיבות וכו', ותמצא בפסוק שני שבע תיבות ובאחרון שבע תיבות, לרמוז שמצוה לממני

שבועות, וכסוף השבעה יעשה היכר לומר היום שבעה ימים שהם שבוע אחד פסוק אחד כשבע תיבות, וכיון שעיקר הספירה הוא להיותם יום ליום מכוונים בתפלה לאל חי ישמור לנו חוקות קציר מהשרב ומללים רעים, לכך אומרים אלהים יחננו ויברכנו בתבואה בהארת פנים, כדי להודיע כארץ דרכי טובך. ובכל גוים ישועתך, שאתה מושיע אותנו מחרפת רעב בגוים, וזהו שפע ברכה כוללת לכל בני עולם. יודוך עמים אלהים, אלו ישראל. יודוך עמים כלם, אלו כל בני עולם, וזהו פסוק ארץ נתנה יכולה. יברכנו אלהים אלהינו, לרמוז שכל ענין ספירה זו של העומר הוא כדי להתברך בתבואה וכו'. עיין שם באורך. ועל זה אנו אומרים מזמור זה של אלהים יחננו שבאו בו הענינים כפולים, יודוך עמים ב' פעמים, וחזר ושנה הפסוק פעם אחרת, וכן כפל כל הברכות וכו', כאן רמז השתי כוונת שיש בספירת העומר, האחד לספור ימים של מועד בא מתן תורה, כי הקב"ה נתן גבול של חמשים יום מפסח מועד צאתם ממצרים, עד יום מתן תורה, ולזה אמר אלהים יחננו וכו', ועוד על הפרנסה עיין שם, הרי המזמור הזה הוא כולל ענין התורה וענין הברכה בפרנסה שהם שני דברים הנרמזים בספירת העומר, והכל חולך אל מקום אחד ענין התורה שהוא ב' בסיון.

רעג. טעם למה נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בזמן העומר לאחר שקיעת החמה.

וחכמים תלו הטעם לפי שבשעת שקיעת החמה מתו תלמידי ר' עקיבא.

ומצאתי בשבלי הלקט הנדפס סימן ע"ד שכתב, והרב שמחה שפירא ז"ל נתן טעם שבבראשית רבה פרשה י"ז גרסינן, מפני מה הנשים הולכות אצל חמת תחילה, אמרו מפני שהן גרמו מיתה לעולם, ולכך בידיהן ובהן נוחת מדה זו בזריות, להודיע שבחן, שבכל דור ודור שהם קדמו אצל התלמידים לכבדן ולהתעסק בהן, ולפיכך נהגו שלא לעשות מלאכה באותו ערב זכר לנשים צדקניות שהיו באותו הדור.

ובברכי יוסף כתב בשם שבלי הלקט כתיבת יד סימן רל"ה שנתן טעם אחר, לפי שהעומר בא משעורים וכן מנחת סוטה באה משעורים,

על כן נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה באותו ערב של הספירה, להיות להם לזכר בעבור תהיה יראתו על פניהם ונוסדו.

עדר. מעם למה לא היו אלא שלשה רגלים, ולמה פסח וסכות שבעה ימים ושבעה יום אחד.

מצאתי בספר מרכבת המשנה להרב אברבנאל פרשת ראה דף נ"ג עמוד ד', וזה לשונו. כנגד שלשה חסדים שקבלו ישראל מהשם יתברך, והם יציאת מצרים ומתן תורה וירושת הארץ, ולכן צוה שיעלו לביתו שלוש פעמים בשנה. בחג המצות על שהוציאם, ובחג שבועות להודות לפניו על שנתן להם התורה, ובחג הסכות להודות לפניו על הארץ ועל תבואתה.

ומעם פסח שבעה ימים.

לפי שמעת שיצאו ישראל ממצרים עד שנכנסו לים שבעה ימים, ואכלו מן המצות אשר הוציאו ממצרים כל אותם שבעת הימים, ואז נמכעו המצריים והיתה התשועה שלימה וכו', וכנגד אותם השבעה ימים היו ימי הפסח שבעה ימים. אמנם חג שבועות היה יום אחד ביום מתן תורה שהיה אחד ומיוחד וכמוהו לא יהיה. וחג הסכות היה גם כן שבעת ימים מפני שבעת המינים שנשתכחה בהם ארץ ישראל. עיין שם ובזהר הקדוש דף צ"ו עמוד א'.

ערה. מעם למה קורין שיר השירים בפסח.

מצאתי בספר ארחות חיים, הטעם לפי שרובו נאמר על יציאת מצרים, ובפסח היתה יציאת מצרים, לכך קורין אותו בפסח.

רעו. מעם למה קורין פרקי אבות בין פסח לעצרת, ועוד למה בכל שבת פרק אחד ולא כולם בשבת אחת.

מצאתי בספר יוסף עליו פרק א' של אבות דף א' עמוד ב', וזה לשונו. עם מה שאמרו בפסח העולם נידון על התבואה ובעצרת על פירות האילן, לכך תיקנו לקרות ברבים פרקים אלו בין פסח לעצרת משני טעמים אלו, שהרי פרקים אלו דברי מוסר וחסידות שמביא את האדם מרעה לטובה, ואם כן נשכר מזה שאפילו נגזר בפסח זו שום דבר רע על התבואה, אם כן בקריאת פרקים אלו יחזרו ישראל בתשובה, וכיון שכל ישראל יחזרו בתשובה יש להם כח לקרוע גזר

דין מרעה למוכה כמו שזה פשוט, אם כן שפיר דמי לקרותן דוקא בשבתות אלו, כדי שיתנו לבם כל ישראל להזהר מכל מה שכתוב בפרקי אבות, ובזכות זה יגזור גזר דין טוב על התבואה, ובגשמי אורה תאיר אדמה, והוי כל זה לתקון התבואה.

זאת ועוד שאם אפשר שהיה גזר דין טוב וישר של פסח על התבואה, מכל מקום יקראו פרקים על מה שעתיד להיות בעצרת שבו נידונין פירות האילן, אם כן יהיו כל ישראל נזהרין מזה כמילי דאבות, ונשכרין מזה התבואה וגם הפירות שבעצרת, ומיד נגזרין כל הפירות לברכה.

רעו. טעם למה נהגו לומר משנת רבי חנניא בן עקשיא בסיום הפרקים.

מצאתי בספר מחזיק ברכה להרב מהר"י אזולאי ז"ל סימן נ"א בשם באר שבע, הטעם לפי שאין אומרים קדיש על משנה אלא על אנדה, דאמר מר לא קאים עלמא אלא על יהא שמיה רבא דאגדתא. עד כאן.

ועוד כתב ואפשר לומר דנראה הטעם, דכיון דאגדה גדולה מעלתה דקאים עלמא עלה, והאגדה מושכת לבו של אדם, ישמח ישראל כי עניין גברי יהא שמיה רבא מתוך שמחת מצוה וניחא למאריהו דקאים עלמא, ומהך טעמא נהגו לומר בשילהי שמעתא רבי חנניא בן עקשיא בעבור ישמח העם שהוא אנדה, וזכות לישראל שאומרים קדיש יהא שמיה רבא דאגדתא וזהו מנהג ולא מן הדין, וכן מצאתי בבית יהודה של מהר"י עייאש סימן ל"א.

רעח. טעם למה אין מברכין על הבשמים במוצאי יום טוב.

מצאתי באבודרהם דף מ"א עמוד ב', וזה לשונו. כשיבא יום טוב במוצאי שבת אינו צריך לבשמים, שעונג יום טוב עולה כבשמים לנשמה יתירה ויותר, ויש מפרשים נשמה יתירה היא המנוחה והעונג שהנפש מוצאת בשבת כאילו יש לו נשמה יתירה, וכשנכנס לימי הטורח והיגיעה והענוי כאלו אבדה ממנו נשמה יתירה ונחלש, ולפי פירוש זה בשבת נתוספה בו נשמה יתירה מפני שהוא יום מנוחה ואפילו ממלאכת אוכל נפש, מה שאין כן ביום טוב. ומכל מקום

כשבא יום טוב במוצאי שבת אינו צריך לבשמים, שעונג יום טוב עולה לבשמים. עד כאן תשובת הרשב"א.

והרב אבן עזרא ז"ל פירש נשמה יתירה, כי בשבת יתחדשו בגופות יתרון כח ונשמה ויתרון השכל, וזהו ויברך אלהים את יום השביעי, ולפי פירוש זה אין חידוש זה ביום טוב ולפיכך אין מברכין על הבשמים במוצא, עיין שם ובהרדב"ז דפוס ויניציא סימן תר"ך.

רעט. טעם למה אין מזכירין אליהו במוצאי יום טוב.

מצאתי בספר מחזיק ברכה סימן תר"א, וזה לשונו. מצאתי בקונטרס ישן נושן על קלף מכתיבת יד תלמידי ר' יהודה החסיד שקבלו מרבה, וזה לשונו. אליהו ז"ל מושיב כל צדיק וצדיק כגן עדן, ואותו שבא זמנו לצאת מגהינם יום אחד או שנים או שלושה, אליהו מוציאו מגהינם וסובל דינו עד שבת שהיה לאותו צדיק שנפטר לסבול, לכך נהגו לומר פסוקים מאליהו במוצאי שבת. וכשהצדיק נפטר יומים לפני השבת, אם יש לו לקבל דינו באותן שני ימים כמו כן שלאחר השבת, אליהו ז"ל מבקש עליו ומקבל דינו, כי בערב שבת ויום טוב יוצאים הנשמות וחוזרין במוצאי שבת ויום טוב, ואליהו מושיב כל אחד לפי כבודו, לכך נהגו לומר פסוקי אליהו במוצאי שבת. עד כאן לשונו. וכשתדקדק בדבריו תראה שפעולת אליהו ז"ל הוא לפני השבת, ולכך נהגו להזכיר אליהו דוקא במוצאי שבת. ודו"ק.

ומצאתי בספר שכחת הלקט דף ב' ענף אליהו, בכל מוצאי שבת מעיינים בדין מי שנתכפרו לו עונותיו בגיהנם, כדי שלא להחזיר שם, ומי שנתכפרו עונותיו אליהו מביאו אצל מי שמוכן לו להיות מוכן אצלו, גם יש צדיקים שחטאו במקצת דברים שצריכים במוצאי שבת להשיבו לדונן, אליהו מקבל עליו דין להגין עליהם ולא יחזירם לגהינם, וזה שאמר בתנא דבי אליהו הרי אני כפרת משכבם, ולכך אומרים ענייני אליהו במוצאי שבת, וזה הביא בשם ספר סודי רזא, ועיין מה שכתבתי במקום אחר.

הלכות שבועות

טעם שנהגו שלא להסתפר עד חג השבועות. עיין לקמן בהשמחות אות מ'.

רפ. טעם למה נקרא שבועות ולמה עצרת והיכן נקרא עצרת.

י"ל דכתיב בשבעותיכם ומתרגמינן בעצרותיכם.

ועוד עצרת לשון מניעה דכתיב כי עצור עצר ה', ונקרא עצרת לפי שכשקבלו ישראל את התורה נעצרו מנשותיהם.

ועוד עצרת ראשי תיבות 'עלה 'ציר 'ריש 'תורה, ועיין בדברים אחדים דף ע"ז עמוד ג'.

רפא. טעם למה בכל המועדים כתיב זמן, דהיינו ובחמשה עשר לחדש וכו', חוץ מן שבועות.

מצאתי בספר אמרי נעם פרשת פינחס, לפי שעברו על מה שדבר להם ביום מתן תורה, ולכך צוה לעשות יום הכיפורים שבו נתנו לוחות שניות, ויום כפור נגד שבועות.

ולמה אין שבועות במל'.

לפי שמעלין בקדש ולא מורידין.

רפב. טעם למה נהגו לקרות רות בשבועות.

איתא בשמחת הרגל על מגילת רות שהוא תחילת קציר השעורים. ויש אומרים טעם אחר, לפי שכשקבלו ישראל התורה נתגירו ונכנסו תחת כנפי השכינה, וגם רות נכנסה תחת כנפי השכינה לכך קורין אותה.

ומצאתי בברכי יוסף סימן תצ"ד, וזה לשונו והוא מדרש ילקוט רות. מה ענין רות אצל עצרת, ללמדך שלא ניתנה תורה אלא על ידי יסורין ועוני, דכתיב חיתך ישבו בה וכו'.

ועוד כתב הרב ז"ל דהתורה כולה גמילות חסדים, וכן במגילת רות יש בה גמילות חסדים.

ובירושלמי אמרו דדוד המלך עליו השלום נסתלק בעצרת, והקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים ובודאי נולד בעצרת, ומגילת רות ליחס דוד.

ועוד כתב כמו שאמרו ז"ל, דרות נקראת שקבלה עוד מלבד שבע מצות בני נח, תר"ו מצות, ולכן ביום קבלת התורה שקבלנו תרי"ג מצות עם השבעה דבני נח קורין רות.

אי נמי רו"ת גימטרייא מילוי שם אדנ"י, והדברים עתיקים.

ומצאתי בספר דבר משה של ר' משה אלבלידה פרשת במדבר דף נ"ו עמוד ג', לרמוז שרות לא השיגה השלמות רק על ידי טוב בחירתה והשתדלותה לחסות תחת כנפי השכינה, כן יש לכל אדם אשר לבו נוקפו להשיג האושר ללמוד ממנה ולא לבטוח על שרשו ויחוסו או זולת טבעו. עד כאן לשונו.

הלכות ט' באב

רפג. טעם למה אומרים ובא לציון [בליל] ט' באב.

כתב ברכי יוסף הטעם שצריך להזכיר נחמה, וגאולת ציון היא נחמה. ועוד מפני שאומר קינות תחילה ובסופם אומר נחמה ומסיים בה ובא לציון גואל, וכדי להסמיק ובא לציון לובא לציון.

רפד. טעם שמתחילין מן ואתה קדוש בליל ט' באב.

כתב בעל הלכות קטנות חלק ב' סימן מ"ד בשם הרב יוסף מולכו, דאמרו אין העולם מתקיים אלא אקדושה דסדרא, והיא במקום התורה שאסורה, וכתב ואני המניח שמעתי מבנו החכם יעקב מולכו, שהוא רמז לגאולה כדי שלא יתייאשו העם, ובפרט לרמז לידת המשיח וכיוצא, ונמצאת נתקנה על נכון.

וטעם שאם הל' במוצאי שבת אין אומרים ויהי נעם.

לפי ששיר זה נתקן על הקמת המשכן ועתה בעונותינו נחרב. ובעל ברכי יוסף כתב בשם הרמ"ק בספר גירושין, וזה לשונו. הטעם שאנו אומרים קדושה, שאנו מראים אבלות ועצבות, והיה אפשר שיתעוררו הקליפות והוא מקום סכנה שנותן רשות למזיקים, לכך אנו מבטלים אותם בסדר קדושה.

והטעם שמדלגין פסוק ואני זאת בריתי אותם, לפי שנראה כמקיים ברית על האבלות ועל הקינות, וזה הטעם בעצמו שאין אומרים אותו בבית האבל.

רפה. טעם למה אין מניחין תפילין בט' באב.

כתב בשבלי הלקט סימן צ', משום שנאמר לשום לאבלי ציון פאר תחת אפר, ובמקום שיש אפר אין פאר, ובט' באב כתיב העלו עפר על ראשם, והתפילין נקרא פאר, שנאמר פארך חבוש לראשך.

רפו. טעם שנוהגין לרחוק ולכבד [הבית] אחר חצות יום ט' באב.

מצאתי בברכי יוסף סימן תקנ"ט, מזה הטעם לא מיחו חכמינו ז"ל על רבות בנות דאחר חצות מתעסקים בכל כוחן לכבד הבית ולתקן המטות וכיוצא, וזה מנהג קדום בערי איטאליא לנשים, ויען שדעתם קלה וקצרה וחלושי אמונה, אדרבה חזקו ידיהם לקבוע אמונת הגאולה ולא יתייאשו חס ושלום.

וכן כתב הכלבו סימן ס"ב, וזה לשונו. הזקנים הראשונים הנהיגו מנהג זה ולטובה נתכוונו, ועשו סמך לדבר על מה שאמרו בהגדה, כי המשיח נולד ביום ט' באב אחר חצות, וכמו שעשינו זכר לחרבן ולאבילות, כן צריך לעשות זכר לגואל ולמנחם, כדי שלא יתייאשו מן הגאולה, וזה האות לא הוצרך רק לנשים שהם חלושי מוח, אבל אנו כלנו מאמינים ובטוחים בנחמות הכתובות בתורה, אך הנשים שאינן יודעות שום ספר צריכין חיזוק. ועיין באורחות חיים. וכנסת הגדולה סימן תקס"א הגהת בית יוסף סעיף קמן כ"א כתב, שאם באים לשאול צריך לאסור להם. יעיין שם.

רפז. טעם למה מברכין הלכנה בליל מוצאי תשעה באב.

כתב ברכי יוסף סימן תקנ"ט, וזה לשונו. כתב הרב המקובל מהר"י צמח בהגהותיו לאורח חיים כתיבת יד, שאלתי לחברים אם כך היה עושה מהרצ"ו ז"ל, ואמרו שהיה מברך כמוצאי ט' באב והיה נותן טעם פשט, כדי לבשר השכינה המכונה ללכנה ולישראל, דאף שנחרב הבית וגלו הרי הם עתידים להתחדש כמותה ומלכותו בכל משלה, וגם כי אז מתעורר מלך המשיח.

ועוד משום שמחה שהרי כבר עבר הצום ונסו יגון ואנחה.

הלכות ימים נוראים

רפח. למה אין מזכירין ראש חודש תשרי.

עיין מה שכתבתי בהלכות ראש חודש [לעיל סימן רמ"ב].

רפמ. מעם למה קבע הקב"ה יום הדין בחודש תשרי ולא בחודש אחר.

מצאתי בפרשת דרכים דרך צדקה דף מ"א עמוד ד', שהביא בשם מהר"ש יפה, וזה לשונו. שמה שקבע יום הדין בחודש השביעי הוא לטובתן של ישראל, לפי שקודם לזה הוא זמן אסיפת הפירות, ונותנים לעניים לקט שכחה ופיאה, וכשיושב לדון את העולם אינו דן את ישראל במדת הדין אלא במדת רחמים, לפי שגדול כח של מתנות עניים, שמהפכת מדת הרוגז למדת רחמים. (ועיין סימן תמ"ה ותמ"ו).

ומצאתי בספר עץ חיים פירוש על המצות של הרב יהודה בן חנון שנדפס מחדש דף ל"ד עמוד א', וזה לשונו. על דרך הפשט לפי שבחודש תשרי עולה מזל מאזנים, ובמזל תלייא מלתא, לכן באחד בתשרי הקב"ה יושב ודן את העולם.

ועוד מעם אחר לפי שבאחד בתשרי נברא אדם הראשון ובו חטא ובו נידון, לכך הוקבע יום הדין לדורות, כמו ששינינו בספרי.

ועוד כי הקב"ה בוחר בשביעיות והוא חודש השביעי, שנאמר ובחדש השביעי באחד לחדש, לכך הוקבע יום הדין שהקב"ה יושב ודן את ברואיו.

ומצאתי באבודרהם דף נ"ב עמוד ד', וזה לשונו. מפני שמזל תשרי הוא מאזנים וכתיב במאזנים לעלות, לומר שנשקלין מעשיהם של כל אחד ואחד, ושיקול זה אינו לפי מנין המצות והעבירות, אלא לפי גדלן, יש מצוה שמשקלה כנגד כמה עבירות, ויש עבירה שמשקלה כנגד כמה מצות, והכל תלוי בשיקול הדעת של השם יתברך שהוא תמים דעים.

אי נמי לפי שבו נברא אדם הראשון, רצה הקב"ה להשגיח ולדרוש מעשה כולם ולדון על פי מעשיהם ביום הבריאה הראשונה דין כל אותה השנה.

והרמב"ם כתב טעם אחר, שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, הקב"ה דן את אויביו בשעת כעסו, ודן את אוהביו בשעת רצונו, בחדש תשרי שיש בו מועדים ומצות הרבה שופר וכיפור וסוכה ולולב כארבעה מינים, ועל כן נקרא שביעי שהוא שבע במצות, והכי איתא בהגדה, ועיין בהרדב"ז החדש סימן תקע"ד.

רין. טעם למה אין אומר אדם לחבירו בראש השנה, תכתב לחיים טובים, או תכתב לשנה טובה.

כתב ברכי יוסף, ובעל חסד לאברהם בשם ספר הזכרון שכתב, הטעם לפי שהם ראשי תיבות תל"ט לשון קללה, מידי דהוה מה שאמרו רבותינו ז"ל שלא יאמרו לך אכול בשמחה לחמך, שהוא ראשי תיבות, אבל, לכך לא יאמר אלא לחיים טובים תכתב.

רצא. טעם שהולכים לנהר ואומרים פסוקי ותשלך.

מצאתי בשיירי סימן תקפ"ג בהגהת הטור, הטעם דאיתא במדרש, בשעה שבאו אברהם ויצחק לעקידה, גירה כהן השטן ורצה לפתותן שלא ילכו, ולא השגיחו, מה עשה, עשה נהר גדול לפניהם לעכבם שלא ילכו לעבר הנהר להר המוריה, נכנסו במים לצוארם נשאו עיניהם למרום, ואמרו הושיענו אלהים כי באו מים עד נפש, אז גער הקב"ה בשטן וחזרו המים לאחוריהם, ומשום הכי הולכין לנהרות לזכר העקידה, ואגב זה רואים דגים חיים לפי שאנו נמשלים לדגים חיים שנאחזו במצולה פתאום, ואומרים אגב זה תשוב תרחמנו.

רצב. טעם למה לא קבע הקב"ה יום הכפורים אלא בעשור לחודש השביעי מה שאין כן בשאר הימים.

מצאתי בספר אברבנאל פרשת אמור דף רס"ה עמוד ב', וזה לשונו. האמנם לא נתייחד היום העשירי בחודש השביעי לסליחה ולכפרה ולהציל את העם המושגח מן המערכות השמימיות, הנה הוא לסיבות: הראשונה מפני כי בתשרי נברא העולם כדברי ר' אליעזר, וקבלו חכמינו ז"ל שביום העשירי ממנו עשה אדם הראשון תשובה מחטאו,

וביום ההוא נתכפר, כי עם היות שלא הושב לגן עדן, הנה נתרצה לפני ה' והנחילו חיי העולם הבא, ולכן הוקבע היום הזה עת רצון לבני ישראל כשישובו אל ה' ויעשו כמעשהו שירוחמו מן השמים. ואמרו ז"ל לעולם ה' דברך נצב בשמים, אמר דוד לפני הקב"ה אתה דנת את אדם הראשון ברחמים, כך התנית עם זרעו לדון אותם ברחמים וכו'.

והסיבה השנית כפי מה שקבלו חכמינו ז"ל, שאברהם אבינו נימול ביום כיפור, ומפני אותו ברית נתקדשו בניו העושים כמעשהו לעבודת האל יתברך בדיבוקו.

והסיבה השלישית מה שאמרו בפרקי רבי אליעזר, שבראש חדש אלול עלה משה להר לקבל לוחות שניות, וישב שם ארבעים יום וארבעים לילה, ונשלמו ביום הכיפורים, ולכך נשאר היום ההוא יום סליחה וכפרה, כמו שנתכפר להם לישראל מעשה העגל.

והסיבה הרביעית היא שביום הזה ישב משה בנקרת הצור וראה את כבוד ה' עובר, ולמדו הקב"ה י"ג מדות של רחמים, ומשם קנה היום ההוא קדושה להיות יום תשובה כמו ששב אדם הראשון והדבקים בה'. עיין שם.

רצג. טעם שאין ישנים ביום ראש השנה ביום.

מצאתי כתוב בספר זכרון יוסף הנדפס מחדש דף מ"ו עמוד א', וזה לשונו. ונראה לי טעם לדבר על זה דלכאורה קשה, הא דאמרינן דאין חבין לאדם אלא בפניו, והיאך כותכין אותו למיתה שהרי המיתה חוב הוא לאדם. ונראה לי דבאמת הנשמה למעלה היא לפניו ודיני נפשות דיני ביום ולא בלילה, וכיון שישן ביום נשמתו עולה למעלה ויכולים לדון אותו אף על גב דחוב הוא לו, דהויא הנשמה לפניו, מה שאין כן אם [נ"ל שצ"ל אם אינן] ישן ביום, ובלילה אין לדון דיני נפשות, דאין דיני נפשות אלא דוקא ביום. עד כאן לשונו.

רצג. טעם להתרת נדרים בשלשה.

מצאתי בזוהר פרשת משפטים דף קט"ו עמוד ב', וזה לשונו. אמר ליה בוצינא קדישא, שכועת ה' איהי שכינתא בת יחידא ולא למננא

תקינו תלת בני נשא למיפטר ליה, אלא ש דשבת תלת ענפי אבהן, בת יחידה שבועה דאשתתפת בהו. עיין שם.
 [אמר לו המאור הקדוש, שבועת ה' היא השכינה בת היחידה ולא לחנם תיקנו שלושה בני אדם להתיר לה (הנדר או השבועה) אלא ש' של שבת שלושה ענפים (הרומזים) לאבות, בת יחידה שבועה שמשותפת בהם. עיין שם.]

רצד. מעם שתיקנו הראשונים הפרת נדרים בליל כפור.

מצאתי בשבלי הלקט דף מ"ה עמוד א', וזה לשונו. למה תיקנו הראשונים לומר כל נדרי בליל כפור, משום דקיימא לן דעל כל העונות שבתורה אם עשה תשובה יום הכפורים מכפר, וראו הראשונים ששום עון אינו מעכב את הכפרה, שאם יעשה אדם תשובה שלא יהא יום הכפורים מכפר, אך עון הנדרים, שאם נדר ליתן צדקה אין יום הכפורים מכפר, כדתנן בכריתות, חייבי חטאות ואשמות ודאין, שעבר עליהם יום הכפורים, חייבין להביא אחר יום הכפורים, אלמא אין יום הכפורים פוטרן מה שהוא חייב, והוא הדין אם חייב לפרוע נדרו אין יום הכפורים מכפר לו לפוטרו עד שיקיים נדרו, ואם אדם זוכר נדרו היה מקיימו, אבל אם נדר ושכח, לא נמצא שהוא ענוש בעבור שהוא קשור בנדרו ואינו מקיימו, ובעבור זה תיקנו הראשונים לומר זה, שאם עשינו שום נדר ושכחנו אותו ולא נדע לקיימו, אנו מתחרטין בכל אותן הנדרים מתירין זה לזה, ואף על גב דקיימא לן צריך לפרוט הנדר, הני מילי כשודעו, אבל אנחנו אין אנו תוהים על מה שזכרנו, אלא על מה ששכחנו וכו', וכל הציבור מתירין זה לזה ועוקרין הנדר מעיקרו, כדי שלא יהא שום דבר מעכב כפרתנו. עד כאן.

רצה. מעם למה מוציאין שלושה ספרי תורה של כל נדרי.

המעם שחם כנגד שלושה דיינים שעושים התרה.

ויש אומרים כנגד תורה נביאים וכתובים.

ויש אומרים כנגד שלושה אבות.

ומה שמוציאים שבעה.

כנגד שבעה רקיעים, וכנגד שבעה כורתי ברית.

ויש אומרים כנגד שבעה פעמים שאומרים ה' הוא האלהים בנעילה.
והמנהג שמוציאין כל ספרי תורה שבהיכל.
הטעם שאם יוציאו שבעה יש פגם לספרי תורה שנשארו בהיכל.

רצו. טעם שתיקנו לומר כל נדרי שלשה פעמים.

כתב בשבלי הלקט סימן ק"ב, וזה לשונו. מצאתי כתוב בשם רבינו
תם ז"ל, שכך רוב דברי חז"ל מלשון מגל זו מגל זו מגל זו, קופה זו
קופה זו קופה זו, וכן חלוץ הנעל, וכן רוב דברים, מותר לך מותר
לך מותר לך.
ועוד טעם אחר שמי שלא שם בלבו פעם ראשונה יכוין לבו בפעם
שניה ושלישית. עד כאן.

רצ"ז. טעם למה מדליקין נרות ביום כפור על כל אחד נר בבית הכנסת.

מצאתי בספר אורחות חיים לפי שמצינו בהגדה כל המדליק נר בבית
הכנסת מזלו מתגבר, ומביא ראיה מאבי שאול שהדליק נר בבית
הכנסת ויצא ממנו שאול שהיה מלך. ועושים אותו ביום כפור לפי
שהוא יום סליחה.

ומצאתי במהרי"ל טעם אחר, שכן דוד אומר, באורים ככדו ה', ואמר
הקב"ה הדליקו לפני נר כדי שאשמור נפשותיכם שקרויה נר, כמו
שנאמר נר ה' נשמת אדם, ואדם יש בו רמ"ח איברים ורוח ונשמה
הרי ר"ן כמנין נ"ר, כלומר בזכות הנר שתדליק בבית הכנסת ירחם
הקב"ה על רמ"ח איברים ורוח ונשמה.
ומה שעושין נר על אב ואם, זה הוא לכבוד נשמתם.

רצח. טעם אומרם כל האוכל גיד הנשה כאילו אכל ביום הכפורים.

מצאתי כתוב בספר אלה המצות שמילת הנש"ה בגימטריא ש"ס,
עם ד' אותיות הנשה עולים שס"ד, והשנה יש בה שס"ה יום, לכך
יהיה לה רשות לסטרא אחרא שס"ד יום בשנה, וישאר יום הכפורים
שחסר משס"ה שאין סטרא אחרא שולט בו, וזהו כל האוכל גיד
הנשה כאילו אכל ביום הכפורים, שאז סטרא אחרא תוכל לשלוט

גם ביום הכפורים, לפי שיום הכפורים אין בו לא אכילה ולא שתיה ואסור בתשמיש המטה. באופן שאין לו בו אחיזה כלל ועיקר.

רצמ. טעם שאומרים את יום הכפורים ואין אומרים את יום כפור.

מצאתי בזהר פרשת אמור דף ק' עמוד ב', וזה לשונו. יום כפור מבטי ליה, מאי יום הכפורים, אלא בגין דתרין נהורין נהרן בחד בוצינא עילאה נהיר לבוצינא תתאה, ובהאי יומא מנהורא עלאה נהיר ולא מנהורא דשמשא, ובגין כך בכסא ליום חגנו כתיב.

[יום כפור היה צריך לומר, מהו יום הכפורים, אלא משום ששני מאורות מאירים יחד, המאור העליון מאיר למאור התחתון. וביום הזה מאיר המאור העליון ולא מאיר השמש, ולכן כתוב בכסא ליום חגנו].

ש. טעם למה בליל כפור מתחיל ערבית בלא קדיש ואחר שמסיימין כל נדרי מתחיל והוא רחום.

מצאתי בהלכות קטנות שאלה ש"ז, לעולם אין אומרים קדיש בלא תהלה לפניו, ולכן נהגו בימות החול לומר איזה פסוקים ולומר קדיש בערבית, ובשבת אומרים מזמור של שבת, ובמועדים כל חג וחג משיירי דוד דשייכי לחג, כגון בראש השנה הרנינו וכו', אבל ביום הכפורים שאין בו מזמור קבוע, ואין אומרים אלא בקשות וכל נדרי, לכן אין אומרים קדיש. וכדי שנדע שאין קדיש אלא על מזמור, לכך תיקנו שבליל כפור לא יאמרו לא מזמור ולא קדיש, כדי שגם זה ההמון יתנו לב לדעת על מה זה, וילמדו כי אין לומר קדיש אלא בתהלה, ואם נאמר איזה מזמור כיון שאינו מדבר בעניינו של יום ננאי לאומרו ולא נכון לעשות כן.

שא. טעם למה אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בקול רם בליל כפור.

עיינ מה שכתבתי בהלכות תפלה סימן ע"ז.

שב. טעם למה תיקנו לומר פרשת אחרי מות ביום כפור.

הטעם כדי להזכיר מיתת הצדיקים כדי שיתכפר לנו עוונותינו, כאומרם ז"ל מה יום הכפורים מכפר אף מיתת הצדיקים מכפרת.

ובעל ארחות חיים נתן טעם אחר, כדי שיתנו לבם השומעים כמה צריך האדם לישמר מן החטא, שהרי אהרן שהיה רודף שלום ואוהב שלום ומקרבן לתורה, לא היה עומד זכותו ונתערבבה שמחתו במיתת שני בניו הגדולים על שחטא לפני הקב"ה.

ועוד טעם אחר שלא יזלזל במצות הנראות קלות אליו, שהרי אלו נענשו במצוה קלה שאין בה לא כרת ולא מיתת בית דין כפי פשט הכתוב, בהקריבם אש זרה, לכך נענשו.

ומצאתי בזהר פרשת אחרי מות דף נ"ו עמוד ב', וזה לשונו. תו פתחו ואמרו בכל זמנא דצדיקייא מסתלקי מעלמא דינא אסתלק מעלמא, ומיתתהון דצדיקייא מכפרת על חובי דרא, ועל דא פרשתא דבני אהרן ביומא דכפורי קרינן לה, למיהוי כפרה לחוביהון דישראל, ועל דא אמר אתעסקו במיתתהון דצדיקייא אלין ויתחשיב לכו כאילו אתון מקרבין קרבנא בהאי יומא לכפרה עלייכו, דתנינן כל זמנא דישראל יהון בגלותא ולא יקריבו קרבנין בהאי יומא ואינון שעירין ולא יכלין לקרבא. יהא להו דכרנא דתרי בני אהרן ויתכפר עלייהו וכו'.

[שוב פתחו ואמרו בכל פעם שהצדיקים מסתלקים מהעולם הדינים מסתלקים מהעולם, ומיתת הצדיקים מכפרת על חובות הדור, ולכן קורים ביום הכפורים פרשת בני אהרן, שיהיה כפרה לעונותיהם של ישראל, ולכן אמר התעסקו במיתתם של צדיקים אלה ויחשב לכם כאילו אתם מקריבים קרבן ביום זה לכפר עליכם, שלמדנו כל זמן שישראל יהיו בגלות ולא יקריבו קרבנות ביום זה ואינם יכולים להקריב אותם השעירים. יהא להם זכרון של שני בני אהרן ויתכפר עליהם וכו']

ובדף נ"ז עמוד ב', תאנא אמר רבי יוסי בהאי יומא דכפורי אתתקן פרשתא דא לכפרא לישראל בגלותא, בגין דסדרא דיומא דא הכא אסתדר, ובגין דמיתתהון דבני אהרן מכפרא על ישראל, מכאן אוליפנא כל ההוא בר נש וכו', ועל דא ביומא דא קרינן אחרי מות שני בני אהרן דישמעון עמא ויצטערון על אבודהון דצדיקייא ויכפר להון חוביהו וכו'.

[למדנו אמר רבי יוסי ביום זה של כפור נתקן (לקרות) פרשה זו לכפר (על) ישראל בגלות, משום שסדר יום זה נסתדר כאן, ומשום שמיתתם של בני אהרן מכפרת על ישראל, מכאן למדנו כל אדם וכו', ולכן ביום זה קורים אחרי מות שני בני אהרן, שישמעו העם ויצטערו על אובדנם של הצדיקים ויכפר להם עוונותיהם וכו'.]

שג. טעם למה קורים פרשת עריות במנחת יום כפור.

הטעם שאם יש שם אדם שנכשל בעבירה יזכור חטאו וישוב אל ה' וירחמנו.

ועוד לומר רבון העולמים הזהרתנו שלא לגלות ערוה, אף אתה לא תגלה ערותנו ביום כפור, ותכפר לנו כל עונותינו וסלח ומחול לכל פשעינו.

ובספר תיקון יששכר דף ס' כתב, הטעם לפי שנפשו של אדם תתאוה אל העריות, ובני אדם בכל השנה נכשלים בהם, וגם ביום הכפורים שהנשים מתקשטות לכבוד היום, כמו שאמרו בפרק קמא דיומא, דהאידנא יומא דכפורי באו על כמה בתולתא בנהרדעא, לכך קורים להם פרשת עריות, שכל מי שיש בידו עון אחד מהם פורש ממנה וחוזר בתשובה ויתכפר לו.

וכן כתב הרמב"ם בטעם פרשת עריות, כדי שיזכור ויכלם למי שנכשל באחד מהם ויחזור בתשובה. ועיין בתיקוני יששכר.

והתוספות דמגילה דף ל"א כתבו, בשביל הנשים שמתקשטות, ואיתא במדרש, כשם שחקב"ה הזהיר שלא לגלות ערוה כך לא יגלה עריות עונותנו. ועיין במ"ז ובכלבו.

שד. טעם למה במנחה מפטירין הפטרת יונה.

הטעם כדי ללמד לבני אדם שאין יכולין לברוח מלפני השם, אם עבר עבירות, כמו שכתוב אנה אלך מרוחק ואנה מפניך אברה, אלא ישוב אל ה' וירחמנו.

ועוד לעורר התשובה כמו שעשו אנשי נינוה ובא נושעו בראות ה' את מעשיהם כי שבו.

ובעל תיקון יששכר דף ס"ז כתב, להודיע שהשם יתברך מוחל וסולח לשבים העוברים, אפילו קהלה או עיר כולה עוברת כאמור בנינוה,

שלא יגדל ויכבד רשעם שעשו בעיניהם להיותם רבים מסכימים ברשע וימנעו מעשות תשובה, ומעוררת היא לכל הקהל לתקן מה שעד עתה היו נכשלים. והשם יתברך יסלח על מה שעברו. עיין שם.

שה. טעם למה מזכירין המתים במנחת יום הכפורים.

לפי שהזכרת המתים שובר לבו של אדם ומכניע יצרו. ועוד שבזכות המתים הקב"ה ירחם עלינו ויסלח עונותינו. ומצאתי בספר שאלות ותשובות בית דוד סימן תל"ה, וזה לשונו בשם שבלי הלקט. אחר קריאת התורה נהגו להזכיר נשמות ולברך העוסקים בצרכי צבור, וכתב ר' בנימין לפי ששבת הוא יום מנוחה דוגמא לעתיד לבוא, ויום שגם המתים נוחים בו ואינם נידונים, ראוי להזכירם למנוחה ולברכם ולהתפלל עליהם. עד כאן.

וכתב המרדכי, מה שהורגלו לנדור צדקה ביום הכפורים כעבור המתים, יש ראיה מספרי, כפר לעמך ישראל, אלו החיים. אשר פדית, אלו המתים. מלמד שהמתים צריכים כפרה.

וכתב הרב בית דוד, מצאתי בפסיקתא זוטא, אמר להם משה רבינו עליו השלום דעו כי המתים וגם דורות העתידים רוחם נצבות פה, אשר ישנו פה, אלו המתים. עומד, אלו החיים. ואשר איננו, אלו העתידים. משמע שגם המתים ערבים, ולכן אמרו רבותינו ז"ל, שהמתים צריכים כפרה, לפי שכאשר חוטאים החיים, צריכים המתים לשלם בעדם, ולכן מועיל הכפרה שעושים החיים בעד המתים, היינו על החטא שמגיע למתים בעד החיים, לא לחטא של מתים שעשו בעצמם.

שו. טעם למה נהגו לומר ביום כפור שבע פעמים ה' הוא האלהים. ופסוק שמע ישראל ותוקעים תשר"ת.

כתוב בסמ"ג מפני שאין יום טוב זה מפורסם, עשו בו תקנה לפרסמו, ולכן תקועין תשר"ת, ואין צריך להמתין עד אחר ההבדלה בחונן הדעת, מפני שהיא חכמה ואינה מלאכה, ואפילו בשבת אין איסור לתקוע אלא גזרה שמא יוציא השופר מרשותו ללמוד סדר תקיעות, ואין כאן לחוש בתקיעה מועמט כזה.

ומה שאומרים שבע פעמים ה' הוא האלהים.

קבלתי בשם מורי רבינו יהודה בר רבי יצחק, אחר שהשלים תפילת נעילה אומר קדיש, ואחר כך אומר שבע פעמים ה' הוא האלהים, לפי שהשכינה עולה למעלה משבעה רקיעים.

והתוספות כתבו מה שאומרים שבע פעמים, כנגד שבעה רקיעים שמשבחים לבורא רקיעים, שהוא דר למעלה משבעה רקיעים.

שז. טעם שתיקנו לתקוע תשר"ת בלא ברכה בערבית של מוצאי יום הכפורים.

מצאתי בשבלי הלקט דף מ"ז עמוד ד' סימן ק"ח, וזה לשונו. שמעתי משום דשמן ביום הכפורים לית ליה רשותא לאסמוני, וביום הכפורים בחזרתו גוערין בו.

ורבינו האיי כתב בתשובותיו לא מצאתי טעם, אלא כמדומה שהוא זכר ליובל שנאמר, ביום הכפורים תעבירו שופר, ולפי שאין לנו ברור חשבון היובל, התקינו בכל שנה לתקוע זכר ליובל.

ועוד טעם אחר, לפי שמצינו בפרקי ר' אליעזר שכשעלה משה למרום לקבל הלוחות עלה בראש חדש אלול וירד ב' בתשרי, וצוה לתקוע בשופר בעלייתו ובירידתו, לכך התקינו דורות האחרונים לתקוע בלילי ראש חודש אלול ובמוצאי יום הכפורים, זכר לאותן התקיעות שקבלו הלוחות האחרונות בשמחה.

ועוד טעם אחר לפי שבראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, וגזר דינם נחתם ביום הכפורים, ואלו הימים ימי תשובה הן, והשב בנתיים מוחלין לו על כל עונותיו, לפיכך תוקעין במוצאי יום הכפורים להודיע כי נצמדקו בדין, וכן מנהג העולם כשחוזרין מעורכי המלחמה ונצחו את שונאיהן, חוזרין בחדוה ובתרועה להרים קול. עד כאן.

ועוד להראות שהוא יום טוב להרבות בסעודה, ולכן יפקדו איש את אחיו בצאתו מבית הכנסת בדרך שעושים בשבת ויום טוב.

וכתב הרב תרומת הדשן סימן מ"א, אין הדין והבימה מסתלק עד שישלימו ישראל סדריהם.

שח. טעם שמקדשין הללנה במוצאי יום כפור.

כתב מהרי"ל הטעם דקודם היו מאיימין מיום הדין וליכא שמחה, וכמוצאי כפור שכבר נסלחו עונותינו ואמרו לך בשמחה אכול לחמך, לכך מקדשין את הלבנה.

שט. טעם למה במוצאי כפור אין מבדילין אלא על אור ששבת.
כתב הכל בו הלכות יום כפור, הטעם לפי שפסקה הנאתו בו ביום, ועכשיו הותר לו, לכך מברכין על אור ששבת. עיין שם.

שי. טעם שנצטוו על חמשה עינויים ביום כפור.

מצאתי באלוה רבה סימן תרי"א סעיף קטן א', חמשה עינויין כנגד חמשה חומשי תורה שנשלמו ביום זה, וכנגד חמשה חושים שעושים בהם מצות ועבירות. והעולם הזה נכרא בה' שנאמר בה' בראם, וה' רומז לבעלי תשובה, דלהכי יש לה פתח, כלומר יכנסו בעלי תשובה. עיין שם.

הלכות סכות

שיא. טעם אומרם כל המקיים מצות לולב כאילו קיים כל המצות וזוכה לחיים טובים.

הטעם כי אתרוג כגימטריא עולה תר"י, עם לולב והדס וערבה הרי תרי"ג, לכך אמרו כל המקיים מצות לולב זוכה לחיים טובים.

שיב. טעם לארבעה מינים של לולב.

כתב רבינו בחיי בספר כד הקמח דף מ"ד עמוד ד', הטעם שהם רמז לארבעה איברים שבגוף שהם עיקר פעולת האדם, הן לכל מצות הן לכל עבירות, והם העינים והלב שלבא ועינא תרי סרסורי חטאה אינון, והשפתים גם כן וכנגדם עבירות בדיבור, והשדרה כי עיקר הגוף והכח הנמשך מן המוח. והאתרוג דומה ללב, לולב דומה לשדרה, הדס לעינים, ערבה לשפתים, והכונה בזה כי האדם בהכשלו בעבירות של ארבעה אלו, ימצא כופר בארבעה מינים אלו, לפי שכל עבירה תמצא כופר כשיעשה האדם מצוה כנגדה.

וכתב החינוך מצוה רפ"ה, לפי שיש בארבעה מינים אלו ענין אחר, שהם דומין לאיברים שבאדם היקרים, שהאתרוג דומה ללב שהוא משכן לשכל, לרמזו שיעבוד הקב"ה בשכלו, והלולב דומה לשדרה שהוא העיקר שבאדם, לרמזו שיישר כל גופו לעבודת הקב"ה, וההדס דומה לעינים לרמזו שלא יתור אחר עיניו ביום שמחת לבו, והערבה דומה לשפתים שבהן יגמור האדם כל מעשהו בדבור, שישים רסן בפיו ויכוין דבריו.

ובספר שפתי כהן על התורה דף קפ"ט כתב, כי האתרוג והלולב הם רמז לשבח העולם הזה והעולם הבא, וההדס והערבה רמז לדרכי תשובה והם הצער. עיין שם.

שיג. טעם למה מברכין על הלולב ואין מברכין על הדס וערבה ואתרוג, מאחר שכל אחד מצוה בכתוב, ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל.

מצאתי בספר כלכו סימן ע"ב, וזה לשונו. ומברכין על הלולב ולא על שאר המינים, לפי שבמינו גבוה מכולן, פירוש והוא עיקר ושאר המינים טפלין לו, ומברך על העיקר ופוסט את הטפל.

ויש אומרים מאחר שהוא חשוב במינו כל האגודה נקראת על שמו, והוי כמי שכורך בפירוש על כל אחד בשמו. וכן כתב בארחות חיים.

שיד. טעם למה מנענעין הלולב.

מצאתי באליה רבה סימן תרכ"א [צ"ל תרנ"א] סעיף כ"ו בשם הלבוש, וזה לשונו. ל"ו וכו' נגד ל"ו צדיקים, נגד ל"ו מליצי יושר, או רמז שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה, אל"ה בגימטריא ל"ו.

והטעם ששלוח צבור מנענע כהודו לה' ל"ו ב' פעמים, ששתי פעמים ל"ו הם ע"ב כמנין שם הוי"ה במילוי יודי"ן, וכן באנא וכן בסוף, הרי גימטריא רי"ו בהלל על שם המיוחד שממנו ע"ב שמות ורי"ו אותיות כמספר ויעבו"ר. ובתשובת מוהרדב"ז סימן רנ"ז כתב, ג' נענועין לכל קצה יעלו י"ח כנגד ח"י העולמים, וד' פעמים י"ח עולים ע"ב, והוא השם הממונה על המים. ועיין שם באורך.

שמו. טעם למה אין קושרין האתרוג עם שאר מינים בלולב.

מצאתי בספר גדולים מעשה ה' דף כ"ו עמוד ד', הטעם לפי שיש קצתם שיש בהם ריח ואין בהם טעם, ויש שאין בהם ריח ואין בהם טעם, ויש שיש בהם טעם וריח, ולפי שתפלתינו בחג הסוכות על הגשם שהוא צורך לכל מין האנושי, הנה כי כן נצטוונו בארבעה מנים נגד ארבעה כתות הנמצאים בנבראים, נגד כת עובדי האדמה שאין בהם השכלה כלל, יבואו ערבי נחל, שאין בהם לא ריח ולא טעם ולא הדר. ונגד הכת שהם העוסקים בכבישת הארץ והמלכיות וסדור קבוץ המדינות, בא הלולב שיש בו אותו הסדור, שכל עלה מדרגה פחותה מן העלה שלמעלה ממנה, עד העליון שהוא התיומת שהוא המלך וכו'. ונגד כת החכמים העוסקים בטבעיות, בא עץ עבות משולש, שכן היא חכמתם בנויה על שתי הקדמות ותולדה היוצאה מהם, ויש בהם ריח אבל אין בו טעם, שכמו שהריח אינו מספיק שיוזן ממנו האדם, כך הטבעיות אינם מספיקים להשכיע נפש שוקקה, אבל הם עזר מעט אל ההשגה, ובהיות שכל אלו ג' כתות, אין

בהם כדי הגעת הנפש אל שלימותה, לכך הם נקשרים יחד קשירה אחת. אבל נגד הכת המשובחת המתעסקים בלאהיות, להשגת הנפש שלימותא, יבא האתרוג שיש בו טעם וריח והדר וכו'.

שמו. טעם שמנענעין הלולב מעומד.

מצאתי באלוה רבה סימן תרמ"ד סעיף קטן ד', וזה לשונו. טעם תשובת הגאונים דילפינן קיחה קיחה, ולקחתם אגדת אוזב, מה להלן בעמידה אף כאן בעמידה.

ושל"ה כתב הטעם כמו ששינינו ובחג נידונין על המים, דד' מינים הללו הן סניגורין הבאים לרצות על המים, ומצות בעל דין בעמידה, ועוד שצריכין לנענע בהלל ומצות הלל בעמידה, ואם כן אין לחלק בין סופו לתחילתו, ומשמע דנטילתו גם כן מעומד.

שיו. טעם למה תיקנו גבורות גשמים מיום טוב אחרון של חג. והשאלה דוקא במרחשון או לששים יום אחר התקופה לפי המקומות.

הטעם מפני שמיום טוב של חג ואילך, זמן גשמים הוא, אף על פי שאינן צריכין, כיון שהחג זמן גשמי שנה ושינוי העתים החורף מן הקיץ, אנו חייבים לשם יתברך בעת השינוי, אבל השאלה לא נעשית עד עת הצורך. ועיין בארחות חיים.

שיח. טעם למה שואלין הגשמים במוסף ואין שואלין בתפילת י"ח.

הטעם עם מה שאמרו בירושלמי, שמעה ה' צדק, זו קרית שמע. הקשיבה רנתי, זו רגון תודה. האזינה תפילתי, זו תפלה. בלא שפתי מרמה, זו תפלת מוסף. מה כתיב בתריה, מלפניך משפטי יצא, אלמא תפילת המוספין עיקר. ומפני ששאלת הגשמים דבר גדול, תיקנו לאומרה במוסף שהוא גם כן דבר גדול.

ובארחות חיים סימן ק"ט כתב, הטעם שאין שואלין הגשמים אלא ביום ראשון של פסח, ויום טוב אחרון של חג, הטעם שאין הגשמים סימן ברכה כחג, שכשיושבין בסוכה ויורדין הגשמים סימן רע הוא, כמו שאמרו משל לעבד שבא למזוג כוס לרבו וכו'. והטל אינו נעצר,

והוא סימן ברכה בעולם, וכדי לחוציא את המועדות בטל, תיקנו לשאול ביום טוב ראשון של פסח ויום אחרון של חג.

וטעם שאומרים אותו במוסף ולא בתפלת י"ח.

לפי שאמרו שאסור ליחיד להזכיר קודם שיוזכר שליח צבור לפני התיבה.

והטעם שאינו יכול להזכיר קודם תפלת י"ח, כדי שלא יפסיק בין נאולה לתפלה, ובתפלת מוסף יכול להפסיק, ואם תאמר יזכיר בתפלת ערבית. זה לא שייך, לפי שאין כל בני אדם מצויים בשעת התפלה ולא ידעי בהכרזה, לכך תיקנו לאומרה בתפלת מוסף. ועיין בריא"ז ריש מסכת תענית ובמרדכי פרק קמא דתענית סימן תתקמ"ו.

שיט. טעם למה מפטירין הפטרה של סכות של שבת וחול המועד, בגוג ומגוג.

הטעם לפי שמלחמת גוג ומגוג עתידה להיות בתשרי.

וטעם שבשבת וחול המועד של פסח בהפטרת היתה עלי יד ה'.

כתב רב האי גאון לפי שעתידה תחיית המתים להיות בניסן.

ועוד לפי שאלו העצמות היו מיוצאי מצרים שיצאו קודם חקן.

וטעם שהמפטיר קורא בתורה קודם.

איתא כגמרא מסכת ברכות [צ"ל מסכת מגילה דף כ"ג עמוד א'] פרק הקורא, אמר עולא מפני מה המפטיר בנביא קורא בתורה בתחילה, מפני כבוד התורה. ופירש רש"י ז"ל, שלא יהיה כבוד התורה וכבוד הנביא שוה. עד כאן לשונו. וביאורו שאם יקראו בנביא לבדו כמו בתורה לבדה חרי השוו.

וטעם למה בקידוש של מועדים וברכת המפטיר חותמים מקדש ישראל והזמנים, ואין אומרים מקדש ישראל והמועדים.

מצאתי ברבינו בחיי פרשת בא, שהמועדים קבעה אותם התורה בזמן, חג הפסח בזמן האביב. חג שבועות בזמן הקציר. חג הסכות בזמן האסיף. לכך תיקנו והזמנים, ולא כלשון הכתוב והמועדים. עיין שם.

שך. טעם למה נקראת הושענא רבה כמו יום כפור.

מצאתי באלוה רבה סימן תרס"ד סעיף קטן א', וזה לשונו. אמר הקב"ה לאברהם אני יחיד ואתה יחיד, אתן לבניך יום כ"א, וזהו הושענא רבה כשמי אחי"ה גימטריא כ"א, ואברהם דור כ"א מאדם. תחשוב כ"א פעמים כ"א יעלו תמ"א ולמפרע הוא אמ"ת, חותמו של הקב"ה.

ועוד כי יום כפור ביו"ד לחדש כנגד יו"ד של השם, ואחר ה' ימים סוכות כנגד ה' של השם, והושענא רבה אחר ו' ימים, הרי תשלום של שם ארבע, דה"א אחרונה כפולה. ועיין במטה משה.

טעם למה חבטת הערבה ביום הושענא רבה בקרקע. עיין לקמן בהשמטות אות יו"ד.

שכא. טעם למה קורין פרשת וזאת הברכה על השלחן בליל הושענא רבה.

מצאתי בכלבו סימן כ', וזה לשונו. ונהגו להסדיר כל אחד ואחד בליל תשיעי של סוכות וזאת הברכה שנים מקרא ואחד תרגום לאור הנר, ואחר כך להתחיל מכל אחד מחמשה חומשי תורה, כדי שלא יראה כמי שמסיים התורה וחולך. וכל זה על ההגדה שאמרה תורה לפני הקב"ה, נתתני לבניך וכבר סיימו לקרותי ושוב לא יהיה להם חפץ בי. עד כאן.

ונראה לי מה שנוהגים במח"ק [במחזו קודשנו] עיר **טראבלס** ללמדה בליל החיתום, כדי שזכות התורה שהשלמנו ושהתחלנו, היא תגן עלינו ויחתמנו לחיים טובים.

שכב. טעם למה סדרו פרשת וזאת הברכה בשמחת תורה.

הטעם לפי ששלמה המלך עליו השלום ברך את ישראל בשמיני של חג, לפיכך אנו קורין וזאת הברכה שבירך משה את ישראל.

שכג. טעם שקורים בראשית תכף ומיד ביום שמחת התורה.

כתב בעל תיקוני יששכר דף ע' עמוד א', וזה לשונו. הטעם שמתחילין מיד בראשית כדי שלא יהיה פתחון פה מיד לשטן לקטרג ולומר, כבר סיימו ישראל את התורה ואינם רוצים לקרות עוד.

ועוד טעם אחר כשם שזכינו בתחילתה כך נזכה בסופה.
ועוד טעם אחר כמה שאמרו חכמינו ז"ל, התורה נעוץ תחילתה
בסופה וסופה בתחילתה, כשלהבת הקשורה בגחלת.

שכד. טעם למה קורין קהלת בשמיני עצרת.

מצאתי בארחות חיים משום דכתיב ביה, תן חלק לשבעה וגם
לשמונה, אלו שבעת ימי החג ויום שמיני, והוא מזהיר על הנדרים
שלא יעבור עליהם בבל תאחר.

ויש אומרים טעם אחר כי שלמה חיבר קהלת בהקהל, להוכיח
את ישראל דכתיב, ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל בירח
האתנים בחג. ולמה שאינו מזכיר בה אלא דוקא שם אלהים, עיין
בהרדב"ז חלק ב' סימן תשכ"ב.

הלכות חנוכה ופורים

שכה. מעם שתיקנו חנוכה שמונה ימים.

אמרו הטעם לפי שמצאו פך של שמן ולא היה בו שיעור של שמן אלא להדליק לילה אחת, ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה לילות. ובעל ספר העתים כתב טעם אחר, לפי שבטלו מהם ברית מילה שניתנה לשמונה ימים, לפיכך קבעוה שמונה ימים. **ואם תאמר למה אין עושים תשיעי מספק כמו חג הסוכות.** הטעם לפי שחנוכה מדבריהם לפיכך לא החמירו כל כך לשעות תשיעי. עד כאן.

שכו. מעם למה לא קבעו משהתה בחנוכה כפורים.

מצאתי בטורי זהב כי בימי המן הנם מפורסם להצלת נפשות, לכך יש שמחה בעולם הזה, מה שאין כן בחנוכה. ובית חדש חילק, דפורים הגזירה היתה על שנהגו מסעודת אחשורוש, ובחנוכה על שנתרשלו בעבודה. ומצאתי במחזיק ברכה, וזה לשונו. ויראה דפורים על ידי המשתה באה הגזירה ועל ידי משהתה אסתר ניצולו, ולכן קבעו משהתה לזכר טעם הגזירה ועשיית הנס. אי נמי דבחנוכה היו יושבים בארץ ישראל וכאו האויבים ונצחום, ויש בדבר קצת טבע, מה שאין כן בפורים. ועוד דקבלנו התורה בפורים.

שכז. מעם למה נהגו להעמיד השמש של נרות חנוכה גבוה משאר הנרות.

מצאתי בשו"ת בנימין זאב סימן קס"ח, וזה לשונו. המנהג שנהגו יש לו סמך וסעד, כדי שיחיה ניכר שהוא משמש למצות, וסימנך שרפים עומדים ממעל לו, ול"ו בנימטריא מנין הנרות בלתי השמש שמוסיף אחד בכל לילה. עיין שם.

שכה. מעם שגומרים ההלל כל שמונה.

כתב הרשב"א ז"ל שאלה רל"א, הטעם שגומרים אותו לפי שבכל לילה מדליקין נר חדש ויהיה כל לילה גם בפני עצמו, לכך גומרים אותו.

שכט. טעם למה קורין בחנוכה בית חשמונאי, בסדר חנוכה המזבח ולקרות בענין הנרות.

מצאתי בכלבו סמך למנהג זה מצאנו במדרש, כיון שבאו כל נשיאי השבטים והקריבו איש את קרבנו לחנוכה המזבח, ושבתו של לוי לא הקריב, חלשה דעתו של אהרן על שלא זכו בני שבטו להקריב לחנוכה המזבח, והקב"ה הניח דעתו ואמר לו, שעתידין בניך לעשות חנוך אחר בפני עצמן, וזהו חנוכה הנרות שעשו חשמונאי ובניו, שהיו מזרעו של אהרן. ולזה נסמכה פרשת הנרות לחנוכה המזבח.

ועוד מצאנו בתנחומא ובפסיקתא, איתא אמר ר' חנינא, בכ"ה בכסלו נגמרה מלאכת המשכן, ונעשה המשכן מקופל עד א' בניסן שהקימו משה, וכל זמן שהיה מקופל היו ישראל ממללין על משה, ואומרים שאין בו כח להקימו, או שמא יש בו דופי, והקב"ה היה מעכב הקמתו עד ניסן שבו נולדו האבות, ונגאלו ישראל ממצרים. וכיון שהקימו משה בניסן, לא דברו עליו מאותה שעה ואילך. וחדש כסלו נתרעם על הדבר, כיון שבו נגמרה מדוע לא זכה בהקמתו, ואמר לו הקב"ה עלי לשלם מה שהפסדת. ושילם לו חנוכה בית חשמונאי. ומזה הטעם אנו קורין בסדר חנוכה המזבח.

של. טעם למה לא בחר המן להפיל הגורל אלא בחודש אדר.

כתב הרב האר"י זלה"ה, מפני כי י"ב חדשי השנה הם כנגד י"ב היוו"ת, וחדש אדר הוא היו"ה בהיפוך אתון כזה הוה"י, ויוצא מפסוק, וכל זה איננו שוה לי, סופי תיבות הוה"י, אשר הוא דין בהחלט, ולכן הזכיר המן הרשע השם בהיפוך הפסוק וכל זה איננו שוה לי, ואסתר רצתה להמשיך הרחמים, והזכירה השם ביושר, יבא המלך והמן היום, שר"ת היו"ה ביושר, והקב"ה הסכים עמה בבחינה אחת, ועם המן בבחינה אחרת. עם אסתר במדת רחמים, ולהמן במדת הדין, כפסוק כי ראה כי כלתה אליו הרעה, סופי תיבות הוה"ה, דכשהוא רחמים ממילא דין להמן. עיין שם.

שלא. טעם למה תיקנו לומר ובא לציון בליל פורים.

הטעם מפני שבפורים היתה גאולתנו מיד אויבינו ומבקשי רעתנו, לכך תיקנו לומר ובא לציון, כדי להזכיר גאולה לפניו.

שלב. טעם למה אומרים אלו הפסוקים במגילת אסתר בקול רם כגון איש יהודי וכו'.

הטעם כדי להרבות השמחה לילדים ולכל.

וכתב בעל משמרת המועדות, הטעם כדי לעורר הלב אם נתנמנם אחד מהם שלא ירדם, ואומרים אלו הפסוקים מפני שהם כתובים גבי מרדכי, ומשום כבודו שענין הנס היה הכל על ידו.

שלא. טעם למה תיקנו לומר פסוק כי יד על כס יה שתי פעמים בספר תורה ביום פורים. ולמה אין מוסיפין פסוק מלמעלה או מלמטה.

הטעם מפני שאמר הקב"ה, עמלק גרם לי להיות שמי חסר וכסאי חסר, וכשם ששמי חסר וכסאי חסר, כך הפרשיות חסירות.

שלא. טעם למה לא הקפידו האחרונים להחמיר והתירו הרצועה להקל ללבוש הפרצופים בפורים דוקא, ולא בשאר ימי המשתה ושמחה ממועדי ה', או בשמונת ימי חנוכה.

כתב בעל אלה המצות מצוה תקמ"ג, וזה לשונו. כי הימים הללו נזכרים ונעשים, וזכר לדבר האלקי רשב"י ז"ל שאמר לתלמידיו כששאלו אותו, וכי יש משוא פנים בדבר, אמר להם הם לא עשו אלא לפנים, אף הקב"ה לא עשה עמהם אלא לפנים, דומה בדומה ללבישת הפרצופים שמשנים צורת פניהם לצורות משונות, ויתנכרו איש אל רעהו מכח אותו הפרצוף, אמנם לובשי הפרצופים עצמן מכירין זה את זה, וכל אחד יודע מה שבלב חברו המתלזה אליו, נמצא שאותו שינוי אינו אלא לפנים, כי כל אחד כדקאי קאי, דומה בדומה למה שאירע לאבותינו בהשתחויתם לצלם, שהם לא עשו אלא לפנים מיראה ולבם היה לשמים, ואף הקב"ה עשה עמהם ובישר להם בתורה, ואנכי הסתר אסתיר פני מהם, דומה ללבישת הפרצוף שמסתיר פניו מחבירו, אמנם לב שניהם שוה ומכירין זה את זה,

אם כן מאחר שכן לא נפלאה היא ולא רחוקה, להתירם בימים ההם ובזמן הזה ולא בזמנים אחרים.

שלה. טעם למנהגם של ישראל ללבוש לקטנים מחלצות ולתת להם מיני מתיקה בפורים.

מצאתי בספר כלי חמדה פרשת תצוה דרוש ב' דף קי"ג עמוד ג', לפי שכשראה מרדכי שאין נופל עמלק כי אם בהתחזק ישראל בתורה וכו', אז ראה לקבץ כ"ב אלף תינוקות של בית רבן, כנגד כ"ב אותיות התורה ולעסוק בענינא דיומא בענין העומר, ועל ידי תינוקות הבל שאין בו חטא, על ידי אלו יגבר ישראל ויפול עמלק, כי אין בידם עון שנהנו מסעודתו של אותו רשע, יען שהם קטנים, ועוד שאין דרך ארץ להוליכם למשתה, ובודאי שלא הוליכום כדי שלא לערבב השמחה.

גם נקיים מהשתחוות לצלם, כי קטנים הם, שהגדולים לא נעשו כי אם בצירוף עון שנהנו, או בעבור שהשתחוו להמן וכו', ולכן נתאמץ מרדכי בקיבוץ התינוקות לפי מעט השנים וכו', ונשבעים בחיי מרדכי רבינו לא יכריע, שהיה רבם תמיד רק קראוהו רבינו, לפי שהוא גדול הדור ראש הסנהדרין וממנו תצא תורה ורבינו יתקרי, והיא העצה הנכונה שעמדה לו ולכל ישראל, ותעל שועתם אל האלהים ונענו, ובזה תבין מנהגם של ישראל תורה היא, להלביש מחלצות לקטנים ולתת להם מיני מתיקה וכיוצא, יען שעיקר השמחה תלויה בהם, כי הם היו סיבת התשועה בתורתם ותעניתם ונאקתם, ולכך ראוי להאכילם מיני מתיקה, תגמול תעניתם שהתענו. עיין שם.

שלו. טעם שחייבו לתת שתי מתנות בפורים.

מצאתי באליה רבה סימן תרצ"ה בשם בית חדש, הטעם שהם כנגד שתי מתנות שנתן אחשוורוש לאסתר, אחת בית המן ואחת הטבעת. עיין שם.

הלכות חתן וכלה

שלז. מעם שמתענה החתן קודם החתונה עד אחר הברכה.

כתב הרוקח, וזה לשונו. מצאתי בהגדה מפני שחביבה מצוה עליהם כדרך שהיו שעושים חסידים הראשונים, שהיו מתענין על כל מצוה החביבה עליהם, לכך מתענין. ועוד כתב הרוקח מעם אחר, לפי שהחתן מוחלין לו על כל עוונותיו, ולכך מתענה כדי שיכפרו לו.

שלח. מעם שהחתן לובש המלית בשעת החופה.

כתב הרוקח לפי שנאמר גדילים תעשה לך וסמך ליה כי יקח איש אשה.

שלט. מעם שהחתן שובר הכוס בשעת הברכה.

כתב הרוקח סימן שנ"ג, לפי שנאמר עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה, במקום גילה שם תהא רעדה. ועוד כי הא דאתבר זוגיתא דחוורתא. ועוד מעם אחר מפני עין הרע. ובספר מעיל שמואל דף קנ"א עמוד ב' כתב, כדי לתת למדת הדין חלקת.

שמו. מעם ששופכין כוס של ברכה בשבע ברכות.

מצאתי בספר התשב"ץ תלמיד מהר"ם דף מ"ד עמוד ב', כי הוא סימן טוב שישפיע להם השם יתברך ברכה, שנאמר, והריקותי לכם ברכה עד בלי די, עד שיכלו שפתותיכם מלומר די.

שמא. מעם שעומדין בברכת נישואין בשעת שבע ברכות.

מצאתי בספר דרכי נועם דף ו' עמוד ב' שאלה ג', וזה לשונו. מעם לברך מעומד כיון שצריך לברך בעשרה הויא כדברים שבקדושה וצריכה מעומד.

ומהר"י קאסטרן ז"ל כתב בחידושו לאבן העזר סימן ס"א, דטעמא דמברכינן שבע ברכות מעומד הוא, כיון דמכללם היא ברכת אשר ברא שאומרים אותה כל שבעה, וברכה זו יש בה כללות ישראל מהרה ה' אלהינו ישמע בערי יהודה וכו', ולברך את ישראל צוה ה' יתברך שיהיה בעמידה כמו שדרשו רבותינו ז"ל, כה תברכו בעמידה, וכתוב ואלה יעמדו לברך את העם, לפיכך מברכינן שבע ברכות בעמידה, דכלהו כחדא ניהו, ודוקא פעם ראשונה, אבל בסעודה לא שלא להטריח את העם.

שמב. מעם לשבע ברכות של החתן שצריך שיהיו בעשרה.

כתוב בתשב"ץ תלמיד מהר"ם, הטעם כנגד עשר פעמים שנקראו ישראל כלה לפני המקום, שבעה בשיר השירים, ושלוש בספרים אחרים, וכנגד י' הדברים, ולפיכך כתיב בכועז, ויקח בועז עשרה אנשים.

ועוד מעם שבע ברכות.

כנגד שבע ברכות שבירך הקב"ה לאברהם אבינו, ואעשך, ואברכך, ואגדלה, והיה ברכה, ואברכה מברכך, ומקללך אאר, ונברכו בך.

ועוד כנגד שבעה קולות שנתנה בהם התורה.

ועוד כנגד שבע שנים שנשתעבד יעקב ברחל.

ומצאתי בריקנאטי פרשת בראשית בשם ספר הבחיר, שהם כנגד שבע צורות קדושות שיש לו ואלו הן, שוק ימין ושמאל, יד ימין ושמאל, גוף וברית, חרי שש, ואת אמרת שבע, שבעה הוי באשתו, דכתיב ודבק באשתו והיו לבשר אחד.

ובציוני פרשת תצא כתב בשם הוהר, וזה לשונו. גם צריכה האשה להתברך בשבע ברכות, כי היא השביעית המקבלת ממש קצוות שפע וברכה, וכל נשי עלמא מתברכן בכנסת ישראל, ועל דא אתתא דלתתא מתברכא בשבע ברכות ואחידת בכ"י.

ועוד איתא בפרשת תרומה, [נדף קס"ט עמוד ב'] וזה לשונו. אינון שבע ברכות ירתא כלה מרוחא עילאה, אתר דכל ברכאן גניזן תמן [שית ברכאן] דאינון דכלה מתברכן מנייהו, ואת אמרת דאינון שבע, אלא שביעאה דקא מקיים כלא. עיין שם.

[הם שבע הברכות שיורשת הכלה מרוח העליון מקום שכל הברכות גנוזות שם, [שש ברכות] שהם הכלה מתברכת מהם ואתה אומר שהם שבע, אלא השביעית היא המקיימת הכל. עיין שם.]

שמוג. טעם למה אין מברכין שהחיינו על הנישואין.

מצאתי בשארית יעקב פרשת תזריע בשם מוהר"י קולון שורש קכ"ח, הטעם לפי שאין לה זמן קבוע.

ועוד טעם אחר, מפני שיש בדבר עגמת נפש, שמזכיר לו לאדם שהשמחה הזאת היא אות מיתה, שהיה צריך אדם לחברת האשה להחיות זרע, מאחר שסופו למות להשאיר מינו קיים, לכך תיקנו שלא לברך ברכת שהחיינו. עד כאן.

דשמי. טעם למה אין מברכין אלא ביין והיין האדום הוא המשובח.

מצאתי בריקנאטי פרשת בראשית בשם ספר הזוהר, מפני שהאשה נמשלה לגפן שנאמר, אשתך כגפן פוריה, ומן הגפן יוצא היין, ועל כן תקנו לומר ברכת נישואין על היין, והמובחר הוא האדום כזרע האשה שמזרעת אדום, שנאמר חכלילי עינים מיין. עיין שם.

שמה. טעם שמברכין שבע ברכות בשבת אף על פי שאין שם פנים חדשות.

מצאתי בבלי חמדה פרשת תשא דרוש א' דף קי"ו עמוד ב', וזה לשונו. נראה לי שאומרים שבע ברכות בשבת מטעם המדרש שאומר, שבשבת פנים חדשות באו לכאן, והוא בלי ספק מצד הנשמות יתירות אשר כל איש נחשב לבריה חדשה ממש, ופנים חדשות ראויות לשבע ברכות, וזהו טעם המנהג. וכן כתב בארחות חיים סימן נ"ט.

שמו. טעם שנותנין חותם של קידושין באצבע.

שמעתי רמז לפי שכשתמנה אלו הפסוקים מן הגודל, יהיה תיבת השם באצבע, וזהו תורת ה', עדות ה', פקודי ה', מצות ה', יראת ה', משפטי ה' אמת.

שמוז. טעם שתיקנו להחתן פרשת ואברהם זקן.

מצאתי בכנסת הגדולה הגהת הטור סימן רפ"ב, הטעם שנהגו כן לשמח חתן וכלה, ובבתולה דשמחה דידה נפישא, דאפילו אלמון שנשא בתולה צריך לשמוח עמה שבעה ימים, תיקנו שיקרא החתן בפרשת ואברהם זקן לרבויו השמחה, אבל בבעולה דשמחה דידה מועצת, דאפילו בחור שנשא אלמנה אינו אלא שלשה ימים, לא תיקנו פרשת ואברהם זקן.

אי נמי שהתיקון הזה נתקן להודיע לבני אדם שהיא בתולה. והטעם שמתרגמין אותה.

עוד שם בשם מהר"י הלוי סימן פ"ב, וזה לשונו. מה שנהגו לתרגם פרשת החתן, כדי שתבין הכלה, ואף על פי שטעם זה אינו מספיק למנהגינו, שהכלה אינה עומדת בבית הכנסת, שמא כשנתקן זה המנהג היו נוהגין להתפלל בבית החתן והכלה, ואף על פי שעכשיו אין נוהגין, זה התיקון אינו זו ממקומו.

ועוד יש לומר שהמנהג הזה נשתרשב מזמן חכמי הגמרא שהיו רגילין לתרגם, ואף שעכשיו אין המנהג כן, מכל מקום לשמחת חתן וכלה הניחו המנהג הזה.

ועיין ברבינו בחיי פרשת חיי שרה טעם אחר.

שמוח. טעם למה אין האשה מברכת על דם טוהר, והרי כתיב וספרה לה, ובעומר כתיב וספרתם לכם [ואנחנו סופרים ומברכים].

ותירצו התוספות הטעם שלא תיקנו לה, מפני שמא תראה ותסתור, לכך אינה מברכת בעומר.

שמוט. טעם למה שאמרו ז"ל אשה מזרעת תחילה יולדת זכר.

שמעתי דרך רמז, שהאותיות אשר אחר האם, הם אותיות כן, רוצה לומר אחר האל"ף ב"ת, אחר חמ"ס נו"ן, הרי בן. לומר שהבן מהאשה, רוצה לומר כשמזרעת האשה תחילה.

שן. טעם למה גזרה תורה על זכר יושבת שבעה ועל נקבה י"ד, וחכמינו ז"ל פירשו מה שפירשו.

ומצאתי בכתיבת יד ואינו יודע למי מקדושים אשר בארץ חמה, דרך רמז, שכשתחשוב מן אות האל"ף עד אות הווי"ן, שהיא אות זכר,

תמצא שבעה, לכך יושבת שבעה, וכשתחשוב מן אות האל"ף עד אות הנו"ן, שהיא נקבה, תמצא י"ד, לכך יושבת י"ד ימים.

שנא. טעם אומרם על שלש עבירות נשים מתות וכו', בנדה ובחלה ובהדלקת הנר.

שמעתי כאומרם במדרש, רביעית דם נתתי לכם על עסקי ראשית וכו', ועוד שחזה גרמה לשפוך דמו של אדם לפיכך נצטוו בדם נדה. **וטעם החלה.**

לפי שהיא אבדה אדם שהוא חלתו של עולם, כלומר שלוקח מן האדמה ונסתם ממנה כחלה, לפיכך נצטוו בחלה. **והדלקת הנר.**

היא כבתה נרו של עולם, כלומר שגרמה מיתה לעולם, לפיכך נצטוותה בהדלקת הנר, ואם לא תזהר בהם תמות בלא עתה.

ועוד לפי שאמרו נחש הטיל זוחמא בחוה, וכדי לתקן אשר עותה, חייבו אותה באלו השלוש מצות שהם ראשי תיבות, נח"ש 'נדה' 'חלה' 'שבת', כלומר נר של שבת.

שנב. טעם שצוה הקב"ה על המילה.

מצאתי בספר המורה דף קי"א עמוד א', וזה לשונו. אצלי אחד מטעמים, למעט המשגל ולהחליש האבר כפי היכולת עד שימעט כמעשה הזה, וכבר חשבו שזאת המילה היא השלמת חסרון יצירה, ומצא כל חולק מקום לחלוק ולומר, איך יהיו הדברים הטבעיים חסרים עד שיצטרכו להשלמה מבחוץ, עם מה שהתבאר מתועלת העור ההוא לאבר ההוא, ולא ניתנה מצוה זו להשלים חסרון הבריאה, רק להשלים חסרון המדות, והנזק ההוא הגופני המגיע לאבר ההוא, הוא המכוון אשר לא יפסד בו דבר מן הפעולות שבהם עמידת האיש ולא תבטל בעבורה החולדה, אבל תחסר בו התאוה היתירה על הצורך, והיות המילה מחלשת כח הקושי ופעמים שתחסר ההנאה, הוא דבר שאין ספק בו, כי האבר כשישפך דמו ויוסר מכסחו מתחילת

בריאיתו, יחלש בלי ספק, ובביאור אמרו רבותינו ז"ל הנבעלת לערל קשה לפרוש ממנו וכו'.

ועוד במילה ענין אחר צריך מאד, והוא שיש לאנשי זאת האמונה כולם מאמיני יחוד השם, אות אחד גשמי שיקבצם, ולא יוכל מי שאינו מהם לומר שהוא מהם, והוא נכרי, כי פעמים יעשה האדם כן להגיע אל תועלת או כדי להתנכל על אנשי זה הדת, אך הפועל כלומר המילה לא יעשהו אדם בו או בבניו רק מתוך אמונה אמיתית, כי אין זה שרט בשוק או כויה בזרוע, אבל הענין הזה שיהיה קשה מאד. וידוע גם כן רוב האהבה והעזר הנמצא באנשים שהם כולם בסימן אחד, ושחוא על צורת ברית.

וכן זאת הברית אשר כרת אברהם אבינו על אמונת יחוד השם, וכן כל מי שימול יכנס בברית אברהם להאמין היחוד, ועל זה אנו מברכין להכניסו בבריתו של אברהם אבינו.

שנג. טעם שצוה הקב"ה על המילה בשמיני.

איתא בזוהר כדי שתעבור עליה שבת, כי אין שמונה בלא שבת, וכתוב הזאת יבא אהרן אל הקדש, ואיתא בויקרא רבה כך אמר הקב"ה לישראל, בני לא תביאו לפני קרבן עד שתעבור עליו את השבת, שאין שמונה בלא שבת, ואין מילה בלא שבת, ואמר ר' יצחק משפט אדם ובהמה אחד, מה משפט אדם שנאמר וכיום השמיני ימול בשר ערלתו, משפט בהמה ומיום השמיני והלאה ירצה.

ואיתא בספר הבהיר כי טעם השמונה ימים כנגד ההויו"ת. עיין שם. ומפני שהם שמונה קצוות באדם, ומא נניחו, יד ימין ושמאל, ורגל ימין ושמאל, ראש וגוף וברית מילה מכריע, ואשתו שהיא בת זוגו דכתיב ודבק באשתו והיו לבשר אחד, הרי שמונה, ואלו ימי המילה כנגדם. עיין כריקנאטי פרשת לך לך.

ועוד נתנו טעם כדי שלא יהיו כל העולם שמחים ואביו ואמו עצבים. ועוד טעם אחר כי ידוע כי שבעה כוכבי לכת שולטים בשבעת ימי השבוע, איש איש ביומו, וכל אחד מאציל מכוחו על הנולד בתוך זמן ממשלתו, עד שאמרו הנולד ביום פלוני יהיה גבור או חלש או כיוצא בו, אשר על כן נראה שרצה הקב"ה שיקופו עליו כל שבעת ימי השבוע שבעת כוכבי לכת טרם ימולו אותו, לבעבור יפגע בו כיום

המילה אותו הכוכב שבו נולד, ויאציל מכוחו עליו, ויתחזקו איבריו לסבול צער המילה, וכל זה הוא כדי שנעמוד ונתבונן על חמלת השם יתברך עלינו, ועיין בספר אורות המצות פרשת לך לך.

ומצאתי בספר טהרת הקדש חלק ב' דף י' עמוד ב', לפי שיש שבע שמות ליצר הרע, ואלו הן, רע טמא שונא מכשול ערל צפוני שמן, ולקבל אלו שבע שמות לניהנם, גיהנם בור שחת דומה מיט היוון שואל צלמות, לומר אינו נימול עד שיעברו עליו שבעה ימים שהם ימי ערל והטמא, אז יעבור הערלה מבשרו ביום המהור שאז אין לו חלק יותר.

והציוני פרשת לך לך כתב גם כן כנגד שמונה קצוות שישנן באדם, יד ימין, יד שמאל, רגל ימין, רגל שמאל, ראש הגויה, והגוף, וברית, ואישתו שהיא בת זוגו הרי שמונה ימי המילה.

ומצאתי בזוהר דף מ"ג עמוד ב', ובפרשת פקודי דף רנ"ה עמוד ב', וזה לשונו. וטמאה שבעת ימים דהא כל שבעת ימים לא עאלין רוחין לגבה לאתקשרא בה, וכל אלין שבעת ימים רוחא אזלא בגופא לאשכחא אתריה, וכדין כתיב והיה שבעת ימים תחת אמו, וביומא תמינא אתהדרו רוחא וגופא לאתחזאה קמי מטרוניתא, ולא תקשרא בה ובדכורא בגופא וברוחא, ושלישים יום ושלושת ימים תשב על דמי טהרה לאתיישבא רוחא בגופא, ושלושת ימים מאי עבדתייהו, אלא שלשה ימים דמילה דרבייא כאיב ורוחא לא שריא מדוריה בגופא כשאר יומין, ועל דא ושלישים יום ושלושת ימים תשב על דמי טהרה. [וטמאה שבעת ימים שהרי כל שבעת הימים אין נכנסות הרוחות אצלה להתקשר בה, וכל שבעת ימים אלה הרוח הולך בגוף למצוא מקומו, ואז כתוב והיה שבעת ימים תחת אמו, וביום השמיני חוזרים הרוח והגוף להתראות לפני המלכה ולהתקשר בה ובזכר בגוף וברוח, ושלושים יום ושלושת ימים תשב על דמי טהרה שיתשיב הרוח בגוף, ושלושת ימים מה מעשיהם, אלא שלשה ימים שלאחר המילה שהילד סובל מכאב המילה והרוח אינו שורה משכנו בגוף כשאר ימים, ועל כן ושלושים יום ושלושת ימים תשב על דמי טהרה.]

ועוד בדף מ"ד עמוד א' ברעיא מהימנא, וזה לשונו. וקרבנא דא כגוונא דקרבנא דבעירא דא לשמונה ימים ודא לשמונה, דכתיב ומיום השמיני והלאה ירצה, במאי ירצה, במעבר עליה חד שבתא,

כדין ירצה דא לקרבנא ודא לקרבנא, אמאי בגין דאתדבק ואזדמן לגבי ההוא שבת רזא דכרית קדישא, ועל דא כלא ברזא עילאה. נוקרבן זה הוא כמו קרבן הבהמה זה לשמונה ימים וזה לשמונה ימים, ככתוב ומיום השמיני והלאה ירצה, במה ירצה, בזה שעובר עליו שבת אחד, אז ירצה זה לקרבן וזה לקרבן, מדוע, משום שנתדבק ונזדמן לגבי אותו שבת סוד ברית קודש, ולכן הכל הוא בסוד עליון.]

ומעם נתינת הערלה בכלי עפר. עיין שם.

ועוד מעם אחר לפי שהילד בבטן אמו יודע כל התורה, ובשעת יציאתו מבטן אמו בא מלאך וסוטרו על פיו ושוכח הכל, ובוזה יהיה כאכל עד שיעבור ימי אכלו, כך שמעתי מתלמיד חכם אחד.

שנד. מעם למה ניתנה המילה בערלה.

כתב בעל אורות המצות פרשת לך לך בשם חכמי המוסר, הטעם שניתנה המילה באותו אבר יותר ממקום אחר מהגוף, הוא כדי להחליש ולקרר חום וכח המשגל.

ומעם אחר דכתיב, התהלך לפני ויהיה תמים, ואמרו רבותינו ז"ל מתיכן ימול ויהיה תמים, מן הפה אינו יכול לדבר, מן האוזן אינו יכול לשמוע, מן האף אינו יכול להריח, מן היד אינו יכול למשש, מן הרגל אינו יכול לילך, אלא מתיכן ימול ויהיה תמים, הוי אומר זה ערלת הגוף.

שנה. מעם שעושים הערלה בעפר.

כתב אבן הירחי צריך להביא ספל מלא חול ועפר וטומנים בו את חתך המילה, ויש סמך לדבר בפרקי רבי אלעזר כולן מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא היו פורעים, משום עינוי הדרך, וכשהיו מוהללין היו נוטלין אותה הערלה וטומנים אותה בעפר, ומאותה שעה ואילך היו נוטלין ומשליכין אותה בעפר, ויש סמך לחול דכתיב, ושמתי את זרעך כחול הים, ולעפר דכתיב ושמתי את זרעך בעפר.

ובזהר פרשת לך לך [נדף צ"ה עמוד א'] כתב, תאנא כל מאן דקריב בריה לקורבנא דא כאילו אקריב כל קורבנין דעלמא לקמי קב"ה, וכאלו בני מדבחא שלימתא קמיה, בגין כך בעי לסדרא מדבחא

במאנא חד מלייא ארעא למיגזר עליה האי קיימא קדישא, ואתחשיב קמי קב"ה כאלו אקריב עליה עלוון וקרבנין עאני ותורי, וניחא לה יתיר מכולא דכתיב וזבחת עליו. עד כאן דברו.

נלמדנו כל מי שמקריב בנו לקרבן זה כאילו הקריב כל קרבנות שבעולם לפני קב"ה, וכאילו בנה מזבח שלם לפניו, לכן צריך לסדר מזבח בכלי אחד מלא עפר לגזור עליו ברית קודש זה, ונחשב לפני הקב"ה כאילו הקריב עליו עולות וקרבנות צאן ובקר, ונוח לו (לקב"ה) יותר מכל (הקרבנות) ככתוב וזבחת עליו. עד כאן דברו.]

ובספר צרור המור פרשת תצא דף קמ"ג עמוד ד' כתב, ולכן משימין כלי עפר בשעת המילה להשליך שם הערלה, שהיא במקום מזבח, ולמדוה מגזרה שוה, נאמר בערלות פלשתים וימלאום למלך, ונאמר וימלאום עפר, מה כאן עפר אף להלן עפר, וכל זה לפי שהוא מאכל הנחש דכתיב ונחש עפר לחמו, ולכן אחר שאנו כורתין הערלה ומחלישים כוחו והוא רעב, צריך להאכילו ממאכלו שהוא עפר.

ובצינוני פרשת לך לך כתב טעם אחר, שבזכות המילה יהיה זרע ישראל כעפר הארץ, ולא יפחדו להכניס בניהם לברית מילה אולי יסתכנו, כי הבטיחנו הקב"ה והיה זרעך כעפר הארץ, ולכך נותנים את הערלה בכלי עפר. עיין שם.

שנו. טעם שעושים כסא לאליהו ז"ל.

מצאתי בכלכו סימן ע"ג, וזה לשונו. מה שנהגו לעשות כסא לאליהו לא דבר רק הוא, כי במדרש מצינו רמז לאותו מנהג, כדאמרין התם, בשעה שאמר אליהו קנא קנאתי לה' צבאות כי עברו בריתך בני ישראל. אמר לו הקב"ה, לעולם אתה מקנא לי, קנאת בשמים על גילוי עריות דכתיב פנחס בן אלעזר וכו' בקנאו את קנאתי, וכן קנאת על ברית מילה, הייך שאין ישראל עושין ברית מילה עד שאתה רואה בעיניך, מכאן התקינו חכמינו ז"ל להכין לו כסא, כי הוא מלאך חברית אשר אתם חפצים בו הוא בא.

ואיתא בזוהר פרשת לך לך, אמר ר' אבא בזמנא דאפיק בריה לאעלא להאי ברית, קורא קב"ה לפמלייא דיליה ואמר להו חמו מה בריה עבדין בעלמא, ביה שעתא אודמן ליה לאליהו ז"ל ומאם עלמא בד'

טאסין, ואזדמן תמן, ועל דא תנינן דבעי בר נש לתקנא כורסייא חדא ליקרא דיליה, והוא סליק ואסהיד קמי קב"ה.

שנז. מעם שעושין מפה ביום המילה.

מצאתי בספר הרוקח סימן קי"ז, מה שעושין סעודה ביום המילה, משום דכתיב ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק, הגמל חלקו, ה"ג מל, ה"ג גימטריא שמונה, רוצה לומר ביום השמיני. ומה שעושים נר בבית הכנסת הוא סימן למשתה, כדאמרינן בפרק דיני ממונות, אור הנר בכירור חיל ומשתה שם. ומה שפורסין מפה ביום המילה על הפתח, הוא סימן גם כן למשתה, כדאמרינן בכל זמן שהמפה פרוסה על הפתח. ועיין במאמר מרדכי הנדפס מחדש אורח חיים סימן ק"ע סעיף קטן יו"ד שהאריך בטעמים. עיין שם.

שנח. מעם למה לוקחים בשמים ביום המילה.

כתב הרב בית יוסף, הטעם כדי שלא יתעלה. ומצאתי בספר בנאות דשא דף ה', הטעם לפי שכשיבא אליהו אצל המילה, ישא עמו נשמות הצדיקים, מפני שהוא כורת ברית, וכשיצא אליהו יצאו הנשמות עמו, ומתאווים נשמות החיים לצאת עם נשמות הצדיקים, וכדי שיתישכו נשמות החיים, מריחים בבשמים, ומה הטעם עושים גם כן במוצאי שבת.

שנמ. מעם אומרם פסוק אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך, והקהל עונים נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך.

לפי שחמש תיבות שאומר אבי הבן שהם ראשי תיבות בגימטריא שם כה"ת, שהוא מע"ב שמות. וחמש תיבות שאומרים הקהל שיכונו לשם ב"ן שהוא ראשי תיבות נשבעה בטוב. ועוד שאלו עשר תיבות כנגד עשר חופות שיעשה הקב"ה לצדיקים בגן עדן.

ועוד כנגד עשר ספירות.

ואיתא בווהר פרשת לך לך [דף צ"ד עמ' ב'], וזה לשונו. חסידי קדמאי סבאן דהכא, כד מקרבין בנייהו לקרבנא דא פתחי ואמרו, אשרי

תבחר ותקרב ישכון חצירך, ואינן דקיימי עליהו אמרי, נשבעה במוב ביתך קדוש היכלך. עיין שם.
[חסידים ראשונים זקניהם של אלו שכאן, בשעה שמקריבים בניהם לקרבן זה פותחים ואומרים, אשרי תבחר ותקרב ישכון חצירך, ואותם שעומדים שם אומרים, נשבעה במוב ביתך קדוש היכלך. עיין שם.]

שם. מעם שאומרים ברוך הבא בשם ה' במילה.

שמעתי מהחכם מורי חייא גבריאלי שונשול מירושלים תוב"ב, שיש בו רמז שהוא ראשי תיבות וזהו, ברו"ך, 'בשמחה רבה' זענו 'כלם. הב"א, 'חנה' בא 'אליהו. בש"ם, 'בשביל' 'שיראה' מילה.

שסא. מעם למה כשמתחיל התינוק ללמוד מתחיל מפסוק זה הדבר, [שמות פרק ט"ז, פסוק ט"ז].

יש לומר לפי שיש בו כל אותיות אלפא ביתא.
ועוד אמרו זכר למן, ואמרו חז"ל שדור המדבר דור דעת.
ומעם שלומד אחר כך פרשת ויקרא.
לפי שאמר הקב"ה יבואו טהורים ויעסקו בטהרות, ומעלה אני עליכם כאילו הקרבנתם לפני קרבן.

הלכות מיתה וקבורה

שם. טעם אומרם ז"ל מי שמתה אשתו ראשונה מזבח מוריד עליו דמעות, ולא אמרו מנורה או היכל.

מצאתי בספר הואיל משה בביאור התורה פרשת בראשית דף ז' עמוד א', וזה לשונו. חכונת לפי שהמזבח הוא מקום אכזריות לשהוט עליו בעלי חיים, לכן אמרו שאפילו מזבח מרחם עליו, על זה שמתה אשתו ראשונה, וכל זה אמרו להפליג הרעה הנמשכת לאדם ממיתה אשתו ראשונה. עד כאן.

שם. טעם לעצימת עיני המת.

כתוב בזוהר פרשת שלח לך הטעם למה מעצימין את המת, רוצה לומר סותמין עיניו בניו או אוהביו. הטעם כי כל עוד שיש לו ראות זה העולם אינו יכול לראות עולם הבא.

ועוד בפרשת ויחי, כיון שהסתכל בעיניו בשכינה שרואה אדם בשעת מיתה, אין מן הראוי שישתכל האדם בו.

והטעם שהבן קודם.

איתא בזוהר, שבשעת המיתה רואה הצדיק אור פני השכינה, והקב"ה מראה להם לצדיקים מתן שכרם קודם מיתתן, ולכן נשארים העינים פתוחות מהמראה, ולפי שמיד שהנשמה בורחת בהתרחק הקדושה מהגוף, תכף ומיד מתקרבין הקליפות להאהיל עליו, ואין ראוי שהעינים שראו תחילה קדושה יקבלו עתה הטומאה.

והטעם העפר על עיניו.

לרמוז שהעין המחזיק כל תאות שבעולם, ושומר הכתוב שאל ואכדון לא תשבענה ועיני האדם לא תשבענה, עתה לא במותו יקח הכל לא ירד אחריו כבודו וכגוש ועפר ישפילם וירמסם ועינים רמות תפיל ותשפיל.

ובספר נשמת חיים דף פ"ו כתב, טעם עצימת עיני המת כי בשמעו לפילוסוף גזר ומקיים שהיו הרבה עולמות חוץ מזה, עיניו תרדנה

מים, באומרו כי עדיין לא היה נכבש תחת ידו עולם אחד, ואיך יוכל לכבוש העולמות כולם.

ונוכל לומר שטעם עצימת עיני המת ולסותמם בעפר, הוא לראות ענין תחיית המתים, כי כמו שהישן עוצם עיניו ובעוררו משנתו יפתחם, כך המתים עוד יש להם תקומה בתחיית המתים.

שםד. טעם הקריעה על המת.

מצאתי בהלכות קמנות שאלה ק"ו, כדי שלא תטרף דעתו עליו ברעה הגדולה, דאדם בהול על מתו ולזה יסיחו דעתו לדבר אחר, כדי שישים דעתו באיבוד ממונו.

והרב יהודה עייאש בספר בית יהודה שאלה כ"ו ביורה דעה כתב, אדרבה איפכא מסתברא, אלא הטעם כדי שיעורר הבכי ולהפליג צערו.

שםה. טעם שקורעין על שאר המתים בשעת יציאת נשמה.

כתב הטור שדומה לספר תורה שנשרף.

והרב בית יוסף סימן ש"מ כתב, ונראה לי שהנשמה כגוף כאזכרות בתפילין, ומשל בעלמא הוא לומר שהפסד גדול וחרדה רבה, וחייב אדם לקרוע עליה כאלו נשרף ספר תורה לפניו.

אי נמי יש לומר כשם שקורעין עליה כך קורעין על מקיימי מצותיה שבשריפתה אוכדים מצות כתיבתה, ובמיתת עושיה אוכדים מצות של מעשה, הילכך קורעין על כל אדם מישראל, ואפילו על אשה. עד כאן לשונו.

ובפרקי רבי אליעזר כתוב, הרואה ספר תורה שנשרף חייב לקרוע, ואף נשמת ישראל הניטלת דומה לו, שאין לך ריק בישראל שאין בו תורה ומצות.

ובפרק אלו מגלחין אמרו, דומה לספר תורה שהנשמה קרויה נר, שנאמר נר ה' נשמת אדם, והתורה קרויה נר שנאמר כי נר מצוה ותורה אור.

שםו. טעם למה איסור הלנת המת.

מצאתי בזוהר פרשת אמור דף ע"ח [צ"ל דף פ"ח] עמוד ב', וזה לשונו. כתר דנפקא נפשא מן גופא ואשתאר גופא בלא רוחא, אסיר

למשבק ליה בלא קבורתא, דכתיב לא תלין נבלתו על העץ וכו', בגין דמיתה דישתהי כ"ד שעות דאינון יומם ולילה בלא קבורתה, יהיב חלישותא בשייפוי דרתיכא ומעכב עבדתא דקב"ה מלמעבד, דאפשר דקב"ה גזר עליה בגין למיתיה בגלגולא אחרא מיד בההוא יומא דאיתפטר, לאוטבא ליה, וכל זמנא דלא איתקבר גופא, נשמתא לאו עאלת קמי קב"ה, ולא יכלא למהוי בגופא אחרא בגלגולא תניינא, דלא יהבין לנשמתא גופא אחרא עד דיתקבר קדמאה, ודא דמי לבר נש דמתה אתתיה, לא אתחזי ליה למיהב ליה אתתא אחרא עד דקביר לקדמיתא, ובגין דא אמרה אורייתא לא תלין נבלתו על העץ. [אחרי שיוצאת הנפש מהגוף ונשאר הגוף בלא הרוח, אסור להניחו בלי קבורה, דכתיב לא תלין נבלתו על העץ וכו', מפני שמת השוהה כ"ד שעות שהם יום ולילה בלא קבורה, גורם חולשה באברי המרכבה ומעכב את מעשה הקב"ה מלהעשות, שאפשר שהקב"ה גזר עליו מיד למיתו, (שיתגלגל) בגלגול אחר מיד באותו יום שנפטר, להטיב לו, וכל זמן שלא נקבר הגוף הנשמה אינה עולה לפני הקב"ה, ואינה יכולה להיות בגוף אחר בגלגול שני, שלא נותנים להנשמה גוף אחר עד שיקבר הראשון, וזה דומה לאדם שמתה אשתו, שאינו ראוי לתת לו אשה אחרת עד שקובר הראשונה, ולכן אמרה התורה לא תלין נבלתו על העץ]

דבר אחר כד אתפרשא נשמתא מן גופא ובעיא למיזל לההוא עלמא, לא תיעול לההוא עלמא עד דיהבין לה גופא אחרא מנהורא ולכתר יכלא למיעל, ומאליהו תנדע דהוו ליה ב' גופין, חד דביה אתחזי לתתא לבני נשא, וחד דביה אתחזי לעילא בין מלאכין עילאין קדישין, וכל זמנא דגופא לא אתקבר צערא הוא לנשמתא, ורוח מסאבא אזדמן לשרייתא עליו, ולסאבא לההוא גופא, ובגין דההוא רוח מסאבא אזדמן, לא לבעי ליה לאיניש למיבת ההוא גופא ליליא חד, בגין דההוא רוח מסאבא אשתכח בליליא, ואשתטח בכל ארעא לאשכחא גופא בלא נפשא לסאבא ליה, ואסתאב יתיר, ועל דא אוהר לכהני ואמר לנפש לא יטמא בעמיו, בגין דאינון קדישין לא ישרי עליהו רוח מסאבא ולא יסתאבון.

[דבר אחר כאשר נפרדה הנשמה מהגוף ורוצה ללכת לעולם ההוא, לא תעלה לאותו עולם עד שיתנו לה גוף אחר מהאור ואחר כך יכולה לעלות, ומאליהו תדע שהיו לו שני גופים, אחד שבו נראה למטה לבני אדם ואחד

שבו נראה למעלה בין מלאכים עליונים קדושים, וכל זמן שהגוף לא נקבר צער הוא לנשמה, ורוח הטומאה מזדמנת לשרות עליו ולטמא אותו הגוף, ומשום שאותו רוח הטומאה מזדמן, אין צריך האדם להלין אותו הגוף לילה אחד, משום שאותו רוח המטמא נמצא בלילה ומתפשט (משוטט) בכל הארץ למצוא גוף בלא נשמה לטמא אותו ונטמא יותר, ולכן הזהיר את הכהנים ואמר לנפש לא יטמא בעמיו, מפני שהם קדושים לא ישרה עליהם רוח טומאה ולא יטמאו.

שמו. טעם למה מטהרין את המת.

כתב בתשב"ץ, אמרו במדרש לפי כשהנשמה יוצאה מן הגוף רואה פני שכינה, ומחמת פחד פולט שכבת זרע ומטמאה את הגוף, לכך מטהרין אותו. ובכלבו כתב מפני זוהמתו כדי להעבירה שלא יקוצו העם בטלטולו. ובספר חסידים סימן תק"ח כתב, כל עומת שבא בן ילך, כשנולד רוחצין אותו וכשמת רוחצין אותו. עד כאן.

שסח. טעם למה מצוה לקבור את המת בכלי פשתן.

הטעם לרמוז למה שאמרו שהוא רמז ליסוד היחוד. וכן רמז שכמו שכהן גדול אינו נכנס לפני ולפנים אלא בשמונה בגדים של בויץ, כן המת אינו נכנס לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, אלא בפשתן. ועוד פשתן בא"ת ב"ש גימטריא חי, רמז על התחייה שיקומו בתחיית המתים. ובשבט יהודה של מהר"י עייאש ז"ל סימן של"א תמצא באורך טעם נחמד.

שסט. טעם למה שופכין את המים אשר בשכונת המת.

יש אומרים שמלאך המות רוחץ בו סכינא. ויש אומרים דרך רמז, אף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר, ותמת שם מרים, וסמך ליה ולא היה שם מים לעדה. וכתב הכלבו הטעם שהוא לסימן שידעו שיש שם מקרה מות ולא יהיה מודיע בפה, כי מוציא דבה הוא כסיל. ויש אומרים לפי שמלאך המות מטיל טפה של סם המות במים.

וכתב בעל ספר החסידים ששפיכת המים הם הוראה לבני האדם כי יהבילו ענייני העולם הזה, שהרי אפילו המים המטהרים והם הכרחיים לכל צרכי בני האדם, אינם נחשבים לדבר קל מהעולם שאחר המות, כי סוף החיים הם כמים הנגרים ארצה, והכל כלה ואבד.

ועיין בזהר פרשת פקודי דף רס"ג.

ובספר מעבר יבק שפת אמת פרק כ"ד דף ס' כתב, ששפיכת המים על הארץ יבשר ויודיע, שעתיד הקב"ה לנער עפרו כטל העליון ויבא כגשם לנו.

שע. מעם למה עושין שבע הקפות לַמַּת, וכן כשחוזרין מבית הקברות יושבין שבע פעמים.

המעם כנגד שבע פעמים שאמר שלמה בספר קהלת הכל הבלים. והרב דרכי משה כתב בשם נימוקי יוסף בפרק המוכר את הפירות, אמר המחבר שהנכון הוא כנגד שבעה דברים שהעולם נפסק בהם, דכתיב זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף ויום ולילה לא ישבותו, ויום ולילה לאחד נחשבים, כדכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, כי החי יתן אל לבו כי העולם וכל עניניו המה הבל, ואשרי מי שעמלו בתורה ובמעשים טובים.

והש"ע [אולי והרב שלחן עדות] כתב מפני שהרוחות מלוין אותו, וכל זמן שיושבים בורחים ממנו.

ומעם שעושין שבע הקפות לַמַּת.

אחרי כתבי אותו למעלה, אנה ה' לידי לפי שעה ספר חסדי דוד על התוספתא, ומצאתי כתוב במסכת פסחים דף ע"ז עמוד ב', וזה לשונו. יש אומרים כנגד שבעה הבלים שנקהלת.

ויש אומרים כנגד שבע בכות כג"ד כפר"ת, שמהם יניקת החיצונים. ויש אומרים כדי להסיר הקליפות שהם נגעי בני אדם כדי שלא יתדבקו במת. עיין שם באורך.

שעא. מעם למה משליכין עפר וצרורות בקבר מכל צד אחר שנקבר.

יש אומרים כדי שלא תאמר הארץ לגוף אין עפר גופך משלי.

ויש אומרים כדי להראות שהכל זכו בקבורתו, על דרך מה הקב"ה קובר מתים אף אתה כן.

שעב. טעם למה אחר שנקבר המת תולשין עשבים ומשליכים לאחוריהם ולא לפניהם.

איתא במדרש שהנשמה עושה לוי' לגוף עד הקבר ואינה נרשית לחזור, עד שהקהל נותנין לה רשות, וזהו רמז שמשליכין עשבים לאחוריהם כלומר תלכי למנוחייכי, רמז שנתנו לה רשות.

והכלכו סימן קי"א כתב טעם אחר, שהוא דרך צער ואבילות, על דרך ויזרקו עפר על ראשיהם.

ובעל צידה לדרך כתב שתולשין עשבים וכו', טעם העפר לזכור כי סוף האדם עפר על שם זכור כי עפר אנחנו, ותלישת עשבים זכר לתחיית המתים, שנאמר ויציצו מעיר כעשב הארץ.

שעג. טעם למה רוחצים ידיהם אחר קבורת המת.

מצאתי בספר מעבר יבק דף פ"ח עמוד ב', הטעם כי בזה מראה עצמו שאינו מסיח דעתו מן האבל, ואינו משליך אחריו זכרון יום המות, לכך אין מנגבין אותם, וכן כתב בכלכו סימן קי"א.

ובתשובת הגאונים כתב, שנהגו לרחוץ כדי להפסיק ממיתה, ומזה הטעם נהגו הנשים לרחוץ ידיהם קודם שיכנסו לבית. ויש אומרים משום נקיות.

ויש אומרים שהוא רמז לזה, שנאמר ידינו לא שפכו את הדם הזה, כלומר ידינו נקיות ממיתתו כי לא הרגנוהו כי בחטאו מת.

והרמב"ן כתב הטעם לקנח בצרור ולתלוש עפר מן האדמה לאחר קדיש ולרחוץ ידיו במים, אומרים שהם רמז ליצירת האדם, שאמרו בגמרא ובהגדה ולקח הכהן מים קדשים בכלי חרס ומן העפר, למה מים ועפר, מפני שתחילת יצירתה מן המים וסופה מן העפר, לפיכך נבדקת בעפר ומים, אם טהורה תהיה כברייתה ואם לאו תהיה כסופה לעפר, כלומר תשוב לעפרה. וכן המים והעפר רומז ליצירה ולמיתה.

ויש אומרים הטעם של הרחיצה לטהרת הטומאה שאין הטומאה נטהרת אלא בשלושה דברים, במים ואפר פרה ואזוב.

ועיין גם כן באבודרהם הלכות ברכת המזון לאכל, ובשלמי הגבורים סביב הרי"ף פרק ואלו מגלחין.

שעד. טעם למה הנשים זריזין בכל צרכי המת.

מצאתי בבראשית רבה פרשה י"ז, וזה לשוננו. ומפני מה הנשים מהלכות אצל המת תחילה, אמר להם על ידי שהם גרמו מיתה לעולם, לפיכך הם מהלכות אצל המת תחילה, הדא הוא דכתיב ואחריו כל אדם ימשוך, ואני נראה לי לתקן אשר עותו. עד כאן.

שעה. טעם למה נצטוונו על האבלות.

כתב בעל אורות המצות פרשת אמור, הטעם לפי שזה הוא מה שיקשור אהבתנו בינינו לבין זולתנו בקשר אמיץ, וזה בראות הנשואים הצער הגדול הזה שיש לנו על קרובינו, שנפטרו ונסעו אל מנוחתם, יתכן שתחזק אהבתם לנו במאד מאד, ויתמיד בזה בישראל רוב שלום עד בלי ירח, ולכן צוה הקב"ה שנראה עצמנו מתפעלים במיתת קרובנו, כי התורה כולה דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום.

ובספר החינוך מצוה רס"ג כתב, כי האדם נפעל כפי פעולותיו שיעשה, כי מהיותו בעל חומר לא יתפעל לדבר בכח, עד שיוציא הענינים מן הכח אל הפועל, על כן בבא אליו עונש מקרה מות באחד מקרוביו, אשר הטבע מחייב האהבה להם, חייבתנו התורה לעשות מעשים בעצמו אשר יעוררהו לקבוע מחשבתו על הצער אשר הגיע אליו, ואז ידע ויתבונן בנפשו כי עוונותיו גרמו לו להגיע אליו הצער ההוא, כי השם התברך לא יענה מלבו ויגה בני איש, כי אם מצד החטאים, וזאת היא אמונתנו השלימה אנחנו בעלי דת יהודית היקרה, ובתת האדם אל לבו ענין זה במעשה האבלות, ישית דעתו לעשות תשובה ויכשיר מעשיו לפי כוחו. והנה מצינו עם זה במצות האבלות תועלת רב לבני האדם, והמתחכמים הכופרים המהכילים כל דברי העולם ומעשה השם יתברך הנוראים, ישיתו אכן בלבם הרע ויתלו מות בני אדם למקרה הזמן, ויחשבו במחשבותם הרעה כי מקרה האדם ומקרה הבהמה מקרה אחד להם, כמקרה זה כן מקרה זה, ועל כן כתבו בספריהם שישרפו האומלל מי שידאג כלל, ולעקור ולשרש

מלבבנו אמונתם, על זאת חייבתנו התורה במצוה זו מלבד התועלת כמו שזכרנו.

שעו. טעם למה עושים האבל שבעה ימים.

כתב החינוך מצוה רס"ג, יש אומרים שהם כנגד שבעת ימי החופה.

ומצאתי בריקנאטי פרשת ויחי, הטעם לרמוז כי הנפש בהתפרדה נפסקה משבעה קצוות וקיומם, לכך עושים שבעה להתאבל עליהם.

ועוד טעם אחר לפי שנפשו של אדם מתאבלת כל שבעה.

עוד אמרו שבעת ימי האבל הנפש חוזרת מקברו לביתו ומביתו לקברו, ואין לה רשות ללכת לפני השכינה עד שבעה ימים.

ומצאתי בהלכות קטנות חלק ב' שאלה י"ב, למה קבעו שלושה לבכי שבעה להספד שלושים לתספורת וי"ב חדש למיני שמחה. הטעם לפי שהמת כשנפטר אבד השעות והימים והשבועות והחדשים והשנים, כנגד הימים שלושה לבכי, כנגד שבועות שבעה להספד, כנגד חדשים שלושים יום לגיהון, כנגד השנים י"ב חודש לשמחה.

שעו. טעם למה עושים תשלום למת ביום שבעה וביום חודש וביום שנתו¹

מצאתי בספר כסף מזוקק פרשת ויחי דף נ"ד עמוד ג', רמז שבעה ימים יספרו לו, ובחודש והיה מדי חדש בחדשו, והאריך שם ובסוף דבריו כתב, ואפשר לומר שהנשמה עולה מיד ביום השביעי, והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה ביום החדש, והנפש בתשלום השנה כדכתיב, והיה מדי חדש בחדשו יבא כל כשר הוא הנפש, כדכתיב כי נפש כל בשר.

שעח. טעם למה אין עושין הספד לאחר י"ב חודש.

מצאתי בספר נשמת חיים דף צ"ד עמוד ב', וטעם המנהג קבוע במסכת שבת פרק השואל, דתניא כל י"ב חודש גופו קיים ונשמתו עולה ויורדת, לאחר י"ב חודש הגוף במל, והנשמה עולה ושוב אינה

1 ומנהג קהלת לוב לעשות גם בתשלום ששה חודשים, ולא ידעתי מדוע השמיט זאת הרב המחבר.

יורדת, והקשו עלה. עיין שם. וכתב אבל האמת הטעם לענין חיבה שכל הנשמות חושקות לגופן, ולכן מתעכבים אצלם בחשק נמרץ עד שמעט מעט משתכחים מהם, וזה יקרה להם לאחר י"ב חודש, כי האהבה המופלגת עד פה תוסיף ולא תבא, וכן היודע הלבבות גבול נתן לחתן שישמח עם אשתו אשר לקח שנה תמימה, דכתיב נקי יהיה לביתו שנה, כי עד שנה תוקף האהבה, ולכן במוכר בתי ערי חומה, גזר ימים תחיה גאולתו, ואם לא גאלה עד שנתו לא יגאלנה עוד, שכבר פסקה חבתו ממנה, וכן זמן הכרזת האבידה הוא עד י"ב חודש, שאחר כך נתיאשו הבעלים ממנה, וזה טעם שאמרו שהרואה את חבירו אחר י"ב חודש אומר מחיה המתים, כי ודאי השתכח מלבו אחר י"ב חודש, גם זה נשכח כמת שאין המת נשתכח מן הלב עד י"ב חודש.

שעט. טעם למה תיקנו השכבה על הנשים בלשון תרגום.

מצאתי בכנסת הגדולה סימן רפ"ד בשם מהר"י הלוי סימן פ"ב, מפני שהשכבת הנשים מסתמא אינה נעשית אלא בין הנשים, ואינם מכינות אלא בלשון תרגום.

שפ. טעם שמדליקין נר על המת.

מצאתי בלקט שמואל ערך תשוכה, יום שמת אב ואם, נהיגי להדליק נר, דאיתא בבחי פרשת תרומה, נשמה נהנית בהדלקת נר לפי שהיא חתיכת אור חצובה באור השכל.

שפא. טעם למה האכל אסור להניח תפילין ביום ראשון.

נראה לי שיום ראשון תקיף ליה צעריה ואינו יכול לכיין בו. ומצאתי בפרקא קמא דברכות דף י"א עמוד א' כתב רש"י, הטעם שהתפילין נקראו פאר, שנאמר פארך חבוש, וכיין דבעו פאר, ואכל מתגולל בצערו באפר אין כאן עוד פאר. עד כאן.

שפב. טעם למה האכל לוקח המוציא מיד הבוצע ואינו מניחו לפניו והוא לוקחו.

עיין למעלה בהלכות סעודה [סימן קמ"ח]. עיין שם.

שפג. טעם למה אין אומרים ההלל בבית האבל.

מצאתי ברוקח סימן שי"ו הטעם, חדא דאין אומרים שמחה. ועוד משום לועג לרש, כי הנשמה אוננת שם ואיך יאמרו לא המתים יהללו ית.

שפד. טעם למה אין אומרים נפילת אפים בבית האבל.

הטעם שמידת הדין מתוחה עליו, ואין לומר נפילת אפים כדי שלא לעורר עליו מידת הדין.

שפה. טעם שמדלגין פסוק ואני זאת בריתי אותם.

מצאתי כתוב הטעם שנראה ככורת ברית לאבלות, וברית כרותה לשפתים, ועיין בהלכות ט' באב.

שפו. טעם למה התינוק שמת קודם המילה, מזהלין אותו בבית הקבורה וקוראין לו שם.

מצאתי בשלטי הגבורים פרק ואלו מגלחין דף צ"ט, וזה לשון הרב נחשון, ינוקא דהוה בר ב' וג' וד' יומין ומת, הכי רגילין וגמרי כי נח נפשיה דמלין ליה על קבריה ולא מברכינן ליה על המילה. והטעם שמא דכי משמיא מרחמי והוייא תחיית המתים, והוה ידיעה בינוקא ומבחיין ליה לאבוי. וכן בשלחן ערוך בהלכות מילה, וקוראין לו שם לזכר שירחמוהו מן השמים ויחיה בתחיית המתים.

שפז. טעם למה יש בני אדם שמי שנקרא על שמו ב' פעמים ולא הצליח שלא לקרותו עוד.

מצאתי כתוב כי יש בני אדם, שכל מי שיקרא על שמו לא יחיה, ויש מי שיקרא ויחיה ויעמיד תולדות, מדכתיב כן יעמוד זרעכם ושמכם. ויש להפך דכתיב והנחתם שמכם לשבועה לבחירי, וכתיב ולא שם לו על פני חוץ, וכתיב אשר שם שמות בארץ לשון שממה, ולכן טוב לזוהר מזה וכיוצא בזה, דכתרי הויא חזקה.

שפח. טעם היבום.

מצאתי במרכבת המשנה להרב אברבנאל פרשת תצא דף פ"ג עמוד א', וזה לשונו. כתב הרמב"ן דף ל"ג עמוד ג' ודף ל"ח, שהענין הוא

סוד מסודות התורה בתולדת האדם, ושהיו החכמים הראשונים קודם התורה יודעים שהיה תועלת גדולה ביכום האח, והוא ראוי להיות קודם בו, והתורה השאירה באח בלבד להיות הרגל דבר ותועלתו בו, ולא בשאר קרובים. וכוונת הרב שהנפש המתגלגלת לא תחול באיזה חומר שיזדמן, ושרצה הקב"ה לזכות נפש המת כשישוב אל הארץ כשהיה, ולהיות הנוף היותר דומה לנוף המת וחומרו הוא הנער הנולד מאשתו, שהיא עצם מעצמיו ובשר מבשרו, ומאחיו שיצאו שניהם מאב אחד, לכן צוה השם יתברך יתעלה, שלא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר, אבל יבמה יבא עליה והוא אחי המת, ולא יהיה אז הילד היולד בלבד נוף האשה כי אם גם כן בעלה ועצמה, והוא גם כן יהיה בן אביו החי בגופו ואחי אביו בנפשו, ולהיות ההדמות הזה יותר בין האחים שזה מאשר תהיה בין האב והבן או שאר קרובים, לזה באה המצוה באחים בלבד. ולכן היה היכום אסור באב, לפי שיתחייב שיהיה הבן הראשון המת והבן אשר יולד מהיבמה שניהם בנפש אחד, ואיך יולידם אב אחד, כי יהיה אם כן מוליד בן אחר מעצמו ב' פעמים והוא בטל.

ועוד כתב בדף פ"ד עמוד ב' טעם אחר ויותר מתקרב לפשט המאמרים הגלויים, והוא שצוה התורה בו לזכות את המת ולפיוס דעתו ולזכות את אשתו וכו', ובפרט במין האדם שישתוקקו להוליד כדומה במין וכו', וזו היא הנחמה שתהיה יותר גדולה באדם בשעת מותו בהשאיר אחריו בנים ממלאים מקומו יורשי נחלתו אשר עמלו להם תחת השמש, ולא תהיה לאיש זר, ולפי שהמחשבה הזאת נמצאת אצל בני אדם כולם, צוה הוא יתברך שהאיש שימות מבלי בנים, תנשא אשתו לאחיו, כי כזה יתפייס דעתו בחושבו שאיש זר לא יקחנה כי אם אחיו אשר הוא כמוהו בעצמו, ושהבן היולד יקום על שמו ויירש נכסיו ויהיה כמו בנו, ובזה תהיה לו נחמה רבה בחושבו בדעתו שגואלו חי ואחרון על עפר יקום וכו'. וכמה מבני אדם גם כן יתעצבו על נשותיהן בשעת מיתתן פן איש אחר יקחם, וכאשר תבא האשה לידי האח תוסרנה העצבונות האלה כולם.

ואם מפאת האשה היא גם כן תועלת גדול במצוה הזאת, לפי שהאשה בהיותה עם בעלה תשכ בביתו ובנחלתו, וכאשר ימות הבעל תשאר האשה עניה סוערה נפשה יבישה אין כל מבלי בעל שיגין עליה,

ומכלי בניה כי אינם, ותצטרך מפני זה לצאת מכיתה ומנחלתה ולבקש מנוח אחר, ויבואו קרובי המת לירש את נחלתו ואת ביתו, והיא תצא החוצה, הנה בעבור זה לזכותה צותה התורה יבמה יבא עליה, כדי שהיא תשאר עמו בבית כאשר היתה עם בעלה הראשון וכו'.

והנה בעבור זה צוה יהודה לאונן, בא אל אשת אחיך ויכס אותה והקם זרע לאחיך, הנה רמז לו בזה שני התועלות שיש ביבום, האחד מצד האשה וזכותה, והוא אומרו ויכס אותה, שתשב האלמנה תחת כנפי היכס, שלוחה ושקמה כאשר היתה עם בעלה, והיכס לכבוד המת ואהבתו אותו יאהב את אשתו ותמצא חן בעיניו, יען היותה עצם מעצמיו ובשר מבשרו. והשני לתועלת המת וזכותו. ואמנם חייבה התורה השם והנחלה בכך הבכור, ולא בשאר הבנים, אם לדעת המקובלים לפי שבו מתגלגלת נפש המת ולא בשאר הבנים, וטעם הנגלה לפי שהיה די בנצחיות האיש המת כשיהיה הכן הבכור על שמו, ושאר הבנים היה ראוי שיקראו על שם אביהם.

ומצאתי בספר החינוך מצוה תקנ"ד פרשת תצא, וזה לשונו. לפי שהאשה אחר שנשאת לאיש הרי היא כאחד מאיבריו, שכן יחייב הטבע מפני מעשה האב הראשון שלוקחה אחת מצלעותיו וממנה בנה לו האל אשה, והאיש הראשון שמת בלא בנים שיהיה לו חלק ממנו לזכרון לו למלאות מקומו בעולם לעבודת בוראו, ועוד אין לו זכר בעולם הגופני זולתי זאת האשה שהיא עצם מעצמיו ובשר מבשרו, לכן היה מחסדי האל עליו להקים לו זרע ממנה על ידי אחיו, שהוא גם כן כחצי בשרו, כדי שיהיה אותו הזרע ממלא מקומו ועובד בוראו תחתיו, ויזכה על ידו בעולם הנשמות אשר הוא שם, כמו שידוע דברא מזכה אבא, וכמו כן האח החי אשר תוליד הבנים מן היבמה, גם אליו חלק בהם וזוכה גם הוא בזכותם, אמנם לא יהיה כל הזכות, כי גם אחיו ימול חלקו בשביל החלק הגדול שיש לו בהם, והיא האשה שנפלה לחלקו בתחילה. עד כאן.

שפט. מעם להליצת המנעל.

מצאתי בספר החינוך פרשת תצא דף רי"ג עמוד א', וזה לשונו. לפי שהאשה הזאת היתה ראויה לשמש האיש הזה תחת אחיו, והוא

אינו רוצה בה, לזה צותה התורה שתעשה לו מעשה שימוש זה של חליצת הנעל, שהוא שימוש העבד הקנוי בפירסום לפני בית דין, להראות לכל שקנויה היתה לו לגמרי, וכי היה ראוי לו ליבם אותה וכו', ולפי שהוא אינו רוצה לעשות מה שמוטל עליו, להקים לאחיו שם, היא יוצאת מתחת ידו. וירקה בפניו, להודיע שנפטרה ממנו לגמרי, ואינה משועבדת לו עוד לחלוק לו כבוד בשום דבר, אבל הוא חשוב אליה כאיש זר שאין משגיחין עליו מלירוק בפניו, ותלך לה מעתה ותנשא לכל מי שתרצה.

ומצאתי בספר מרכבת המשנה לרב אברבנאל פרשת תצא דף פ"ד עמוד ד', וזה לשונו. הטעם הוא שיבמה רצתה להכלים ולכייש לחרף ולגדף ליבם על אשר לא יבנה את בית אחיו, ולכן תחלוץ נעלו בידיה וירקה בפניו, רוצה לומר בפני הנעל מהצד העליון ולא מצד התחתון אשר בו הנוגע בארץ, ואחרי אשר ירקה בפני הנעל תאמר ככה יעשה לאיש, רוצה לומר הקלון והחרפה אשר אנכי עושה לנעל הזה, בתתי הרוק בפניו, היה ראוי שיעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו, שירוקו בפניו כאשר עשיתי אני בפני הנעל הזה, כאילו תאמר שהחרפה אשר היא עושה לכלי ההוא מהיכם, היתה ראויה להעשות לו, ובזה אליו החרפה והקלון וכדי בזיון וקצף.

ועוד שענין הדבוק לאדם ואשתו, דומה אל דיבוק וקישור הנעל ברגל בקשריו ורצועותיו, אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת הרגל שמה ילך הנעל וימשך אחריו, וכן האשה תמשך אחרי האיש ותלך אחריו לרצונו וכו', ולפי שהיבם אמר לא חפצתי לקחתה, צותה התורה שתעשה היבמה פועל יורה על פרידת היבם ממנה, ותסיר הקשרים והרצועות הרמוזים אל הציווים האלהיים, שהיו עליו ליבמה. וירקה בפניו, רוצה לומר לפני היבם, כאילו הוא דבר נמאס ומתועב.

ועוד נמשך אל המקובלים בטעם היבום, והוא שחבור הנפש בגוף וביאת הנשמה בגלגול, דומה להכנסת הרגל בנעל, כי הרגל הוא החי הוא המתנועע וההולך, כמו שהנשמה היא החיה והיא בעלת הרצון והפעולות כולם, וכמו שהנעל הוא כלי לרגל להתנועע עמו ועליו, והוא נבדל ממנו בעצמו, ונמצא עמו בקשר, ככה הנשמה נמצאת עם הגוף ונבדלת ממנו בטבעה, והוא כלי לפעולתה, וכמו שהרגל האחד יכנס בנעל אחד ויעזבהו בנעל אחר אחריו, כך ענין הנפש

עם הגוף בגלגולה, וכאילו תורה שנפש המת תבוא בגוף המתיילד ותכנס שמה, כמו אותו הרגל שנכנס בנעל, ושעתה בעון היבם וסיבתו תפרד הנעל ויותרו הקשורים, כלומר שתמנע הגלגול ולא יבא הנפש אל הגוף ההוא, וכסיבת אותה הרעה אשר הוא עושה ירקה בפניו, ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו.

ועוד מעם אחר, והוא לפי שהוא אמר לא חפצתי לקחתה, המורה שלא היה חפץ בה, ושבעבורה היה מונע עצמו מן היבום ובנין בית אחיו, לכן היא תורה במעשיה שהיתה אשה ראויה לעובדו, לא כגובה וגאון ודרך רע כנשים ההוללות, אבל בהכנעה רבה כי הוא אדוניה ותשתחזה לו, ולכן תחלוץ נעלו כאילו היא אמה ושפחה לפניו, והוא כשר ומושל הארץ, והיא נכנעת ומשתעבדת אליו כאילו היא שפחה נחרפת לאיש, האמנם כיון שביזה אותה ואמר לא חפצתי לקחתה, היא גם כן תבזה אותו וירקה בפניו, ותאמר שאינה חוששת ודורשת זה אלא בעבור כבוד אחיו המת, וזהו אמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו, רוצה לומר כי על זה אחריד לא עלי, ולכן תבקש בתחינה שיקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל. עד כאן ועיין שם.

שין. מעם שאין אומרים במה מדליקין בבית האבל.

מצאתי כתוב בספר תפילה זכה הנדפס מחדש דף קל"ה, וזה לשונו. שמעתי מפי זקן אחד שהוא מפני שכתוב בו על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן וכו', ואם אירע שמתה אשה בעת לדתה, האבל יצטער הרבה בשמוע את הדבר, ואם לא יאמרו אותו בפעם ההוא דוקא, גם בזה יזכור צרתו מפני הסיבה, לכן נהגו שלא לאומרו כלל בבית האבל, ולא פלוג. עד כאן דברו.

וברכה מעין שבע.

לפי שלא נתקנה אלא בבית הכנסת. עיין שם.

שצא. מעם למה הקדיש יועיל למת להוציאו מגיהנם ולא תפלה ולא קדושה או קריאת ספר תורה וכיוצא.

מצאתי כתוב בספר זהרי חמה בדף ל"א עמוד ב' בשם מדרש ישעיה סימן רנ"ו, שהקדיש מועיל למת, וכתב הוא, ראוי לתת מעם למה

הקדיש מסוגל לזה, ואפשר לומר כי הרשעים גורמים לסלק אימא מעל בנין כנזכר בתיקונים דף כ'. יעיין שם. ולכך הם נענשים בדינה של גיהנם. ולהיות כי הקדיש הוא התחברות מ"י באל"ה דהיינו אימא על בנין כנזכר בסבא דף ק"ה, לכך יש כח בידו להוציאו מגיהנם, כי על ידי זה מתעורר למעלה ואתחבר מ"י באל"ה. ומכל מקום צריך עיון למה מרויחים להם שעתה ופלגא עד נכון היום וכו', ועיין מה שכתבתי לעיל סימן ק"ך.

שצב. טעם הרקיקה לחליצה.

שמעתי מהחכם השלם מוהר"ר מסעוד רוואח מעיר מכנאס שנת תקס"ב, ה"טעם שרוח המת תהיה מכשכשת בתוך מעי האשה, וכשתרוק אותו הרוק תצא עמו הרוח אשר במעיה, כן שמעתי ממנו בשם הרב האר"י ז"ל.

השמטות

א. מטעם שצבע התפילין יהיו שחורות ולא צבע אחר.

מצאתי כתוב בעמרת זקנים סימן ל"ב, סוד הצבע השחור על דרך ידוע, ועל דרך השכל לרמוז על יחודו יתברך, יחוד אמיתי, כמו שאין צבע השחור מקבל צבע אחר כמו שמקבלין שאר הצבעים, כן נאמר אצל הקב"ה אני ה' לא שניתי.

ב. מטעם על מה שנהגו לומר אחר קדיש תתקבל במנחה מזמור ס"ז שהוא למנצח בנגינות מזמור שיר.

נראה לי מפני שאחר הקרבת קרבן מנחה מדליקין את המנורה בבית המקדש כאומרם במסכת מדות בפרק ששי, וזה לשונו. מן שזכה בדישון מנורה נכנס ומצא שתי נרות מורחיות דולקות, מדשן את המנורה ומניח את המערבי דולק שממנו היה מדליק את המנורה בין הערבים, והוא אחר קרבן מנחה, ותפילת מנחה כנגד קרבן מנחה.

ואחר זה מצאתי סמך לדברי מבואר היטב מאבודרהם דף כ"ז עמוד ג', וזה לשונו. כל האומר מזמור למנצח בכל יום נחשב לו כאילו מדליק המנורה בבית המקדש, לפי שבמזמור זה יש בו שבעה פסוקים כנגד שבעת קני המנורה, ויש בו מ"ט תיבות כנגד כ"ב גבינים ותשעה פרחים וי"א כפתורים ושבעה נרות, סך הכל מ"ט. ובפסוק ראשון יש בו ארבעה תיבות כנגד מלקחיה שנים ומחתותיה שנים. עד כאן לשונו. ולכך נראה לי אני אברהם שתיקנו לאומרו מטעם האמור.

ג. מטעם שנוהגין הנשים לפרוס ידיהן בפני הנר בליל שבת קודש כשמברכין עליו.

מצאתי כתוב בקיצור של"ה מסכת שבת ענין הדלקת נרות, וזה לשונו. מה שנוהגין הנשים לפרוס ידיהן בפני הנר, כדי שלא תהנה מן האור וכדי שתהיה הברכה עובר לעשייתן. אי נמי דאם יכולה היא להתנות שאינה מקבלת שבת עד אחר הדלקת הנר, הרי יכולה

לכרך ממש עובר לעשייתן. עיין שם. וכן כתב בכנסת הגדולה, סימן רס"ג הנהת הטור בשם מהר"י וויל סימן כ"ט.

ד. טעם למה לא אסרו אל"ט מלאכות בשבת.

מצאתי במהריק"ש בספרו ערך לחם, וזה לשונו. אסרו חז"ל ט"ל מלאכות כנגד ט"ל קללות שנתקללו אדם וחווה והארץ, לומר לך כל הזהיר באלו ט"ל מלאכות ניצול מט"ל קללות שנתקללו אדם וחווה והארץ. עד כאן.

ה. טעם שאומרים מזמור לדוד ה' רועי בתפילת ערבית ליל שבת קודש.

מצאתי כתוב בספר הנדפס מחדש הנקרא תפלה זכה בדף ק"ט עמוד א', וזה לשונו. משום תענוג המפורש בו, שכן כתיב בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני, רמז לעונג ומנוחת שבת. נפשי ישובב סימן לנשמה יתירה וכו'. עיין שם באורך.

ו. טעם על ענין ברכות האחרונות של ההפטרות שיש בכל הספרים בין שני חצאי לבנה [סוגרים] על נאמן אתה הוא ה' אלהינו ונאמנים דבריך, ושאלתי כמה חכמים אין פותר אותו לי.

ואחר כמה ימים אנה ה' לידי מסכת סופרים ואגב גררא מצאתי שם בפרק י"ג הלכה י', וזה לשונו. ומיד עומדים העם ואומרים נאמן אתה וכו', וזה אחד ממחלוקת בני מזרח ובני מערב, שבני מזרח עונים אותו בישיבה, ובני מערב בעמידה, ואחר כך חוזר המפטיר ואומר נאמן אתה הוא ה' אלהינו וכו'. יעיין שם. ומזה נראה ממה שעשו שני חצי לבנה כדי להורות כשמגיע המפטיר לשם, עונים העם נאמן וכו' וזהו הטעם.

ז. טעם שאסרו חמץ ביום י"ד משש שעות ולמעלה.

מצאתי כתוב בארחות חיים הלכות חמץ ומצה דין עשירי, וזה לשונו. טעם למה נאסר חמץ משש שעות ולמעלה, לפי שחכמי האצטגנינות מונים היום מחצי היום שלפניו, הילכך מחצי היום ומעלה של י"ד הוא יום ט"ו ליוצאי מצרים בעלי האצטגניניא. עיין שם.

ח. מעם שתיקנו דצ"ך עד"ש באח"ב, ולמה חילקו אלו הסימנים.
מצאתי בספר אליה רבה סימן תס"ו סעיף קטן ג' בשם ספר תניא,
דצ"ך הוי על ידי אהרן, עד"ש הוי על ידי משה שלא במטה, באח"ב
על ידי משה במטה, לכך חילקו אלו על שלשה סימנים אלו.
ואחר זה מצאתי בספר בית אלהים דף נ"ה עמוד ב' שכתב בענין
אחר. עיין שם באורך.

ט. מעם שנהגו שלא להסתפר עד חג השבועות.

מצאתי במגן דוד סימן תצ"ג, לפי שהם מחמירין באכל ל"ג יום כנגד
ל"ג יום שהיו מתים, וזמן פסח לשבועות חמישים יום, תסיר מהם
שבעת ימי הפסח וששה שבתות ושני ימי ראש חודש אייר ויום ל"ג
ויום ראש חודש סיון שאין בהם נפילת אפים יהיו י"ז יום, תסיר
אותם מחמישים יום נשארו ל"ג יום.

יוד. מעם חבטת ערבה ביום הושענא רבה בקרקע.

מצאתי בשיירי כנסת הגדולה הגהת הטור סימן תרס"ד אות י"ו, וזה
לשוננו. וצריך לחבוט הערבה בקרקע דוקא, וכתב תולעת יעקב הטעם
לבער הדינין שלא ימצאו ולהורידם עד העפר. עיין שם. וכן כתב
באליה רבה סימן תרס"ד סעיף קטן י"ו.

ועוד חביט חביט ולא בריך ראשי תיבות גימטריא כ"ד, וסופי תיבות
גימטריא ט"ל עולה יהו"ה אח"ד, ועיין הטעם בטור ברקת סימן תרס"ד
באורך.

טעמים נפרדים

א. טעם למה בחר הקב"ה לעצם שמו המיוחד יהו"ה אלא באותיות אלו דוקא ולא בזולתן שהם במספרם גבוהים ורמים, כמו האותיות שהם מעשירות או ממאות, ובחר לו באותיות אחדות.

מצאתי בספר טהרת חקדש כהנה דף י"א עמוד כ' בשם המקובלים, כי יהו"ה כשתכתוב אותה בשם ב"ן כזה, יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה, לא תמצא במילוי כל אות ואות יותר מגוף האות עצמו כזה, יו"ד, י, ו"ד הוא גם כן עשרה, ה"ה גם כן כך, ו"ו גם כן כך, ה"ה אחרונה גם כן כך, אבל בשאר האותיות לא תמצא דמיונם, כי האל"ף שהיא פחות שבמספר, אם תכתוב אותה כמילואה כזה אל"ף, הרי היא מביאה מספר גודל, היינו מאה ועשר, והוא הדין הב' גם כן כמילוי שלה כזה ב"ת היא מביאה ת"י, וכן כולם על דרך זה, מה שאין כן באלו האותיות יהו"ה כנזכר לעיל, לפיכך הקב"ה בחר באלו האותיות במדת המועט, וכזה מלמד לאדם דעת שיבחר האדם לעצמו מדת הענוה לתפוס לעצמו מדת המועט ולא בגדולות ובהתרוממות.

ועוד נלמד מזה שהקב"ה בחר לעצמו אלו האותיות לשמו הגדול, להראות שהוא יתברך משגיח על הקטן שבקטנים, כמו שנאמר אני אשכון את דבא, ולא כמלך בשר ודם שאינו משגיח אלא בדומה לו, כמו שר ומושל, אבל הקב"ה אינו כן, אלא הוא משגיח אפילו על השפל שבשפלים, וזה נלמד משהשגיח על אלו האותיות ליקח לשמו הגדול מכל שאר אותיות א"ב וכו'. עיין שם.

ושמעתי מידיד נפשי החכם השלם כמה"ר אברהם אלנקאר נר"ו הא ידידה, כי ידוע הוא שעיקרי דתינו הם י"ג, ומכללא אתמר שחייבין אנחנו להודות ולהאמין באמונה שלימה שהקב"ה הוא ראשון והוא אחרון בלי שינוי ותמורה, ולכן ובכן בחר לו הקב"ה שם זה שהוא הוא מילואו, ומילואו הוא, להורות שהוא ראשון והוא אחרון

בלי שום שינוי, ועל כן קשר אומר מעם ברור לקריאת רבותינו ז"ל שם זה שם המיוחד, כי עצם השם ומילואו הכל אחד.

ועוד כי לעולם הבא בשם יהו"ה יקרא ולא בשאר שמות, ומעם קריאתן יספיק לידיעה זו. ועל פי זה הוא היה אומר כוונת הכתוב, ונשגב יהו"ה לבדו, דווקא, ולא שאר שמות. ביום ההוא, רוצה לומר לעולם הבא. עד כאן דברו דברי פי חכם חן.

ועתה אנה השם לידי פירוש על הזוהר, מהרב שמעון לביא זלה"ה בבראשית דף כ"ז עמוד ב' קובץ גדול, וזה לשונו. ומכאן נבין המעם למה נקרא שמו יתברך העצמי באלה האותיות יתברך, לפי שהם מורות על הוי"ה מכל צד ומכל פינה שיתחפכו, מראשן לסופן, ומסופן לראשן, ומראשן לאמצעיתם, ומסופן לאמצעיתם, ומאמצעיתם לסופן, לא תזוז שם ההוי"ה מהם, מה שאין כן בשאר הבניינים, וזה יורה על כי הוא יתברך היה וחווה ויהיה, וכן עולה היה חווה יהיה ע"ב כאשר עולה יהו"ה במספר הקודמי, והוא סוד ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך המודיע להווה ועבר ועתיד. עד כאן דברו.

עוד מצאתי בספר הפרדס שער שם בן ד' פ"א, וזה לשונו. כל דורשי רשומות מתורתנו הקדושה, אם מבעלי הקבלה, אם מבעלי הפשט, אם מחוקרי שרשי תורתנו הקדושה, כולם הסכימו פה אחד היות שם זה שם העצם ולא זולתו, ויחדוהו בין שאר השמות שאינם נמחקים, עד שאמרו כי אפילו שם אהי"ה עם היותו שם נורא מאד, לא ישתווה אל השם הזה, כי שם אלהים אלו"ה א"ל הוא נגזר מלשון גדולה וחזק ותוקף, וכן ואת אילי הארץ, וכן צדקתך כהררי אל, שהם לשון גדולה וחזק. ושם שד"י מורה על שהוא שודד המערכות, ומלת שדי ומלת שודד הכל אחד. ושם צבאות מורה על שהוא בעל צבאות מעלה, והוא נגזר מלשון צבא. ושם אדנ"י מורה לשון אדנות על היותו אדון כל הארץ, והוא נגזר מלשון אדנות. ואהי"ה מורה על לשון הויה בלשון עתיד המדבר בעדו מבנין הקל, וכן דרשו רבותינו ז"ל אני הייתי עמהם בגאולת מצרים אהיה עמהם בגאולה אחרת. אמנם שם בן ד' נורא מאד מי יכילנו, ביאור כי אין לו ביאור כלל בלשון, ועוד כי כל השמות האלה נשתמש בהם לשון חול אם נרצה, מה שאין כן באותיות שם בן ד', כיצד נשתמש בו הכתוב לשון אל אחר כהררי אל וכיוצא בו. וכן אלהים, ראה נתתיך אלהים לפרעה,

וכן אלהים לא תקלל, וכיוצא בו הרבה, ושדי כמו וזיו שדי עמדי, בין שדי ילין, הרי אותיותיו ואינם אלא חול. ושם צבאות כמו יצאו כל צבאות ה', וכיוצא בו. אדני כמו, ויאמר אדני אל נא תעבור, ויש מרבתינו אומרים לגדול שבתם אמר, ועם היות חולקים בזה ואומרים שהוא קדש, ועם כל זה נפקא מינה דאליכא דכולהו אם ירצה לומר לאדונו אדוני, רוצה לומר אדון שלי, מותר להשתמש בלשון חול. אחיה, כמו שלמה אחיה כעוטיה, לא אחיה חובש, וכיוצא בהם. מה שאין כן בד' אותיות קדושות אלו יהו"ה, כי עם היות ששלשה מהם ימצאו, ארבעתם לא ימצאו בענין אחד חול, דכתיב במקום שיפול העץ שם יהיו. אבל שם בן ד' כולו לא נמצא. ועוד כי כל השמות נהגין ככתבן זולת השם הקדוש הזה, כי לא היה נהגה באותיות זולתי במקדש בכרכת כהנים, וכן ביום הכפורים.

ב. מעם איסור שעטנז.

אמרו בעלי הרמז, כי לשון שעטנז, שטן עז, והלובש צמר ופשתים, שטן עז מתלבש בו ושולט עליו, לפי שהוא מתכסה בטליתו, ועל כן אמרו פושטו אפילו בשוק.

וכבר ידעת שקרבנו של קין זרע פשתן היה, ושל הבל היה צאן עם הצמר שעליהם, וכל אחד הקריב כפי הכח אשר הוא מושל עליו, כי הצמר רומז אל הרחמים, והפשתן על צד הדין, ואמר ר' יהושע בן קרחא, אמר הקב"ה חס ושלום לא יתערבו מנחת קין והבל לעולם, אפילו במלבוש. ובבגדי כהנים מותר שהם רומזים אל המלכות שמים שהם דוגמת ציצית, והותר להם הכלאים לפי ששטן עז לא ישלוט בדבר של קדושה.

ומצאתי כתוב בריקנאמי שיש שטן אחד ממונה על מי שלובש שעטנז ויכול להזיקו, ואותיות שעטנז שטן עז, ועל כן אותיות שעטנז גץ, יש עליהם תגין בספר תורה.

ומצאתי כתוב בספר שפתי כהן על התורה דף קע"ח עמוד ג', וזה לשונו. יש מפרשים כי שעטנז רומז לשני מדות שיש למעלה מן המקטרגים על ישראל, והקב"ה מפרידם זה מזה שלא יתחברו לעולם להזכיר עונותיהם של ישראל, והלובש שעטנז מחבר הכחות הללו לעכב תפלתן של ישראל.

ומצאתי כתוב בספר שתי ידות של הרב חזקוני דף ג' עמוד א' וזה לשוננו. אסרה תורה צמר ופשתים יחדו מפני שהצמר הוא מרכבת הקדושה, צמר אותיות צוריאל מיכאל רפאל, ופשתן הוא כח של כוחת הטומאה של סמא"ל ולילית, על כן המה שעטנו זה בזה, ואותיות שעטנו יוכיח, שמן עז מפני שהשפע של צמר דקדושה נותן כח בתוך הטומאה, וזה סוד מצות לא תלבש שעטנו.

ואיתא בזוהר נפרשת קדושים דף פ"ו עמ' ב'ן מאן דמחבר לון כחדא, אתער עליה רוחא דלא איצטריך, ומטי ליה לבר נש לס"א בישא, ודא הוא לא יעלה עליך ההוא רוח מסאבא, קרבנא דקין מאי היא פשתים. קרבנא דהבל מאי היא צמר. לא דא כדא, רזא דכולא קין כלאים הוא, ערבוביא דלא איצטריך, סטרא אחרא ובמעשה דחוה אתבריאזו תרין סטרין אליון, ובגין דאתחברו כחדא לא אתיאי מיניה תועלתא לעלמא ואתאכידו, עד יומא דין סטרא דילהון קיימא, ומאן דאחזי גרמיה [בעובדא דחבורא דא אתערן עליה רוח מסאבא דלא איצטריך, וישראל בעיין לאתערא עליהו רוח קודשא למהוי קדישין ואשתכח בשלמא בעלמא דין ובעלמא דאתי.

[מי שמחבר אותם יחד מתעוררת עליו רוח שאינה צריכה ומביאה האדם לס"א רעה, וזה הוא לא יעלה עליך אותו רוח מטמאה, קרבנו של קין מה הוא, פשתים. קרבנו של הבל מה הוא, צמר. לא זה כזה, סוד כולם קין כלאים הוא ערבוביא שאינה צריכה סטרא אחרא ובמעיה של חוה נבראו שני צדדים אלו, ומשום שנתחברו יחד לא באה מהם תועלת לעולם ונאבדו, עד היום הזה הצד שלהם נמצא, ומי שמראה את עצמו במעשה של חבור זה מעורר עליו רוח הטומאה שאינה צריכה, וישראל צריכים לעורר עליהם רוח קדושה שיהיו קדושים וימצאו בשלום בעולם הזה ובעולם הבא.]

ג. מעם פדיון פטר חמור.

מצאתי כתוב בספר אלה המצות מצוה כ"ח בשם רש"י, הטעם לפי שהמצריים נמשלים לחמור, כמו שנאמר אשר בשר חמורים בשרם, וישראל נמשלו לשה.

ואמרו עוד לפי שסייעו את ישראל בצאתם ממצרים שטענו עליהם.

ומצאתי כתוב בספר החינוך מצוה י"א כתב, כדי שיזכרו ישראל לעולם הנם שעשה להם האל ביציאת מצרים, שהרג כל בכוריהם שנמשלו לחמוריהם.

ד. טעם הערלה שלוש שנים.

מצאתי כתוב בכלבו, טעם מצוה זו לכבד את השם מראשית כל תבואתינו מפרי העץ, ולא נאכל מהם עד שנביא מהם כל פרי השנה החיא קדש הלולים לה'. והנה אין הפרי בתוך שלוש שנים ראוי להקריבו לפני ה' הנכבד, לפי שהוא מועט, ואין האילן נותן פרו בתוך שלוש לא טעם ולא ריח טוב, כי רוב האילנות לא יוציאו פרי עד שנה רביעית, לכך נמתין לכולם ולא נטעום מהם עד שנביא הנטע שנטענו כל פרו הראשון הטוב קדש הלולים לה', ושם יאכלוהו ויהללו את ה', ומצוה זו דומה למצות בכורים.

ומצאתי בספר החינוך מצוה ר"ך, כי אמת הדבר שהפרי בתחילת נטיעתו עד השנה הרביעית, רב הליחות דבק מאד ומוזק לגוף ואיננו טוב לאכילה, כדג שאין לו קשקשת והמאכלים הנאסרים בתורה שהם רעים לגוף.

ומצאתי בספר שפתי כהן על התורה דף קע"ג עמוד ג', שלוש שנים כנגד ותרא האשה כי טוב העץ למאכל, הרי אחד. וכי תאווה הוא לעינים, הרי שנים. ונחמד העץ להשכיל, הרי שלוש. לומר שנתלכשו בשלוש ערלות, לזה כל הפירות שנאצלו ממנו צריך להמתין שלוש שנים אחר הנטיעה.

וברבינו בחיי פרשת קדושים מצאתי כתוב, שעד שלוש שנים אין הארץ מסכמת בכישול הפרי, ולא השמים מסכימים לתת בו כח הבישול, וכיון שכן כל האוכל מן הפרי תוך שלוש שנים, הנה זה מראה עצמו שאין לו חלק בשמים ובארץ, ואין לו חלק בהקב"ה, והנה הוא נומלו בלא רשות של מטה ושל מעלה וזה לפי השכל, לפיכך אסרתו התורה.

ומצאתי כתוב במורה פרק שביעי, כי היו לעובדי עבודה זרה בזמנים ההם מיני כישוף שהיו עושים בעת נטיעת האילנות, והיה מזומן ביד כל אחד מהם דבר שיזרו אותו שם בשעת נטיעה במקום האילן או סביביו, והיו חושבים שהאילן ממחר להוציא פרוי יותר מהנהוג

בטבעו של עולם, ולפיכך צותה התורה באיסור הפרי הבא קודם שלוש שנים, שלא יבואו לעשות המעשים הרעים ההם, כי רוב האילנות יביאו פריים בשנה הרביעית, ושנאכלהו לפני ה' הפך אכלם אותו לפני עבודה זרה, כי מחלת הנפש שהיא אמונה רעה כדמיון מחלת הגוף, אינה מתרפאת אלא עם ההפך.

ועל דרך הקבלה מצות ערלה שהרחיקה התורה שלוש שנים כנגד שלוש ספירות העליונות הראשונות, שאין לנו בהם השגה, וכנגדם תוהו ובהו וחשך, והשנה הרביעית ורוח אלהים מרחפת, וכנגד אלו השלוש אמר הפסוק וערלתם ערלתו את פרוי שלוש שנים יהיה לכם ערלים.

עוד מצאתי באבא פרשת בראשית דף נ"ו עמוד א', במאמרם במדרש רבה דרש ר' יהודה בן פדייה, מי יגלה עפר מעיניך אדם הראשון שלא יכולת לעמוד בציוויך אפילו שעה אחת, והרי בניך ממתינין לערלה שלוש שנים שנאמר, שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל, וכתב האבא, וזה לשונו. למדנו מעם למצוה זאת, שכשנכנס אדם לגן עדן נצטוו שלא יאכל מעץ הדעת טוב ורע, שבו תלויה הערלה, ולא עמד בציווי, ומן הראוי היה שלפחות יהיה עומד בציווי כל היום שנברא ולא יחטא בו, שנשאלו ממנו שלוש שעות, והוא לא עמד אפילו שעה אחת, לכן ראוי שישראל כשיבואו אל הארץ שאז יגיעו למדרגת אדם, כמו שאמרו שיצטוו במצוה הזאת, וכנגד שלוש שעות שהיו נשאלים מן היום כשחטא אדם, נצטוו שלש שנים יהיה לכם ערלים, ובזה יתוקן חטאו של אדם וכו'.

ה. טעם שאסור לחרוש בשור ובחמור יחדו.

מצאתי כתוב ברבינו בחיי פרשת תצא בשם ר' אברהם בן עזרא, הטעם כי השם חמל על כל מעשיו, כי אין כח החמור כמו כח השור. והוא זכרונו לברכה כתב, הטעם במצוה זו משום חשיש כלאים, כי שמא יבואו להרבעה, ודרך עובד אדמה להביא צמדו אל הרפת, ואולי יבואו להרבעה.

ובספר החינוך פרשת תצא מצוה ת' כתב, משום ענין צער בעלי חיים, שהוא אסור מן התורה, וידוע שיש למיני הבחמה והעופות דאגה לשכון עם שאינם מינן, וכל שכן לעשות עמהם מלאכה, וכמו

שאנו רואים באותן העופות שאינם תחת ידינו, כי כל עוף למיניהו ישכון, וכל הבחמות ושאר המינים גם כן ידבקו לעולם במיניהן, וכל חכם לב יקח מזה מוסר, שלא למנות שני אנשים בדבר מן הדברים שיחיו רחוקים בטבעם ומשונים בהנהגתם, כמו צדיק ורשע, והנקלה בנכבד, שאם הקפידה התורה על הצער שיש בזה לבעלי חיים שאינם בעלי שכל, כל שכן בבני אדם אשר להם נפש משכלת לדעת ויוצרם. וכתב בספר עשרה מאמרות דף ל"ז עמוד ג', אמרו בהגדה, הענל היה מחציו כלפי שור וכלפי זנבו חמור, ולכן זה הסוד לא תחרוש בשור וחמור יחדו, שור וחמור בגימטריא צרעת וכו', הבא מסטרא אחרא מסטרא דשור וחמור, סמא"ל הוא שור רחב הוא חמור.

ובזוהר שמות דף ג' עמוד א', שור וחמור כד מזדווגין כחדא תרין פגעין בישיין אינון לעלמא. שור מסטרא דדינא קשיא אתדבקותא דסטרא קדישא חמור מסטרא אחרא, תרין פגעין בישיין אינון, וכד מזדווגין לא יוכל עלמא למסבליה, ובגין כך לא תחרוש בשור וחמור וכו', וזהו ששלח יעקב לעשו ויהי לי שור וחמור.

ובזוהר קדושים דף מ' עמוד ב' כתב, מאן דאפריש שור מחמור אסגי שלמא בעלמא, וכן כתב בפרשת שלח לך דף ע"ה עמוד ג'.

ו. מעם איסור העופות הטמאים.

מצאתי ברבינו בחיי פרשת שמיני, הטעם לפי שהקב"ה בוחר הטוב ואוהב השפלות וכל שאר המדות הטובות. ושונא האכזריות וכל שאר המדות הרעות, לכך בחר בקרבנו בבריות השפלות והתמות, ומאותן שהוא יתברך בחר בהם לקרבן צוה את ישראל שיהיה מאכלן מהם, וכשם שהוא יתברך מרחיק העופות הטמאים לצורך קרבן, כך מרחיק אותם לצורך מאכלם של ישראל, וכל זה ללמדנו שהוא יתברך שונא מדת האכזריות וטבעם שמוליד אכזריות, והקב"ה רחמן ואוהב הרחמנות.

ועוד יש לומר מעם אחר באיסור העופות, לפי שאין מנחשין אלא בעופות טמאים, ותורה אמרה לא תנחשו, ולכך אסר כל העופות הטמאים מצד הדם וכו'. עד כאן.

ז. מעם שהתירה התורה דגים המהורים בסנפיר וקשקשת וזולתן טמאים.

מצאתי בספר תולדות יצחק למהר"י קארו פרשת שמיני דף פ"ד עמוד ב', הטעם לפי שהדג שיש לו סנפיר עולה למעלה במים, ולזה הוא דק וזך, ומי שאין לו סנפיר לעולם הוא בעומק המים ובעכירות שבהם. וטעם הקשקשת לפי שבקשקשת משליך הדג מותרות הגוף, כמו שהצפרנים הם מותר הגוף.

ועוד שהטבע הבדיל החלק הארצי שבו מחלק הדק והטוב. ועוד שכמו שהבעלי חיים הגסים אין צריכין מלבושים, לפי שהם חומריים והאדם צריך מלבוש לפי שהוא דק, כן הבעלי חיים הדקים הכין להם הקב"ה מלבוש והם הקשקשים, ועוד שהדגים טמאים יש בהם רעות אף אם ימצא בהם טעם טוב.

ח. טעם איסור כלאי בהמה וכלאי הכרם.

מצאתי כתוב ברבינו בחיי ז"ל פרשת קדושים, הטעם הוא כי מראה שלא יספיקו הנבראים שברא הקב"ה בעולמו, והוא רוצה להתחכם ולהוסיף עוד מינים מחודשים.

ומצאתי כתוב בכלבו סימן צ"א, וזה לשונו. יש מחברינו שמוסיף בטעם הכלאים, כי הוא שלא לערבב את הכחות המגדלים את הצמחים להיות יונקים זה מזה, כמו שאמרו בבראשית רבה, אמר ר' סימון אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע שמכה אתו ואומר לו גדל, שנאמר הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ. והנה המרכיב כלאים או זורען בכדי שיינקו זה מזה, מבטל חקות שמים, ולכך נאמר בהם את חקותי תשמורו, כי הם חקות שמים וארץ.

והר"ש ז"ל כתב טעם אחר, וזה לשונו. מפני מה גזרה תורה על שעטנז ועל כלאים, מפני שלא יתערבו הכוחות.

וראיתי עוד בפירוש שם טוב על המורה דף קי"ז עמוד א', וזה לשונו. אמר שם טוב, טעם הרב באיסור הרכבת בהמה הוא טעם נפלא, עם שאין צורך בו כי טעמו מבואר, כי כל מה שנולד מכל הרכבה הוא דבר בלתי עושה פרי, ואף שימצא פרי מהם והוא הפרד, אמנם הפרד לא יעשה פרי, וכן הרכבת האילן בשאינו מינו עם שיעשה פרי, אותו הפרי לא יעשה פרי, ולכן אסרה אותו התורה, כי כל מה שברא הקב"ה בעולמו נתן כח להוליד דומהו, רצה שיהיו קיימין

לעולם, כמו שנאמר אשר ברא אלהים לעשות ושלא יכרת גזעם. עיין שם.

ט. מעם אומרם ז"ל תכף לסמיכה שחיטה.

מצאתי כתוב ביפה מראה מסכת ברכות דף ו' עמוד א' סימן ח', הטעם לפי שעיקר הקרבן להיות כופר נפש החוטא, והסמיכה הוראת זה שיתודה עליו את עונו ויתננו תמורתו, לכן ראוי לסמוך הסמיכה לשחיטה, שיתן אל לבו כי הוא סכת השחיטה, ואף כי נמצא סמיכה בקרבנות שאינן באים על חטא, לא חלק הכתוב.

י. מעם איסור אכילת הדם.

כתב הרמב"ן כמה מעמים, והאחד הוא מפני שהוא נפש, והקב"ה לא התיר את הנפש, שכן מצינו באדם הראשון שנאסרו לו כל בעלי חיים ולא הותר לו אלא העשבים והפירות, עד שבא נח והתיר לו בעלי חיים, לפי שלא ניצולו אלא בזכותו, ולא התיר לו אלא הגוף דוקא ולא הנפש, ואם כן הנפש עומדת באיסור הראשון.

ועוד כתב מעם אחר, מפני שהדם היא נפש הבהמית, ואין לנו שנקרב טבעם בטבעינו, שאנו מקבלי התורה צריכים להיות רכים ורחמנים ולא אכזרים, ושנהיה זכי הגופות ראויים לקבל המושכלות, ונצטוונו שנגדל טבענו להיותו רך ורחמן ולא אכזרי, ואילו היינו אוכלים הדם, היה מוליד בנפשנו אכזריות וגסות, וקרוב שנהיה כנפש הבהמית, כי דבר הנאכל ישוב בשר בגוף האוכל ויוליד לו טבע כיוצא בו, ואין הדם כשאר מאכלים שישתנה בעיכול, לכך נאמר כי נפש כל בשר בדם היא, ואין ראוי לנו שנערב הנפש הנכרתת עם הנפש המתקיימת, אלא שתהיה לכפרה על המזבח.

ומצאתי בספר החינוך מצוה קמ"ח, כי הדם מלבד רוע מזגו שהוא רע המזג, יהיה באכילתו קצת קניין במדת האכזריות, כשיבלע האדם מבעלי חיים, שבמותו בגופו אותו דבר שבהם החיות ממש תלוי עליו ונפשם נקשרת בו, כי ידוע שיש לבהמות נפש וכינה חכמים נפש

חיונית כלומר שאינה שכלית, גם נראה אותם שיש לנפשם בחינה להשמר מנפול באחת הפחתים ובקצת דברים אחרים. והרמב"ם בטעמי המצות באיסור הדם כתב, כי היא הרחקה שלא יתעסק האדם במלאכת השדים, כי בצאת ישראל ממצרים היו בקיאין בחכמה זאת ומורגלין בה, שהיו שטופים ונמשכים אחריה, והחכמים מהם כשירצו לאסוף אותם, עושים גומא וזורקים שם את הדם, והשדים מתאספים שם סביבות הגומא, וכאשר רוצים להנבא עתידות, יאכלו מן הדם, ולזה אסרה אותו התורה כי כוונת התורה לעולם להרוס בנייני סכלותם ומחשבותיהם, ואסרו לאוכלו ובחר בו להטתר בהזאתו ולזורקו על המזבח לכפרה.

יא. טעם כיסוי הדם של חיה ועוף.

שמעתי שכשהרג קין להבל, לא ידע איך יקבור אותו, עד שבא עוף אחד והביא עוף אחר וחפר לו וקברו לפניו, וממנו ידע וקבר את הבל, ולפיכך זכה לכיסוי הדם.

ואחר כתבי זאת מצאתי בבראשית רבה פרשה כ"ב, מי קברו להבל, אמר ר' אלעזר בן פדת, עופות השמים וחיות מהורות קברוהו, ונתן להם הקב"ה שכרם שני ברכות שמברכים עליהם, אחת ברכת השחיטה ואחת ברכת כיסוי הדם.

ומצאתי כתוב במהר"ם ריקנאטי פרשת אחרי מות, הענין הוא כדי לחלוק כבוד למדת הדין, ואין דין זה נוהג בבחמה, כי הבחמה צריך לעשות ממנה זריקה על גבי המזבח.

ויש עוד לפרש הטעם כדי שלא יתקבצו שם כוחות הטומאה והשדים, כי הדם הוא מזונום לכך מכסים אותו, מה שאין כן דם הבחמה שכבר הדם נזרק ממנו על גבי המזבח ואין יכולים להזקק לו.

ומצאתי כתוב במדרש תנחומא, שהעוף זכה לכיסוי הדם, לפי שהעוף קבר את הבל. והחיה, בשעה שירדה רבקה מעל הגמל נפלו כתולים שלה, ובאו החיות וכסו אותו לפיכך זכו לכסוי הדם.

ועיין במדרש תלפיות ענף כיסוי הדם בענין אחר.

עוד מצאתי בס' תנחומא על פרשת אחרי מות דף צ"ג, וזה לשונו. או יהיה הטעם לפי שהדם הוא דבר שהוא מורכב מכל הליחות, ונקרא בשם דם לתגבורת הדם, והנה האדם האוכל אותה מחמת רוב

הליחות אשר יבואו בו יחנק וימות, וזהו ונתתי פני בנפש האוכלת, רמזו אל המיתה. ואמר טעם לזה כי נפש כל בשר בדם היא, יראה לפי שהנפש קיומה בדם, ואם יתרבה יחנק וימות, ולכן צוה בזריקת הדם על המזבח, ובחיה וכעוף לפי שאינם קרבין על גבי המזבח, צוה לכסות דמם, ואף על פי שתורים ובני יונה קרבין על גבי המזבח, נידונים אחר הרוב.

ועוד כי אינם קרבים אלא למי שלא תשיג ידו והם המיעוט, וצוד לכסות דמם הטעם הוא, לפי שדם חיה ועוף הוא יותר דק ומזוכך, ומתוך כך הנפשות אשר בעצמות אותן הדמים, יתהוו מהם שדים ומזויקים אפילו בישוב, מפני שיסוד הארץ פחות בהם, וראיה לזה קלות תנועתם. והנה השדים קרובים להם בהרכבה שאין בהם כלל מיסוד הארץ, ובקל יתהפך לשד, ומפני זה גם כן די להם בכיסוי שיכסו דמם שלא יתהוו עוד מהם שדים ומזויקים, כי בכיסויה תתבטל עצמותה, מה שאין כן בדם בהמה שהיא גסה ועבה, שהנפש אשר בעצמות אותו הדם חזקה ולא תתבטל עצמותה בכסות אותה בעפר, כי אפילו אחר כיסויה יהיה עצמותה קיימת, ויתהוו ממנה שדים ומזויקים, ולכן אין ביטולה אלא בזריקה על המזבח ששם השכינה. עד כאן עיין שם.

יב. טעם למה מותר לאכול חלב חיה.

מצאתי כתוב בריקאנטי על דרך הפשט, מה טעם להתר חלב חיה, יש להשיב כי אינו קרב ממנו לגבוה והאוכל ממנו אינו משתמש בפת בג המלך.

יג. טעם למה צוה התורה בעולת העוף והסיר את מוראתו בנוצתה, ובעולת בהמה כתיב והקרב והכרעים ירחץ במים.

הטעם לפי שהעוף אינו כפוף לבעליו, ואוכל מן הגזל ועדיין נשאר במעיו הגזל, לכך כתיב ביה והשליך. אבל הבהמה שהיא כפופה תחת בעליה ואינה אוכלת מן הגזל אלא מן אבוס בעליה, כתיב בה והקרב והכרעים ירחץ והקטיר, לפי שאינה אוכלת מן הגזל.

יד. טעם למה לא בחר הקב"ה בקרבנות אלא מן הבקר מן הכבשים ומן העזים ותורים ובני יונה.

כתבו חכמים ז"ל, הטעם כדי שלא להטריח בני אדם.

ומצאתי כתוב כהרב אברבנאל בפירוש התורה, הטעם הבקר כנגד אברהם דכתיב ביה, ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר. והכבשים רמזו ליצחק מפני האיל שנעשה תחתיו. ומן העזים רמזו ליעקב של שני גדיי עזים שהביא לאביו. ותורים ובני יונה רמזו למשה ואהרן.

טו. טעם שילוח הקן.

מצאתי בספר מרכבת המשנה לדון אברבנאל פרשת תצא דף ע"ד עמוד ג', וזה לשונו. והנה המצוה הזאת כבר התבאר טעמה גם כן מאותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, וכן כתב הרמב"ן אם לא שחשב שהטעם לבד לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם.

והמורה כתב בטעם המצוה הזאת, כי יש לבהמות דאגה גדולה כשיראו מיתת בניהם, ואין הפרש בין דאגת האדם לדאגת הבהמות על בניהם, כי אהבת האם וחיבתם לפרי בטנם, אין זה מפאת השכל והדבור, אבל הוא מכח מחשבה המצויה בבהמות כמו שהיא מצויה באדם.

והרמב"ן כתב עליו שאמת הוא שיש במצוה טעם ותועלת ותיקון באדם, אבל אין לומר שטעם המצוה הזאת הוא להגיע רחמיו אל בעלי החיים הללו, אך הטעם הוא להשלים תכונת האדם ומדותיו ולהרחיק האכזריות ממנו וכו', ונראה לי שמלבד הרחקת האכזריות ותיקון התכונה מאתנו, הנה כוונת התורה בזה עוד להרחיק ההפסד האפשרי להיות קודם זמנו, ושתמיד הוויית ההוה בכל מה שאפשר, מאשר הוויית הקן הווייתו לעשות הפרי, שהם הבנים, כמו העץ שעושה פרי, וצוה הקב"ה שלא נשחית הדבר המוריש ועושה פרי, אבל כמו שהותר כריתת הפרי ונאסר כריתת העץ, כמו שנאמר כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות, ככה צוה שנקח הבנים שהם הפרי, שהאם נותנת בהיותה רובצת ולא נשחית עץ בלחמו, אבל נשלח את האם כדי שאנחנו ניזון מן הבנים או האפרוחים, והאם תעשה פרי אחר ותתמיד ההווייה והטובה.

וטעם שאין שילוח הקן אלא בטהורים.

הטעם שהטמאים הם כעץ אשר לא עץ מאכל הוא שמותר לכרתו, לפי שאין הרחמים על הבעלי חיים או על העצים, כי אם על האדם

שנכרא הכל לתועלתו. עד כאן עיין שם. ועיין בספר החינוך סימן תקל"ז.

יז. מעם איסור אכילת גבינה אחר בשר, והחסידים אף בשר אחר גבינה.

מצאתי כתוב בספר צרור המור פרשת משפטים דף פ' עמוד כ', הטעם בזה לפי שאין ראוי לערב הכחות אלו באלו, כח הדין בכח הרחמים וכח הרחמים בכח הדין, כי הבשר מדת הדין בסוד קץ כל בשר, כי מנפש ועד בשר יכלה, והחלב הוא סוד הרחמים הגמורים המלבינים עונותיהם של ישראל, כדכתיב כשלג ילבינו. ולכן יש להפרידם זה מזה.

ומצאתי כתוב בספר החינוך מצוה צ"ב בשם הרמב"ם, כי יש עובדי עבודה זרה שיעבדוה במעשה תערובת בשר עם חלב, ולכן הרחיקה התורה אותו התערובת, וכתב וכל זה איננו שוה לי.

ומצאתי כתוב ברבינו בחיי פרשת משפטים, הטעם לפי שהוא מטמטם את חלב, שהרי החלב נעשה מן הדם, והדם מזון רע ומוליד אכזריות ובהתערבם יחד מטמטם חלב ומוליד גסות ותכונה רעה בנפש האוכל, וכן גם כן דעת כל הרופאים בתערובת דג וגבינה.

ועיין בשני לוחות הברית פרשת משפטים דף ש"א עמוד א' טעם לקדימה.

יח. טעם למה קרבן הסוטה מן השעורים.

מצאתי כתוב בספר שפתי כהן על התורה פרשת נשא, הטעם היותה קמח שעורים שתהיה שערת ה' חמה יוצאה, ושער מתהולל על ראשה יחול, וזה טעם קמח ולא סלת.

עוד טעם אחר למה קמח שעורים, לפי שהשעורה אין עליה שום קליפה כמו החטה שיש עליה שבעה קליפות, אבל השעורה היא מראה עצמה בעזות בלא שום קליפה, כמו עשו שהוא איש שעיר, שהעיו פניו ואמר לאביו אני בנך בכורך עשו, וזו גם כן העזה פניה וישבה בגילוי פנים על פתח ביתה, לזה תביא שעורים שהם בגילוי בעזות פנים.

ומעם שנותנים מים ועפר.

שהיא שמאה מארבע יסודותיה לזה ילקו הארבע יסודות, יסוד הרוח ועבר עליו רוח קנאה, יסוד המים והעפר זהו ולקח מים קדושים ומן העפר, ויסוד האש גומרת, כי לזה רמז בכלי חרס, כי כמו הכלי הוא נבקע מפני האש כן זו נבקעת.

ועוד טעם אחר למה מים ועפר, לפי שהאדם יש בו שני יסודות עליונים ושנים בתחתונים, העליונים שהם רוח ואש, ותחתונים שהם מים ועפר, וכשהוא חוטא הוא חוטא בתחתונים, והן סיבת החטא ולזה ילקו.

ורבותינו ז"ל אמרו טעם למים ועפר, מים ממקום שבאה ועפר למקום שהיא הולכת.

ח. טעם איסור מגע גוי ביין.

מצאתי כתב בספר יין המשומר דף ו', רמז מג"ע גוי' בגימטריא סמא"ל עם הכולל, עולה קל"ב. ועוד סמא"ל עולה קל"א, נסך עם הכולל עולה קל"א, לכך השותה מגע גוי מתלבש בקליפה שהיא סמא"ל.

ומצאתי כתוב בספר שמנה לחמו דף י"ט, הטעם איסור מגע היין, משום דיין רומז ליין המשומר לעולם הבא, וגוי אין לו חלק לעולם הבא.

ומעם שהחמיר ביין סתם לאוסרו בהנאה יותר מפת ושמן. זאת הקושייא הקשה אותה ריב"א, ותירץ מפני שהיין משמח אלהים ואנשים, והיו רגילים לנסכו אפילו שלא בפני עבודה זרה, והואיל והוצרכו לאסרו משום בנותיהם, נתנו בו חכמים דין וחומר יין נסך ממש, כיון דלפעמים היו מנסכים אותו אפילו שלא בפני עבודה זרה. ועיין בתוספות בשבת דף י"ז עמוד ב'.

יט. טעם למה שאמרו שלוש משקים אסורים משום גילוי חלב יין מים.

מצאתי בילקוט נביאים רמז מ"ה, רמז יש להם מן הפסוקים. מים דכתיב לרוקע הארץ על המים, כלומר הקב"ה כסה המים ברוקע. חלב דכתיב ותפתח את נאד החלב, מלמד שהיה מכוסה מקודם.

יין דכתיב כל נבל ימלא יין, שצריך כיסוי, והביא זה בשם מדרש ילמדנו.

ונראה לעניות דעתי כי חלב יין מים, ראשי תיבות ח"ם, רמז בזה אם כסה אותם, הרי הם חיים, ואם לאו יהיו אותיות מח"י לשון הכאת.

כ. מעם למה המלקות ט"ל.

שמעתי מעם כי הקב"ה נקרא אח"ד שהוא בגימטריא י"ג, והתורה נקראת אח"ד שהיא בגימטריא י"ג, וחוא בא לכלל עונשין שהוא בן י"ג, הרי ט"ל.

ומצאתי כתוב בריקנאטי פרשת בראשית בשם פרקי ר' אליעזר, כי ל"ט קללות נתקללו אדם וחיה והנחש והאדמה, ועל בן החוטא אשר עבר עליו רוח טומאה לוקה.

ואמרו בירושלמי כי המלקות צריך עשרה על השדרה כנגד עשר קללות של נחש, ותשעה על הבטן כנגד תשעה קללות שנתקללה חיה, ועשרה כנגד אדם, ועשרה כנגד עשר קללות שנתקללה האדמה הרי ט"ל.

וברבינו בחיי פרשת תצא מצאתי מעם אחר, לפי שהמת צריך תחיה, וזה שחטא ועבר על מצות אדונו נתחייב מיתה, וחל על נפשו עונשו, וכשילקה, בזה יחיה וישוב ל"ט למל של תחיית המתים.

ובציוני פרשת בראשית מצאתי כתוב, וזה לשונו. מעם ט"ל, כנגד שלשה עונשין, שהאדם בן י"ג שנה יהיה בר עונשין, כי מבן י"ג ולמעלה מענישין אותו, וטעם שלשה דכתיב פעמים שלש עם גבר, ואף בבית דין של מעלה כך, כאומרם מחיהו שתין פולסי דנורא, שבבית דין של מעלה אין מענישין אלא מבן עשרים, וכן שתין פולסי דנורא הם שלשה עונשין.

ונראה לי אני אברהם מעם ט"ל, שהרי יהו"ה אח"ד, עולים ט"ל, לומר לך מאחר שקבל עליו מלקות מורה שיהו"ה אח"ד, לכך ילקה ט"ל כמנין יהו"ה אחד.

ומעם שאמרה תורה ארבעים יכנו.

מצאתי במדרש רבה פרשת במדבר, ילקה ארבעים לפי שעבר על התורה שניתנה לארבעים יום וגרם לעצמו רעה שנוצר לארבעים יום.

כא. מעם שעושין רצועות המלקות מעור שור וחמור.

מצאתי כתוב בספר שערי אורה דף ו' עמוד ב', על דרך האמת ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו, וכשהוא מלקה החוטאים הוא מלקה על ידי שור וחמור, ולפיכך ראוי להיות הרצועות של הלוקים כלולה משור וחמור.

ומצאתי כתוב בכלכו הלכות יום הכפורים סימן ס"ח, זה הטעם וזה לשונו. ונהגו לעשות רצועות המלקות מעור של עגל תפורות בעור של חמור, ולמה, לפי שכתוב ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו, יבואו הללו שמכירין לבעליהן וייסרו את זה שלא הכיר את בוראו. וכן מצאתי ברכינו בחיי פרשת תצא.

כב. מעם למה צותה התורה ליקה הבכור פי שנים.

מצאתי כתוב בשפתי כהן, לפי שהעבודה היתה בבכורות ולא היה להם חלק, כדי שיהיו זריזין בעבודה, וכשחטאו בעגל נטלה מהם העבודה ונתנה ללויים, ונתן להם חלקם וחלק הלויים כדי לרצותם, לפי שכיון שעלו לא ירדו אלא אם כן נמצא בהם עבירה, ועל כן נתן להם הכפל.

כג. מעם למה צוה הקב"ה לתת לכהן הזרוע והלחיים והקיבה.

מצאתי כתוב בספר מרכבת המשנה להרב דון אברבנאל דף ס"ב עמוד ב', וזה לשונו. הזרוע תחת היר ויקח רומח בידו. לחיים תחת התפלה שנאמר ויעמוד פינחס ויפלל. והקיבה תחת האשה אל קובתה. ובמדרש אמרו שהכהן היה שוחט שלמים, והזרוע היה תחת טרחו בשחיטה שיעשה בזרועו, ולחיים בשכר הברכה שיאמר בפיו ולחיו, והקיבה שכר הבדיקה.

והרב מורה נבוכים חלק ג' פרק ט"ל כתב, שהיו הלחיים בעבור היותם ראש לגוף, והזרוע בעבור היותו ראש האיברים המשתרגים, והקיבה ראש ראשית המעים, כי הראשית ינתנו למשרתי השם יתברך לכבודו.

והרב אבן עזרא כתב, שמן בשר הגוף, ומחלק הראש והקרבים, אלה הם יותר טובים.

והרלב"ג כתב, כנגד מה שאמרו שהשם צוה ליתן אותם לכהן, להעיד שזה השבט הוא זרוע ישראל וכחם, והוא המתפלל עליהם, והוא מכין להם מזון בזכותם.

ויש לומר שלפי שהיו עונות האדם בשלשה מינים, מין הפעולות המעשיות, ומין דברי שפתים, ומין המחשבות הפנימיות, לכן היה מקריב לכהן הזרוע והלחיים והקיבה, כי הידים כלי המעשה, ולחיים כנגד הדבור, והקיבה כנגד המחשבות, כי הם מהאיברים הפנימיים להורות שכולם היה מתודת. עד כאן עיין שם.

כד. טעם למה מי עינים מלוחים, מי אזנים שמנים, מי החוטם סרוחים, מי הפה מתוקים.

מצאתי בילקוט כתובים מזמור רננו צדיקים, וזה לשונו. מפני מה מי עינים מלוחים, שבזמן שהאדם בוכה בכל שעה מיד הוא מסתמא, אלא שעל ידי שהם מלוחים פוסק ואינו מכהת. ומפני מה מי אזנים שמנים, יש זמן שאדם שומע שמועה קשה ואלמלא תופסה באזניו מתקשרת ומת, ומתוך שהם שמנים מוציא בזה ומכנים בזה. ומפני מה מי החוטם סרוחים, שבזמן שאדם מריח דבר רע אם לאו שמי החוטם סרוחים ומעמידים אותו, מיד מת. ומפני מה מי הפה מתוקים, פעמים שאדם אוכל אכילה שאינה מתקבלת בלבו ומקיא, ואם לאו מי הפה מתוקים, אין נפשו חוזרת.

כה. טעם למה לא בחרו ישראל לעשות צורה אלא צורת עגל ולא צורה אחרת.

שמעתי שערב רב כשיצאו ממצרים ראו שעבודת מצרים היה מלה, ולא הועיל להם כלום, ושני לו במזלות היה שור, לכך עשו צורת שור.

ולמה הכתוב קרא אותו עגל ולא שור.

אם תאמר קטן היה ולכך קראו עגל, הרי אמרו חכמינו ז"ל קב"ה קנטרין היה בו, אלא הטעם שקראו עגל שתיבת עגל בהיפוך אתוון לעג, שעל ידי כך נעשינו לעג וקלם לסביבותינו.

עוד בזהר פקודי דף רל"ז עמוד ב', וזה לשונו. דהא מסטרא דדהבא נפקא סוספיתא כד אתבריר דהבא, ומתמן מתפשטין כל אינון סטרי שמאלא דאינון התוכא דההוא סוספיתא דדהבא, ומתפרשן לכמה סטריין, וכל אינון דאית לון חיוו סומק גוון דדהבא קיימאן בטורי כד שמשא בתוקפיה, בגין דתוקפא דשמשא אחזי דהבא ואוליד ליה בארעא, וההוא דממנא בההוא תוקפא דשמשא חיוו דיליה כעגלא ואקרי קטב ישוד צהרים, ודא נפקא מגו עגלא התוכא סומקא דדהבא, וכל הני אתיין מההוא סטרא סומקא רוח מסאבא דכל אינון דמתפרשי מרוח מסאבא מתפשטי בעלמא. עיין שם.

[שהרי מצד הזהב נעשת הפסולת כאשר נברר הזהב, ומשם מתפשטין כל אותם צדדי השמאל שהם תוך של אותו פסולת הזהב, ונבדלות לכמה צדדים וכל אותם שיש להם צבע אדום גוון של זהב הנמצא בהרים כאשר השמש בתוקפו, כי תוקף השמש מראה הזהב ומוליד אותו בארץ, והממונה על תוקף השמש ההוא, מראהו כעגל ונקרא קטב ישוד צהרים, וזה יוצא מתוך עגל התוך אדמימות הזהב, וכל אלה באים מאותו צד אדמימות רוח טומאה של כל אלה היוצאים מרוח הטומאה ומתפשטים בעולם.]

כו. טעם לקריאת שם ממון, נכסים מעות זוזים כספים פשיטים סלעים.

כמדרש רבה סוף פרשת מטות, מצאתי מעט מענין זה, טעם שנקראים נכסים, שנכסים מזה ונגלים לזה. ולמה נקראים מעות, שמעוותין את הדין. ונקרא זוזים שזוזים מזה לזה. ונקרא כספים, שכל בני אדם נכספים להם. ונקרא פשיטים, שכל מי שרואה אותם פושט ידו להם. ונקרא סלעים, שכל מי שיש לו, יראה עצמו כסלע, ועיין קצת במתנות כהונה שם.

ושמעתי מהחכם השלם כמה"ר אברהם אלנקאר נר"ו, הטעם שנקרא ממון לפי שהוא ממונה עליו לקיים בו רצון קונו לתת לכל שואל די מחסורו משלו ממש כדי לזכות זה על ידי זה, כמו שהוא מדרש"ש לפרושי"ם לשאלת המינים אם הקב"ה אוהב את העניים למה אינו מפרנסן, ועלתה התשובה לפרוצים, כי רצה הקב"ה לזכות את ישראל

לפיכך עשה זה ונתן ממון העני ביד העשיר להיות זוכים זה על ידי זה. עד כאן דברו ושפתים ישק.

ואחרי כתבי זאת מצאתי שכתבו כן בעלי התוספות בספר דעת זקנים פרשת מטות, בפסוק ומקנה רב.

ועוד ממון האותיות היוצאים ממנו גם כן ממון, מ"ם, מ"ם, ו"ו, נו"ן, נו"ן, לומר לך מי שיש לו ממון תמיד רודף אחר הממון. עיין במדבר קדימות מערכת מ"ם.

כז. טעם למה מכנין תלמיד חכם בשם תלמיד.

מצאתי בספר מדרש שמואל על מסכת אבות פרק ד' בבא א', וזה לשונו. טעם שמכנין את החכמים בשם תלמידי חכמים, להודיענו הענין הנפלא הזה, כי מעולם לא יצדק שיקרא שם חכם לבד מבלי שיצטרף אליו שם תלמיד, כי אם אינו חושב שהוא תלמיד, אינו חכם, כי אי אפשר להפרד שם חכם משם תלמיד, ואף אם שם תלמיד יפרד משם חכם, כי יש תלמיד שאינו חכם, והוא בתחלת למודו כי לא יצדק עליו שם חכם, עם כל זה שם חכם אי אפשר שיפרד משם תלמיד, כי מי שהוא חכם אם יחשוב שאינו תלמיד, לא יצדק עליו שם חכם, והראיה מדוד המלך ע"ה, שנאמר מכל מלמדי השכלתי.

ומצאתי בספר דרש משה של ר' משה אלבלידה פרשת אמור דף נ"ה עמוד א', אומרו מכל מלמדי השכלתי, לפי שהוא לא היה מסתכל במלמדים אותו אלא בדבריהם היוצאים מפיהם, שהם דברי תורה, ואם כן אין להתבזות בזה מאחר שהתורה היא המלמדת אותו, וזה אמת, כי לכן נקראו חכמי ישראל תלמידי חכמים ולא חכמים סתם, לפי שאין להם רשות לומר דבר מלבם, רק בהסכמת הקבלה והבינהו ודוק. עד כאן.

כח. טעם שנקראו הנשיאים בשם נשיא.

מצאתי כתוב בספר קב הישר פרק ט', וזה לשונו. למה נקרא שמם של ראשים ומנהיגים וקצינים, בשם נשיאים. מפני שאם אדם זוכה ונוהג ביראת ה' נשא מעלה מעלה, וגם נשמתו בעולם הבא תהיה

צרורה בצרור החיים, מה שאין כן אם האדם אינו נוהג כראוי, אז הוא בכלל נשיאים ורוח, ועוד ישא רוח.

כט. מעם למה כינו חכמי התלמוד להקב"ה בשם מקום.

מצאתי במגן דוד להרדב"ז דף ל"ו עמוד ב', יש לומר ששם יהו"ה כ"ה עולה בגימטריא קפ"ו, כזה, יו"ד עשרה פעמים הרי מאה, ה"א חמשה פעמים הם כ"ה, הרי קכ"ה. ו' ששה פעמים עולים ל"ו, והרי קס"א, ה"א חמשה פעמים עולה כ"ה, הרי קפ"ו. בין הכל בגימטריא מקום, וכדי שלא יטעה להגות את השם, כינו אותו בשם מקום, כמנין יהו"ה, וכן הוא בתקונים.

ל. מעם למה אין אומרים רבינו משה כמו שאנו קורים לאיש המעלה שמקדים הרבנות לשמו.

מצאתי כתוב בספר מעיל שמואל קיצור שני לוחות הכרית דף צ"ב עמוד ב', כי היה משה קודם שנעשה רבינו, דהיינו קודם שקבל התורה נקרא משה, ואחר כך נעשה רבינו, מה שאין כן לאחר מתן תורה הוקדם רבינו אל משה, כי כל מה שהחכם מתחכם ומחדש, כבר היה בסיני.

ועוד מעם אחר, כי משה רבינו ע"ה מתפשט ומסתעפים ניצוציו בששים רבוא בכל דור ודור, אם כן משה אפילו לאחר פטירתו הוא רבינו בכל דור ודור, ועל כן תמצא פעמים רבות בגמרא משה שפיר קאמרת, כלומר הניצוץ של משה מתנוצץ מאד בקרבך, ועל כן שפיר קאמרת.

לא. מעם למה קרא הקב"ה לאדם הראשון בשם אדם ולאשתו בשם חוה.

מצאתי כתוב בספר כתיבת יד גושן ואיני יודע למי מקדושים אשר בארץ חמה, וזה לשונו. דע כי אדם בגימטריא עולה מ"ה כזה, יו"ד ה"א וא"ו ה"א, והנעלם משם מ"ה כזה ו"ד א' א"ו א' עולים י"ט כמנין חוה, ומכאן אמרו שאין הקב"ה מיוחד שמו בפרהסיא כי אם בהעלם, ולכך לא תמצא בכל הנשים הנביאות שדיבר עמהם.

לב. מעם למה קרא הקב"ה ליעקב ישראל.

ראיתי בספר התשב"ץ תלמיד מהר"ם, הטעם ששם ישראל כלולים בו האבות, יעקב שרה רבקה אברהם לאה, וגם בן יצחק שרה רבקה אברהם לאה.

לג. טעם למה נקרא העולם בשם עולם.

נראה לי שמלת עולם היא לשון העלמה, כמו ואם העלם יעלימו, ועוד אמרו שכל מעשה העולם הם נעלמים שאין אדם יודע במה ישתכר, אין אדם יודע מתי ימות, אין אישה יודעת מתי תלד, וכן על זה הדרך, לפיכך נקרא עולם. ואף עולם הבא כולו נעלם, כמו שנאמר עין לא ראתה אלהים זולתך וכו'.

ושמעתי מהחכם השלם כמר"ר אברהם אלנקאר נר"ו, טעם נכון למה נקרא עולם, שהוא מלשון עלם, רוצה לומר קמן, לרמוז לנו שהעולם מחודש ולא כמו הכופרים שאומרים שהעולם קדמון, ולכן בא בו אות וא"ו לרמוז מי שמודה שהוא עלם רוצה לומר מחודש אז עין חיים היא הוא"ו למחזיקים בה, אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לו.

לד. טעם למה לא חיה יעקב אבינו עליו השלום אלא מאה ארבעים ושבע שנה ולא מאה ושמונים כיצחק אביו.

ורבותינו ז"ל דרשו שאלו השבעים שנה שנתנו לדוד המלך עליו השלום, מיוסף ל"ז ומיעקב ל"ג.

ואני מצאתי כתוב בספר כתיבת יד, ואיני יודע למי מקדושים אשר בארץ המה, ששלושים ושלוש שנה שחסרו משנותיו כמנין יחיה, שאמר יעקב ללבן, עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה, ונתקיימה קללתו שחסרו משנותיו שלושים ושלוש שנה.

לה. טעם למה לא בחר יוסף לתת בשק אחיו אלא גביע ולא כוס או דבר אחר.

שמעתי מבני ידיד נפשי רפאל יצ"ו, שרמז להם, ג' היא ג' אבות. ב"י הם י"ב שבטים. ע' היא כנגד שבעים נפש שירדו למצרים, שבזכותם יצאו ממצרים.

לו. טעם למה לא קלל הקב"ה לאדם הראשון אלא בקוץ ודרדר.

שמעתי ממורי החכם השלם הדו"מ כהר"ר משה לחמייש נר"ו, לפי שאמרו חכמים שאדם הראשון קצץ בנטיעות והחליף הדל"ת של אחד לרי"ש ועשאה אחר, וזהו שאמר הקב"ה למשה לך ר"ה, שהפכו הדל"ת לרי"ש, וזהו כי דור תהפוכות חמה, שהפכו דל"ת לרי"ש, ולפי שאדם הראשון הפך הדל"ת לרי"ש, לפי החסרון שיש בין דל"ת לרי"ש יהיה קצ"ו כמנין קו"ץ, ולפי שקצץ בנטיעות והפך הדל"ת לרי"ש, לכך קללו הקב"ה בקו"ץ, מה שהוסיף על מלת הדל"ת, וזהו ודרדר שהפך הדל"ת לרי"ש.

לז. מעם למה אין כותבין במזוזה אלא שם שד"י ולא שם אחר משאר השמות.

הטעם ששם שד"י ראשי תיבות 'שומר דלתות' ישראל.

וברבינו בחיי פרשת ואתחנן מצאתי כתוב, טעם אחר, לפי שהאומות חושבין שהצלחת הבתים תלויות במערכת הכוכבים, ומפני שזה השם משדד ומנצח המערכות, על כן נכתוב אותו לרמוז כי ממנו השפע והטוב נכנס אל הבתים, ולא מן המערכת, וכן אמר אליפז ומה יפעל שד"י למו, וסמך ליה והוא מלא בתיכם מטוב.

לח. טעם למה במזוזה כותבין שדי כנגד והיה.

מצאתי כתוב [בזוהר] בפרשת ואתחנן דף רס"ו עמוד א', אמר הקב"ה כמה מקטרגין זמינין לקבלייכו, אשתדלו בפולחני ואני אהא נטיר לכו לבר, ואתון תהוון זמינין בבתיכון מלגאו, וניימי בערסיכון, ואנא אהא נטיר לכו סוחרני ערסיכון, ותא חזי בשעתא דאינון זינין בישין קריבין לפתחא דבר נש, זקפין רישא ומסתכלין ברשימא קדישא דאתחזי לבר דאיהו שד"י דמתעטר בעטרוי, ושמא דא שליט על כלא ומניה דחלין וערקין ולא קרבין לפתחא דבר נש. אמר ליה רבי יצחק אי הכי ירשום בר נש שמא דא בפתחא דביתא ולא יתיר, אמאי כל פרשתא. אמר ליה שפיר הוא דהא שמא דא לא אתעטר אלא באינון אתוון כוליהו רשימין ברשימא דמלכא, וכד אכתב כל פרשתא כדין שמא דא מתעטר בעטרוי ונפיק מלכא בכל חילוי, וכדין דחלין מניה וערקין מקמיה. תא חזי והיה שמא קדישא מתתא לעילא ועל דא שד"י אתרשים מלבר לקבל שמא דא, והיה מלגאו שד"י מלבר,

למחוי נטיר בר נש מכל סטריין מלגאו ומלבר. אמר ר' אבא כמה חיילין קדישין זמינן בההיא שעתה דאנח בר נש מזוזה לתרעיה, וכולהו מכריזי ואמרי זה השער לה'.

[אמר הקב"ה כמה מקטרגים מוכנים כנגדכם, עסקו בתורתני ואני אשומר עליכם מבחוץ, ואתם תהיו נתונים בבתיכם מבפנים וישנים במטתכם, ואני אהיה שומר סביב מטתכם, ובא וראה בשעה שאלו מיני הרעים קרבים לפתחו של אדם, נושאים ראשם ומסתכלים בשם קדוש הנראה מבחוץ שהוא שד"י המתעטר בעטרותיו, ושם זה שליט על כולם וממנו פוחדים ובורחים ואינם קרבים לפתחו של האדם. אמר לו רבי יצחק אם כן ירשום האדם שם זה בפתחו ולא יותר ומדוע כל הפרשה. אמר לו נכון הוא שהרי שם זה לא מתעטר אלא באותם האותיות כולם הרשומים ברשימת המלך, וכאשר נכתבת כל הפרשה אזי שם זה מתעטר בעטרותיו, והמלך יוצא בכל חיליו, ואזי פוחדים ממנו ובורחים מפניו. בא וראה והיה (של פסוק והיה אם שמוע) הוא שם קדוש מלמטה למעלה ולכן שד"י נרשם מבחוץ מול שם זה, והיה מבפנים שד"י מבחוץ, כדי שיהיה האדם שמור מכל הצדדים מבפנים ומבחוץ. אמר רבי אבא כמה צבאות קדושים מזומנים באותה שעה שאדם מניח מזוזה לפתחו, כולם מכריזים ואומרים זה השער לה']

מ"ל. מעם שכותבין לתינוקות שם הוי"ה בשלושה יודי"ן אחד על גבי שנים.

מצאתי כתוב בחרדב"ז חלק ב' סימן י"ו, ששלושה יודי"ן כמנין הוי"ה עם ד' אותיות, ויש אומרים ששלושה יודי"ן הם ראשי תיבות יהו"ה על כולם, ירושלים ישראל, וכתב החדב"ז לפיכך אין בהם שום קדושה ואינם אלא סימנא בעלמא, ועוד כי שלושה יודי"ן שמו של הקב"ה היוצא מפסוק ויסע ויבא ויט.

ומצאתי כתוב בספר המור פרשת בהר סיני, ששלשה יודי"ן יהו"ה ישראל ירושלים כולם כלולים בשי"ת, לרמוז שהכל אחר.

ועיין בכתם פז פירוש על הזוהר דף ה' עמוד א', ובארחות חיים דף יו"ד עמוד ג'.

ובספר משנת חכמים דף ד' עמוד א' כתב, שלושה יודי"ן עולים למ"ד, ושם הוי"ה עם ד' אותיות עולים למ"ד.

ועוד שלושה יודי"ן יעקב ישראל ישורון.

ועוד כנגד שלושה יודי"ן 'יברכך 'יאר 'יחנך, וכנגד שלושה יודי"ן שבשם ס"ג, וכנגד שלושה יודי"ן, 'יתו"ה מלך 'יהו"ה מלך 'יהו"ה ימלוך, וכנגד שם משמות ע"ב ויסע שיש בו שם ג' יודי"ן. ובמנחת יהודה שבדעת זקנים כתב שהם שלושה יודי"ן, יו"ד של שד"י, יו"ד של אהי"ה, יו"ד של אלהי"ם. עיין שם דף כ"ט עמוד ג'.

מ. מעם שנאסרה אלמנה לכהן גדול.

לפי שתפילת כהן גדול מקובלת, לפי שהוא כמלאך ה' צבאות, וכשהיה רואה אשה נאה, מתייראין שמא יהיה מתפלל על בעלה שימות, וזה לא יאות לו, לכך נאסרה אלמנה לכהן גדול. ספר אמרי נעם פרשת אמור.

מא. מעם שארבעה חייבים להודות.

מצאתי כתוב בספר ארחות חיים רמז בפסוק **חי חי הוא יודך כמוני**, ח"י ח"י ראשי תיבות 'חולה 'ים 'חבוש 'יוצא ממדבר.

מב. מעם למה הנשים פטורות מכל מצות עשה שהזמן גרמא.

מצאתי כתוב שהאשה נבראת עזר אל הזכר, כי אילו היתה מרודה לעשות המצוה בזמנה, היה הבעל בלא עזר בזמנים ההם, והיתה הקטטה נופלת בהם ותסיר הממשלה המכוונת לתועלתו ולתועלתיה, לפיכך פטורה מכל מצות עשה שהזמן גרמא. אבודרהם דף ז' עמוד א'.

מג. מעם למה כשמתעטש אומרים לו אמונתא, והוא אומר לישועתך קייתי ה'.

ראיתי כתוב בפרקי רבי אליעזר, מיום שנבראו שמים וארץ לא היה אדם עומש וחי מאליו, וכשהיה בדרך או בשוק ומתעטש, נפשו יוצאה. עד שבא יעקב אבינו עליו השלום ובקש רחמים על זאת, אמר לפני הקב"ה, רבונו של עולם אל תקח נפשי מאתי עד שאצוה לבני ולבני ביתי, ונעתר לו הקב"ה. וכששמעו אומות העולם רגזו וחלו, שלא היה בטוח זה אצלם מיום שנברא העולם, לפיכך חייב בן אדם בשעת עימושו להודות להקב"ה, שהפכו ממות לחיים, שנאמר עמישותיו תהל אור, ולפיכך אומר לישועתך קייתי ה', והכוונה בזה

כהילול להקב"ה כשם שהושעתני עתה, כן אני מקוה לישועתך תמיד
בעין ברכת הגומל.

**מד. טעם למה נהגו לעשות סעודה ביום סיום ספר או מסכתא
או לימוד וגם ביום שמחת תורה.**

מצאתי כתוב בספר ארחות חיים, טעם נמצא בהגדה בפסוק, ויקץ
שלמה והנה חלום ויעש משתה לכל עבדיו, אמר ר' אלעזר, מכאן
שעושין סעודה לגומרה של תורה, שהרי שלמה כשאמר לו הקב"ה
הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה ואחריו לא יקום
כמוך, וכתוב, ויקץ שלמה והנה חלום, ומיד שהיה שומע צפצוף
העופות היה מבין לשונם, מיד ויעש משתה לכל עבדיו, הא למדת
שעושין סעודה לגומרה של תורה.

**מה. טעם למה שנוהגין להזכיר בסיום כל מסכתא רב פפא עם
עשרת בניו.**

מצאתי כתוב בסוף ספר ים של שלמה על קמא, בשם הגאון מהר"ם
איסלאם, מפני שהיו מאירים וגדולים בתורה, על ידי שהיה עושה
להם סעודה בסיום המסכתא, כי עשיר היה והיה מחזיק ללומדי
התורה, לכן כשמזכירין שמות אלו כנגד עשרה מאמרות שבהם
נברא העולם, בשביל תורה שנקראת ראשית, ולהיות כי העולם נברא
בחסד וחנינה מאת השם, כמו שנאמר עולם חסד יבנה, לכך נקרא
חנינא בר פפא.

ונגד ויאמר אלהים יהי רקיע שאמרו רבותינו ז"ל, שהאור שנברא
ביום ראשון גזזו הקב"ה לצדיקים והבדילו לעתיד לבוא, לכך נקרא
רמי בר פפא, מלשון תרומות והבדלה.

ונגד ויאמר אלהים יהי רקיע שאמרו רבותינו ז"ל, שהמים התחתונים
כוכים עד שנחמן הקב"ה ואמר להם שעתידין להתקרב על גבי
המזבח, לכך נקרא האחד נחמן בר פפא.

ונגד ויאמר אלהים יקוו המים וכו', שאמרו רבותינו ז"ל שים אוקינוס מקיף הארץ והארץ נראה מתוכם, לכך נקרא האחד סורחב בר פפא, מלשון וסרח העודף.

ונגד מאמר תדשא הארץ דשא וכו', ונאמר וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ עד ואד יעלה מן הארץ וכו', לכך נקרא אדא בר פפא מלשון אד.

ונגד מאמר יהי מאורות שנבראו מתחילה שניהם גדולים הרומזים על יעקב ועשו, שהיו אחים, שלכן הגוים מונין לחמה וישראל ללבנה, ועל זה אמרו רבותינו ז"ל כשמאורות לוקים על שני אחים שנשפך דמם כמים, לכך נקרא אחא בר פפא.

ונגד מאמר ישרצו המים שרץ נפש חיה וכו', והדגים פרים ורבים יותר מכל בעלי חיים, לכך נקרא רפרם בר פפא, מלשון פריה ורביה. ונגד מאמר תוצא הארץ נפש חיה, והם נבראו לעבודת משא בכתף וישאו כל צרכי בני אדם, לכך נקרא דרי בר פפא, מלשון מדרו באגדה.

ונגד מאמר נעשה אדם בצלמנו שנברא האדם יחיד, והוא היה אב לכל הנבראים אחריו, נקרא האחר אבא מארי בר פפא.

ונגד מאמר הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע, וזה הוא עיקר ממונם ורכושם של בני אדם, שהיה להם לאכול זרע השדה, לכן נקרא האחר רכיש בר פפא, ועוד טעם אחר. עיין שם.

ועוד הטעם שעושים סמיכות שאין עומדים על הפרק, וכן בסיום התורה.

כדי שלא ליתן פתחון פה לשמן לקטרג, לומר שכבר סיימו התורה. עיין שם באורך.

מו. טעם על מה שאמרו אין אדם משלים לעשרה עד שיהיה בן י"ג שנה.

מצאתי כתוב בספר אורחות חיים סימן פ"ג, יש סמך מן הפסוק שבן י"ג חייב במצות, שנאמר עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו, רוצה לומר עם זו, וזו בגימטריא י"ג, כלומר כשיהיה בן י"ג שנה אז תהלתי יספרו, שאז נקרא איש.

מוז. טעם שעושים סעודה ומשתה ושמחה בהגיע הבן ל"ג שנים.

מצאתי כתוב בזוהר חדש פרשת בראשית, כהיות האדם זוכה להכניס את בנו לחיוב המצות, דהיינו כשיגיע לבן י"ג שנים, חביב מאד לפני הקב"ה כשרואה האב שמח על זה שזכה להגיע את בנו לחיוב קיום המצות.

ועוד איתא התם אמר ר' יוסי מתלימר שנין ולעילא ההוא יומא חובתא על צדיקייא למעבד חדוותא דלבא, כיומא דסליק לחופה, ובנין ההיא זכותא עתיד הקב"ה לאעטר להו ולמעבד כרוזא קדמיהון, כתרופהו צאינה וראינה בנות ציון וכו', ועיין גם בזוהר חדש במדרש הנעלם דף ט"ו באורך.

[ועוד יש שם אמר ר' יוסי [יצחק], מ"ג שנים והלאה היום ההוא חובה על הצדיקים לעשות שמחת הלב כיום שנכנס לחופה, ובזכות זה עתיד הקב"ה לעוררם ולהעביר כרוז לפניהם כתרופהו צאינה וראינה בנות ציון וכו'].

מח. מעם למה נקרא הלל הגדול.

מפני שיש בו כ"ו פסוקים של הודאה לשם יתברך כנגד שם המיוחד שהוא מנין כ"ו, והוא על שם כי גדול ה' ומחולל מאד, ובגמרא אמרו אלו כ"ו כנגד מי, אמר ר' יהושע בן לוי כנגד כ"ו דורות שמאדם ועד משה רבינו עליו השלום, שנתן להם את התורה, וזו אותם בחסדו יתברך.

ועוד נקרא הלל הגדול מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם ומחלק מזונות לכל בריה.

מט. מעם למה צוותה התורה ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו.

מצאתי כתוב בספר שפתי כהן על התורה דף פ"א עמוד א', הטעם לפי שאמרה תורה ועצם לא תשכרו בו, ולפי שאמרו בזוהר וזה לשונם. ויחמון ליה וישתמודעון ליה דאיהו דחלא דילהון, ולא יימרון, דחיה או דמלה אחרא הוא ויחמון גרמיה רמאן בשוקא ולא יכלין לשיזבא ליה. עד כאן. ודרך הכלבים לאכול העצמות ולא אכלו אותם כדי לפרסם נסיו של הקב"ה, והם לא רצו לאכול עצמות, נתן להם הקב"ה בשר זה.

ועוד כמו שאמרו במדרש, שהיו המצריים קוברים מתיהם בתוך ביתם כדי שלא ידעו בהם ישראל, והיו הכלבים נכנסים בתוך הכוכין ומחטטין ומוציאין את הבכורות מתוך כוכיהן ומתעתעין בהם, והיה קשה בעיניהם כאילו אותו היום קברום, ולפי שלא אכלו אותם ניתן להם שכרם מרפה, הם לא רצו לאכול נבילה נתן להם המרפה, שהיא בשחיטה. שפתי כהן פרשת בא.

נ. מעם למה זכו הכלבים לעבד עורות ספרי תורה מצואתם.

מצאתי כתוב הטעם לפי שהם הראו הנם שעשה הקב"ה, וכן ספר תורה מספר נסיו ונפלאותיו, לכך יהיה עיבוד עורות ספרי תורה מצואתם.

ועוד טעם אחר לפי שהוציא הקב"ה את ישראל על מנת לקבל התורה, ומי היו סיבה למהר יציאתם לקבל התורה, כאמור לעיל הם היו הכלבים, לזה יהי עיבוד העורות שכותבין בהם את התורה מצואתם. שפתי כהן פרשת בא.

נא. טעם למה משהא הקב"ה אכילת הכלב בתוך מעיו שלשה ימים.

ואמרו רבותינו ז"ל לפי שמוזנותיו מועטים וכו'. ומצאתי כתוב בשפתי כהן על התורה דף פ"א, טעם אחר כדי שיתעפש המזון במעיו, וכשיצא ממעיו לא יהיה לו כל כך עיפוש וריח רע כדי לעבד בו העורות שכותבין בהם ספר תורה. עיין שם פרשת בא.

נב. טעם אומרם כלבים שוחקים אליהו בא לעיר.

מצאתי כתוב בספר אמרי נועם, הטעם לפי כשהרג אליהו לנביאי הבעל נתן אותם לכלבים, ועכשיו כשרואים את אליהו חושבים שרוצה ליתן עוד. עיין שם.

נג. טעם למה העבד יוצא בשן ועין מה שאין כן שאר האיברים.

מצאתי כתוב ברבינו בחיי פרשת משפטים, הטעם שנאמר וירא חם אבי כנען ויגד לשני אחיו, ראה בעינו והגיד בפיו, ונתקלל על זה, שנאמר ארור כנען, ולכך כיון שלקו אלו שני האיברים החוטאים,

נפטר הגוף מהעונש על עבירות, ואמרו רבותינו ז"ל ושחתה, עד שיכוין לשחתה, אבל נתכוון לרפאתה, אין העבד יוצא לחירות.

נד. מעם למה אין מנענעין ראשם בלימודם כי אם עם קדוש בני ישראל ולא אומה אחרת.

מצאתי בזוהר הקדוש פרשת פנחס דף ר"ח עמוד ב', והביאו בעל בנאות דשא דף מ"ב, ונשמת חיים דף צ"ז, וזה לשונו. שאילנא ליה למר מאי האי דכל עמין דעלמא לא עבדין נענועא אלא ישראל בלחודייהו, דכד לעאן באורייתא מתנענען הכא והכא ולא יכלין למיקם בקיומיהו. אמר לי ווי לעלמא ווי לבני נשא דאזלי כבעירי חקלא בלא סוכלתנו, ובדא אשתמודען נשמתהון קדישין דישאל לכוין נשמתהון דעכו"ם, לפי שנשמתם של ישראל הם חצובות מתחת כסא כבודו יתברך, והם חלק אלוה ממעל, כמו שאמר הכתוב נר ה' נשמת אדם, וכשאדם לומד התורה ממש אותה נר דולקת בגופו ומתנענע כמו האש של מעלה, שאין לו השקט אלא מתנועע והולך, כך הוא הישראלי בשעה שלומד התורה אינו יכול ליבטל מלהתנועע כמו שאמרו שם בזוהר, נהורא דשרגא כיון דאתאחדא גו פתילה, ההוא נהורא לא שכיך לעלמין, כגוונא דא ישראל דנשמתייהו מגו ההוא נהורא דשרגא, כיון דלומד מלה חדא דאורייתא הא נהורא דליק ולא יכלין אינון לאשתכבא ומתנענען לכאן ולכאן כנהורא דשרגא, דהא נר ה' נשמת אדם כתיב.

נשאלתי אותו למר מה הוא זה שכל עמי העולם אינם עושים נענוע אלא ישראל לבדם, שכאשר עוסקים בתורה מתנענעים לכאן ולכאן ואינם יכולים לעמוד במקומם. אמר לי אי לעולם אי לבני אדם שהולכים כבהמות השדה בלא תבונה, ובזה נודע בין נשמתיהון של ישראל לנשמות עכו"ם, לפי שנשמתם של ישראל הם חצובות מתחת כסא כבודו יתברך, והם חלק אלוה ממעל, כמו שאמר הכתוב נר ה' נשמת אדם, וכשאדם לומד התורה ממש אותה נר דולקת בגופו ומתנענע כמו האש של מעלה, שאין לו השקט אלא מתנועע והולך, כך הוא הישראלי בשעה שלומד התורה אינו יכול ליבטל מלהתנועע כמו שאמרו שם בזוהר, אור הנר כיון שנאחז בפתילה אותו האור לא שוקט לעולם, כך ישראל שנשמותיהם מתוך אור הנר הדולק, כיון שלומד מילה אחת של תורה הרי האור דולק ואינם יכולים לשקוט ומתנענעים לכאן ולכאן כאור הנר שהרי נר ה' נשמת אדם. (כתוב.)

ושמעתי מהחכם השלם כבוד הרב רבי אברהם אלנקאר, ומטי בה משמא דגמרא, שתורתינו הקדושה ניתנה ברדת ובזיע, ולכן אומה הקדושה הם מתנועעין בעת למוד התורה, וההוא אמר מדידה על דרך מה שאמרו רבותינו ז"ל בכל יום יהיו בעיניך כחדשות, לכן איש הישראלי כשלומד יעננע כל גופו להורות כאילו הוא עומד עתה במעמד הר סיני לקבל התורה ברדת ובזיע. עד כאן ושפתים ישק.

נה. טעם למה לא ניתנה התורה אלא לאחר כ"ו דורות.

פירשו המפרשים שהם כמנין יהו"ה.

ואני נראה לי עם מה שאמרו כנגד כ"ו דורות שמאדם עד משה, עשרה דורות מאדם עד נח, עשרה דורות מנח עד אברהם, וששה דורות והם יצחק יעקב לוי קהת עמרם משה, ולכך ניתנה התורה בימי משה שאז נתקנו כל הקליפות, שכשעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן.

ועוד שמשה בגימטריא אל שד"י, שאמר לעולמו די, לפי שאדם הראשון חטא, ונח לא התפלל על דורו ויצא ממנו חם, ואברהם יצא ממנו ישמעאל, יצחק יצא ממנו עשו, יעקב נשא שתי אחיות, לוי וקהת ועמרם עדיין לא נתקנו, שהיו עדיין תוך הקליפה שהיתה תחת מצרים, ולפי שלא פסקה זוהמתן עד שעמדו על הר סיני, לפיכך ניתנה בימי משה שעולה אל שד"י.

נו. טעם אומרם אין מתחילין בשני וברביעי.

מצאתי בספר הואיל משה פרישת בביאור התורה דף ה' עמוד א', וזה לשונו. למה לא נאמר כי טוב ביום שני ונאמר ביום שלישי שני פעמים, אמרו רבותינו ז"ל אין מתחילין בשני כי הוא לא תצלה, ולא תגמר המלאכה ההיא מאחר שלא נגמרה המלאכה הראשונה הנעשית ביום שני הראשון. ועל דברי המדרש מפני מה לא נאמר כי טוב בשני, לפי שבו נברא גיהנם, שנאמר כי ערוך מאתמול תפתה, יום שיש לו אתמול, ואין לו שלשים.

ועוד דרשו לפי שבו נברא המחלוקת, שנאמר ויהי מבדיל בין מים למים, אמר ר' טביומי ומה מחלוקת שהוא של בריאת העולם וישובו

אין כתיב בו כי טוב, מחלוקת שהוא לערבובו של עולם לא כל שכן. וביאורו של ענין, כי השני תחלת השני, ולכן נקרא שני והוא הסבה לכל חלוקה ושני, ומה שאמר כי המחלוקת וניהנם נבראו בו ביום, להתבונן מזה שכל המעורר מחלוקת נידון בגיהנם, וכיון שהמחלוקת וניהנם נבראו בו ביום, למדנו שהוא יום מוזיק, ולכך אמרו רבותינו ז"ל להתחיל בו מלאכה, ואמרו אין מתחילין בשני. עד כאן.

ומעם יום רביעי נראה לי לפי שבו נתלו המאורות ונבראת אסכרה לרביי ומשום אגרת ששולטת בליל רביעי.

ומצאתי בזוהר דף רל"ד עמוד א' פרשת פנחס, וזה לשונו. דא הוא דכתיב יהי מאורות ברקיע השמים, ודא מארת חסר וא"ו, ודא לילי"ת דאיהי ממנא דההוא עושק, ואיהי איקרי טחול והיא אזלת וחייבת בינוקי, ובתר עבדת בהו רוגזא ודמעה למככי עלייהו, טחול לזינא דכבד אזלא דא איברי בשני ודא ברכיעי בעובדא דבראשית, ובגין דא לית סימנא טבא בשני וברכיעי, כבד מותר דרברבי וטחול מותר דזוטרי.

[וזהו שכתוב יהי מאורות ברקיע השמים וזה מארת חסר וא"ו, וזו היא לילי"ת שהיא ממנא על העושק ההוא, והיא נקראת טחול והיא הולכת וצוחקת עם הילדים ואחר כך (הורגת אותם) ועושה בהם רוגז ודמעה לבכות עליהם, טחול למינו של הכבד הולך זה נברא בשני וזה ברכיעי במעשה בראשית, ולכן אין סימן טוב להתחיל בשני וברכיעי, כבד הוא מות לגדולים וטחול מות לקטנים.]

ובזוהר הקדוש פרשת תצא דף רפ"ג עמוד ב', כתב טעם אחר.

ושמעתי מהחכם כה"הר אברהם אלנקאר נר"ו, שלא אמרו דבר זה אלא על המלאכה ממש, ולא על מלאכת שמים, ונתן טעם מספיק לזה, ולרביעי כי מאורות שנתלו בו רומזים לשתי תורות, שבזמן שמניחים מלאכתן ועוסקים בתורה הרי מאורות לשמח דעל ידי הקריאה קרי ולא כתיב, אבל אם אינם עוסקים בתורה ומתחילין לעשות מלאכתן בו ביום אז מאר"ת חסר בכתב דלא קרי לתקן החיסור, לכך אין מתחילין בו, וזוהו אמר טוב טעם ודעת למה ששמע מרבו, הרב המובהק כמוהר"ר יעקב ו' נאיים נר"ו, הוא היה אומר מרגלא בפומיה

אין מתחילין בשני וברביעי חוץ מן התורה בלבד, הכוונה שהתורה היא קיום ותקון, דאדרבא ה"ן עושה טוב לתקן המאורות מאסכרה לאור גדול. עד כאן דברו ושפתים ישק.

נז. מעם לתענית חלום שצריך שיהיה ביומו.

מצאתי כתוב בזוהר הקדוש פרשת אמור דף צ"ה וק"ה עמוד ב', וזה לשונו. בשעתא דעתיקא קדישא אתגלייא בהאי יומא ואשתכח האי בר נש תפוס בקולרא, אף על גב דאסכימו עליה כל אינון שבעין שנין דאמרן, כלא אתקרע ולא שארי עליה דינא, ביומא אחרא אית ביה רשו למקרע ליה בההוא יומא, וכל שכן בשבת, דלית לך יום דלא אשתכח ביה חילא, ומאן דשארי בתעניתא דחלמא בההוא יומא, לא סליק ההוא יומא עד דקרע דיניה, אבל לאו דשבעים שנה כיומא דשבת, כגין כך בההוא יומא ממש ולא ביומא אחרא דלית רשו ליומא על יומא אחרא, דכל יומא מה דאירע ביומיה עביד דלא אירע ביומיה לא עביד, ועל דא לא ליבעי ליה לאיניש לסלקא ליה מיומא דא ליומא אחרא, וכגין כך דבר יום ביומו תנינן ולא דבר יום ליומא אחרא.

[ובשעה שעתיקה קדישא מתגלה ביום זה (בשבת) ונמצא אדם זה אסור בכבלים, אף על גב שהסכימו עליו כל אותם שבעים שנה שאמרנו, הכל נקרע ואין הדין שורה עליו, ביום אחר יש לו רשות לקרוע גזר דינו באותו היום כל שכן בשבת, שאין לך יום שלא נמצא בו כוח ומי ששרוי בתענית חלום באותו היום, לא עובר אותו היום עד שנקרע דינו, אבל לא של שבעים שנה כמו ביום שבת, לכך באותו יום ממש ולא ביום אחר, שאין רשות ליום על יום אחר, שכל יום מה שאירע ביומו עושה (מבטל דינו), מה שלא אירע ביומו לא עושה, ולכן אין צריך האדם לדחות אותו (התענית) מיום זה ליום אחר, ולכן דבר יום ביומו למדנו ולא דבר יום ליום אחר.]

נח. מעם למה במזמור שיר המעלות לולא, יש אזי שלשה פעמים. זאת ועוד למה כתיב בתוספת יו"ד ולא כתיב אז.

מצאתי כתוב בשם הרא"ש, וזה לשונו. למה נכתב אזי בתוספת יו"ד, לרמוז לנו כי בזכות שמתפללין בני הגלות, ערב ובקר וצהריים ח"י ברכות בכל תפלה כמנין אז"י, שעולים ג' פעמים כמנין ד"ן, רוצה לומר שהקב"ה ינאל אותנו וידין את האומות שנשתעבדו בנו, ואמר

כגמרא וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי, ר' אליעזר אומר כשתי אותיות הללו הבטיח הקב"ה לאברהם אבינו עליו השלום, שיגאל את בניו מבין האומות.

נמ. טעם שתיקנו חכמינו ז"ל לשם ברזל במים בשעת התקופה.

מצאתי כתוב קרוב לזה הענין בספר קב הישר פרק מ"ז דף מ"ט עמוד ב', ברזל, ראשי תיבות ב'להה ר'חל זלפה לאה, שמהם יצאו י"ב שבטים, והם אמרו שבשעת התקופה יזהרו מטיפת דם, שהם רמז לדינים המתעוררים ויורדים בעולם, ולזה יש תקנה בהנחת הברזל שהם ראשי תיבות ארבע אמהות. והטעם שזכות האמהות יעמוד לנו לינצל מדינים הקשים. עיין שם מענין זה באורך. ולכן יש לזהר להזהיר לאשתו דוקא בשעה שמניח הברזל מפני התקופה, לזכור זכות האמהות בלהה רחל זלפה לאה שהם ראשי תיבות ברזל שמהן יצאו י"ב שבטים, שזכותם יעמוד לנו להצילנו מכל גזירות קשות ורעות, כי ענין גדול הוא שמצרף מעשה עם המחשבה. עד כאן.

ס. טעם למנהג שאומרים בשביל עין הרע בכל ענין חמשה.

מצאתי כתוב בזוהר פרשת בלק דף ר"ו עמוד א', וזה לשונו. אמר ר' אלעזר לר' יוסי כמה יומין ושנין להאי ינוקא, אמר לון חברייא במטו מנייכו לא תנדעון דא, דהא עד לא מטא עלוי חמש שנין, אמר ליה חס ושלום דהא בעינא טבא אשנחנא ביה, ומה דאמרית חמש שנין אינון חמש שנין אשר אין חריש וקציר דלא תקצור ליה לעלמין.

[אמר ר' אלעזר לר' יוסי כמה ימים ושנים לילד זה, אמר להם חברים בבקשה מכם אל תבקשו לדעת זה, שהרי עדיין לא מלאו לו חמש שנים, אמר לו (רבי אלעזר) חס ושלום שהרי בעין טובה אני מסתכל בו, ומה שאמרת חמש שנים הם חמש שנים אשר אין חריש וקציר, שלא תקצור אותו לעולם.]

ושמעתי מהחכם השלם כהר"ר אברהם אלנקאר נר"ו, דשמיע ליה דחמשה חומשי תורה כנגד חמש תיבות בן פורת יוסף בן פורת. אלו החמשה הם עלי עין, הרואה ומסתכל בעינא בישא, ולזה נהגו העולם להרים פסת היד שיש בה חמש אצבעות נגד עיני הרואה, ואומרים לו אלו עלי עיניו.

ואמר עוד שראה בקונטרס איומה כנדגלות שר בשירים להרב יצחק ענקינרא בעל ספר הענק, שכתב מופת על זה, שמאחר שיוסף נתברך בכרכה זו דלא תשלום ביה עינא בישא, לפיכך נתוספה לו ה"א, עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים, שלא תשלום בו עינם הרעה, ולזה נהגו העולם לכתוב אות ה"א ולהניח בראש התינוק. עד כאן דברו.

וגם אני שמעתי שזה המנהג מיוסף הצדיק כשעמד לפני פרעה לקח חמשה מן אחיו החלשים, וכדי להציל אחיו מן עין הרע הכנים לפניו חמשה.

ובספר פתח עינים הנדפס מחדש להרב מופת הדור חיד"א, מצאתי כתוב בדף ז' עמוד ד', שהאריך וכתב, ודרך רמז אפשר דאותיות הקודמות לאותיות עין הם אותיות סמן, וזה בן פורת יוסף מהני נגד סמן, שלא יזיקהו, כי העין הרע הוא מסטרא אחרא וניצול. גם עין כגימטרייא ס"מ עם הכולל, וזה רמז אל תקרי עלי עין, אלא אם כן עולי עין רוצה לומר אותיות הקודמות לאות עין, שהם אותיות סמן ואהני לינצל וכו'.

ועל דרך האמת אפשר דיעקב אבינו עליו השלום, כיון להמשיך מעינא דאריך אנפין שהוא עינא פקיחא עינא דאשגחותא דהיא נטירא וכו', והוא פ"ר ה' זו"ן או"א א"א, ולכך עין גימטרייא חמש הויו"ת להמשך מא"א לאו"א וזו"ן ומתבטלין הדינין, ולזה בן פרת יוסף בן פרת, והם חמש תיבות, לכיון עלי עי"ן, חמש הויו"ת להשפיע מעינא דא"א, ולכן נוהגין לינצל מעין הרע לעשות ה של כסף.

ואפשר לרמוז לה' פ"ר להשפיע מא"א שהוא רחמים גמורים, וכסף רומז לחסד, וכן נוהגים לומר חמשה לינצל מעין הרע וכו'. עיין שם.

סא. מעם למה צוה הקב"ה לעשות המנורה שבעה נרות ולא ששה ולא שמונה.

מצאתי כתוב בספר תולדות יעקב של הרב יעקב דיאלבא פרשת בהעלותך, שהם כנגד חמשה ספרי תורה ושתי פרשיות, ובנחה יאמר ויהי בנסוע.

ועוד כנגד שבעה רקיעים.

ועוד כנגד שכעה נהרות הסוככים כסא הכבוד, וכנגד שכעה עננים הסוככים כסא הכבוד.

סב. טעם שסידרו אותיות מנצפ"ך ולא סידרו אותם על סדר האותיות ה"ף בראשונה.

שמעתי מבני ידידי רחמים יצ"ו ליל פורים התקמ"ז, לפי שהם כנגד ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך. מלך תשעים, מ"ם נו"ן תשעים. מלך תשעים, צד"י תשעים. ימלך מאה, הפ"א והכ"ף מאה. ואחר כך מצאתי אותו כתוב בספר לוית חן, וימלך בלא וא"ו שהרי בשירה כתוב בלא וא"ו.

סג. טעם למה שאנו מברכין ברכת אירוסין ולאחר קידושין.

מצאתי כתוב בתשכ"ץ חלק ג' שאלה רע"ח, הטעם לפי שאין המקדש עצמו מברך אלא שליח ציבור, ואין לברך עובר לעשיית המצוה, אלא כשעושה המצוה הוא המברך ובזה נתקיים המנהג יפה. עיין שם.

סד. טעם שנקרא השוחד בשם שוחד.

עיין בפירוש רש"י פרק י"ג דכתובות פרק שני דייני גזירות נדף ק"ה עמ' ב'ן כמה טעמים.

וראיתי אני אברהם הכותב, בספר עין יעקב קובץ גדול דפוס אמשטרדם הנקרא כתנות אור בסוף פירש"י כתוב, וזה לשונו. מורינו ורבינו מהר"א ז"ל פירש, טעם שוחד לשון חריף, כמו חד, וזהו השוחד לשון חריפות שמורה להפך בזכותו.

ועוד פירוש אחר שהוא לשון שמחה, כמו חדוה על שקבלו המתנה ולבסוף נעשה בשרו חדודין חרב חדת. עד כאן לשונו.

ועוד שאותיות שאחר שחד הם תטה, לומר לך כל מי שלוקח שחד צריך להטות את הדין, ואותיות שלפני שחד הם רגז, לומר לך אף הקב"ה מתמלא עליו רוגז.

סה. טעם למה כל העצים כשרים למערכה חוץ מעצי זית ועצי גפנים.

כתב הרב מנחה בלולה סוף פרשת נח, לפי שהשמן והגפן קריבין על גבי המזבח, והפירות הצילו את האילנות, וכן מצינו ברא מזכה אבא. עיין שם.

סו. מעם שנהגו לומר בפיוס הפרקים רבי חנניא בן עקשיא.

לפי שאין אומרים קדיש על המשנה אלא על האגדה, דאמר מר, על מה קאים עלמא, איהא שמיה רבה דאגדתא, כך כתב במחזיק ברכה סימן כ"ה בשם באר שבע.

ואפשר לומר דנראה הטעם, דכיון דאגדתא גדולה מעלתה דקאי עלמא עלה, והאגדה מושכת לבו של אדם ישמח ישראל, כי עניין [נ"ל שצ"ל עניין] גברי יהא שמיה רבא מתוך שמחת מצוה, וניחא ליה למארייהו וקאים עלמא, ומתוך האי טעמא נהגו לומר בשלהי שמעתתא רבי חנניא בן עקשיא, בעבור ישמח העם שהיא אגדה וזכות לישראל שאומרים קדיש יהא שמיה רבא דאגדתא, וזהו מנהג ולא מן הדין.

ועיין בבית יהודה של מהר"י עייאש סימן ל"א ולעיל סימן עז"ר.

סז. מעם שתקן דוד המלך עליו השלום אלפא ביתא כל אות בשמונה פסוקים.

מצאתי בספר לב דוד דף ט"ל עמוד ב', וזה לשונו. דלפי הפשט כנגד שמונה תיבות שנשתמש בהם דוד המלך עליו השלום במקראיו לכנות שם לתורה, אמרתך דברריך חקיק מצותיך משפטיך עדותיך פקודיך תורתך, וכנגדן היה כהן גדול לובש שמונה בגדים, ומזה שמונה הזאות לכפר על ישראל שעברו על התורה, המכונת בשמונה לשונות, וזהו הטעם אשר יסד דוד המלך עליו השלום אלפא ביתא בכ"ב אותיות, וכל אות שמונה פסוקים בכל אות, לרמוז לתורה שנתנה בכ"ב אותיות, ונקראת בשמונה אופנים.

ועוד יש לומר שאדם הראשון חטא בחטא, וחטא גימטריא כ"ב כמנין אל"ף ביי"ת, וחטא במדה שמינית, ודוד עליו השלום גלגול אדם הראשון, לכך סידר כ"ב אותיות וכל אות בשמונה פסוקים, לכפר על עון אדם הראשון שפגם בכ"ב אותיות ובמדה שמינית.

ועוד שהתורה שבכתב היא בשם המיוחד הוי"ה, ותורה שבעל פה בשם אדנ"י וכו'. יעיין שם באורך.

ועוד כנגד שמונה פעמים שנזכרה תשובה בפרשת תשובה, והם רמז לשמונה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים. יעיין שם באורך.

ועיין מה שכתב בספרו יוסף תהלות פירוש על תהלים כמה מעמים.
עיין שם.

סח. מעם שהמלך לוקח י"ח נשים.

מצאתי כתוב בספר מדבר קדמות של הרב חיד"א נר"ו, מערכת המ"ם אות ט"ל בשם הרב יהונתן, וזה לשונו. המעם שכל אדם יכול ליקח ארבע נשים, כדי שתמיד בכל שבת לא יבצר שאחת תהיה טהורה, ותנן הטיילין בכל יום, אם כן המלך שהוא כמו הטיילין, צריך שלשים נשים שלא יבצר בכל לילה מאחת טהורה. רק שאמרו חכמינו ז"ל, כי חסידים הראשונים לא היו משמשין אלא מרביעי ואילך וכו', וכפי זה הסר מכל שכוע שלושה ימים בארבעה שבועות הם י"ב, הסר י"ב משלשים, ישארו י"ח, ולכן נושא י"ח, דבזה לא יבצר בכל לילה אחת. עד כאן דברו.

סט. מעם למה הגדולה מקצרת ימיו של אדם.

הרב יפה מראה במסכת ברכות פרק א' כתב, המעם לפי שפנקסו מתבקרת תמיד, או לפי שנתפס על הדור, או שהוא דרך טבע כי רבים מכאובים למתנהג ברבנות. עד כאן לשונו.

ורש"י פירש על ידי שמתנשאים ברבנותם מתים. עד כאן לשונו.

והרב בעל שבט מוסר בספרו אגדת אליהו על הירושלמי פרק קמא דברכות דף ח' עמוד א' כתב, המעם שהעין הרע קוברתו, דכיון שהוא ברבנות עיני כל העולם עליו, לומר מי יגיע לרבנות כזה, ותשעים ותשעה מתים בעין הרע ואחד בדרך ארץ. כמו שאמרו רבותינו ז"ל [במסכת בבא מציעא דף ק"ז עמוד ב'].

או המתנהג ברבנות אין כולם שווין לכבדם [נ"ל שצ"ל לכבדון כראוי, ומקפיד בכל עת ומצטער וזה גורם למות קודם זמנו.

או הנוהג ברבנות אינו מכבד כל אדם כראוי לכבדו, ומתוך כך באים לקללו ומתאווים במיתתו, וקללתם אפילו על חנם באה, כמו שאמרו רבותינו ז"ל, אל תהיה קללת הדיוט קלה בעיניך, כל שכן וקל וחומר כשיש מקום לקלל.

או כיון שאדם עולה לגדולה כולם נותנין לו מתנות ודורות, וזהו מקצר ימיו של אדם, יען דשונא מתנות יחיה, והדבר בהופכו.

ומצורף לזה מרבה במאכל ומשתה מחובת הנכנסים בביתו, כנהוג שנכנסים ויוצאים בבית הגדולים, וריבוי המעלה וריבוי האכילה תחילת החולאים, כמו שכתב הרמב"ם ז"ל.

ע. מעם למה נקראו הנשים בשם נשים.

ראיתי בספר כתם פז ביאור על הזוהר פרשת וישלח דף של"ג עמוד א', המעם שהם חלושות, והביא ראיה מפסוק נשתה גבורתם היו לנשים, וגיד הנשה נקרא בלשון ערב"י ערק אלנס"א, רוצה לומר גיד הנשים, לפי שהזקוק עמהם הרבה מחליא אותו, ורוב בני אדם עלולים ממנו ויצר שוכן בו. עיין שם בארוכה.

עא. מעם שהנשים פסולות לעדות.

כתב הרב המופלא מוריני ורכינו חיד"א זלה"ה בספר פני דוד פרשת תצא דף ק"א עמוד ד', וזה לשונו. לומר שאין עדות בנשים המעם, לפי שכחשה שרה, דכתיב ותכחש שרה וכו'. עיין שם.

עב. מעם שאסרה התורה לא תחרוש בשור ובחמור יחדו.

כתב הרב הנזכר שם בדף ק"ב עמוד א', מפני ששור מעלה גרה וחמור אינו מעלה גרה, נמצא שכל שעה דומה לחמור כאילו אוכל ומצער.

ובירושלמי דכלאים יש, מפני שאין משאן שוה, וכח השור מרובח ויהיה טורח לחמור לעשות בשוה לו וזה עינינו להם, כי כששניהם שקולים נוח להם.

ועיין מה שכתבתי מזה לעיל סימן ה' בסייעתא דשמיא.

חתימת הספר

סימן אברהם כלפון חזק

א ודך ביושר לבב בלמדי משפטי צדקך.
 ב כל לבי דרשתיך אל תשגני ממצותיך.
 ג חמיק רבים ה' כמשפטיך חייני.
 ה נה תאבתי לפקודך בצדקתך חייני.
 מ אויבי תחכמני מצותיך כי לעו' היא לי.

כ חסדיך חייני ואשמרה עדות פיק.
 ל ך אני הושיעני כי פקודיך דרשתי.
 פ ניק האר בעבדך ולמדני את חקיך.
 ו אשמרה תורתך תמיד לעולם ועד.
 ג ר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי.

ח ליתי פניך בכל לב חנני כאמרתך.
 ז את נחמתי בעוניי כי אמרתך חייתני.
 ק ראתי בכל לב ענני ה' חקיך אצורה.

לעילוי נשמת

רבי רחמים חכמון זצ"ל

בן אליהו ורבקה חכמון זצ"ל

נלב"ע ה' תשרי התשל"ז

ורעיתו זולה חכמון ז"ל

לעילוי נשמת

ציון חכמון בן זולה ורחמים הי"ד

נפל במלחמת יום הכפורים

י"ג תשרי תשל"ד

לעילוי נשמת

רמי בן צבי בן לאה ואמנון הי"ד

נפל בלבנון

י"א אדר תשמ"ז

לעלוי נשמת סבי
ר' שמעון (מוני) נחום בן גד וזולה ז"ל
ורעיתו זמרודה נחום לבית שועה ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

לעלוי נשמת סבי
הרב חואתו לוזון בן זולה זצ"ל
ורעיתו מנטינה לוזון לבית רקח ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

לעלוי נשמת חמי
ר' סאסי כחלון בן רחל ופנחס ז"ל
י' מר חשון תשלי"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

רשימת ספרים שהופיעו עד היום ע"י מכון "חי חי"

א. ששה ספרים מסדרת **"שלחן לחם הפנים"** הרואים אור לראשונה מעצם כתב יד קודשו של הרב המחבר רבי יעקב רקח זצוק"ל.

1. דן בהלכות שבת

2. דן בהלכות שבת

3. דן בהלכות שבת וראש חודש

4. דן בהלכות תענית ר"ה ויום הכפורים

5. דן בהלכות סוכה וארבעת המנים

6. דן בהלכות חנוכה ופורים

ב. הגדה של פסח **"פרסומי ניסא"** מודפסת בהדור רב על נייר משובח כוללת כ 400 עמודים

ג. **"פרי עץ הדר"** לט"ו בשבט בתוספת הלכות לל"ג בעומר ועוד

ד. תהלים עם פירוש **מעטה תהלה** (הפירוש בכתב רש"י)

ה. **"שערי תפלה"** דיני תפלה מקורות ומנהגים

ו. **"אזהרות"** לחג השבועות עם פירוש הקדמות ופיוטים

ז. **"ערב פסח"** הגדה של פסח עם תרגום ערבי מהדורה חדשה ומפוארת